

92837

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ÓBERNYIK
ÖSSZES
MUNKA

4.

P.o.hung.

1209a

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

481

P.o.hung.

1209. ell.

OBERNYIK KÁROLY.

SZÉPIRODALMI
ÖSSZES MUNKÁI.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE S ÉLETRAJZZAL
KIEGÉSZITETTE
FERENCZY JÓZSEF.

IV. KÖTET.

BUDAPEST.
LAUFFER VILMOS KIADÁSA.
1879.

10

LAUFFER VILMOS

kiadó-könyvárussnál *Budapesten, IV. kerület (belsőváros) ujjvilág-utca 19. sz. a, megjelent és minden hiteles könyvkereskedésben kapható;*

Történeti és politikai munkák.

Asbóth Lajos. Emlékiratai az 1848. és 1849-dik magyarországi hadjáratból, 2 kötet	3 frt.
Bárány Ignác. Magyarország története elbeszélésekben 12 képpel kötve	2 frt 80 kr.
Boeckay Brutus. A jezsuiták története, 6 kötet és pótfüzet. Ára az egész műnek	6 frt 50 kr.
Constant Benjamin. Az alkotmányos politika tana és a miniszteri felelősség. Ford. Perlaky S.	1 frt 20 kr.
Csengeri Antal. Történelmi tanulmányok, 1. köt.	2 frt 12 kr.
Dániel Gábor. Történelmi kalászok 1603—1711. A Vargyasi Dániel család irat-tárában levő nagyobbbrészt eredeti kéziratok után. Szerkeszté Thaly Kálmán, Bethlen Gábor, Kemény János, Bélydy Pál és II. Rákóczy Ferencz sajátkezű leveleinek nyomatai másolataival	2 frt 40 kr.
Fejér György. Utolsó értekezletei a magyarok őstokonaírói.	1 frt 6 kr.

Ugyanezen műből egyenként is megrendelhetők:

A kunok eredete 72 kr. Angol vászonba kötve	1 frt 20 kr.
A kazarookról	54 kr.
Haan Lajos, evang. lelkész. Békésvármegye hajdana 2 kötet, 5 frt. Külön egyes kötetek:	
I. kötet. Történelmi rész, magyar nyelven.	2 frt.
II kötet. Oklevéltári rész, latin nyelven.	3 frt.
Hohenauer Ignác. Magyar királyok és hősök csarnoka regényes jelenetekkel, az ifjuság számára. 12 eredeti rajzzal Szemlér Mihálytól, Kötve.	3 frt 60 kr.
— — Erzsébet. Történeti beszély. Honleánykák és fiuk számára 4 színnyomattal Kötve	1 frt 60 kr.
— — Elbeszélések a magyar történetből Kötve	1 frt 20 kr.
— — A kereszties vitézek Ötödik László. Történeti beszélyek, az ifjuság számára 2 színezett képpel. Kötve	1 frt 60 kr.
Horváth Mihály. Magyar történelmi rajzok	3 frt.
Horváth Miklós. Törökország fővárosa	1 frt.
Ivánfi Ede, tanár, Magyarország és részeinek czimerei és színei, számos színezett érem és czimer-ábrával. A pesti egyetem által koszoruzott pályamű	4 frt 80 kr.
Kállay Ferencz. A pogány magyarok vallása. Ötven arannyal jutalmazott mythologiai pályamunka	3 frt.

OBERNYIK KÁROLY
SZÉPIRODALMI
ÖSSZES MUNKÁI.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE S ÉLETRAJZZAL KIBGÉSZÍTETTE

FERENCZY JÓZSEF.

IV. KÖTET.

BUDAPEST.

LAUFFER VILMOS KIADÁSA.

1879.

ÖBERNYIK KÁROLY

SNÉPIRÓDALMI

ÖSSZES MUNKÁI

OSZK

Összes Széchenyi-Könyvtár

FERENCZY JÓSEF

192.837

Budapest, 1879. Rudnyánszky A. könyvnyomdájából

Ráczyvidéki kalandok.

..... Míg különféle gondolatok közt a város utczáin, bizonyos irány nélkül, fel s alá bolyongtam, azalatt közel egy óra telt el. Vérem kihűlt s az éj hűvös szellője felköltött komoly reflexióimból. Haza akarék térni, hogy lepihenjek. Szétttekinték. Egy emeletes ház mellett valék, melyen túl, jobb kéz felől, messze nyúló üres tér folyt el, a vak sötétség alig engedte sejteni a szemközt álló egyes házak elmosódott alakjait. Egy ablak sem világított többé. Az idő éjjelen túl volt s a város népe mindenütt nyugalomra hajtá fejét. Csend és mély homály uralkodott mindenfelé.

A ház, mely mellett megállék, a többi földszintes épületeken jóval felültolva fejét, sötét rémként látszék mintegy kémlelődni a csendes város felett. A földszinti magasabban álló ablakok alatt sorban mindenütt egy-egy vastáblával elzárt négyszögű nyílás látszék, miként nagyobb városokon a pinczelakások ablakai. Egy pár ily nyílásból a vastáblák eresztékein keresztül bizonyos fénysugár ötlött szemeimbe. Magam sem tudom: vizsgaságból-e, közelebb léptem az egyik ablakocskához, honnan a keskeny világvonat előtört. Azonban alig közelítettem a házfalhoz, egyszerre ismeretlen helyről két sötét férfialakot láttam sebesen felém közelíteni. Mielőtt veszély esetére elővigyázatról gondolkozhattam volna, mindkettő mellettem termett s kémelő szemekkel tetőtől talpig végigméregettek.

Mind ez pillanat műve volt. Talán elfuthattam volna: mert ifjú lábaim bizonyosan könnyebbek valának, mint a két ismeretlenéi: azonban komoly veszélyről nem is álmodám s a hirtelen megjelent két egyént nem is tarthatám másnak, mint e vidéken czirkáló éji öröknek, — kik engem talán tolvajnak gyanítanak, nem egészen ok nélkül. Éppen ezért czéltalannak, sőt talán károsnak is tartám a futást; — azonkívül hogy ezt katonai hiúságom sem engedé. Azonban a két éji tünemény alig végzé el a szoros kémlelődést: jól láthatám, hogy az egyik öltönye alól hirtelen egy villogó fegyvert ránta ki s ugyanazon pillanatban, mielőtt még félreugorhattam volna, nagy erővel felém szúrt s a fegyver oldalamba merült.

— Gazember! kiáltám a gyilkosnak, égő dűhre gyúlva s egyszersmind kezem gépszerűleg oldalam mellé kapott, keresve fegyveremet, mely azonban, szerencsétlenségre, nem volt nálam.

— Öld meg a gaz kutyát! szóla a másik rácz nyelven, méreggel összeszorított fogai közől, — szúrd le!

Az előbbi ismét felém irányzá a handzsárszerű eszközt: de én ekkor sebesen félrelépve, az aczél csak balkaromat sérté meg.

Az előbb kapott seb azonban mély és hathatós volt. Érzém, hogy vérem bő pataokban rohan kifelé. Erőm gyengülni kezdett, — szemeimre homály ereszkedék, — nem birva tovább lábaimon állani, a földre roskadtam, ámde még eszméletem nem hagyott el egészen.

— Gyilkos! segítség! kiáltám a földön heverve, mert nem hívém, hogy oly városban, hol a mi segregünk állomásozott, kiáltásom után a gyilkosok mellettem maradni s megölni merészelnének.

— Szúrd agyon, — öld meg egészen, dühöngött ismét az előbbi ösztönző. Ha élve marad: elárul

bennünket s a gaz faj nyakravalót készít számunkra. Nem tudod-e hogy apádat is a varjak vacsorálták föl?

E szavakra a fegyveres felém lépett. Láttam az éles eszközt kezében villámlani. Fejem fölött állott s mintegy méregetni látszék: hová szúrjon.

— Mit csináltok itt? szóla most egy újon érkezett egyén. Ördög és pokol, — ismét gyilkosság! Gaz nép, félre, mert ha meghalt, istenemre utána küldlek mindkettőtöket.

Ez utóbbi igék tompuló érzéseim előtt már úgy tetszettek, mintha csak a föld alól szállottak volna föl. Szemeim elé sűrű fátyol tolúlt, — füleimbe csak valamely tompa zúgást hallék s az is megszűnt, — eszmélet nélkül maradtam.

Midőn ismét magamhoz jövök, egy könnyű tábori ágyon hevertem. Fölöttébb gyöngé valék s érzéseim tompultak. Érzem hogy oldalam szorosán át van kötve; e körülménynél fogva visszaemlékeztem a velem történtekre s tudám, hogy meg vagyok sebesítve: de ez emlékezet homályos és zavart volt, miként elmúlt nehéz álmkép: azt azonban, hol vagyok s mikép hozattam fekvő helyemre, egyáltalában nem sejdíthetém.

Nagy nehezen fölvetém pilláimat. Szétttekinték. A hely sötét volt, csak messze tőlem látszott valamely mécs pislogó világa. A fogyó lámpa távol-ságából tüstént tudhatám, hogy nem saját lakáson vagyok s egyszersmind hogy a terem, melybe hozattam, fölöttébb tágas. Ágyam mellett nem volt semmi, csupán egy szék, melyen felső öltönyöm hevert, — túl ezen semmit sem láthaték, talán a sötétség vagy erőtlenségem miatt. Fölfelé irányozva nézésemet, kivehetém, hogy a terem alacsony, de terjedelmes boltíven nyugvék. Egyéb körülményről nem tudtam magamnak számolni.

Daczára tehetetlen erőtlenségemnek s anélkül

hogy tudtam volna: minő helyre, minő kezek közé jutottam, föl akarék kelni. Megkísértettem néhányszor, de siker nélkül, még csak testem felső részét sem bírtam fölemelni. Azonban ezen többszöri sikertelen erőlködés közt a könnyű ágy meg-megmozdult s mindannyiszor hangosan recsegett terhem alatt. Végre fölhagytam a hasztalan próbával s mozdulatlan helyzetben vizsgálva meresztém szemeimet az előttem elterült sötét ürbe.

Kevés idő múlva azonban küzdelmem után egy emelt alakot láték ágyam felé csendesen közelíteni. A férfi lábujjhegyen jött, oly halk léptekkel, hogy ha nem látom, füleim észre nem veszik közeledtét. Csupán egy köpenyszerű takaró függött vállain, egyébként csak a test legközelebbi fehér ruházata világított elem. Szó nélkül egészen hozzám jött, — itt kémlelve lehajlott fölem s suttogó csendes hangon kérdé:

— Nem alszik ön?

— Nem, mondám erőtlenül. Hol vagyok?

— Tehát ne mozduljon ön, szóla az ismeretlen, a nélkül hogy kérdésemre válaszolt volna. Sebe jelenleg jól be van kötve, de ha nyugtalankodni talál ön: a kötés és seb szétnyílik, a vér elered, és akkor —

— De nekem lakásomra kell mennem, szólék határozottan, bár oly erőtlen hangon, hogy magam is alig hallám beszédemet. Akárki ön, kérem, legyen oly szíves, segítjen lábomra s vezessen szállásomra.

— Az kétszeresen lehetetlen, szóla a férfi. Legyen ön békében. Még nem telt el egészen az éj, ön legjobb, legbiztosabb karok közt van. Aludjék, ha lehet, én távozom.

— Megálljon ön, szólék türelmetlenül, — nekem haza kell mennem. Én honvéd vagyok, holnap indulni tartozom új állomáshelyemre.

— Egyáltalában nem történhetik meg, felelt az

éji tünemény egy sóhajtás után. Sebe ki fogja önt menteni. Mit önnek most tenni kell, az a pihenés. — De hát hol vagyok? Azt legalább tudni szeretném, szólék némi nyugtalansággal.

— Baráti karok közt, felele az ismeretlen, elégedjek most meg ezzel. Majd később többet tudand ön.

— Úgy tetszik, szólék merően az idegenre függesztve lankadt szemeimet, hogy én önt láttam valahol, s e hang nem egészen idegen előttem.

— Meglehet, válaszolt emberem, fölismerhető sötét kifejezéssel s annál jobb önre nézve. De most engedelmeskedjek ön intésének, habár ön az engedelmességet — — Igen, pihenjen, aludjék ön. Jó éjszakát.

Ezt mondva hirtelen elhagyá ágyamat s lassan tovább lépegetve, a merről jött, alakját nemsókára a vak sötétség egészen benyelé. Engem ismét az előbbi csend és bizonytalanság vett körül.

Darabig még ébren maradtam: de elmém sokkal tompultabb volt, mintsem a nálam megjelent egyénről gondolkozhattam volna. Csak homályos, zavart képek úsztak lelkem előtt, miként félálomban, míg végre a teljes kimerültség erőt vön rajtam s tartós és mély álomba süllyedtem.

Midőn fölébredtem, valamennyire könnyültebbnek érzém magamat. Már ekkor nappal lehetett, bár a teremben, melyben valék, még mindig félhomály uralkodék. Fölpillanték. Az alacsony és inkább széles mint hosszú ablakok erős vastáblákkal valának elzárva, melynek hasadékain csak kevés napvilág lopódzott be. E vastáblákból azt gyanítám, hogy ugyanazon épületben vagyok, mely mellett megtámadtattam, és ha úgy: akkor mindenesetre azon pinczeszálláson, melyet láték. Ezt igazolta az alacsony boltozat s a teremnek padozat-nélküli, egy-

szerű földzete. A teremben körülpillantva, jól láthatám, hogy ez igen tágas s a piszkos barna falak mellett köröskörül számos hordók és nagy ládák tűntek szemeimbe; ezenkívül távolabb egy nyugágy, mely éppen mint az enyém, egyszerű és könnyen tovább vihető volt. Az egész fölöttébb komor, rideg s visszataszító jellemmel birt.

Éppen azon gondolkoztam, vajjon álmom volt-e vagy valóság az éjen azon ismeretlen tünetem, midőn ugyanazon alakot látám felém közeledni. Csendesen lépegetett, mint az éjen, hihetőleg hogy, ha aludnám, föl ne verjen nyugalmamból. Ismét egészen ágyamig jött s látva nyitva-levő szemeimet, tüstént megszólított:

— Reménylem, jól aludt ön az éjen kapott sebe daczára, mondá ő, miután ágyam mellé székre ült. Nem fáj-e a seb?

— Nem, felelék emberemnek, szemeimet merőn arczára függesztve, melynek halványsága, de egyszersmind finomabb vonásai a félhomályon keresztül is átragyogtak.

— Nem érez ön éhséget? kérdé ismét a különös gondviselő. Készen van ön számára egy kis jó erős leves.

— Köszönöm, nem utasítom el: de kérem önt előbb, mondja meg hol vagyok? aztán segítjen minél előbb szállásomra.

— Mi az elsőbbit illeti, szóla ő, ezt szükség-telen önnek tudnia; — másodikra nézve már megmondtam az éjen, hogy ezt az ön ereje nem engedi s egyáltalában veszélyes volna az ön életére nézve. Nyugodjék meg ön s most elhozom a reggelit.

Ezt mondva ismét távozott. Jól láthatám, hogy mig beszélt, többnyire mélyen a föld felé csüggeszté szemeit. Arczán valamely sötét balsors s elszántság volt fölismerhető: de vonásai, minél tovább vizsgáltam, annál inkább ismerősöknek tetszettek előttem.

Nem sok idő múlva az ismeretlen visszajött, egy csészét és kanalat hozva kezében. Leült ágyamra s miután a kanállal meghütögeté a párolgó nedvet, lassanként, apró adagokban, számba töltögeté. A meleg erős leves fölöttébb jól esék gyengült testemnek, s ez alkalommal egyszersmind közelebbről szemlélhetém gondviselőm arcját. Nem volt többé kétségem, csakugyan fölismertem őt.

— De hát mennyi ideig kell még itt maradnom? kérdezém szokott türelmetlenséggel őt, miután az éték elfogyott. Én egyáltalában nem szeretek idegen helyen lenni, főleg hasonló helyzetben.

Társam gyöngéden mosolygott s aztán szóla:

— Tudom jól, hogy ön bátor, de talán mégis nem véli magát itt egész bátorságban?

— Óh igen, mondám egész bizalommal, hogyan ne? Hisz már tudom, ismerem önt.

— Engem? szóla emberem némi rémülettel.

— Igen, igen, válaszolék, — emlékezhetik, egykor egy kalandot beszélt el életéből a tábori tűz mellett. Nem csalódom, ön honvéd, miként én.

— Csitt! mondá az ifjú hirtelen s kezét szám felé mozdítá, — csitt! egy szót se erről!

— Hogyan? szólék csendes hangon. Nem vagyunk bátorságos helyen? Ön megcsalt engem.

— Ön bátorságban van, mig én élek, válaszolt Cserni némi sötét bánat kifejezésével. De önnek itt nem szabad multamat emlegetnie, mert e hely elleneséges, — ez nem a magyar tábor. Mindazáltal ne féljen ön semmit, — ígérem egy hajszála sem fog meggörbülni.

— Ne féljek? szólék némi sértett önérzettel. Nem, de ön egykor számoland arról, hova vitt és hol tartott engem mintegy fogva.

— Én csak Istennek fogok számolni, szóla az ifjú ünnepélyesen, mialatt ég felé emelé még mindig

ragyogó szép szemeit. Még egyszer mondom, legyen nyugodtan. Önt csak velem együtt érheti veszély; — míg én itt vagyok és élek, ön a legnagyobb bátorságban van. mire nézve kétszeresen szükséges önre nézve hogy hallgasson s békében legyen.

Szólni akartam, újlag kérdéseket tenni: de azután ismét megváltoztattam szándékomat. Csak szememet függesztém merőn mozdulatlanul az ifjú arczára. Ő rám tekintett egy perczre; de mintegy visszarettenve merev, beható nézésemtől, miként bűnös, hirtelen, villámként elfordítá tekintetét aztán gyorsan távozott.

Többféle kétségek közt hányattam. Hol vagyok, minő helyen? Miért e titkolódzás s hallgatási parancs? E földalatti üreg mi célra van itt? s minő szerepet visel benne az ifjú ember, ki már egykor különös, regényszerű kalandja s érdekes külseje által részvéteimet annyira fölingerelte? Annyit láttam, hogy jelenleg a hallgatás csakugyan legtanácsosabb, mert védtelen helyzetemben eszélytelen volt volna magamat netalán veszélynek kitenni: de erősen elhatároztam, hogy mihelyt eróm helyreálland s távozhatom, ha lehet, titkon fogok kiszökni, nehogy valamely fogadás visszatartóztasson a gyanús helynek rögtön megvizsgáltatásától. Ezzel úgy hittem akkor, hazámnak s az ügynek tartozom, bármennyire hálátlansággal fizettem volna ez által a jelenlegi szives ápolásért. Több okom volt a gyanúra Cserni ellen. Ő, miként én, honvéd volt; — miért rejtőzék tehát ez alacsony üregbe, nyomorult vászonöltönybe burkoltan? s ha csakugyan igaz uton járna: miért a félénk kerülő tekintet? miért intett hallgatásra, midőn ismert állását említém?

Nem annyira a félelem, mint e kérdések fölöttebb élenken foglalkodtaták lelkemet: noha, másfelől megvallom, az ifjúnak minden biztatásai mellett

sem hittem életemet egész bátorságban. Így telt el néhány óra. Ez idő alatt, senkit sem láttam a tág teremben. Este felé tagjaimban hideg borzongást éreztem, melyet aztán igen erős forró láz követett; ez alatt nem tudtam magamról semmit s mozdulatlanul feküdtem ágyamon.

Ismét sötét éj volt, midőn valamennyire magamhoz jövék. Szétttekinték, — a terem éppen úgy volt miként előbbi éjen, — a haldokló mécs tőlem messze pislogott, csak alig vetve némi sárgás rezgő világot a füstös falakra és boltivire. Féleszméletem közt, először ingerült fantaziámnak úgy tetszék, mintha valamely sírboltban hevernék; mellém képzeltem leesett koporsóm födelét s a mély, hallgatag csend borzasztólag hatott rám. Szólni akartam: de erőm egészen elhagyott, s e mellett ajkaim, nyelvem szárazak valának mint égő kemenceze. Lassan-lassan azonban rendeződni kezdtek eszméim. . . . Fölismertem a valót, — helyzetem egészen tisztán állott előttem. Fölöttébb gyenge valék s e mellett égő szomj epeszté ajkaimat. Mennyire erőmtől telhetett, szólottam néhányszor, — nyögve és fohászkodva inkább, mint kiáltva: de vagy senki sem volt jelen, vagy gyengültségem miatt hatástalanabb volt hangom, semmint valaki, főleg ha álomba volt merülve, meghallhatta volna. Így kínlódtam darabig. Végre úgy tetszék, mintha valami sötét alakot láttam volna a távolban pislogó mécs körül. Erősebben meresztém szemeimet, s kevés idő múlva már nem egy, hanem két árny-szerű tüneményt vettem észre a sárgás világfolyadékban. Kiáltottam ismét minden erőmből: de e szózat nem volt erősebb mint a gyöngye csecsemő nyöszörgése. A két alak nem jött közelebb, csak azon helyen mozogtak, miként ha két földalatti gnóm vagy daemon lebegett volna szemeim előtt. Végre úgy láttam, hogy az egyik a mécszet kezébe véve

elül megindul . . . azon irányban, melyben én fekvém. Még most is emlékezem: e sötét, talán ismeretlen alaknak közeledése mennyi gyönyörrel tölté el szívemet. Mert a gyötrő szomj már tűrhetlenné lőn. A két egyén halkán közeledett, — hosszú kísérteties árnyékot vonva maga után a komor földalatti üregben. Nem akartam addig szólni, míg közelebb-közelebb nem léptek, mert a távolból úgy is siker nélkül erőltettem volna hangomat. Végre mintegy tíz lépésnyire megállapodtak, s az egyik a lobogó mécset vigyázva egy, a fal mellett álló hordóra helyezteté. Ez Cserni vala . . . ugyanazon érdekes ifjú, — kit már Melánia, a szép rácz leánynyal való kalandjáról ismerünk. — Könnyen megismerém őt. Arcza, mely különben is szokatlanul halvány volt, most a lámpa sápadt világánál halotti színben tűnt föl. A másik egyént nem ismerém, — csak annyit láttam, hogy felső öltönyét egész füleig fölhúzá, — különben inkább ifjúnak tetszett, mint vénnek vagy csak középkorúnak is.

Miután mindketten megállottak s a mécs jó helyen állott az ismeretlen körülnézett s társához fordulva szóla:

— Nem hall itt bennünket valaki? Bátorságban vagyunk?

— Óh nem, senki sincs, szóla amaz.

— De én amoda egy fekhelyet látok, kezdé ismét az újon jött, — s mintha fektüdnék rajta valaki.

— Ah az nem hall semmit, felelé Cserni, — azon ficzkó élet-halál közt lebeg . . . aztán jelenleg alszik is; — egész délután lélek sem jött bele, oly mély álomba volt merülve.

— Tanácsos lesz mégis megtekinteni szóla az idegen s ezzel egyenesen ágyam felé indúlt.

Én látva a vendég közeledtét, rögtön egészen

homlokomig arcomra rántám a takarót, — szememet lezártam s a legmélyebb alvást kezdtem színlelni.

Az idegen, miként lépteiből észrevehetém, közvetlenül ágyamhoz jött. Rízyonosan megvizsgálta: ha vajjon alszom-e? s megcsalatva tettetésem által, ismét távozott. Én pedig újlag felnyitám szememet.

Bármily epesztő szomjúság kínozott: még sem akartam egy hanggal is elárulni ébrenlétemet. Mozdulat, nesz nélkül figyeltem a két egyén minden szavaira s tetteire. Úgy véltem hogy ha egymással váltandó beszédjöknek tanúja lehetek, igen fontos felfödözéseknek jutandok nyomába.

— Alszik. szóla az idegen, társához érve, tehát végezhetünk. Ime fogadja ön megbizási okiratomat.

E szavakkal egy összehajtott papirt vett elő kebléből s Cserninek nyújtá át. Ez átvéve az iratot s aztán közelebb hajólva a mécsvilághoz, néhány percz alatt átfutá tartalmát.

— Jól van, szóla azután, megelégszem. Tehát tudni szeretném, mily megbizással keresett fel ön engem?

— A vezér, szóla az idegen, legelőször is értesülni kíván arról: mennyi és minő hadiszer talál-tatik itten az önök gondviselése alatt?

— Nézzen körül ön, válaszolt Cserni, ezen hordók, melyeket lát, löporral vannak telve. . . .

— Ez is? kérdé az ismeretlen némi meglepetéssel, azon hordóra mutatva, melyen az egyszerű mécs pislogott.

— Igen, felelt amaz. Ez itt mind . . . kivétel nélkül.

— Az istenért, szóla az idegen élénkebben, vegye el róla az égő mécsset. Veszélyes dolog. . .

— Hm, felelte Cserni, hideg mosolylyal, legyen

ön nyugodtan. A halál itt csak olyat érhet, ki azt keresi. — Nem látja ön, hogy én bátor lélekkel vagyok. Lehetne-e így, ha veszélytől kellene tartani?

— Igaz, igaz, mormogá az ismeretlen . . . de mégis nem ártana nagyobb óvatosság — s ezt mondva mintegy pár lépéssel hátrált előbbeni helyétől.

— Lőfegyver, folytatá Cserni hideg nyugalommal, nincs több száznál: de ezek a legjobb állapotban. Ha addig, míg rájok szükség lenne, meg nem semmisülnek.

— Hogyan? mondá az idegen, — miként érti ezt ön?

— Magam sem tudom, felele Cserni egykedvűen. Azonban tudhatja ön, hogy ily időben s hasonló helyen semmit sem tarthatunk bizonyosnak. Csak az imént nyilatkoztatá ki ön félelmét, — s talán nem ok nélkül. Ki tudja, ha egy csendes éjen nem fog-e az egész raktár velem és az egész házzal a levegőbe repülni?! —

— Mentsen Isten, szóla az új társ halkán. A vezér azt mondá, hogy nem sokára reménye van e várost visszafoglalni a magyaroktól. Azonban serege számára lőpor szükségeltetnék . . s éppen azért sietne e hely birtokába jutni. Reményli hogy addig. . .

— Mintegy mennyi idő alatt történhetnék ez meg? kérdé Cserni a jövevényt.

— Azt nem tudom: — az nekem nem izené meg, válaszolt amaz. Tudja ön, én még most a magyar seregben szolgálok. . . nem tudom: meddig. Így azonban talán még többet használhatok ezen ügynek — —

— Jól van, az nekem mindegy, vága közbe Cserni, bizonyos szigorú, sőt mondhatnám megvető kifejezéssel. Nincs okom, sőt jogom sem az ön állását vizsgálni. — Én csupán a kérdésre felelek. Van valami, melyre nézve ön felvilágosítást kíván?

— Csupán ennyi volt, szóla a kérdezett. S önmagamra nézve annyit mondhatok — s azért is mondám, miszerint a magyar seregben szolgálók, hogy ha — netalán —

— El ne árúljam önt? szóla Cserni hevesen. Nem hiszem, hogy alkalom lenne rá. Egyébiránt úgy vélem, az úgy, melynek szolgálni szoktunk, nemcsak babérokat oszt, de gyakran áldozatot, életet kíván, s erre mindennek, ki magát valahova fölajánlá, el kell készülvén lennie.

— Ebben igazsága — van — önnek, szóla a vendég némi akadozással. Most tehát én távozom, mert holnap jókor indulni fogok. Isten önnel!

Így szólva kezét nyújtá Cserninek, ez azonban a mécs felé nyúlt s érintetlenül hagyá a kinyújtott jobbot. Az idegen főlebb húzá arczára öltönyét, aztán mindketten megindultak, mély homályban hagyván az előbbeni látkört. —

Kevés idő múlva azonban újra valaki közelge felém. A mécs már ekkor ismét régi helyén álla. Az alak ágyamhoz lépett, — természetéről Cserninek ismertem. Halkan hajlott le hozzám, figyelve légzésemre, de nem szólott semmit.

— Ébren vagyok, megszólalék gyöngé, de fájdalmas hángéjtéssel, nincs semmi szükség a lappangó vizsgálgatásra vagy kiméltre.

— Miként érzi ön magát? kérdé a szörnyű ember oly gond- és szeretetteljes hangon, mintha csak virasztó anya kérdezné beteg gyermekét. Azonban e szentelen contrast még élesebbé tevé küzdésemet.

— Néhány percz óta fölöttébb rosszul, felelék, annyi nyomatékot erőtetve gyöngé hangomba, mennyit csak lehet.

— Nincs önnek valamire szüksége? szóla ismét amaz az előbbi kifejezéssel.

— Legelőbb is, mondtam némi szünet után, óhajtanék egy világos lámpát hozatni kettőnk közé, hogy önnek szemeibe tekinthetnék.

— Ön tehát bizonyosan nem aludt, szóla Cserni, a nélkül hogy mozdult, vagy hangját változtatta volna. Kihallgatta ön együttbeszédünket. Annál jobb.

E szemtelen felelet újra egész erőben visszahozta érzélgős fájdalomamat. Darabig azonban nem szólottam semmit. Éreztem, hogy szemeimben két forró könny tolúlt.

— Mondja meg ön nekem, szólék elvégre, van-e itt önön kívül egyén, kihez kérezt intézhetnék?

— Mi volna az, mit én nem tehetek ön számára? kérdé a fiatal.

— Régóta szomjazom, válaszolám fájdalmas hangon. Ha volna akárki, kinek kezéből egy ital vizet nyelhetnék, mert inkább bármely kegyetlen ellenség nyújtsa azt, mintsem saját fajombeli, ki árulóvá lőn.

Cserni nem szólott, hanem kezét kezemre helyezteté. E kéz azonban nem remegett, — aztán, jól hallám, egy sóhaj szakadt ki kebléből.

— Ön igaztalan irántam, monda azután sötéten. Meglátandja egykor, hogy nem valék áruló; e vélemény nem alapnélküli ugyan, de mégis fáj öntől. Ön sajnálni fog — igen sajnálni, ha van önben részvét az emberi szerencsétlenség iránt: de egészen elkárhoztatni nem. Hibáztam, de nem vagyok egészen bemocskolva s hibámat nagyszerűen akarom kitisztítani. De elég most ennyit. Elhozom önnek az italt s tudja meg, hogy a kéz, mely azt átnyújtja, oly tiszta az árulástól, mint az adandó viz cseppjei.

Ezt mondva sebesen távozott, engem a legnagyobb kételyek közt hagyván hátra. Ily világos tanúságok közt is még mindig volt bennem valami titkos szózat, mely ez embert nem kárhoztatá egészen. Szavai s egész magaviselete inkább szeren-

esétlent, mint tökéletes bűnöst mutatának. Azonban valamely rejtett szenvedély, valamely titkos s nagyszerű terv tűnt ki mellékesen ejtett szavaiból, melyek sötétek, kétértelműek valának, mint oraculumok vészjóslatai. De a nyugodtság, mely egész lényén fölismerhető vala, mely azonban egy reménytelen jövőt, egy nagyszerű resignatiót, mint boldogságot árult el, azon meleg, baráti gondoskodás, melylyel gyöngeségemet ápolta s minden óhajtásomat lehetőleg teljesíté, sokképen szelídítették az ész kemény ítéletét.

Nem sok idő múlva Cserni visszajött egy pohár friss vízzel. Ittam, mert már tovább lehetetlen vala túrnöm az égető szomjúságot.

— Az éj még nem nagyon messzire haladt, szóla ápolóm, miután visszaadtam az üres poharat. Önnek pihennie kell s nekem egy kis álmra van szükségem. — Nyugodjék ön békében. Jó éjszakát.

Nem szólottam semmit. Ő távozott. — E percztől fogva megváltoztattam magamviseletét. Nyugodtnak, gondtalannak mutattam magamat, mintha mi sem történt volna, s epedve vártam, hogy némileg felüdülve a gyanús helyről távozhassam.

Az éj többi részét csaknem álmotlanul töltém el. Így folyt el néhány nap. Mialatt sebem behegedt s erőmet folyton növekedni érzém. Gyakran éjenként, midőn senki sem látott, megkísértettem a fölkelést, s midőn erre elég erős valék, ide s tova kezdék lépegetni.

Eleinte járásom gyöngé volt és ingadozó: azonban lassan-lassan biztosabb, szilárdabb. Nappal feküdtem s általában úgy színeltem, mintha még fölállani sem birnék más segedelme nélkül. Cserni folytonosan a legnagyobb figyelemmel volt helyzetem iránt; ő maga nyújta ételt és italt; s midőn — előttem titkolt — foglalkozási engedék: órákat

ült ágyam mellett, mely idők alatt rendesen egyszerű, érdektelen tárgyakról csevegtünk, mindenestre olyanokról, melyek jelen körülményeire s az említett éjen hallott árulási tervekre legkisebb vonatkozással sem voltak. Kivüle más nem igen jelent meg a boltüregben, ágyam felé pedig éppen nem közelített senki.

Midőn már — hála az ifjúi éveknek — előbbeni erőmet csaknem egészen visszanyertem: elhatározám megkísérteni titkolt tervemet, s bármi áron menekülni a kellemetlen szállásról. Éj volt, — erős föltételem elűzte az álmot, midőn mások mélyen pihentek. Körülnéztem, — semmi zajt nem hallék, — egy élőtet sem láték — csak a mécs égett mindig ugyanazon helyen, hol máskor gyenge, derengő világot osztva szét bizonyos távolságra. Halkan fölállottam, rám öltém ruhámat s megindultam azon irányban, merre a lámpa pislogott. Lassan, nesz nélkül lépegettem előbb-előbb, vigyázva és magam előtt tapogatva, nehogy valamibe ütközve lármát okozzak, s egyszersmind magamat megsértsem. Így haladva egészen azon helyig jutottam, hol a mondott lámpa világított. Itt már tisztán láthatám a közelebbi tárgyakat: de egyszersmind élesebben is kelle vigyáznom, hogy valamely ébrelevő vagy ébredő meg ne lásson. Megállva körültekinték. Nem messze a lámpától egy ágy álla, éppen mint az enyém s rajta egy alak pihent, miként látszék, mély álomban. — Csendesen, vigyázva, lábujjhegyen az ágy felé mentem. Cserni volt, szemei lehunyva — szunnyadva. Arcza halvány volt, mint egyébkor, halványabb, mint midőn első izben látám s a sötéttel küzdő lobogó világ kísértetiesen röpkedett a szép, de hervatag arc márványán. Ezen vonásokban azonban nem volt semmi szigorú, semmi rettentő, vagy bűn marcsonasága. Úgy feküdt, mintha ott feledett halott volt

volna az életből fönmaradt némely szenvedések nyomai-
val. Darabig nem távozhattam, annyira érdekes-
nek, lekötőnek látszott most előttem ez alak, melyet
még eddig e börtön hajlékban nem volt alkalmam
így tisztábban vizsgálhatni. Végre mennem kelle.
Az alvó mellett egy fényes tőr hevert, látszólag föl-
bontott keble mellől csúszva ki a kemény fekhelyre.
Ezt magamhoz vevém s aztán úgy, miként jövék,
visszavonúltam.

Ezentúl nem messze kellett mennem, s már a
terem végén vagyis előrészen valék. Egy nagy és
erősnek látszó vasajtó álla előttem, mely természe-
tesen be vala zárva. Körülvizsgálva az ajtót, úgy
találtam, hogy a kulcs a zárban van s tüstént a
legnagyobb óvatossággal a felnyitáshoz kezdék. Hal-
kaban mint óramutató haladása, fordítám a kulcsot,
vigyázva még légzésem lassú susogására is. A zár
engedett, lassan odább tolult, — azonban még egy
másik fordítást kelle tennem. Ez is sikerült: de mi-
dön a zár egészen fölnyilt, hangos csattanást okozott
az erős vasretesz, akár történetesen, akár pedig —
mi inkább hihető — kiszámítva így készítetvén a
művész keze által. Hirtelen félbehagytam a munkát,
figyelve, ha nem leend-e az okozott zajnak valami
következménye. Félrevonúltam — s innen látám,
hogy Cserni hirtelen felüté fejét, s aztán gyorsan
talpra ugorván kémlelve széttekintett.

— Ki az? mit akar? szóla aztán az ébredő ke-
mény hangon.

Semmit sem feleltem.

— Ki jár itt? szóla ismét Cserni, s egyszersmind
az ajtó felé jött, melytől nem messze állottam, még
nem tudva mitevő leendek.

Közelebb érve észrevőn. Merőn rám bámúlt,
mintegy hitelt nem akarván adni szemeinek.

— Mit akar ön itt, kérdé aztán, midőn egé-

szen fölismert, inkább bámulat, mintsem szigorú hangján.

— Darabig nem válaszoltam, csak mozdulatlanul állék, miként kőszobor, a félhomályban.

— Hogyan, miért hagyá el ön ágyát? szóla ismét Cserni közelebb lépve hozzám.

— Ki akarok menni, mondám határozottan.

— Miért? hova? lón ismét a kérdés.

— Szállásomra, felelék daczosan, — tovább nem maradhatok e förtelem tanyáján.

— Menjen ön vissza ágyába, szóla Cserni félparancsoló és szánakozó hangon. Hogy mikor térhet ön szállásra, azt én fogom meghatározni.

E nyilatkozat egészen fölingerelt. Most, midőn erőm nagyrészt ismét visszatért, vérlázító gondolat vala egy áruló akaratától függeni.

— Még eddig nem tanúltam meg, szólék hevesen, más határozata nyomán intézni lépteimet — s itt, e helyen bizonyosan nem tanulandom meg. A kormány és király nevében, kinek tisztje vagyok, felszólítom önt, bocsásson e helyről békével.

Cserni keresztbe foná mellén kezeit, mintegy szánakozó kicsinyléssel tekintett rajtam végig, aztán válaszolt:

— Azt hiszi ön, hogy e szavak talán bírnak még rá nézve valami hatással? Egyébiránt ha ön nem tanúlt még meg más akaratától függeni: járjon legalább saját józan esze és szives tanácsom nyomán. Ön most nem távozhatik; — ezt mint jó barátja mondom önnek.

— Uram, szólék epével, ki hatalmazta fel önt, hogy magát barátomnak nevezze? Nem gondolta-e meg, miszerint ez rá nézve megbecstelenítés, s ezt bárminő volt is önnek szolgálata köröttem, rangom és tisztí bectületem el nem túrheti!

Cserni ajkába harapott. — egy lépést hátrált.

Arczára tekintettem, kékes halványság terült el rajta. Darabig nem szólott semmit.

— Ha önt, szóla elvégre, e sérelemért meg akarnám boszúlni, csak az ajtót kellene feltárnom, hogy ön eszeveszett céljának induljon: azonban eltűröm ön heveségét — s talán hálátlanságát — tev é hozzá fojtott hangon. Most még nincs semmi elkészítve az ön távozására, s azért itt kell maradnia, mert másként, tudja meg ön, bárminő véleménynyel van ön felőlem, remegek önnek életeért.

— Vagy inkább saját nyomorú életeért, szólék mintegy megvetőleg, csak igen kevés hatást gyakorolván rám az előbbi meleg kifejezéssel elmondott beszéd.

— Talán ez is állhat, szóla Cserni hidegen, vállvonítva. Sokkal inkább ismerem önt, semmint ne tudnám, hogy holnap első teendőjének tartaná, bennünket a katonai hatóság előtt följelenteni.

— Nem tagadom, szólék büszkén, szokatlan vagyok a hamis ígéretekhez.

— Tehát ön egyáltalában nem távozhatik, válaszolt Cserni.

— S én mégis el fogok menni, szólék ismét ingerültebben, bármibe kerül is, — és ti remegjétek, árulók, — halál és gyalázat lesz készen számotokra!

— Halál? monda Cserni, hideg megvetéssel. Véli ön, attól remegek? Inkább attól félek, hogy nem találnám meg azt, vagy nem úgy, miként én akarnám. Menjen ön vissza nyúghelyére s ne erőködjék hasztalanul, megváltoztatni akarván azt, mit ön nem ért, de mi, a titkos sors folyásaként, minden küzdelem ellenére el fog következni. Véli ön, hogy ápolitam volna önt veszélyes sebében, ha önnek vesztét kívánnám? De éppen azért, s mivel ön nem ismeri a körülményeket: kötelességem be-

látásom szerint meggátolni önnek saját kárára indult törekvéseit. Még egyszer mondom, térjen ön vissza nyughelyére s várjon tőlem és az időtől.

— Innen e helyből csak egy út van számomra, mely kifelé vezet, mondám türelmetlenül, — nincs szükségem többé gondviselésére, — az eddigi ápolást köszönöm, de hálából s annál kevésbbé felelemből nem engedem magamat bebörtönöztetni. Én szabad vagyok s majd meglátom: lesz-e valaki, ki engem föltartóztasson utamban!

Ezt mondva sebesen az ajtó felé menék, hogy azt fölnyitva, távozhassem. Azonban Cserni hirtelen utamba lépve föltartóztatott.

— Igen, lesz, szóla emeltebb hangon s az én vagyok. Vissza ez ajtótól, különben erőszakhoz nyúlok, s izmos kezeivel háträlökött egy pár lépésnyire.

— Meg ne illessen, meg ne illessen ön, kiáltám vad dühtől lángolva, — kezei megfertőztetik testemet! Ha ön erőszakot használ: jó, én is erővel fogok kirontani. Nem bánom, ha egyikünknek halnia kell is.

És ismét az ajtó felé törtem, mely előtt a sugár halvány ifjú álla mozdulatlanul, miként márványszobor, élő gátat képezve a kimenetel előtt.

— Oktalan, monda mintegy szánakozó mosollyal Cserni, mit akar ön?! Ép, egészséges korában sem volna ön képes elmozdítani innen. — És ő csakugyan valót szólott, mert még alig üdülve föl betegségemből, akár szétmörzsolhatott volna idegzetes kezeivel.

De én akkor hevemben nem gondoltam meg semmit. Oda rohantam a szilárdan álló ifjúhoz s félre akarám mozdítani helyéből: ámde minden erőködésem sikertelen vala.

— Mivel ön nem akar a jó tanácsnak engedni,

kezdé Cserni némileg ingerülten, tehát, mint gyermeket, önmagam fogom visszavinni fekhelyére.

Igy szólván átölelt kezeivel s fölemelt, hogy tovább vigyen.

— Hozzám ne nyuljon ön! szólék fuldokló harag és kimerültség közt, — nem felelek semmiről s egyszersmind az ő ágyáról fölvett törrel védni kezdém magamat, hogy karjaiból kiszabadulhassak. E tusa közben a tör hegye Cserni karjába merült s kibugygyánt vére végig ömlött rajtam.

— Mit tesz ön? kiálta a megsebesített ifjú haragra gyúlva s kezei lehanyatlottak rólam. Én ismét szabad valék. Azonban látva a bőven patakzó vért: egyszerre visszaiszonyodtam tettemtől. Fenmaradt gyöngeségem s az átszenvedett küzdés különben is testemmel együtt lelkemet is megtörte. Némán állottam, fejem szédelegni kezdett s nem valék képes, ha lehetett volna is, távozni.

— Eszelős! mondá Cserni megvetőleg, — miért nem tudtad alkalmasb helyre s mélyebben taszítani a tört? Ellenségeink bizonyosan megköszönték volna önnek s én megérdemlém öntől, mert életét mentettem meg s most azt akarom, hogy bátorságban távozhassék innen.

Le valék verve. Sajnáltam tettemet. Azonban gyöngeségem közt is több büszkeség élt bennem, semmint bocsánatot kérve kezemet nyújthattam volna a sértett ifjúnak.

E perczben a vasajtó, melyről főnebb szólék, hirtelen fölnyilt s a másik pillanatban már egy fegyveres rácz állott mellettünk.

— Kapitány, mondá az újon jött, lármát hallottam. Valami bajnak kell lenni. Parancsold, hogy öljem meg ezen kutyát.

E szavakkal éles fegyverét felém szegezé, várva csak egy intést, csak egy jeladást.

— Vissza! kiálta Cserni a rácznak a legtisztább léleknyugalommal és parancsoló felsőséggel. Ezen szegény beteg, tevén azután hozzá, mintegy részvétellel, forró lázban szenved. Nem tudja: mit cselekszik. Forró betegségében kiugrott ágyából s most nem bírom ismét oda visszavinni.

— Értem, kapitány, válaszolt a rácz tompa tudatlanságával: — de a vér! — istenemre, én vért látok.

— Igen, megsértettem szegényt, szóla Cserni. Töröm, mely keblemben hevert, oldalát sérté meg, midőn karom közé fogtam. Jer, vigyük vissza ágyába.

Cserni intett szemeivel, hogy engedelmessé legyek. — Nem annyira félelemből, mint inkább teljes kimerültségem miatt békén szenvedtem, hogy a két egyén karjára vegyen s ismét ágyamra helyezzen.

— Most távozzál, Tódor, szóla Cserni a rácznak. — állj tovább őrt odakünn. Itt nincs többé szükség rád.

— Jól van, kapitány; válaszolt amaz, ha valami baj lesz: csak szólítson — s ezzel rögtön távozott.

— Nincs valami baja önnek? kérdé Cserni, lehajolva hozzám, — nem tört föl behegedt sebe? — s mindezeket ismét oly meleg, oly részvételteljes hangon mondá el, hogy gondoskodása éles gúnyként metszette át szívemet.

— Az istenért, távozzék, távozzék ön tőlem. Nyögém tompán. Kétszeresen meggyőződött ön. Igen gyöngé vagyok, hadd pihenjek.

— Tehát nyugodjék ön, mondá az ifjú. Legyen csendesen, mintha misem történt volna. Én már elfeledtem. Feledje ön is.

Ezzel megszorítá gyöngéden mellettem lankadtam heverő jobbomat s aztán távozott.

A végbemenent esemény után csak igen keveset aludtam reggelig; de lelkem a kiállott kedély- sőt szenvedélyhullámozás közt megtörve, kimerülve volt, tagjaim az erőm feletti tusa miatt remegve vonaglottak. Bizonyos tompa, merev nyugalomba valék süllyedve s lankadtábban, betegebben fekvém, mint előbb. . . .

Az ezen éjt követő napok semmit sem különböztek a többi lefolytaktól. Cserni szokott gondoskodással járt köröttem. Ritkán, keveset szólott, — én még fősvényebb voltam a szavakban s hidegebb, visszatartóbb mint bármikor.

Hat nap foly el így, mely alatt ismét kipihentem a mondott éj behatásait. A hetedikén, késő este midőn már a világ nyugalomra tért, megjelent ágyamnál Cserni. Lehajolt fölém s részvéttanúsító hangon kérdé: Nem alszik ön?

Szavaiban, nem tudom: minő titkos rezgés volt, mely mintha félelmet, elfogultságot, vagy egy nehezen titkolható benső küzdést mutatott volna, — oly megható erővel futotta el a halló idegeket.

— Nem alszom, szólék egyszerűen s szemeimet az ifjúra függesztém; de a sötétség miatt nem láthatám: minő lélekállapot tükröződik annak vonásain.

Cserni leült ágyam szélére: darabig hallgatott; de mély csendben könnyen kivehetém, hogy keblét néhányszor félig elfojtott sóhajtás feszíté.

— Ön holnap este — éjen vissza fog menni szállására, vagy hova akarand, szóla végre az ifjú oly megindult hangon, mintha a legmélyebb szerelem mondta volna ez igéket.

E rezgő, tompa és bánatos hang s a reménytelen hír annyira meglepett, hogy egyáltalában nem valék képes felelni.

Néhány perczig néma csend következett.

— Úgy látszik, kezdé ismét az ifjú, mintegy csüggedt keserőséggel, hogy ön kevésbé örvend szabadulásának, mert az az én kezeimből jő. Ön, miként a nagy világ, nem tud, vagy nem akar különbséget tenni a szerencsétlen és aljas bűnös közt. Ön, miként mondám, holnap szabadon mehet minden veszteség, minden további sérelem nélkül. Én magam fogom önt innen kivezetni és elkísérni.

Nem tudám elhatározni; e szavakra mit feleljek. Ő áruló volt azok szerint, miket láttam és hallottam: de szabadulásomnak híre s különösen a kebel legmélyebb rejtekeiből fölszakadt hang nagy mértékben szelidítették lelkem eddigi szigorát.

— Köszönöm, szólék elvégre. Ha talán ön ezért s az eddigi szívességért valami hálatettet igényel: szóljon. — Hogyha elveimmel és becsületemmel nem ellenkezik: teljesíteni fogom azt.

— Igen, én azt hiszem, szóla némi hallgatás után Cserni, miszerint számot tarthatok ön rokonszenvére, sőt sajnálatára. Nem kívánom, hogy ön titokban tartsa azokat, mik önnel itt történtek, nem hogy elhallgassa ittlétemet; sőt inkább, ha valami részvétet igényelhetek: csupán abban határozódik óhajtásom, hogy ön egykor fődözzé föl a valót azoknak, kik engem ismertek.

— Hogyan? kérdém csodálkozva, — ön maga ad rá szabadságot, hogy eláruljam?

— Igen, válaszolá Cserni határozottan, a mikép ön akarja nevezni. Azonban hogy minden körülményt pontosan elbeszélbessen ön, legfőbb óhajtásom volna, ha ön ismerné történetemet s tudhatná az okokat, melyek e helyre vezettek.

— Azokat tudni legégőbb vágya szívemnek, válaszolék s csakugyan jelenleg semmit sem kívántam jobban, mint valami fölvilágosítást nyerhetni e kü-

lönös ifjú legközelebbi élettörténetéről, mert nem hívém, hogy csupán könnyelműség volt volna, mi őt e helyre hozta s e sötét boltüregben tartotta árulóként.

— Tehát hallja meg ön, mondá Cserni s ítéljen ön, ítéljenek mások is; mert mint mondám, akarom, óhajtom, hogy ön azok előtt, kik ismerének, leplezze a most titkos okokat, érzelmeket. . . . Egy van, mi az élet után még felmarad az emberből, — folytatá aztán az ifjú áthatott ünnepélyes lélekkel — s ez a jó hír, becsület, — ez a lélekhallhatatlanság ezen a világon . . . a többi por, hamu és hiú álom! Nehezen esnék tudnom, hogy mindenki elkárhoztat, mindenki utálattal említi nevemet a halál után.

— A halál után? kezdém csodálattal és némi szorongás közt.

— Ne szakaszson most félbe, szóla Cserni fájdalmas komolysággal. Vannak perczek, midőn lelkünk megnyílik egészen, ha szinte nem olyan van is oldalunknál, ki velünk érezne, bennünket felfogni akarna vagy tudna. A rózsza egészen kitárul, mielőtt virága elhervadna s szirmait lehullatná, akár a nap sugárainak szerelme, akár hideg ború ül fölötte. . . Ön, ha nem tartozott is barátaim közé, mivel talán közelebbről nem ismert, ön bármily hideg de nemes lelket bír sajátjaúl. A velem történt küzdés ezt bizonyítja. Önben bizom, önben reménylek, hogy teljesítendi kívánatomat s nem hagyandja a mostani szenny- és sötétségben heverni nevemet: de elmondandja, miket halland, elmondandja a valót, mert minden szentekre esküszöm, ön valót fog hallani!

— Ezt fogadom, mondám tompán, nem kevésbé áthatva a komoly ünnepélyes beszéd által.

— Tehát hallja ön röviden történetemet, szóla

Cserni s következő elbeszélést mondá el ismét életéből

„Azon megnyert csata után, melynek következtében ön fogságba tétetett, mi mint győzelmes sereg, nagy örömmel és pompával vonultunk be e város falai közé. A nap ünnepi volt s a város azon része, mely irántunk rokonérzelemmel viselteték, viszhangozá örömtünket. A másik rész szobáiba vonult el: de amazok zenével éljenkiáltásokkal jövének a nap hősei felé. Az utczák telve voltak hullámzó népsokasággal. Gyermekek, ifjak aggodt öregek sietének fogadni bennünket. Virágokkal hinték utunkat; — az ablakokban pedig nők és leányok ragyogtak ki, üdvözléseket integetve. — Éppen ezen épület alatt vonúltunk el, melyben most vagyunk. Midőn már szorosán a ház mellett jövének: hirtelen egy szép rózsa hullott egyik ablakkól lábaimhoz, mely a magasból lerepülvén előbb könnyen megérinté fővegemet s aztán a földre esett. Én lehajoltam a gyönyörű virághoz, egyszersmind pedig fölvetém szemeimet, azon tájra, melyről a rózsa lábaim elé szállott. Az emelet egyik ablakában egy hasonlíthatlan szépségű fiatal hölgyet pillanték meg, ki vidáman és pajkosan mosolygott a szőke fürtök sugarai közül. Ő észrevevé, hogy a lehajított virág kezeim közt van. Én egy csókot nyomtam a rózsa nyíló szirmaira, mely éppen aként mosolygott, mint az ablakbeli gyönyörű szűz rubintszája, aztán keblemre tűzvén az illatos virágot a sorok után tovább mentem; azonban távozásom közben még egyszer megfordulva visszatekinték a keblemen ülő virág szebb testvéreire, mely tekintet alatt szemeink egy rövid perczen két ellobbant vilámként találkoznak egymással.

Ez egyszerű, de véletlen esemény néhány nap alatt megnyitá előttem a közelebbi ismeretség ajtaját a leánykához. Ily időben, a lelkesedés idejében

könnyebben lehullanak a társas élet, elvonultság és illem szorító kötelei. Nem akarom hosszabban előadni napról napra fejlődő szerelmünk lépcsőit. Szívem az első szerencsétlen láng után ismét könnyen szikrát kapott, s csakhamar tüztengerré változott, miként előbb. Melánia feledve lón, vagy inkább azon szerelem, mely benne, általa élt, mint lélek a metempsychosis tanai szerint, más élőbe küldé sugárerejét. Én ismét szerettem és szerettetém.

Alvine gazdag, tekintélyes háznak egyetlen gyermeke vala. Csupán atyja élt, anyját rég elveszté. Legkisebbé sem leheté ugyan reményem, hogy őt valaha nőmmé tehessem. Ezt jelenlegi állásomon kívül, a leányka atyjának mérhetlen gazdagságával összenőtt büszkesége sem engedé: — azonban nekem nem volt czéлом, nem kinézésem. A valódi szerelem nem számít, csak érez s én égő szenvedélyem boldogsága közt sohasem gondoltam arra, hogy ha egykor pályám másfelé szólít: talán el kell hagynom őt örökre s a föld legszebb gyermeke más egyén karjai közt engem feledni fog.

Ne csodálkozzék ön, hogy az első szerencsétlen szívviszony után ismét fogékony voltam a szerelem iránt. Ki egyszer szeretett, mindenkor fog szeretni. A forró kebel olyan, mint a nap, mely ha egyszer kigyúlt, folytonosan lángolva árasztja szét melegét, s ha este lenyugszik vagy a tél napjaiban tölünk messzebb távozik: akkor mások fölött terjeszti el sugártengerét. Alvine szép volt, mindazon kelleme-
ket föltaláltam arczán, mik egykor Melániában lebilincseltek; lelke kedélydús s e mellett merész és férfias, mely hasonló korszakban a csaták fiát nem kevésbé ragadja meg. A tiszta és gyöngéd női lélek hősies tüzzel olvadt egybe szemeiben, hóarczán magasb szellem hajnala sugárzott. Szerettem és imádtam őt.

Azonban néhány heti pihenés után egy napon tudunkra adatott, miszerint következő reggel indulni fogunk, miként a jól értesültek állíták, ismét valamely hadi vállalatra. Most láttam csak: minő iszonyú fájdalmas leend a megválás. Azonban még ekkor a szenvedély hullámai nem hágták meg a kötelesség és katonai büszkeség szirtoszlopát. Készen valék az indulásra.

Midőn Alvinetől — atyja jelenlétében — búcsút vettem: ő utánam jött s halkán sугá fülembe: — Éjfél felé elvárom önt a kertben. Még néhány szóm leend négy szem közt.

Nem kell mondanom, hogy pontosan megjelentem a kitűzött helyre. E házhoz egy kised kert tartozik, melyben gyümölcsfák és virágok vannak ültetve, hol gyakran órákat tölténk együtt Alvinával. Az éj szép, csendes volt, telt hold ezüst világa derengett a város fölött. Nem aludtam semmit a mondott idő előtt. Éjfél tájban elmentem a kert felé! könnyen átléptem az alacsony kerítésen s várakoztam. Még senki sem volt jelen, csak a félhomály rajzolt a távolban forró képzelmem elé tündéralakokat, melyek ismét feloszlottak s a csendes éji szellő lengeté a kert lombjait.

Végre az előttem elnyúló uton csakugyan egy alakot láttam felém tartani. Dobogó szívvel indultam feléje. A megpillantott egyén lassankint közeledett: de, mennyire kivehettem, nem nő, hanem férfi volt. Mi ez? gondolám, — föl van fedve a tervezett ártatlan légyott s most büntetni akarják a vélt csábítót? Azonban a kétséges egyén egészen hozzám ért. Honvéd volt ez, éppen mint én csinos egyenruhában, oldalán karddal; de az egész termet fölöttéb ifjú életidőt árult el. Az ismeretlen megállt előttem s némán néze darabig szemem közé, én

sem levén képes a bámulat s meglepetés miatt csak egy igét is ejteni.

— Kicsoda ön, mit akar e helyen? szóla végre a kisdéd termetű katona, erőtetve ejtett mély hangon, melynek azonban eredeti tiszta csengése ez árcaz alól is fölismerhető volt.

— Én? én? szólék akadozva, félve nem magamért, hanem a kedves leányért.

— Igen, ön, folytatá ismét az előbbi, — de miért szükség kérdenem? Ön Alvinehez jött titkos légyottra — ő mindent megvallott. Ön visszaélt egy leány jószágával. Tagadja ön?

A féltékenység minden kinjai tépték idegeimet. E férfi, gondolám, talán egy nálamnál jobban kegyelt udvarló, kinek a leány lelkiösmeret parancsául tartá szándokolt lépését kivallani s most számolni, talán vívni akar velem.

— Igen, uram, szólék neki bátorodva, nem tagadom, azon leánykához jövek, mert szeretem őt, jobban életemnél.

— Hm, szóla a kis honvéd ajkai körött bizonyos mosolylyal. Ön csábító. Én is szeretem azon hölgyet s esküszöm jobban, erősebben, mint ön. E mellett állíthatom, miszerint előttem neki semmi titka sincs. Ezt láthatja ön is. Tehát, kérdem, viszsza lép-e ön, vagy meg fog vívni velem?

— Önnel? válaszolám bizonyos lenézéssel, még egyszer végig tekintve a vélt vágytárs gyermekded gyöngé testalkatán.

— Igen, velem, szóla amaz. Vagy vonakodik? fél ön? gyávának kell neveznem?

— Félni? én? kiáltám hevesen. Isten neki, tehát legyen!

E szavakra kezem kardom markolatára szorúlt, ki akarván azt vonni hüvelyéből: de e pillanatban az előttem álló kisdéd honvéd mellemre veté ma-

gát, kezeivel átölelé nyakamat s gyöngéd arczát keblemen rejté el.

— Tehát meg akarnál ölni, — rossz ember, szóla egészen megváltoztatott hangon, melynek fuvolaszerű kedves zenéje nem volt ismeretlen előttem s ezer édes érzelmek rajzának föl egy perczben szivemben.

— Alvine, te vagy, te vagy-e? kiáltám forró szerelem hangján a mellemen csüngő alaknak, mert az édes ajkak az ő mennyei hangján szólottak, — s egyszersmind visszavonva magamat letekinték az arczra, melyen végre fölismertem egészen a feledhetlen vonásokat.

— Óh, ne nézz, ne nézz rám, nyögdelé a gyönyörű teremtés, szégyenltem magamat! Ne nézz szemeimbe, mert elolvadok.

De én nem hallgattam e szavakra, lehajoltam hozzá, — hosszan ittam az új érdeket nyert arcz ritka kellemeit lelkembe. Mosolygva tekintém körül csinos öltözetét, a kisdéd kardot, mely oldala mellett függött, a könnyű föveget, mely alól fürtei aranygyűrűkben hulltak le hónyakára. Aztán megcsókoltam tiszta homlokát, szemeinek gyémántcsilagát és végre a rubintszáj fakadó rózsabimbaját.

— Óh, mit mondasz mindezekre? monda a leány önszemrehányó kifejezéssel. Úgy-e ostobát tettem? Örült, eszelős vagyok? Mert, lásd, nagyon, igen nagyon szeretlek. De azért nem haragszol rám, úgy-e, ezen tettemért?

— De hát miért, — hogyan mondhatod ezt? szólék szerelem hangján, mindedig azt vélve, hogy e tett csupán vidám leányszeszély következménye.

— Óh vigy, vigy el tehát magaddal, monda Alvine kérve. Lásd, meg kell halnom, ha te távol leendsz. Melletted, közeledben akarok lenni minden

időben. Védni és ápolni, ha kell. Vigy, óh vigy el magaddal.

Fontolgatás vagy ellenvetés helyett viharzó örömmel karoltam át a kedves lényt. Most már egy perczig sem akartam késni, nehogy a hölgy megváltoztassa föltételét. Oly boldog, oly elégült valék.

Sietve távozáink, nem gondolva meg mit teszünk. Az éj még mindig szép és csendes volt. Az ég tiszta kúpjáról a hold mosolygott le kalandos utunkra: de a horizon szélén szürkülő vékony fellegfátyolon ottan-ottan egy-egy halvány villámfény reszketett, mintha a sors haragjának jelképe volt volna. . .

Másnap jókor hajnalban csakugyan indultunk. Alvine velem jött. Együtt fáradtunk a nap égető melegében, — együtt pihentük ki lankadtságunkat. A gyöngé női test hihetetlen erővel küzdé le a katonai élet szenvedéseit. Nem csüggedt, nem panaszkodott, ha éhezünk, szomjaztunk vagy éjente csipős szél és hűvös esőben vándorolnunk kelle. Láttam, hogy arca a szokatlan fáradalom miatt halványabbá, fénytelenebbé lön: de azért lelki ereje nem hagyta el, szerelme nem gyöngült s ha tűrni kelle: ő állá mellettem vigasztaló angyalként.

Néhány hétig most ide majd amoda utaztunk, sehol sem töltve huzamosb időt. Végre csatába ereszkedénk az ellenséggel. A győzelmet könnyű nyereségnek tekintők, mert a másik fél csak csekély számmal volt. Mielőtt a harctérre indultunk volna: forrón kértem Alvinet, maradna hátra s ne kockáztatná életét, szabadságát: de őt semmi kérés nem birhatá rá, hogy tőlem elmaradjon. Szerelme s azon hősieb lelkesültség, mely sajátja vala, ösztönzék: sorainkkal együtt szemébe tekinteni az ellenségnek. Midőn végre a csapatok előre indultak s az ágyúk mennydörögni kezdének, láttam hogy Alvine arca

szokatlan biborfényben égett s szemei electricus lágfolyamot löveltek.

A csata kifejlődött, — a mi csapatunk hosszú vonalban csatározó kísérletre küldetett előre. Folytonos tüzelés közt haladtunk tovább-tovább a bokros egyenetlen területen. Balra tőlünk a középpont ágyúi morogtak s ezen túl távolabb a balszárny terjeszkedik ki. Alvine mindenütt velem, mellettem lépdelt. Megtörlé izzadt homlokomat s aztán tovább mentünk. Még most sem tudom miként történt, mert azon nap után senkit sem kérdeztem meg többé az események fejlődése felől, — elég az hozzá, hogy elnyúlt csapatunk hirtelen két oldalról egy nagyobb számú seregtől lőn mintegy bekerítve. Közölünk többen elhullottak s vezénylő tisztünk csakhamar észrevevén hátrányos helyzetünket, tömött sorokba állítá az egészet s visszavonulást parancsolt. Ez csendesen, teljes rendben történt meg. Már nem messze valánk ágyútelepüinktől, midőn az ellenség hátunk mögött összesítve erejét üvöltve ránk ronta. Süvöltő golyózápor repült sorainkra s többen elhullának. Arczot kelle mutatnunk s visszavernünk a bösz csoportot. A harcz heve nőttön nőtt. — az ellenség dühösen vitt, s mi nem akaránk többé engedni, mert ez engedés futásszerű leendett. A két ellenfél közelebb jutott egymáshoz. Én az elősorokban harczoltam, a leányka, mint mondám, szüntelenül oldalamnál. Már némely vakmerők egészen hozzánk közeledtek s karddal és szuronyokkal támadának meg bennünket. E pillanatban egy pisztoly irányoztatik felém a támadók részéről s a golyó balkaromat fúrja át. Alig hogy a seb fájdalmát érezni kezdém: parancs érkezik a fővezérségtől, hogy rögtön vonuljunk vissza. Én titkolni akarám Alvine előtt bajomat. Gyorsan visszaindultunk: de erőm lépésről lépésre fogyni kezdett. Szemeim elé homá-

lyos ködfátyol tolúlt, míg végre-félájúltan hullottam a földre.

Mi történt ott velem, már nem tudhatom; csak annyira emlékeztem homályosan, hogy midőn erővesztve elesém, Alvina kétségbeesett fájdalomsikoltással borúlt rám. Ezek után egészen elhagyott eszméletem.

Midőn ismét magamhoz jöttem, egyszerű tábori kórházban fekvém gondos ápolás alatt. Sebem nem volt veszélyes: de fájdalmam és a vérveszteségből eredt gyöngültség kényszerítének orvosi ápolás alatt a kórházban maradnom.

Mihelyt gondolkozni és emlékezni tudtam: rögtön a szerencsétlen szerető jutott eszembe. Hol van? Mi sors érte őt? — ezek valának a kérdések, melyeket azonban ápolóim közül senki sem tudott megfejtteni. A leggyötrőbb kétségek közt kinlódtam.

Végre néhány barátom jöven látogatásomra. Ezekről megtudtam, hogy azon szárnyon történt visszavonulás daczára a legnagyobb győzelmet vetjük ellenségeinken. A mieink egészen az ágyútelepekig hátráltak s itt a vakmerően előnyomult nép nagy veszteséggel veretett hátra kartácsaink jól irányzott zápora által. Alvine, midőn kétségbeesve rám borúlt, hasztalan intetek társaim által, hogy velök együtt távozzék. Nem hagyott el. Talán halottnak vélt s a reménytől fosztott szerelem előtt nem volt többé elég sötét jövő. Midőn végre az ellenség visszaveretett s túl úzeték azon helyen, hol én megsebesülve elesém, társaim csupán engem találtak meg, még mindig eszméletlenül heverve; de a leányka sehol sem volt látható. Az ellenség minden bizonynyal fogolylyá tevén, elhurczolá az élőt, míg velem, a halottnak gyanítottal ki sem gondolt a gyilkos tömegeből. A csata végeztével társaim a többi halottakkal és sebesültekkal engem is visszahozának

s jelenleg a tábori kórházban ébredtem föl halál-szerű ájulásomból.

Csupán ennyit tudtam meg a törtétekből: de e kevés is elég volt tisztában lenni az iszonyú bizonyosságról. Alvine kétségkívül az ellenség zsákmányává lőn, — legrettentőbb sors, mit csak gondolhattam.

A kettős fájdalom súlya alatt kétségbeesve előben nem volt más gondolatom, mint hogy föltépve sebem borítékait, folyni engedjem véretem, mignem meghalok. De aztán meggondoltam, hogy Alvine még bizonyosan él, talán szerelmem segélyét igényli, — s ha csakugyan rám nézve el van veszve, ha halnom kell: legalább mellette, hozzá közel haljak meg. Tudni akartam, hol van, minő sorsban, mert a bizonytalansággal nem volt erőm sirba menni. Látni óhajtottam még egyszer, akármibe telnék, ha szinte jó híretem, becsületemet adandottam érte áruba — az étellel már úgy is mit sem gondoltam. E legyőzhetlen vágyak közt megért lelkemben a határozat, mely által pályám minden gyönyörözését, büszkeséget, kötelességérzetet, hitvány, tört kóróként porba tapodtam.

Néhány nap múlva többé sebem nem szükségelt ápolást és orvosi segélyt. Elhagyám a kórházat: de a helyett, hogy csapatomhoz visszatértem volna: egy éjen czondra álrühába öltözve elhagyám a várost s csavargó mellékutakon elértem a ráczok táborhelyére.

Senkiséem gyanítá kiléteimet s mivel elleneink nyelvén elég jártassággal birtam, könnyen förogtam közöttök s csakhamar felvilágosításokat nyertem Alvine sorsáról. Ő csakugyan elhurczoltatott, mint hadi fogoly. Szerencsére vagy szerencsétlenségre, mielőtt a boldogtalan a felbőszült, vad csoporttól valamely méltatlanságot szenvedhetett volna: a csa-

pat fővezére megpillantá őt s parancsot ada embe-
reinek a becses foglyot a táborba vezetni, — talán
bizonyos emberi szánalomból, vagy talán — mi in-
kább hihető, mivel már akkor éles szemei fölismer-
ték a férfi-öltöny alatt lappangó gyönyörű szűzet.

A csata végeztével Alvine fölfedé a vezér előtt
nemét és rangját, reményelve, hogy így annál köny-
nyebben visszanyerendheti szabadságát. Ámde éppen
az ellenkező történt. A rácz csapatvezér egy erő-
teljes, negyven éves férfi volt, telve vad, hódíthatlan
szenvedélyekkel. Rövid idő alatt őrzöngő szerelemre
gyúlt a kecses hölgy iránt s csak azon föltét alatt
ígért számára életet és szabadságot, ha a hölgy ne-
jévé leend; — ellenkező esetben a hadi fogság leg-
nagyobb szigorával s vak dühre izgatott népe min-
den kegyetlenségeivel fenyegeté őt.

Igy állának a dolgok, midőn én a rácz táborba
érkeztem. Mind ezeket bizonyos egyéntől hallám meg
a vezér környezetéből, ki mellette segéd vagy fegy-
verhozódozói szerepet viselt. Mert nem kíméltem
semmi fáradságot, semmi utánjárást, csakhogy Al-
vinéről minél több bizonyos értesítést vehessek, s
ha talán lehetne, közelébe juthassak.

Alvine kétségkívül azt hívé, hogy én halva ma-
radtam a csatamezőn. Élénken képzeltem szenve-
déseit. Ott az idegen helyen, mindenkitől elhagyatva
a vad, feldühült nép körében, hol az életen kívül
még nagyobb kincset is veszthete vala, minő lehetett
rá nézve az élet! A vezér naponta gyötrötte szen-
vedélyes ajánlatával. Ez jól ismerve a leányka csa-
ládi nevét, annál inkább erős volt föltételében. Ha-
tártalan úr volt föltötte s remegnie kelle méltán
kitörendő haragjától.

Cserni itt néhány percze félbeszakasztá beszé-
dét, jobb kezével elrejté arcát, keble mélyéből egy
mély sóhajtás szakadt föl, s aztán így kezdé ismét:

Szerencse hogy homály főd bennünket, mert azon pontnál, hova értem, nem merészelnék az ön szemei közé tekinteni s félnék hogy ön meglátja szégyentől pirosuló arczomat. Tettem nyomorúlt, talán aljas is volt, — bár bűnösnek azt nem érzem. Csak az ekként kifejlett sors, lángoló szerelem és a legkedvesebb lény iránti forró részvét ragadhattak hasonló tettekre.

Azon egyénektől, kiktől értesítéseket szoktam venni, megtudám, miszerint a fővezérség nagy jutalmakat szokott osztogatni azoknak, kik a magyar tábornok kikémelelik s onnan bizonyos tudósításokat hoznak, — hogy azonban ily veszélyes munkára csak igen kevesen szoktak vállalkozni. Tústént elhatározám magamat. Elmenék a fővezérhez s magamat kémül ajánlám föl, reményelve, hogy ha ezt teszem s azon emberrel, ki Alvine sorsát kezében tartja, érinkezésbe jövök, sikerülend legalább egy pillanatra megláthatnom őt.

Ajánlatom elfogadtaték, sőt ügyes eljárásom esetére nagy pénzbeli jutalom ígértetett számomra. Áruhámban elhagyám az ellenség hadiszállását s visszajövök e városba. Minő leverő és fájdalmas volt itt, hallanom nevemet néhány szökevény megemlítése alkalmával s megtudnom egyszersmind hogy, újabb szigorú határozat erejénél fogva, bizonyos haláltélet vár rám a hadseregnél! Nevem meg volt becstelentve. Többé vissza nem térhettem. A haláltól nem féltem ugyan: de most nem hagyhattam még Alvinet bizonytalan sorsának. Rám nézve már nem volt többé remény, mert hogyan, minő életet élhettem volna a szerelem legragyogóbb boldogsága közepett is, megvetve, rossz hírben, bújdokolva és gyalázatos halált várva fejemre?! De Alvine, ő még reményelhetett... ah ő sem többé, ha én örökre boldogtalan valék.

Néhány nap múlva, mintha foglalkozásomat

végeztem volna, ismét visszatértem a rácz táborba. Beszéltem miket nem láttam, — értesítéseket adtam teljesen költött anyagból s költött színekkel. Elmondtam, miknek ráfogása a mieinknek nem árthatott s az ellenség füleit pedig gyönyörködteté. A vett hírek kielégíték teljesen a fővezért — működésem megdicsértetett s jutalmául szép összeg pénz nyomatott kezembe... Átok e summára! Még az egész épen van, — nem költék el belőle csak egy fillért sem. Holnap önnek fogom átadni, hogy a nyomorú szerzeményt, adandó alkalommal, emberi jótékony célra fordítsa.

Alvinet nem láthattam ez alkalomkor: pedig többször és huzamos időt tölték a vezér lakásán. Az emberekben nem biztam, különben levél vagy izenet által tudósítottam volna, hogy életben és hozzá közel vagyok. — Már ekkor a vezér szerelmi unszolásai sürgettőbbek s egyszersmind fenyegetőbbek valának. Azzal rettenté a védtelen leányt, hogy ha visszautasítja lovagias ajánlatát: őt a vad nép féktelen szeszélyének engedi át; — állása és az idők viszonyából kifejlett helyzet fölhatalmazá őt hasonló tetre, a nélkül, hogy az osztó igazság méltó boszújától volt volna oka rettegnie. És ha képzelt volna is megtorlást: mit gondolt ezzel önző, de egyszersmind legyőzhetlen szerelme?!

Kevés időre azután, midőn a mondott első vállalatot elvégeztem, a vezér ismét magához hivata. Bizalmát már ekkor, a mint láthatám, egészen megnyertem. Most egy levelkét ada kezembe, melyet ide e helyre kelle elhozni, hol most vagyunk. Nem szükség talán mondanom, — mert az eddig látottakból tudhatja ön, — miszerint e hely az ellenségnek titkos lőpor- és fegyvertáruul szolgál, melyre a magyarok mind eddig rá nem találtak. Itt, e földalatti boltban van elrejtve, szükség esetére, több

száz mázsára menő löporkészlet, s bizonyos számú fegyver. A vezér e helyet jól ismeré, mint ki még nem oly rég volt kénytelen e város falai közül a magyarok elől kivonulni. És e ház, történetesen éppen az, melyben egykor Alvine lakott, — s melyben atyja még most is lakik; azon ház, melynek ablakából egykor a szép rózsza fővegemre s aztán elem, a földre repült; — s végre azon ház, melynek kertéből szép holdvilágos éjen együtt távozáink: Alvine és én a szerelem kíséretében. örömteljes perczek közt, kétes jövődöbe, — melyben már előre haragos lánggal égett fejünk fölött a sors büntető boszúja.

A mondott megbizatas alkalmával szerencsés voltam a vezér bensöbb termeibe juthatni. Miután ő a szükséges leveleket s egyéb utasításokat átadá, távozám. A termék egyikében Alvine jött elem, szomorún, földre csüggesztett fejjel. Halvány és hervadt volt, mint harmadnap előtt leszakasztott virág, — de még mindig szép, még szebb mély bánata gyászszinében, mintsem azeiótt, Ő nem ismert meg, mert különöz öltözetem egészen megfoszta előbbi alakomtól s egyáltalában nem látszott a körötte levő tárgyakra figyelni. De én hirtelen mellé léptem s e szavakat sugám fülébe: Tégy meg mindent, mit a vezér kívánni vagy követelni fog, — aztán ennek lépteit hallván, sebesen távozám, csak képzelve, de nem tudva, hogy Alvinet minöz lélekállapotban, mily érzelmek közt hagyám hátra.

Ekkor láttam először e helyet, mely még mind ez idöz titokban tudott maradni a mieink szemei előtt. Valami különöz benyomást tön rám e boltüreg már akkor. A reményvesztett szerelem és pálya ábrándos tervei ébredtek föl már akkor lelkemben ennek látására. — sötét remények, borzasztó gondolatok, melyek azonban éppen azért valának ked-

vesek lelkem előtt. — A szerencsétlen vad örömmel rohan megsemmisítő remények, kétségbeesett tervek karjaiba. Azonban e tervek, bármily zordonak s ábrándosak valának is akkor, most már a végteljesülés órája felé közelgenek s minden kétségen kívül valósággá válnak.

Midőn elleneinkhez újólág visszatértem, a vezér egy-két bensőbb embereitől titokban hallám beszélni, miszerint urok rövid időn nősülni fog. Miként mondák, azon szép fogolynő lend hitvesévé s némelyek ezen kívül tudni akarák, hogy a vezér, e nősülés után végkép el akarja hagyni jelenlegi pályáját. Ő, így említék, hitvesével együtt a magánélet kényelmeibe térend vissza s e végett már értekezletbe bocsátkozék a magyar és polgári hatalom főnökeivel, kiktől reményli, hogy ha önkényt elhagyandja az ellenség ügyét, a megtérőnek az eddigiekért bocsánat s javainak szabad élvezhetése fog megadni.

Mindez nem volt előttem váratlan, sőt bizton reményltem, hogy adott intésem következtében, Alvine engedni fog. Mit képzél ő terveimről? — nem tudhatám. Ezek iránt még önmagam sem valék tisztában: azonban mindenek előtt ki akarám őt szabadítani a legfőbb veszély örvényéből. Künn, a szabad életben oly sok út látszék előttem nyílani vagy a szerelem viszonti élvezetére, vagy rosszabb esetben — nem mondom boszúállásra; de legalább az egy-más melletti halálra.

Boldogtalan én, — gyakran édesebb reményálmaim közt nem gondoltam meg, hogy rám nézve már minden elveszett, — hogy lángoló szerelmemben mindent föltevék a kockára s mindent elvesztettem. Csupán egy maradt még meg: — nyomorú életem s ezt már nem akarám híjában, nyomtalanul elpazarolni. A becsület és jóhír pályája elsülyedt. Mit

teheték, ha szinte Alvine visszaadatott volna is? Hol, minő emberek közt élhettem volna félelem s becs-telenség nélkül? Számomra nem maradt fenn, csak egy választás: de ez egyetlen czélnak kelle kezembe adnia a teendők fonalát s e czélnak — kénytelen-ségnek eszközzé kelle válnia egy nagyobb, de iszonyú föltétel végrehajtására.

E végett mindenekelőtt arról kelle gondos-kodnom, hogy — bizonyos időben legalább — közel legyek Alvinához, ha majd a férj karján nővé leend. Nem kétkedtem benne, hogy a gyermeki szeretet visszavívandja igényeit s a leány menthető tévedése utjáról legelőbb is az apai karok közé fog sietni. E biztos remény ezen házig, ezen épület alatt fekvő boltüregig vezeté eszméimet. Még nem valék ma-gammal egészen tisztában: mit teendek, de elha-tározám, hogy itt várom be az új párt, — a még mindig forrón szeretett hölgyet s a férjet, kit most már kettős okom leende gyűlölni.

Nem mondom el: minő eszközöket használtam föl, hogy ide jussak. Már eddig is oly sokat beszél-tem el, miknek megemlítésénél felettébb nyomasztó volt a tényekről emlékezéseknek szavakká válniok. De el kelle mondanom mult sorsomból a főbb té-nyezőket, mert nem akarám leplezni hibámat: de egyszersmind számolnom kelle az inkább szenvedély miatt eltévedt mint bűnös életről. Elég annyit em-litenem, hogy néhány hét óta itt vagyok, mint fel-tügyelője e helynek. Ritkán mentem ki a városra, s mindedig önön kívül senki sem tudja itt léteemet. E rejtett boltüreggel különben is senkisésem gondol, — egy kereskedői raktár czím alatt áll az egész. Azon egy pár ember azonban, ki itt velem van, szo-rosan vigyáz, nehogy idegen szemek betekinthesse-nek a rejtek titkaiba.

Azon egyénektől, kik a többször említett rácz

vezér körében bensőbb ismeretségben állanak velem, folytonosan értesítéseket vevék Alvine sorsáról. Legközelebb bizonyos egyén, szinte tudósítást hozza számomra felőle levél által. A vezér csakugyan odahagyja jelenlegi állását. Személye a mieinktől biztosítva van, miután letéve fegyverét, odahagyandja az ügyet, melyért eddig harczola. Ő — óh miként mondjam ki? új nejjével terjedelmes javaira fog költözni, hogy ott háborítlanul élvezze a szerelem kéjeit. Előbb azonban ide jönnek el, Alvine atyjához, ki erről már kétségkívül tudósítva van. Itt, ez épületben fogják megtartani a boldog násztünnepelet. . . E nap éppen a holnapi leend. . .

Ime, ezek éltem legközelebbi eseményei, folytatá Cserni kevés szünet múlva. Nem igénylem, hogy ön ezek hallása után, talán valamely álrészvétől elkapatva, rögtön védelmemre keljen s homlokegyenest megváltoztassa eddigi véleményét: csak azt óhajtom, hogy mindannyiszor, midőn fölöttem ítélet hozatik ön vagy mások által, emlékezzenek vissza az elmondottakra s vegyék tekintetbe egy szenvedélyektől ostorozott kebel benső életét. . .

Cserni végzé beszédét. Hosszú hallgatás következett. De én érzém, hogy még nincs minden elmondva. A múlt föl volt tárva előttem: — de a jövő?! Mi rejtezhetik ez ember lelkében, kinek minden szavaiból olvasható vala egy nagyszerű resignatio? Miért, mi czélból jött ide, és töltött el annyi időt e földalatti üregben?

— De hát mit akar ön már most tenni? kérdém végre az ifjút, megtörve a hosszú hallgatást. El akarja a hölgyet talán ragadni?

— Óh nem, monda Cserni, miért? Ez aljas és önző tett leendne. Aztán hol, mikép reménylenék én már boldog életet, ki zászlómat, a becsület és kötelesség pályáját elhagyom?

— Mit tehát? — szólék újrolag elfogultan — Ön valami titkos szándékot rejteget, mely talán iszonyúbb mint gondolni merészném. Halni akar ön?

— Nem ezt tenné-e ön jelen helyzetemben? kérdé Cserni komoran. Tűrné-e ön, mint férfi, mások lenézését, gúnyját, vagy talán gyalázatos bűntetést s legjobb esetben bolyongó, rettegő életet?

— Az öngyilkosság nem mindenkor bátor lélek ténye, válaszolék kitérőleg. Gyakran a gyöngé folyamodik ehhez kétségbeesésből. Az erős tűr s nagygyá lesz a szenvedésekben. Ön még ifjú, ily éltet semmivé tenni igaztalanság volna a gondviselés ellen.

— Hm, mondá Cserni, fölismerhető keserű mosolylyal, ki fogja meghatározni: meddig terjed az erő és a gyöngeség határa a lélekben? A nagy gyöngeség, hatásánál fogva, az erő birodalmába lép át. És a gondviselés?! Azt hiszi ön, hogy azon főhatalom, melyről beszélnek, számba vesz egy parányi emberéletet? Nyomorú halvélemény! vétkezem-e én, — rend elleni dolgot teszek-e, ha itt hagyok egy égő tengert — az élet szenvedélyeit? Vétkezem-e a gondviselés ellen, midőn ugyanazon gondviselés már ezrek halálát nézte el a csatamezőn s a polgárok eszeveszett lázongási közt? — Ne higye ön, hogy többek vagyunk egy tengeri hullámnál, mely egyik perczen még az ég csillagait tükrözi vissza s a másokban már széttörik s az egészbe oszlik föl. A gondviselés csak az egészet tekinti, — egyeseket nem. Ha ön, ha valaki valami működéssel megsemmisíthetné az egész élő tenyészetet: ez talán megrendítené a gondviselést, mintha valamely láng ki tudna apasztani minden vizet a föld színén: de mit gondol azzal a teremtő kéz, ha e lélek néhány évvel előbb elevenít más testet, — s e testből előbb fejlődik más élet?! Az egész változatlanul marad meg,

mint a tenger, ha egy hulláma feloszlik. A virág, mely kora tavasszal elhervad, a féreg, mely reggel létre jő s este már meghal, jobban teljesítik az élő világ feladatát, mint a százados tölgy s hosszúéletű állatok, mert anyagot adnak különféle tenyészet előállítására s csupán ez célja a természetnek. Mint gyermek, csak a munkában gyönyörködik, s elrontja művét, hogy ismét újért fáradjon. Teljesítsük tehát föladatát! — Azért adá úgy is keblünkbe a rontó szenvedelmeket, hogy előbb keressük a halált. Én már bevégeztem egészen pályámat, most — most nem vagyok egyéb holt tömegnél, mely új alakokat vár. A pálya rövid volt s nem is kéjteljes: de nyugtot ad ez eszme: pihenni fogunk!

E sötét eszmesorozat, megvallom, különös hatást tőn rám; nem tudtam mit felelni a feketevérű philosophiára. Mikép hasonló esetben történni szokott, ismét mély hallgatás következett, mely után az ifjú lágyan megnyomva kezemet, szó nélkül távozott.

A következő nap, miként képzelni lehet, különféle érzelmek és gondolatok közt folyt el. Csernit csak igen ritkán és akkor kevés időre láthatám. — Talán önkényt nem akart velem időt tölteni s beszédet váltani; — talán általam nem ismert foglalkozásai tarták el. — Az est végre eljött. Mintegy kilencz, tíz óra közt lehetett, midőn az épület emeletéből vidám zene hangjai hatottak le hozzám, tompán ugyan és megtörve: de annál andalítóbban, annál regényszerűbbleg. E helyzetben, a csak kevéssel azelőtt hallott elbeszélés s egyszersmind gyánított sötét tervek után nem mondhatom el: mi visszás, megrázó s elbódító behatást gyakoroltak a jókedv e hangjai idegeimre. — Így válnak, gondolám, az életben a vidámság s könnyű kedély örvendő hangjai gyakran balsors és vész gyász-

dalaivá. Mert az élet tűzhányó hegy oldalán viruló növényhez hasonló. Gyakran akkor söpri el azt a vész, midőn legbujábban terjeszti szét virágszirmait s adja át illatát a szellőnek... Most még mennyi ömlengés, fényes remény oda fenn; — de minő készületek ide lenn?! Ki tudta volna csak a néhány órai jövőt is megjósolni? s kinek erejétől függhetett azt eltávoztatni?!

Tőlem talán? — Mit tehettem volna én? — Egyszer már megkisértettem a szabadulást, hogy a gyanús ifjút tönkre tegyem; most szintén azt kívántam volna tenni, hogy őt megszabadítsam? De mitől? Tudtam-e én nyilván, mit akar ő? Aztán, ha följelenteném s vészes szándoka — bármi volt legyen is — dugába dől: nem leendtem-e csakugyan árulója a szerencsétlennek? A katonai szigorú hatóság, a hadi törvény csak a múltakért vonandotta őt számadásra s rólam, a följelentőről senki sem tudta volna: mit és minő vést akartam eltávoztatni? Ez esetben az emberi részvétnek nem súlyosb gyűlölete szállott volna-e rám, mintsem az ő fejére? Végre azon időperctől, melyben a szerencsétlennek kalandját végig hallgatám, inkább szomorú száanalommal adóztam neki, semmint kárhoztattam volna őt. Távol valék ugyan attól, hogy tetteit egészen helybenhagytam vagy a sors és elkerülhetlen kényszerűség kifolyásának tartottam volna. Ezt már szigorúbb, hideg véralkatom sem engedé, ki t. i. még eddig soha sem éreztem a szerelem óriási nagyságát: — de viszont az emberi közös érzetből, a férfias lovagiasságból következett, hogy visszaborzadtam, árulója lenni egy inkább szerencsétlen, mint gonosz szívvel bíró egyénnek.

Ily küzdelmek közt, — mintegy félóra után, midőn a bájos zenehangok füleimben kezdének rezegni, Csernit láttam felém közelíteni. Fejébe főveg

volt nyomva, mely alól dús hajsátora folyt alá. Derékán egyszerű blouse volt körülkötvé s e mellett oldalánál egy rövid kard függé hüvelyében.

— Itt az idő, szóla az ifjú mellém érve, induljunk, és hangjában valami benső izgatottság, bizonyos kedélyháborgás látszott remegni.

— Én nem megyek, nem akarok innen egy tapodtat sem menni, szólék elfogultan, — szükséges önre nézve, hogy itt maradjak.

— Minő helytelen beszéd ez?! — kiáltott az ifjú némileg ingerülten. Esküszöm, hogy ha ön most nem távozik: úgy sohasem fog többé e helyről kilépni.

— De az isten szerelmeért, szólék ismét, melegebben mint véralkatom sajátja vala, fogadja föl tehát ön az egyet, hogy kimélni fogja életét.

— Hm, válaszolt Cserni keserű gúnynyal, hisz ön még nem tudja: mit akarok én. Ne higye ön, hogy bár szerelmem és balsorsom elkábított, azért őrzöngő vagyok. Ön bizonyosan helybenhagyandja tettemet. De ám miért akarná ön, hogy járjon a gép, mely már végképen lefolyt? Én hamar elvétem a futást, a kerekek megtörve, elromolva vannak. Ilyen az élet: az egyik siet, a másik lassan forog le oda, hova mindnyájan térendők vagyunk. Higye ön, van az egyénekben valamely csalhatlan ösztön, bizonyos öntudat nélküli sorsismeret, melynélfogva az élő lény megérzi, ha számára rövid élet szabattott ki. Ez nem sejtelem, nem okoskodás szülötte, nem épül múlt tapasztalatokon vagy jövőbe pillantó előjóslaton: de magyarázhatlan ösztönkép bele van oltva a testbe és lélekbe egyaránt. Tekintse ön körül az ilyeseket s meglátandja: mennyire sietnek élni. Miként a növény, mely hamar elhervad, már kora tavasszal virágzik, gyümölcsöt hoz: úgy az ilyenek, bár erőtlen testalkat, betegség nem

siettetik is a halált, hamar fejlenek, — lelkek hamar és gyorsan átszenvedi az ifjúság lángérzelmeit — többet vagy kevesebbet, — s aztán a kiégett, elgyötrött kebel kész a megsemmisülésre. — Így, ilyen vagyok én. Érzem, tudom, vesznem kell. Azért ne szóljon ön. Senkisémet képes föltartóztatni a sors-szerű kénytelenséget. Menjünk s hagyjon ön engem saját sorsomnak.

Cserni e szavakkal megfogá karomat s vezetett.

Hallgatva menénk a kijárásig. Itt vezetőm megnyitván a már egy ízben említett vasajtót, kiléptünk rajta. Aztán a nehéz vas zárt maga után gondosan bereteszelte s néhány lépcsőn fölfelé hágván a kapu alá s innen az utcára jutottunk. Az éj sötét, holdtalan, de csendes volt, — a város utczáin egy-egy lámpa pislog nagy távolságra egymástól s itt-ott az ablakokból csillogó fény töredezett felénk. Nem tudom: fönmaradt gyöngeségből-e vagy bizonyos kedélyrázkódás miatt, melyet el nem tagadhattam, lábaim remegtek alattam. Alig értünk a szabadba, Cserni egész gyöngédséggel megfogván karomat, ismét vezetni kezdett.

— Merre, hol van az ön szállása, ha innen tájékozni tudja magát? kérdé Cserni elfogútan.

— Óh igen, válaszolám fojtott hangon — amoda; — a ház ide látszik, de jó nagy távolságban. Csak ezen a hosszú téren kell átmenni.

— Jó, igen jó, — mondá az ifjú, mintegy más tárgyon lebegvén gondolatival. Ekisérem önt darabig. Nem kérem, hogy megengedje. Megtörténhetnék, hogy a kapott seb miatt elgyöngülne az útban. Így nyugodtabb leszek.

Nyugodtabb! gondolám. Mennyi ideig? Hány percnyi nyugalomért fárad érettem.

— Köszönöm, szólék. Úgy érzem, semmi bajom.

Azonban örvidenek, ha egészen szállásomon fogadhatnám el önt.

— Az nem lehet, — az nem lehet, válaszolt Cserni élénken. Máskor szerencsémnek tartottam volna. De most ennek már vége. Tehát ott, azon templomig elkisérem önt.

E kitűzött határczél ismét megdöbentőleg hatott lelkemre. Talán azért akar a templom körében válni el tőlem, hogy ott aztán imádkozzék.

Hallgatva értünk az egyházig. Itt megállapodott Cserni. Elbocsátá kezemet.

— Most tehát meg kell válnunk, szóla oly hangon, mintha befedett koporsóból hangzott volna ki, oly siket és tompa volt.

Semmit sem szóltam: de nem mozdulék helyemből.

— Ime, folytatá a szerencsétlen, azt mondám, hogy ön kezébe adandom azon pénzt, melyet egykor gyanított szolgálatomért adott az ellenség. Fordítsa ön valamely jótékony célra. Szegítsen vele szükölködőket, árvákat — — vagy —

Szavai megszakadtak; — némán nyújtott kezembe egy összegyűrt papírcsomót, melyet én szintén hallgatva rejtettem zsebembe.

— Most tehát a megválásnál bátorzkodhatom-e egy kézzszorítást kérni öntől? kezdé Cserni ismét, még tompábban és siketebben, mint azelőtt, hogy szavai átrezgék minden idegeimet.

— És én többet kérek, válaszolék megindulva, többet kérek öntől. Teljesítse kívánatomat, ha még a lángoló szerelmen kívül képes ön más érzeményt viszonzni.

— Mit, mit akarhat ön? kérdé Cserni gyermekded, remegő örömmel.

— Egy ölelést, egy baráti csókot! kiáltá fuldokolva. Barátom, éltem megmentője, jöjj karjaimba!

Szó nélkül, tompa, elfojtott zokogás közt veté magát a boldogtalan kebelemre. Néhány perczig hevert ott. Érezte s érzém én is, hogy hosszú, nagyon hosszú időre, talán örökre fogunk egymástól megválni.

— Szerencsétlen, gondold meg, mit akarsz tenni, szólék a karjaim közt pihegőnek. Gondold meg az élet becsét. Ki még szeretni és érezni tud, az nem lehet egészen boldogtalan.

— Óh igen, mondá Cserni, kifejtözve keblemről. Számomra éppen azért nem nyilhatik több öröm, mert forrón, olthatlanul tudok szeretni. Isten önnel, folytatá aztán hirtelen visszaragadva a férfias szilárdságot. Isten önnel. Emlékezzék egykor rám.

— Isten önnel, mondám még egyszer, kezét megrázva, aztán ő hirtelen hátat fordított s gyorsan vissza lépegetett, — alakját az éji homály csakhamar eltakará szemeim elől.

Én még ott állottam a hűvös éjben. Azt hívém, ha távozásomat képzelni fogja, visszatérend s a templom küszöbén, vagy valamelyik kőállókép előtt könyörögni fog. Hasztalan várakoztam. Több percz telt el — ő még sem jött.

A toronyóra fölöttem tizenegyet kongott. Én még folytonosan a tömött sötétségbe meresztém szememet, miként ki gyötrő álomból fölrettenve látni véli s keresi a rémalakot, mely előle eltűnt. Azonban semmit sem láttam, — hang nem jött füleimbe.

Végre érezni kezdém a hűvös éji lég behatását. Tehát megindultam az elkezdett irányban s néhány pillanat múlva szállásomon valék.

A lefolyt napok, az elbeszélte események, — az ifjú elszánt lelkülete oly csodásnak, rendkívülinek tetszék most előttem, miután ismét régi rendes helyemen valék. Ámde legkisebbé sem kételkedhettem a szomorú valóság fölött. Az átadott pénzesomó meg-

győzhetett, ha kételkedtem volna, hogy mindez nem volt álom vagy phantasia szüleménye.

Nem birtam frís erővel, sőt pihenést igénylő lankadtságot éreztem, — hisz csak az elmúlt éjen sem sokat aludtam. Azonban még sem feküdtem le. Fel s alá jártam szobámban, — néha-néha óra-negyedig ácsorogtam ablakomnál, s hosszasan néztem a kivilágított emeletét azon épületnek, melynek legalsó boltüregét csak nem rég hagytam el, — minő gondolatok- és érzeményekkel? s minő fájó ismeretével az ottani körülményeknek!!

Még mindig nem tudtam elhatározni: mitevő leendek a szerencsétlen ifjút illetőleg. Ha kegyelmet eszközölhetnék ki számára s megtarthatnám az életnek! Ez eszme fölöttébb ingerlő volt szívemnek. Azonban reggelig már mit sem tehettem. Azt hittem, idővel megjő a határozat s jelenleg nem is valék oly kedélyhangulatban, hogy valamit komolyan, észszerűleg meg tudtam volna fontolni.

Már éjjél elmúlt s én még mindig fenn virasztottam. Egy óra felé a többször mondott ház emeletében elenyészett a fényes világítás. Csupán egy ablakból derengett még ki némi tört sugár, aztán néhány percz múlva ez is elsötétült.

Ott a néma magányban, a lefolyt eseményektől átrázatra mintegy új kínos érzelmet költött föl bennem a mondottak szemlélete. Ez érzélem csupán a részvét és átvett, magamra képzelt lélekállapot vizsugára vala, és mégis oly fájó, oly nyomasztó. Mit érezne itt, gondolám magamban, egy forró, tántoríthatlan szerető, miként Cserni, — ki többé nem bírhatja az imádott lényt, s még csak parányi reménye sem lehet ahhoz. Mit szenvedhetne, midőn látja hogy ablakai az épületnek, melyben a kedves lény koszorúzott fejjel, de kétségkívül vérző szívvel tartá menyegzőjét, egyszerre elsötétülnek. . . A még

világító lakosztály a hálótermet képezi. A szűz menyasszony ott van, — halványan oldja le fejér lepleit. Az ágy függőyei szétvonódnak s ő ott fekszik dagadó párnákon — másnak kincse...! Most a gyertyafény ott is kialszik —

E pillanatban egy iszonyú csattanás s mennydörgésszerű bömbölés rendíté meg idegeimet. Ablakom üvegei hangos csörrenéssel rázkódtak össze, mikéntha ezer ágyú és bomba szakadna szét. Midőn fölpillantottam, rémitő vörös láng közt látám az érdekllett ház szétszakadozott falait. Iszonyú látvány volt ez, melytől még most is, annyi idő után borzadni kénytelenítetem. A különféle összeomlott anyagokat talált tűz áradatként terjedt el, vérvörös tengere közt sziklákként nyúlva ki egy-egy faltöredék vagy még most is dőléssel fenyegető tetőrész... Koronként ismét új-új dörgés és rázkódás szakadozott, s ilyenkor kődarabok, égő üszkők, láng és füst szóródott szerteszét — újabb rombolás a rombolás fölött. De nem kísértem leírni e gyászos és hajborzasztó eseményt... nincs rá elég erő, emlékezete még most is élénken fáj s e fájdalomban nincs semmi édes; — hideg, vérfagyraló az, és iszonyító.

Néhány percz alatt az utcza, lakásom alatt is, egészen megtelt elrémült sokasággal. Én is lementem a nép közé. Senki sem tudta, hogyan, miért történt ez iszonyú esemény. Találgattak, okoskodtak, tudakozódtak: de a valót, az igaz okot csak én tudtam. Ok azonban boldogabbak voltak, mint én e tudalom mellett.

Az égő épületromhoz senki sem merészelt közelitni. Sőt ez, miután, elég későre, a hatóság intézkedni kezdett, meg is tiltaték. Így én sem mehettem a dőledékekhez; pedig későbbben a löpor nem tön több fölvetést. Bizonyosan az egész készlet légbe

repült. Kedvem és bátorságom volt volna megtekinteni a helyet, — hisz a részvét vonzott ahhoz. Azonban nem bocsáttattam.

Reggelre kelve néhány vizsga és egyszersmind bátrabb egyén kerülgeté a pusztulat szomorú helyét: de még a romba dőlt épületig senki sem merészelt menni. Föltettem magamban, hogy színről-színre megtekintem a széthányt maradványokat. Fölléptem az omladékokra. — Valóban ez megdöbbentő kép volt a szemlélőnek. Itt-amott még egyes füstgomolyok kavarogtak föl a legalsó osztályból — legközelebbi kórházamból. A kőfalak egy helyen szétdúlva, darabokra törve voltak, másutt a légbé repült, de ismét visszahullott töredékek halomba tornyosultak. Semmi sem maradt épen, semmi romlatlanul, — mindenütt a dúló elem romboló hatalma. Alig lehet megismerni: ez vagy ama töredék hol állhatott, — minő czélra használtaték. Belebb lépve a romok közé, egy emberi holttestre akadtam. Széttépett ruházatáról még annyit gyanítani lehet, hogy egykor nő volt: — de a füst s égés szinte koromfeketévé változtaták öltözetét. Az alakjából kivetkőztetett test... de nem többet erről. Iszonyodom még a visszaemlékezés képeitől is... E holttest bizonyosan a szerencsétlen Alvineé lehetett.

Cserni tetemeit hosszú keresés után sem találtam. Öt közelebbről érve a kirontott elem borzasztó ereje, kétségkívül, ezer darabokra szaggattatott s a megmaradt testrészeket tűz emészté föl...

E lélekrázó esemény után minden perc, mit még a városban kelle töltenem, százszorosán kínos volt különben is izgatott lelkemre nézve. Aztán rég új állomáshelyemen kellett volna lennem... Azért sietve fölkészültem s a következő hajnal már utban talált a felső dunai hadsereghez.

Persepolis.

Ha az utazó a rengeteg Ázsia benső részeiben vándorolván, a hajdan virágzó Persia téereire lép: számtalan különféle tartományok nyílnak meg előtte. Itt éig nyúló sziklás hegyek, melyeknek mesés ormai egykor felülértek az özönvizen, — majd illatos térség, tiszta folyamoktól hasítva; — amott ismét száraz, kihalt, tenyészet nélküli sivatagok, hol csak egy-egy kiaszott bokor zörög a szélben s ismeretlen kődarabok tesznek tanúságot az ezredévekkel ott virágzott pompás városokról. Most elhagyva, lakatlanul, hallgatva nyúlik el a síkság tengeré; — a gyors sakál borzadva rohan át a pusztasivatagon, üvöltve keresvén vidéket, hol égető szomját enyhíthesse s lombok árnya alá fekhessék a keleti napsugarak verdeső heve ellen. Messze távolban, hol a délibáb tündérgyermekéi ezüst fátyolaikkal játszanak, egy karaván üget tovább, sietve szomjas tevéivel. Pedig e helyek a régi ős időkben, a hatalmas nagy királyok korszakában gazdagon öntözött, termékeny vidékek valának; — azon időben, midőn az Oxus folyama negyven ágra osztatott, hogy az átmetszett térséget nedűvel ellássa, s midőn a hatalmas Cyrus számtalan csatornákon vezette a Gyndes folyamát a szomjú földeken keresztül.

Ott áll a Persis, hazája az egykor vitéz, lovagias és szép érzelmű népnek, mely azonban a zsarnoki iga alatt nem fejtheté ki azon mértékben tehetségeit, miként a természet ajándékai által arra különben hivatva volt, s mely éppen oly hamar alá-stúlyedt a puhaság s elkorcsulás örvényébe, mint mily rohanó sebességgel kiterjeszté hódító hatalmát a különféle tarka népcsaládokon. — A déli rész a

tengerre — az ismert Persa öbölre támaszkodik, egyenes, sivatag homokkal borított térségben futva le a kék vizekig. A föld pusztaság és terméketlen; — a forró égő szárazító heve, a nap égető sugarai s a Kirmán pusztáiról jövő mérges szelek meghüsitnek minden emberi munkát. Sőt a kiégett partokhoz a tengeren sem lehet közelíteni, mert a sekély víz s lapályos part nem alakíthat kikötőket. A tengertől azonban némi távolságban a föld emelkedni kezd, s a homokos sivatag talajt gazdag mezőségek váltják föl, számtalan folyamoktól öntözve s kövér csordák által népesítve. A keleti égalj mindenféle izes gyümölcssei kínálkoznak itt az epedő inyeknek, s az égető forróságot hús szellők enyhítik. Tovább-tovább haladva éjszaka felé a kellemes vidéket ismét magas, zordon hegyormok váltják föl, melyek a Taurus hegység egyik láncolatát képezik. Itt ismét elvész a buja tenyészet, a föld kemény, száraz és terméketlen, s csak nomád, vagy vadász népcsoport lehet tanyát és élelmet a szántóvasznak nem engedő területen. Az égrefutó hegycsúcsokon még a melegebb évszakokban is szüntelen tiszta hó fejezik, s fagyos szél foly le a völgyekbe. Ezen szigorú s zordon hegyvidék volt bölcsője az egykor hatalmas persa népnek: innen rontott le tengerárként, meghódította a puha Ázsiát, s hatalmas hullámai egész a Hellen partokig elhempelyegtek; de ott aztán Marathón és Plataea vasszikláin darabokra törtek.

Itt, ezen tartományban állanak ma is még Persepolis vagy Tschil-Minar felséges romjai, mint szerzetűzött tündérpalota töredékei, — itt állanak elhagyatva, kevesektől ismervé és látogatva, sőt szinte elfeledve. Miként zsarnok férj özvegye, kihez a bánat s az egykori szigorú parancsolótól fönmaradt tartózkodás tiltja a közelítést; miként elhullott gyilkos, vagy meggyilkolt szerencsétlen sírja, egyedül,

meg nem keresve, alig említve enyésznek lassan-lassan az idő emesztő lehetől a még most is pompás szobrok és falak, melyek egykor a világ egyik csodái lehettek, s melyek szemlélésénél nem annyira a minden dolgok változandóságára, mint inkább azon eszmére ragadtatik a szemlélő lélek, hogy a hatalmasok művei még az emesztő idő s romboló istenség erejével is daczos kitartással meg tudnak küzdeni.

Hol a mondott tartomány hegylánczolata elvégződve, a térs síkság egyenes vonalban megindul, ott fekszenek a még mindig ékes és csodás maradványok, úgy tekintve le a hegyekről a térségre, miként a magas partról vizre ereszkedni készülő triumphális hajó. A hegysor, mely a legszebb szürke márványt termi bensejében, félhold alakjában szétnyíló kart képez, mely mintegy ölelve tartja a romok hátsó részét, míg előrsze messze a síkságra kiterjed. Az egész egy szép amphitheatrum alakját viseli, három tágas terasse-al, egyik a másik fölött emelkedve. A falak a hegyekből került márványból építvék s a nagy négyszög kődarabok oly mesterileg vannak egymásra rakva, egymáshoz illesztve, hogy az összeforrasztás alig tűnven föl, az egészet egy tömegnek vélné a néző. Márványlépcsők vezetnek az alsó terasseról a felsőbbekre, s azontúl porticusok és díszes oszlopok tűnnek föl, melyek azonban az ismert öt nevezetesebb oszloprendek közül egyikhez sem számlálatnak. A kapunál colossalis természetű mesés állatok alakjai vannak kifaragva, s aztán több lépcsőkön s oszlopszatos helyeken hatolva keresztül, hajdani lakszobák maradványai láthatók. A falakon mindenféle képek, különféle emberi alakok: királyok, ezeknek kísérői: rabszolgák, persák, médusok, egyptomiak, sőt még távolhoni szerencsének is látszanak. Ott áll a király, egy fejjel maga-

sabb a többi alakoknál, feje fölött egy geniushoz hasonló őrző feruer, előtte az oltár, melyen szent tűz lobog, s az oltár fölött a Mithra vagy nap golyója . . . aztán csodás állatok, a szárnyas és szárnyatlan egyszarvú, kutyák: — a magusok előtt szent állatok, a mesés martichoras, mely Ctesiasnál leiratik, s melynek lólábai, oroszlán-dereka és emberi feje van — s melynek neve emberölőt jelent — szakállal és fején diademmal vagy tiarával; továbbá oroszlán, mely éppen az egyszarvút tépi szét, s végre a griff, mely Aelian szerint, egy indiai négylábú állat, hegyeken fészkel, pusztán lakik, és az aranyat őrzi.

Mit jelentenek e különféle mystikus alakok? — ki rajzolta, kinek parancsára rajzolta oda azokat? . . . ki tudná megmondani.

Ez alakokon kívül csudálatos, nem ismert írás látszik a falakon, egyszerű, de más betűkhöz nem hasonlítható jegyekből, mintha valamely bűvös kéz jegyzete volna oda, hogy senki se értse, csak ő, ki talán általuk lelkeket tud idézni, holtakat támasztani. A nyelv, melyen ezek irattak, népével együtt rég elenyészett, egy emlék, egy könyv sem maradt fenn belőle, mely azt magyarázhatná s a késő emberiséget a rejtélyes jegyek megfejtésére vezethetné . . . s mégis az emberi fáradhatlan szorgalom hangot adott a halottnak, s kikutatá az oda irt ígéket s azok értelmét.

Az írás, mely különös, ékalakú vonalokból összetett betűjegyekből áll, szóról-szóra így hangzik: „Xerxes vitéz király, királyok királya, Darius király ivadéka, a világ uráé.“

A parányi athénei sereg óriás csatát vívott a persa Coloszszal. Alig tiz-tizenötezer ember harczolt nyolczvanezer ellen: — azouban mi a számból hiány-

zott, bőven kipótolá a lángoló tűz és lelkesedés. A szabadság és honszerelem hőssé edzett minden küzdőt, seregge növelt minden harczost. De az ellenség is vitéz, büszke s győzelemhez szokott vala. A hatalmas Cyrus bajnokai, Ázsia még el nem puhult, kemény küzdői fenyegeték a kis Attikát s vele Göröghont leigázással, gyalázatos rabszolgasággal. Miletus már elesett, — a jonai hellen városok persa hatalom alatt valának, — téres Euboea, Attikával szemközt, meghódolt a nagy királynak, ki épp oly gazdag volt, mint hatalmas s ki most több harczost küldé a kicsiny Athen ellen, mint mennyi lelket ez falai közt számlálhatott.

A történetíró, az olvasó még jelenleg is némi remegéssel emlékezik az egyenetlen csatára, mely nagyszerűen szép, mert elvért vivatott, s mert a győzelem talán hihetlennék látszanék, ha a hellen vitézség és elszántság meg nem szégyenítették volna minden emberi számítást és természeti rendet. E nép többet tón, mint képzelt istenei — a természeti elemek. Ezek kiszabott törvény szerint, erejökhez mért, s annálfogva kiszámítható eredménynyel működnek. Athen többet tón. Ő megrontá, összezavará az okoskodás fonalát, kiveté sarkából a következtető ész, s bizonyítá, hogy ereje fölötti dolgokat mivelhet az ember, csak akarjon elszántan, ernyedetlenül; — megmutatá, hogy vannak esetek, midőn a konok makacsság s eszeveszett düh az állhatatosság, rettenthetlen bátorság fénypalástjában jelenhetig meg, s istenné lesz emberek között.

Egy napi kemény csata után a persa sereg megverve, összezavarodva, szégyen és félelemtől üzetve, futott a tengerpart hajóihoz, melyek felé a győztes sereg legbátrabbjai nyújták ki kezeiket, hogy a szaladó ellenségtől a futás eszközeit elragadják. Marathon téres mezeje terítve volt hol-

takkal és sebesültekkel, mindazok közül, kik a nagy király seregének virágát képezték. Futott a nyalka persa, a büszke méd, az erős saciai s Ázsiának többi népei tarka vegyületekben chaoticus áradattal rohantak a tengerre. A rabszolgák halvány ijedelem közt szedék föl a pompás sátorokat, vagy ott hagyák azokat az egyszerű győzőknek, s aztán siettek uraik után, remegve hitvány életökért. Athén népe villámként üldözé őket, s elhagyván a nyomorultakat, erősebbek után sietett, hogy méltó áldozatot adhasson a sértett nemzetjogért az alvilági isteneknek. — Harmodius és Aristogiton árnyai meg valának boszúlva!

Lángoló hévvel s a szabadság szent dühétől égve, úzé az ifjú Leontis társaival a futó ellenséget. Vértől párolgó fegyverével már egész azon helyig hatolt, hol, a tábor közepén, a persa sereg legfőbbjeinek sátrai valának kifeszítve. Egy a többinél magasabb s egyszersmind ragyogó szövettel bevont sátor állta előtte, melynek előrészt nehéz selyemfüggönyök takarák. Két rabszolga állott fegyverben a be-menetelnél, félelmesen tekintgetve szerteszét, merre a kemény győzők irgalom nélkül öldösték kelet szerencsétlen fiait. Leontis közeledtére az egyik rabszolga sebesen elhagyá állomását s félrehajtván a sátor előleplét, annak benső részébe eltűnt, a másik remegve várta a halált a kérlelhetlen vitéz kezéből, melyet azonban nem talált meg, az ifjú erősebb küzdő ellen tartva fenn nem erejét, hanem idejét.

A sátor benső világában ez alatt érdekes jelenet vonhatta volna magára a néző figyelmét. Egy deli növésű hölgy állta ott, szégyen és haragtól pi-ruló arczczal, de kiről a legelső pillanat meg nem mondhatá: férfi-e vagy nő valóban? — Fején könnyű turbánszerű főveg nyugodott, mely alól gazdag barna haj hullámozott alá. Mellét övig szoros pánczéling

borítá, melynek ragyogó pikkelyei a nap megtört sugaraival játszadoztak. Alsóbb tagjain biborszín keleti öltöny folyt alá egész a kisedd lábfejekig, melyekre vékony boríték helyett, erős férfisandalok valának szíjjakkal fűzve. A hölgy jobbján könnyű hajító dárdát tartott, míg baljával egy mellette nyugvó paizsra támaszkodék, derekán pedig rabnője remegő kézzel akará bontogatni az erős, vértszerű aczélinget: ámde a munka sikerét megrontá a félelem. A nő alig lehetete túl a huszonöt éven. Ez arcz azonban nem látszott szerelemre és csábításra teremtve. Szigorú, komoly és hárcziás volt az, mintha vadúzó Artemis vagy a hadakozó Pallas Athene volt volna fegyverrel övezve; legalább e pillanatban eltűnt a mosolygó báj a vonásokról. Nem az öröm vagy szerelem rózsája, hanem a harag s fájdalom villáma látszott égni a szép arcz haván, a büszke homlok szikrázó szemekben keserű, de mégis kevély érzelem lángja reszketett.

E pillanatban a sátornyílásnál levő függönyök hirtelen szétvonúltak, s egyike a rabszolgáknak, kik előbb a bejáratnál örködének, ijedten rohant a sátorba, s rémülettől földült arczczal a fegyveres nőhez futván, előtte térdre veté magát.

— Fuss, fuss, asszonyom, rebegé a szolga ijedten, szakadozott szóval, a hellenek jónek, — itt vannak, tüstént sátorodban lesznek.

— Hazudsz, nyomorúlt rabszolga, szóla a szép Amazon lángoló arczczal, — saját veszendő élted aggaszt. Oly hirtelen nem ronthatott ide az el-lenség.

— Öless meg legkínosabban, feszíttess keresztre, mondá a szolga, földig hajtván arczát s egyszersmind úrnője ruhaszegélyét néhányszor megcsókolá, hahogy szavaim nem valók. Én drága éltedért vagy szabad-

ságodét remegek. Fuss, mentsd meg magadat, aszszonyom.

Alig végzé ez ígéket, kívülről a böszés győzők vad örömrivalgásai szóródtak be, a vitéz athénei s a maroknyi plataeai népe, kik szétterjedve üzék a futókat, s fellengő diadalmi mámorukban a harcziás paean menydörgő verseit harsogák.

A nő arcza egy perczre elhalaványodék, miként fogyó nap, s aztán sokatjelentőleg égre veté szemeit. E tekintetben mintegy méltó vád fejezé ki magát a sors, végzet s nem kedvező istenek ellen.

— Jer tehát, kövess gyorsan, szóla a hölgy felragadva a könnyű paizst és dárdát s indulni akart. hogy a sátor hátsó részén elillanhasson.

— Megálljatok! dörgött most egy szózat, s a sátor elő részén Leontis álla villámló szemekkel, izzadtan és porral lepve a nagy nap munkája után.

A nő hirtelen megfordúlt, leereszté fegyverét: ámde büszke bátorsága egy cseppet sem tört meg. A két rabcseléd hódoló tartózkodással vonúlt félre két oldalra.

— Mi ez? szóla az ifjú görög, miután figyelmesebben körül nézett s a fölhevültség ittassága valamennyire tisztább fölfogást engedé, — mi ez? Nő, és rabszolgák?! Ezek nem férfias vitézséghez méltók. Szolgák! kiáltá aztán, visszafordulva a sátornyílás felé, — jertek, vigyétek e foglyokat a városba!

— Nem, foglyotok nem leszek, kiáltá a hölgy büszke keserűséggel. Öljd meg, ha az isenek segítenek, egyenlő csatában: ámde győzelmi ünnepeketek nem fogom diszesíteni. Harczolj, miként férfi ellen, mert én is harczolni jövék népetek ellen.

Így szólva fölemelé könnyű hajító dárdáját, s az ifjúra irányozva ellöké. Leontis sebes hajlással félrevonúlt a súvöltő ércz hegye elől, s a fényes ge-

rely a sátor szövetfalát átfúrva, végével fönakadt a kiseded nyíláson, melyet okozott.

— Ah Ahrimán! kiáltá a nő, inkább boszúsan, mint kétségbeesve, midőn látta, hogy fegyvere siker nélkül repült ki kezéből, — s ragyogó paizsával elfödé arczát, inkább hogy boldogtalansága szégyenét elrejtse, semmint hogy drága életét oltalmazza.

E perczen néhány könnyű fegyverzetű harcos lépe be azok közül, kik a csatadöntő nehéz fegyverzetű bajnokok mellé valának adva a helleknél.

— Íme, szóla Leontis ezekhez, e nő és rabcselédék hadi zsákmányunk tömegét és értékét fogják növelni. A király ilynemű fegyvereseivel nekünk nem illenek csatázni. Fogjátok meg s adjátok át rabszolgáimnak, kik őket s vagyonukat a városba fogják vinni.

— Rabnód nem leszek, sem neked, sem az athenei népcsoportnak, kiáltá a hölgy villámló szemekkel, melyek tűzcsillagokként szikráztak az arczó hajnala fölött. Meg tudok halni, ha kell, — s ezt mondva, a fegyveresek felé rohant, nemét meghaladó erővel rántá ki egynek kezéből fegyverét. E pillanatban azonban Leontis gyorsan mellé szökött a határozott nőnek, átölelé őt erős karjaival s a fegyvert — nem minden küzdés nélkül — kicsavarta a gyöngébb kezekből.

— Jertek, fogjátok meg a maenadot, szóla az ifjú a harcosoknak. Zevsre esküszöm, ha e nő mellettünk harczolt volna: azt hinném, hogy önmaga a várost védő Pallas szállott le hozzánk. Mindenesetre a jobbak számából valónak látszik. De bárki legyen, most az istenek hatalmunkba adták. Fogjátok meg azért és vigyétek! Ó a város rabszolgái közé tartozik.

— Rab vagy magad s rabnép minden, ki veled

egy várost lakik, kiálta a nő duzzadt ajkakkal. Mindnyájan lázadó rabszolgái a nagy királynak, ki egyedül úr a föld színén. Most győztetek: ámde eljő még a boszúállás és igazság napja s vésszel, pusztulással fogtok lakolni!

— Asszony vagy, szóla Leontis büszke kicsinyléssel, s így megvetem káromlásodat. Nők dolga az, hogy nyelvvel inkább mint fegyverrel viaskodjanak, folytatá ismét, mialatt a könnyű fegyverzetűek megragadván a szép hölgyet és a két cselédet, azokat maguk közt elvezették.

A hölgy kénytelenül indult meg a durva harczosok körében. Mikép áldozatra szánt szűz lépetgetett meggyőzve, de nem elcsüggedve azok körében, kiket megvetett, de nem félt. Leontis pedig elhagyva ezeket tovább indult, hogy mint tehetlen oroszlán újabb zsákmányokat nyerhessen.

* * *

Másnap Athénban fényes győzelmi ünnep tartaték, — a legdicsebb pompanap, melyet nép tarthat, mert a nemzetnek önmagát, saját erejét volt oka dicsőíteni, honfiai elszánt vitézségének s a jelen nagyságának örülni. A város nagy örömpalotává lón — a győzelem fényes templomává varázsoltaték át, hol különbség nélkül mindenki örvendett, s nemzetével együtt fölmagasztalva érzé önmagát. Nem volt egyén, ki lakában maradt volna; — a gyermek elhagyta játékait, s a népes utcákra tódult, hogy láthassa a közörmöt, melynek okát ő is érteni és érezni látzott; — az árgott korú örömkönyűktől csillogó szemekkel tántorgott ki küszöbén, mert lelke fiai vitézségében s a háza dicsőségén újra megifjodott. A házak lapos födelein kecses nők, ifjú virágzó leánykák s rabszolgálók álltak különféle csoportokban. — A nép áldozni akart az isteneknek, hálát

adván az egyedül önmaga által kivívott győzelemért. Nagyszerű pompamenet indult az áldozattételre. Elöl a két Archon ment hosszú violaszín palástban s utánuk a tanács, koszorúzott fejjel, aztán a győzelmes sereg egy része, nehéz fegyverzetben, széles paizsokkal, mintha csatára készülne. A harczedzett férfiakat kitünő szépségű fegyvertelen ifjak követék, virágokkal koszorúzva s kezökben egy-egy olajágot tartva, kik egyszersmind Zevs s Ares tiszteletére magas röptű himnuszokat zengének. Aztán egyszerű tunikába öltözött ékes aranyhajú gyermekek. Ezeket Athén élő gyöngyei követék — a legelső családok szüzei, fejeiken fátyollal takart kosárt vive, melyekbe zsenge gyümölcsök, pogácsák, liszt, sódarabok s borostyánlevelek valának rakva az áldozatra. E csillagsor után zenészek lépegettek, néhányan fuvolával s ugyanannyian lanttal, kiket ismét a rhapsodisták csoportja követett, hangos torokkal Homér ismert verseit énekelve. Végre hajlékony testű tánczosok és tánczosnők lépegettek, koronként a zene hangjainál ügyes mozdulatokban mutatva föl művészetök büverejét. A menetet legtarkább néptömeg fejezte be, tengerhullámként torlódva előre: — komoly tisztviselők, philosophok, sycophanták, szónokok, költők, művészek, hetairák, mesteremberek, kereskedők s henye rabszolgák jól öltözött vagy rongyos csoportja, meztelen fejjel és rövidre nyírt hajjal; — aztán vidám, fürge gyermekek, idegenek, ezer meg ezer különféle alakokban és vegyületben.

A hosszú népmenet mind az oltár köré sereglett, hogy az isteneknek, de legfőkép a megtartó Zevsnak hálás áldozatait végbevigye. Száz tulok kövér részei égtek a meggyújtott máglyákon, mialatt koszorúzott ifjak és leányok karai körben magasztaló himnuszokat zengenek a legmagasb istenatyának. Aztán, az áldozat befejeztetvén, az agorára gyűlt a

nép, rendelkezendő az ellenségtől nyert gazdag zsákmány fölött. Az archonok márványból készült ülőhelyeikre ereszkedének, a sokaság pedig tömött koszorúban öblösödött el azok között. A hirnők esendet hirdete, az élteőbb archon halkán föl-emelkedve üléséből szóla a néptengernek:

— Athénei polgárok! isteneinknek megtevők a fartozott áldozatot: hátra van még, hogy a hadi martalékról rendelkezünk. Tudjátok, hogy ősi és nemzeti szokás szerint is ebből egy tizedrész a városunkat védő istenségé. A mi azonban innen megmarad, az közizgasság szerint is, a hazát s annak vitéz harczosait illeti. A hadi szerencse számtalan drágaságot: barmokat, fegyvert, sátrakat, ékes szövözetet, rabszolgákat és nőket adott hatalmunkba. Rabszolgák! hordjátok a nép szeme elé a hadi zsákmányt.

Erre a háta mögött álló rabszolgák előhordák, vagy vezeték a roppant ragadmányt, melyet a gazdag kelet kénytelen adott a szegény és kisdud államnak. Előhajtattak a gyönyörű, nemes vérű arab paripák, kövér ázsiai tulkok és juhok. Némelyek persa, babilonai vagy tyrusi ragyogó szövözeteket hozának, s ismét mások az ékkövektől villámló arany, ezüst kar- és nyakkötőket, gyűrűket s egyéb ékszereket rakák le. Mindezek után a hadi foglyok serege jöve, nem lánczok közt ugyan, de a rabság sötét tekintetével. Jöttek deli, izmos harczosok, gyönyörű méd ifjak erőteljes tagokkal, hadi teherhordó szolgák, kik a rabság által csak kényurakat valának változtatandók. Aztán lépegettek a rabságba jutott nők serege. Persia tiszta arcú hölgyei, Susa és Ekbatana hókeblű gyöngéd női, Armenia éjszemű asszonyai, s a mai Circassia csodaszép némberei, sőt hellennők is Jónia szép ege alól, s számos egyéb fajbeliek jöttek levert, borongó arczezal, mert hiszen

számosan közlök nem csupán a szabadságot sirathaták. Hányan látták kedveseiket elhullani mellettük, s minő jövő várakozott rájuk a méltán büszke és kérlelhetlen győzők hatalmában?!

Leghátul a hadi foglyok közt a szép bajnokhölgy jöve egyszerű női öltönyben, s megállott többi társnői mögött. Halkan szétjártatá tekintetét az örvendő s újságkivánó sokaságon, s aztán földre függeszté szemeit, mint két csillagot, melyek a látkör ködében elstülednek. Arczát nem annyira a bánat, mint inkább a haragvó fájdalom sötét fellegei boríták. Szinte fejfel kitünt a többi rabnők sokasága közt, s ki egyszer megpillantá, az nem emlékezett többé a szerencsés harcz többi nyereményeire s csekélynek tartá az eléhordott drágaságokat.

— Athénei nép, szóla az archon, miután a sokaság végig szemlélheté a sok gazdagságot, úgy hiszem, legjobban eleget teszünk minden kívátnak, ha e harczí zsákmányt közvásárra bocsátva, a legtöbbet ígérőknek eladjuk. A bejövő pénz tizedrésze elég leend, hogy abból gazdag oltárajándokot tegyünk le védistennőnk templomába. A többi pénz hovaforditására nézve a tanács a néppel együtt gondoskodni és végezni fog.

A néptenger hangos tetszésrivalgással jelenté helybenhagyását.

A szép amazon, kit Leontis a múlt napon hatalmába kerített, e perczben pár lépéssel előbbre jött. Arcza élénkebben kezdett lángolni s fölemelve szavát ekkép beszélt:

— Athén férfiai, kezdé ígéző hangon, de melynek ömlengő szavai a bátor elszántság szikráit lövelték, ti győztetek, mert a hadi szerencse úgy akará. Máskor másnak fog adni isten diadalt. Ámde most rabotok vagyok, s határozhattok sorsom felől tetszésetek szerint. Athéneiek! ti szabad népnek, szabad

férfiaknak mondjátok magatokat, s ha így nem hinném magam is: nem szólanék most közöttetek, mert rabszolgákra nem pazarolnám az igéke', s nem is reményleném, hogy azokat szabad emberekhez illő tette gerjeszthetném. — Én gazdag vagyok, athéneiek, rokonaim tekintélyes javakkal bírnak Ázsiában s jól tudom: nem engedik, hogy családuk egyik tagja más nép közt szolgáljon, rabság napjait élve szigorú kényúr parancsa alatt. Én tudom, hogy érttem nagy váltságdíj fog adatni, akár a városnak, akár bármely egyesnek. Azonban, míg ez elérkezik, a ti határozatotok szerint már rabnő leendtem, s a rabszolgaság foltját Scamander minden hullámai sem moshatják le az emberről, — mennyivel kevésbbé nőről! Athénei férfiak, én nem könyörgök gyáván, nem hullatok könyeket, nem koldúlok kegyajándékot, csak azt kívánom, mi nektek nem kevésbbé hasznos. Ti szabad nép vagytok, határozatok szabadon, szenvedélytől menten. Függeszszétek föl addig gyalázatos eladásomat, míg rokonaim közül valamelyik a követelt vásárdíjat meghozandja, nehogy néhány napig vagy csak óráig is másnak sajátja legyenek. Nektek mondom ezt, az athénei népnek: mert szükség, hogy a szerencsés engedjen a szerencsétlennek, — szükség, hogy a szabad, független népet még saját indulatai se tartsák igában.

Az agorán levő sokaság, a minden jóra szintúgy, mint rosszra könnyen tántorítható kedélyes athénei nép hullámozó tengerként mordult föl a bátor, deli nő ezen beszédére. Számtalanan dicsérték a kérelmet, becsülék a nemes kívánatot. Némelyek azonban még boszútól égve az ellenség minden tagja iránt, hangos zúgásban nyilvánították a helybennemhagyást.

E kedély- és véleményhangulatot látva Leontis, hirtelen a középre lépett. Miként az ég, mely kibontakozva a vihar felhőiből tiszta szépségben ra-

gyog le: oly igéző volt a bátor ifjú a tegnapi harc után. Hosszú, bő palástját vállára vetve, körülhordozá szemeit, aztán így kezdé és szónokolt:

— Hazafiak! én vagyok az, ki ezen harczos hölgyet — kezében fegyverrel — tegnap foglyommá tettem. Igénylem, — sőt szükség, hogy meghallgaszatok. Jól tudom, miszerint a szabad, bátor férfi csupán férfiak ellen szokott csatára kelni s én legalább pirulnék, nemcsak gyáva nőt, de még rabszolgát is megtámadni. — Igaz az is, hogy az asszony sokban elnézést érdemel, s a győzelmes nép örömapján a kegyelem és engedékenység gyakorlása az istenek elé föltett oltárajándok gyanánt tekintethetik. Ámde nem kell feledni, hogy midőn kegyelmet akarunk gyakorolni, könnyen önmaguk ellen véthetünk. Én azt tartom, athéniek, hogy az ártatlanokat kímélni kell: de a haza elleneit, kik akár ezelőtt ártalmasok valának, akár jövődre veszélylyel fenyegetnek, büntetni és eltiporni kötelességünk. Azt mondhatja talán valaki: ez csak asszony, tőle félni nem lehet, tőle félni gyávaság volna. De meg kell gondolni athéniek, hogy e nő, — saját vallomása szerint is, — nagy hatalommal bír, s hogy ha szabadon bocsáttatik: éppen azon ok, mely jelenleg hazánk ellen fölfegyverzé, jövődében még inkább ingerelni fogja, hogy minden befolyását, kincseit, hatalmát a mérlegbe vesse hazánk újlag leendő megtámadására. Jól tudhatjátok, a nagy király udvarában mennyi befolyást gyakorolhatnak az asszonyok; azt pedig említnem is fölösleges, hogy a médusok ezen visszaverés által nemhogy megsemmisítve volnának, sőt még nagyobb tűz fogja őket hevíteni Athén, egyedül Athén ellen. Asszonynak gynaeceum a helye s midőn ily nő messze partokra viszi fegyverét egy nép leigázására: ez kettős bosszút érdemel. Ily példa még a kételkedőket, gyá-

vákat is talpra állítja. Mit akartok inkább, athéneiek? Véteni egyszer a szelídség és kegyelem ellen, vagy hazátok veszélyes elleneit megjutalmazni? Mit akartok inkább: rabszolgává tenni-e egy asszonyt, vagy pedig hazátokat? Válaszszatok! Én már választottam. Én ez asszonyt, mint fegyveres ellenséget, eladatni kívánom, követelem.

E szavakra harsogó kiáltás mennydörgött a nép ajkairól. A közkívánat világos lőn, — a nő eladatni határoztatott. A talán még megmaradt csekély kisebbség vagy félve hallgatott, vagy hangja nyomtalanul enyészett el a harsogó népkialtásban.

Az archon fölemelve pálcáját csendet inte a hullámozó népnek, aztán hallgatás következvén, érthető szóval mondá:

— A népakarat eladását kívánja ez asszonynak. Legyetek csendben, — a kikiáltó kezdje el munkáját.

A fogolynő redőkbe voná sötétült homlokát. Arczán majd a vihart jósló esthajnal haragos bibora, majd a fogyó holdvilág halvány fájdalma szökdösött. Az archon szavai végeztével előbbi állásából hátra lépve a többi foglyok csoportjába rejté magát.

A kikiáltó most előlépett a középre, s hangos ércztorokkal kezdé:

— Polgárok, figyeljete! A rabszolgavásár kezdődik. — Ezen asszony áruba bocsáttatik a város által. — Ötszáz drachma, ötszáz drachma! Igérjete!

— Ezer drachma, kiálta büszkén Leontis, az ötszáz igen csekély ár, szégyenleném e nőt oly kevéssé becsülni.

— Tehát ezer drachma, kiálta ismét a kikiáltó, ezer drachma. Ki igér többet?!

— Ezerötven, szóla egy corinthusi rabszolgakal-

már a tömegeből, ki már régóta hiúszemekkel me-
rengett a kecses nő deli alakján.

— Ezerszáz, mondá Leontis, könnyen odavetve.

— Kétszáz, kiálta a kereskedő látható aggodal-
lommal a büszke ifjú árigéretei miatt.

— Kétszázötven! hangzott egy tompa szózat a
tömegeből.

— Háromszáz, monda a rabkereskedő. — Any-
nyit kétségkívül megér, tevé hozzá magában.

— Egy talentum, kiálta Leontis büszkén,
— egy talentum, ki birni akarja, ígérjen többet.

— Egy talentum! sóhajta a corintheta visszava-
vonulva, fejét rázá a magas ígélet miatt.

— Egy talentum, szóla a kikiáltó, — egy ta-
lentumnál ki ígér többet? kérdé, miután mindenki
elnémúlt a túlhajtott ár miatt.

— Ha senki sem szól hozzá, kezdé Leontis, az
asszony enyém. Hirnök, jelentsd ki ezt a népnek.

A kikiáltó emeltebb hangon szóla a soka-
ságnak :

— A méd asszony Leontisé fog lenni egy talen-
tumért. A vevő egy talentumot fog fizetni a vá-
rosnak.

Ezután a többi foglyok és foglalt tárgyak el-
adatása következett, melynek bevégeztével a nép
elégülten takarodott haza, mindenki magával vivén,
mit a tömérdek zsákmányból maga számára vá-
sárlott.

De bármily becses tárgyak valának is a ra-
gadmányok számában, s bármennyi vevő legelteté-
szemeit örömmel új szerzeményén: a legnagyobb rész
sokkal inkább csodálá Leontis gyönyörű rabnőjét,
mintsem saját szerzett kincseit, s mindenek szemei
rátapadtak, midőn a szép amazont egyszerű laka
felé vezeté.

A nap a nyugoti kék vizek alá bñkott, s a

nappal zajgó életlárma az éj csendébe vezetett el. A reggtől estig mozgékony népség lakába tért pihenésre vagy a csendesebb családi örömök élvezésére. Éjfél közelgett, — az utcák némán állanak, a lakásokban kialudtak a mécsek; — az álom istene elfűvta az arcokról és szemekből az örömet vagy bánatot.

Az ifjú és gazdag Leontis lakának azon osztályában, mely gynaeceumnak neveztetett, egy szobában még rezgett az éjvilág. Kis kerek asztalon, mely a legszebb pentelikosi márványból készült, egy mécs álla. Tarka kagylóból átalakított teknőjében fényes lánggal égett a tiszta olaj. A szoba az akkori idő leggazdagabb kényelmével kínálkozott. Tyrusi bársonnyal bevont kerevet nyújtózott az egyik fal mellett, míg ezzel szemben a legtisztább afrikai gyolcsesal takart ágy édesen kínálkozott nyugalomra. Elül, a tág szoba mélyében parosi márványdaraboknak adának életet a művész kezei. Egyik szögletben Eros mosolygott, mellé varázsolt nyíló rózsabokrok homályából, másokban Aphrodite. A hátsó részen nagy ezüst medencze fénylett, tiszta vizében halkán rezegve a mécs lángfénye, s az innen egész az ágyig vezető babyloniai szőnyeg szépségét más mellékeszmék feledteték a nézővel.

A kisdud kerek márvány asztalon nagy ércztükör előtt a már ismert fogolynő ült az éjcsendben. Felső bő palástját gondatlanul maga mellé ereszté le, keleti fővegét az asztalra tevé; haja, mely azelőtt hosszú tekercsben feküdt fejen, most tömött lepelként nyúlt le vállain. A hölgy nyugalomra készült: de e készület a szokottnál hosszabb időt igényelt. Könnyen látható vala, miszerint a deli nő nem szokott hozzá, szolgálatára álló segédkezek nélkül végezni e foglalkozást.

Még a hölgy nem raká le mind azon öltönyeit,

melyeket az éji pihenés igényelt, midőn a Vénus képszoira mellett egy ajtó, egyébként izletesen el-
takarva a virágcesmeték által, megnyílt s Leontis lépett be házi öltönyében. Halkan közeledett a lotoslomb sátora mögül s szinte lassan haladt tovább-tovább, mintha nem akarná vagy nem merné a rab-
hölgyet csendes foglalkozásában háborítani. Azonban alig közeledett a háttal ülő nő felé, ez tüstént megpillantá a mozgó alakot nagy ezüst tükrében. A
hölgy gyorsan fölugrott, egy pillanat alatt magára rántá mellette heverő bő peplumát s megfordulva daczos pillanatot lövelt az ifjú felé, ki meglepetye szépségétől mozdulatlanul álla helyében.

— Mit? szóla a nő méltóságteljes, de még is kissé remegő hangon, bátorkodál ide jönni, ily időben? Azt akarod-e, hogy kénytelen legyek meggyőződni, miszerint a hellennép, miszerint te magad épp oly szentelen vagy, mint kegyetlen? Parancsolom, távozzál, mert bár rabnőd vagyok is, úgy hiszem, az álmod s éji nyugalmat nem fogod tőlem elrabolni.

— Nem, nem, szóla Leontis, szerelemittas lángszemekkel merengve a hölgy szép arcán és sugáralakján, nem, gyönyörű nő, — ne érezd magadat rabnak, itt én vagyok a te rabszolgád. Tedd le a félelmet, tedd le a haragot irányomban. Aphrodité országában nincs úr, nincs szolga. Te nem vagy egyéb, mint enyém, s én a tied egyenlően.

Ezt mondva tárt karokkal a nő felé lépett, ez gyorsan hátrálni akart a felgyúlt ifjú előtt: de a mögötte álló nehéz márványasztal gátolá lépteit. Az ifjú oly közel ért hozzá, hogy gyors lehellete a nő arcát érinté; ez azonban elszántan nyújtotta ki jobbját Leontis felé, s nemét meghaladó erővel lökévi-za a heves ifjat, hogy az két-három lépésre tántorgott visszafelé.

A görög ifjú arcát lobogó láng bibora futá át.

— Mit? rebegett sértett büszkeséggel s égő haraggal az ifjú, nem kevésbé ingerélve azon eszmétől, hogy rabnő meré kényura ellen fölemelni kezét. — merészelsz ellentállani? Nem tudod-e hogy én ura vagyok életednek is. Azt akarod-e, hogy rabszolgáimat előparancsolva, erőszakkal csikarjam ki azt, mit követelhetek?

A hölgy nem felelt e szavakra. Csend következett, mely alatt a nő arczán lassankint lesimúltak az indulatrohámok. Homloka szétömlött a redőkből, szája mosoly felé hajlott; — csak szemöldei mutattak szigorú határozottságot s szemeiben bizonyos nagyszerű sőt elrémitő eszme láttatott fölvilámlani, mely talán éppen a látszólagos nyugodtság mellett még borzasztóbb volt az előbbi fölökörkésolt szenvedélyárnál.

— Jó, szóla végre a nő erőtetett önmeggyőzés hangján, bocsáss meg, ha feledém sorsomat. Rabod vagyok, igyekszem megszokni e helyzetet. Nem én vagyok első, nem is utolsó. Tied vagyok.

Ez utóbbi szavak a kétségbeesett boszú önfeláldozási remegésével mondattak, mely éppen a magát teljesen átadó szerelem hangjához hasonlított. A tüzes ifjú, különben is kényúri öntudatában nem képzelhete mást, minthogy a nő könnyen magyarázható büszkesége meg van törve. Erős karjaival átölelte a karcsú termet élő oszlopát, s égő ajkai a lángoló arczhoz tapadtak.

A nő némán, ellentállás nélkül omlott az ifjú kebelére.

*

*

*

Éjfél rég elmúlt, a fogyó hold magasan álla az égbolton, a keleti látkör halvány szürkületben jelenté a rózsaujjú hajnal születését. Még minden esendes volt Athén utczáin.

A délkeleti oldalon sötét homályban állt a tenger kék szőnyege, csak a hold elkésett sarlója vonva villogó fényoszlopot a lágyan mozgó felületen. A phalerumi kikötőben számtalan hajó ült, miként óriás vizi madár, közelebb vagy távolabb a parttól. Voltak nagy kereskedő hajók Tyrusból és Sidonból, Syrakusából s a közeli daczos Aeginából, a nagyobb rész görög szigetekről. Nehány hajó indulni akarván, részint a parton részint távozandó járműveken mozgás és élet zsibongott. A parton itt-ott pattogó tűz égett mellette különféle nyelvű, arcú és öltözetű népség mozgott, járt-kelt és mnkálkodott. — A málhákat izmos rabcselédek hordák a különféle hajókra, míg másfelül a vidám matrózok a jelesebb költők verseit dalolva húzák-vonák a köteleket s egyenetek helyökre az evezőszárazakat.

A keleti égív ezalatt világosodni kezdett, fénylő szürkületén lágy rózsaköd olvadt át. A távol tenger lapja fölcsillámlott s rezgő játéka összefolyva a támadó hajnal sugaraival az ég felé lövelé visszavert aranyát. Az indulókészen álló hajók e közben eloldák a part czövekein nyugvó köteleket, — az evezők belemarkoltak Neptun hideg testébe, s a gályák csikorogva haladtak tovább-tovább a tenger mélyén.

E perczen egy nő sietett gyors, szinte futó léptekkel a kikötő felé. Födetlen fején a hajnal első szellője röpité jobbra-balra hajának dús fátyolát. Halvány arczán egy kiégett világ fájdalma, de egyszersmind a büntető istenség haragja. Égő szemei mozdulatlanul a kikötő felé meredtek s nyitott lihegő szája alig bírja a fris léget pihegő keblébe lehelni.

Mikorra a nő partra ért, már akkor az elindult hajókat a kifeszített vitorlák és evezők sebesen ragadták minden parczben tovább-tovább.

— Megálljatok, kiálta a nő, miként csak kime-

rült ereje engedé, az ott levő hellenek előtt idegen nyelven szólva, megálljatok! Térjen vissza valamelyik közöleték s vigyetek engem is magatokkal keletre. Gazdag díjt fogok adni.

— Utunk sietős, hangzott az egyik hajóról, s egy személyért nem hátráltathatjuk utunkat.

— Két talentum a díj, ki visszatér, hogy fölvegyen, kiálta a nő kétségbeesett hangon. Két talentum, térjetekek vissza.

Az egyik hajótól e szavakra kis késedelem múlva, eloldák a mellék csónakot. Két evező ült bele, s néhány percz múlva partnál volt a csónak; újabb percz haladt, s a hölgy a gálya fődözetten állott.

A nő erre kelet felé fordítá arczát, kezeit szenvedélyesen kiterjeszté a támadó hajnalfény felé. Halvány arczán remegve játszottak az első tiszta sugarak s fölötte az enyésző hold úszott tovább az égbolton. A hölgy imádkozni látszott.

A hajó ezalatt a nagy tengert hasítá s mind messzebb távozott a parttól.

A nő ekkor a part felé fordúlva egész a hajó széleig lépett a fődélzeten. Égő szemei szikrákat löveltek. A nap éppen ekkor bukott föl háta mögött a tiszta vizekből. A hölgy két szeme, mint pár fönmaradt fényes csillag, világított még a regg sugarinál is.

— Hellenek, athéneiek, kiálta lángoló dühhel a parton foglalkozó néhány embernek, — athéneiek, hallgassatok meg. Mondjátok meg a városban, hogy Artemisia, Halicarnass királynéja, kit a nép tegnap a piaczon rabszolgánóként eladott, visszatér hazájába. Mondjátok meg, hogy nem visz egyebet vissza magával Athénből az engesztelhetlen boszúnál; — nem hagy egyebet, mint elkezdett boszuállást s

nem fog mást visszahozni, mint haragot, vészt és romlást az athénei nép fejére.

Az ingerültség kimeríté lélekzetét, de kevés idő múlva, mintegy új daemontól tüzelve, még emeltebb hangon folytatá:

— Igen, mert vissza fogok térni újra, esküszöm a kelő nap tüzére. — vissza fogok térni, s megtorlom a vett sérelmet. Megboszúlom magamat, elrablott kincsemet. — pusztulást hozok rátok, városokra, az egész népre! Legyetek átkozottak!

A távol ttre s a fogyó hang nem engedé a többit hallani.

Ott álla Artemisia az elzengett hangok után.

Még látszott halvány arcza, ellentéteül a habokból kiemelkedett nap mosolygó biborfényének. Aztán lassanként alakja a többi tárgyak körrajzaival vegyült egybe. — A hajó csak sötét pontként látszott úszni a távol síkságon.

Azon nap reggelén Leontis törrel meggyilkolva találattott a női termék egyikében.

II.

Vonulj félre kis időre a múlt kor nagyságát fedező éjfátyol, — engedj a képzelem hajnalkarjainak! — Súlyedj le sötét felhő, mely a régi idők emlékei fölött ülsz, — a költészet meleg napja leheli rád sugarait! — Emelkedjetek ki az enyészetből, épüljetek föl újra leomlott falak, városok, paloták, mausoleumok! Emelkedjetek föl, miként fényes granitormok az éjködből, ha ez a nap ragyogványa előtt a völgybe súlyed. Épüljetek föl oly pompában, oly ragyogáshan, miként egykor állottatok, hasonlóúl a tündérpalotákhoz, melyek egy varázstítésre nőnek föl a legpusztább helyeken. . . .

Elhagyva a mosolygó Hellast, Persia virágzó terein vagyunk.

A roppant birodalom legnevezeteseb tartománya Persis fekszik előttünk. Innen keltek föl, innen terjedtek szét egykor Cyrus vitéz harcosai, leigázva a gyáva Ázsiát. — Itt áll Persepolis, a mérhetlen birodalom méltó fővárosa, a nemzeti erő, hatalom központja, jelképe, nagyjainak gyűlhelye, istenként tisztelt királyainak koronázási városa, szék- és temetőhelye.

E várost ez okokért a persa nép büszkeségének, féltő kincsének, nemzeti palladiumának tekinté. Nagyszerű romjaiban gyönyörrel bámuljuk még most is a hajdani erőt, gazdagságot, mérhetlen hatalmat, mely előtt az újabbkor óriás művei is szinte remegve törpülnek el. Az idő és emberi szenvedély daemona összetördelé, eltemeté a felséges építményeket s jelenleg akként tekintünk rájuk, miként tengeralatti tündérvárosra, melyhez közelíteni nem lehet s csak távolról a habok kristályhomályán által gyanítjuk pompáját, benső ragyogását.

A hajdankor nemzeti hiúsága és önzése nem számlálá e várost a világ hét csodái közé. De arra nincs is szüksége. Az élettelen tárgyak úgy, miként az emberek közt, nem mindenkor azoké az elhírhedt nagyság és dícskoszorúja, melyeket és kiket rövidlátó, hizelgő vagy gyöngé fejű írók fölmagasztaltak. Mennyi magas érdem kiemelkedett nagyság és fenség nincs itt és amott elmellözve, meg nem említve sőt elfeledve?!

Persis tartományának leggyönyörűbbsíkságán, melyet Aradex folyama fut keresztül, állott egykor Persepolis, a nagy királyok fővárosa. Az előmlő nagy térséget hegyek zárják be, melyek tetejét sötét fenyűk, somfák, mandula- és vadgesztenyék, a jóillatú tömjént, gumit és mannát termő fák árnyaznak be. Alant, a

buja síkságon gazdag vetések, kertek és ültetvények díszlenek, melyek közt az élőfák koronás királyai, a pálmák emelkednek ki s a vidám mezőségen ragyogó virágok ezernemű csillagai vannak szétszórva. A térséget átkaroló hegyek, lépvek kisebb-nagyobb épületekkel, melyeket karcsú oszlopok emelnek s különféle szeszélyes alakban és nagyságban tekintgetnek le az árnyas ligetek sátorá közől. A város egyik szélével sziklás hegyekre támaszkodik, széles terjedelemben, számtalan kőházaival, melyek közt imitt-amott a hegyekig nyúló paradeisosok vagy is mulató és vadászó kertek — a persa nép legfőbb kéjhelyei vannak alkotva. A királyi palota szorosan a hegy tövében emelkedik ki, keletre az egész a bércek márvány sziklájáig terjedve. Maga a földhát, melyen a hatalmasok ezen laka áll, büszkén magasodik föl, szép kettős emelt terrasset képezve, melyek fénylő s tarkás erekkel átforrt négyszög kövekkel van kirakva. A terrassera simán faragott s kettéosztott márványlépcsők vezetnek, s ezek mellett kétfelől különféle csemeték és fák tarkállanak, hulló virágaik kellemes illatát árasztva szét, fenn pedig a szintér elő részén két magas oszlop nyúlik föl izletes díszítményekkel. A lépcsők fölött álló nyitott triumphalis kapu egy oszlopcsarnokba vezet, mely számtalan pilastereken nyugszik. s ezeken mindenféle élő és mesés állatok alakjai vannak vagy rajzolva élénk fresco festéssel, vagy metszve bas-reliefekben. Ugyaníly állatok vannak óriási nagyságú kődarabokból kifaragva, álló vagy fekvő helyzetben mindenik négyszög-oszlopnál. Itt vannak az oroszlanok, bikák, tigrisek, lovak, egyszarvúk, itt van a griff és martichoras s más egyebek, melyek fenyegető helyzetökben szinte megdöbbsentik a nézőt. A porticus födele tiszta hegykristály, melyen délben áthatnak a napsugarak s éjen a méla hold és csil-

lagok átszűrt fénye tündérvilágítást terjeszt szerzetését. Áthatva az első porticuson, ismét egy másik peristylum nyilik meg, szintén oly renddel, miként az első, állatfaragványokkal, melyek a hegyek felé fordulvák s a falakon számtalan irattal persa betűjegyekből, melyekben az isten nagysága s a király hatalma dicsőítettetik. E porticusokból nyiló tág előterem közepén nagy kőmedencze áll, ezüsttel szegélyezett körzettel. Ebben a Choaspesből vezetett víz kristálycseppjei buzognak. A nagy királyok csak ezen folyam vizéből szoktak inni, valamint egyedül calybóni bort s assosi kenyeret izleltek. Az előterem több lakszobába vezet, melyek a nagy király udvari emberei, cselédei, testőrei, eunuchjai számára rendelvek. Minden osztály olyszerű pompával fölkészítve, milyen másutt önmagának az uralkodónak benső termeiben sem látható.

Azon rész, mely a hatalmas kényúrnak szállásául van rendelve, ez előrészen túl még néhány lábnival emelkedik fölebb, hova mozaik lépcsők vezetnek, s ezek mellett ismét kétfelől többféle csodás alakok vannak művészkezek által kimetszve. Itt áll az oroslán, mely ökröt tép szét, itt a térdelő teve, itt a szárnyas feruerek, griffek és sárkányok, s más bizarr költeményei az emberi phantaziának. Az itt megnyiló terasseon hasonlóul nagy peristylum vezet a tündérpalota bensőbb részeibe. Háromszáz hatvan szoba van, mindnyájan magasabb vagy alacsonyabb kúptetőkkel, melyeknek ragyogó hangjai, különféle rajzokkal ékesen czifrázva, miut megannyi dicső menny borúl a néző fölé. Itt úgy látszik, a természet kincsei egészen ki vannak rabolva, hogy valamely világfölötti hatalom meglopá a nap, hold és csillagok ékszereit, s idehalmozva szétontá azokat. Ott, azon nagy terem ajtói, melyeket két angyalszárny alkot, az arany és rubint tűzfényében égve,

egy tág térre vezetnek, hol a boltív tarka phantasmái a padolat ébenfa-tükreben kétszereztetnek; — a néző félve lép a padozat jegére, mert alatta végtelen mélység látszik örvényleni; — amott a másik szoba tyrusi szőnyegek szivárványaival van bevonva. Belépteddel a talap megmozdul lépted alatt s a puha, ruganyos szövetek visszalökik lábaidat. Azt vélheted, valamely ingó lóp terül alattad, vagy talán földrengés hullámzata zavarja járásodat. Átmenve a művészet e játékán amott, azon nagy terem borítva van fákkal és virágnövényekkel. Úgy látszik, a palota osztályaiból kertbe léptél. A fák ott állanak, mintha padlatból nőttek volna ki, nem látsz gyökereiknek készült s fölállított edényeket, minden úgy van rendezve, hogy a csalódás gyönyöre egész legyen. A figefa érett gyümölcsökkel kínál, míg Persia büszkesége — a rózsa — szétterjeszti virágainak édes illatát. A dús csemeték lombjai közt szökőkút viz-sugára lövell föl s alabást medenczébe hullatja az ezüstoffolyam szétporlott cseppjeit. — E benső kertből más terembe lépsz, az ajtó bezáródik utánad s nem látsz többé sehol kijárást, bármint keresed is azt. A falak köszörült érzlemezzel borítvák, s mind megannyi tükör élénken verik vissza a tárgyak alakjait. Akármerre mégy, mindenütt tenmagadat s árnyadnak árnyát láthatod kisebb-nagyobb alakzatokban, hogy végre nem tudod: hol van az úr, hol a falak, kúp és föld. A terem, mely ezután következik, közepén két oszlopsoron nyugszik, melyeknek koronáin egy-egy térdeplő teve van kifarragva: e két oszloprend, a perspectiv szabálya szerint a távolban kisebbedik, míg végre megszűnve s a falfestvényben folytatva, úgy látszik, mintha végetlenbe terjedne. A földnek különféle ékkövekből kirakott mozaikján ezerféle szín és fény összeolvadt harmóniája villog szemedbe s nem ritkán lábaid oly drá-

gaságokra tapodnak, melyek egész országokkal föl-
 érnének. De ki tudná lerajzolni mindazon vakító
 szépséget, bűvös változatosságot, fényt, s művészet-
 tet, mely minden osztályban, minden lépten meglepi
 elragadja s kábítja a nézőt?!

Mind e lakszobák és kéjhelyek központján áll
 egy óriási terem, hol a királyi trón van elhelyezve.
 E terem kihallgatási helynek van szentelve, midőn
 a nagy uralkodó birodalma főbjeivel tanácskozik
 vagy idegen tartományok küldötteit fogadja el, s
 széles uralma kérelmeit színe elé bocsátja. E te-
 rem tágasb és pompásb mindegyiknél. Magas kúp-
 tetője központjáról fénylik le a Mithra, vagy nap,
 művészileg rakva egybe különféle drágakövekből,
 melyeknek remegő sugarai kimondhatatlan bűvös
 fény- és színjátékban olvadnak egybe. A sápadt opál
 a briliánt vizével egyesülve a rubint égő tűzében
 vész el, melynek fényhullámzását ismét egy sima
 aranylap veri vissza, hogy a ragyogvány mindenfelé
 szétáradjon. Ezen éjben is világító nap körött a
 kúptetőn ismét szárnyas fereurek alakjai festvék,
 óriási körrajzokban, de melyek a magasban csak
 gyermeknagyságúaknak látszanak. A falakon a király
 hatalmát és nagyságát jelképező ábrák díszlenek.
 Festve van a király fényes trónjában, mögötte álló
 paizsos és lándzsás testőrökkel, feje felett egy rab-
 szolga napernyőt tart; előtte hosszú sorban jelennek
 meg a hódolók és kérelmezők különféle alakjai. —
 Másutt emberek küzdenek vadállatokkal. Mintegy
 középen a trón áll, kék selyem mennyezettel fődve,
 mely aranycsillagokkal van átszóve, s melynek benső
 világát egy nagy vert arany szőlőtő képezi — a
 lydiai gazdag Pythius ajándoka. — E szőlőtő a leg-
 drágább kövekkel van kirakva, s a rajta függő fűr-
 tők gerezdjeit szintén drágakövek és gyöngyök képe-
 zik. A mennyezetről piros bársony függönyök borúl-

nak kétfelől a szőnyegekre. A trón előtt számolyszék pihen, egy görnyedő emberalakot képezve, melynek hátán nyugtatja lábait az uralkodó, midőn a trónban ül. S e trón mellett a falon perzsa ékalakú betűjegyekből e szavak olvashatók:

Xerxes vitéz király, királyok királya, Darius király ivadéka, a világ uráé.

Mintegy nyolcz év telt el már a marathoni diadal után; az évnek éppen azon része volt, midőn Xerxes, a hatalmas persa király Persepolis falai közt mulatott. A roppant palota megnépesüle a kísérek, testőrök s udvaroncok számtalan seregétől. Itt valának a félisten hatalmú uralkodó körében, Persia legfőbb és legnevezeteseb férfiai, sőt asszonyai is, miután a persa nők rendszerint követni szokták férjeiket, akárhova mentek is azok. Némelyek a férfiak közül, tisztöknél fogva, tartoztak követni a királyt, mások sikert vártak dicsszomjuknak, ha az uralkodó hízelgői számát növelték. Sokan újság- vagy kalandvágyból jöttek, vagy pedig csupán azért, hogy a nagy udvar fényét s gazdag kéjeit élvezhessék.

A nagy birodalom főbb emberei, a hatalmas satrapák s udvariak a nagy kihallgatási trónteremben valának összegyűlve. A király gazdag trónjában üle, miként a falon rajzolva van, — mögötte paizs- és lándzsával felkészült testőrök állanak, mindnyájan a messze Aethiopia szülöttei s nagyobb részt eunuchok. A király erőteljes férfi, minőnek lenni illik a nagy Cyrus utódának; arczán még az ifjúkor szine mosolyog, ámde nagy fekete szemeiben bizonyos bágyadt tűz remeg, s eléggé érthetőn elárúlja, hogy a szélesen országló királynak sokkal több alkalma van a gyönyörkelyhek szűrcsölésére, mint sok egyebeknek. A tanácskozásra meghívott alattvalók fölöttébb tiszteletteljes távolban állanak a királytól,

csupán Artabán, Xerxes nagybátyja ül a trónhoz közelebb egy biborral bevont alacsonyabb széken. A tanácskozást önmaga a király kezdé meg. — Hív szolgáim, így szóla az egybegyültekhez, kik feszült figyelemmel hallgaták parancsolójuk szavait, — tanácskozásra híválak egybe benneteket, hogy akaratomon kívül meghallgassam a ti véleményeiteket is. Jól tudjátok, miként egy a nyugoti tenger közt fekvő parányi hellen állam nagy igaztalanságot követett el dicső atyám Darius ellen, segítvén a lázadó jónok kárhozatos ügyét s fölégetvén birodalmain egyik nagyobb városát — Sardest. És e vakmerő tett még mind ez ideig sincs megbüntetve, mert azon hadjárat, melyet felséges elődöm és atyám intézett a nyomorúlt rablók ellen, az isten akaratából nem sikerült, nekem pedig uralkodási gondjaimat fontosabb ügyekre kelle fordítanom. Most Egyptom le van igazva, keleten seki sincs, ki hatalmamat háborítaná, — most tehát idő és alkalom volna a vétkes Athént megfenyíteni. Én ugyan nem tartom az egész ügyet oly igen fontosnak, mert Attika sőt Hellas is csak kevésvel fogja növelni birtokomat. Mindazáltal, megvallom, a boszúállást úgy tekintém mint elhunyt dicső atyámról rám maradt tartozást, melyet egyszersmind saját fényem is végbevinni igényel. Szóljatok tehát, halljam véleményeiteket, mert szükség, hogy a szolga tanácssal és tettel segítse parancsolóját.

Xerxes végezé. A beszéd végeztével néhány percnyi hallgatás következett, részint mivel egyik a másiktól várá, hogy értelmét nyilvánítsa, részint mivel egyik sem tudá: minő tanács leendne inyére a nagy királynak, már pedig alig vala egynek is hátorsága, meggyőződését leplezetlenül kitérni. Végre Mardonius, a seregek fővezére, pár lépéssel közeledt a trónhoz s levetvén magát arczczal a földre,

homlokával érinté azt, s aztán fölállva s szokás szerint kezeit felső öltönye ujjaiba mélyen bevonva, beszélni kezdett.

— Dicső király! szóla Mardonius kellő hódolattal, de hadfihoz illő bátorsággal, bölcsen mondá ki ajkad a szót, hogy a boszúállás a helleneken dicső atyádról, a nagy Dariusról rád maradt tartozás-kép fekszik rajtad. Kinek, a föld hátán melyik népnek lehetne azt megengedni, hogy boszúlatlanul sértse meg a világ uralkodóját, Ázsia erős oroszlánát, a királyok hatalmas királyát? Nyolcz éve már, mióta a szentelen ellenség ujjong örömeiben, mert az egyszer Ahrimán megtompítá a nagy király seregeinek fegyverét; — nyolcz éve, hogy a fájdalmas kudarcz megtorlásért ordítóz, mint Hyrcaniának éhes tigrise. Fölség! fegyvereid előtt semmi sincs lehetlen, országok, népek állnak királyi pálczád alatt, mennyit a földnek bármely hatalmasa alig bír előszámlálni. Isten szereti, védi és segíti legerősb fejedelmeit, tehát győzelmet fog adni. Határozz háborút felség a hellenek ellen s te diadalmaskodni fogsz. Mi legcsekélyebb rabszolgáid, mindnyájan készek vagyunk érted, dicsőségedért küzdeni, s ha kell fegyver vagy nyomor által meghalni. Kérelmem ez: mondd ki a háborút s vezess bennünket Athén ellen.

E szavak után Mardonius ismét leborúlt a földre, homlokával érinté azt, s aztán halkan felállva visszaállott helyére. Xerxes nyájasan fordítá egy pillanatra Mardonius felé lankadt szemeit, gyaníttatván, hogy az elmondott beszéd nem hatott kedvetlenül lelkére. E tekintet nem kerülé el a tanácskozásra egybehívott országnagyok figyelmét, s a háború eszméjétől lelkesítve mindnyájan készek valának az előbb szólott értelme szerint nyilatkozni. Most azonban fölállott székéről Artaban, a király nagybátyja, tisztos ősz, de még karra és tanácsra legerőteljesh

a széles birodalomban. Mély hódolattal meghajolva a király előtt, így kezdé:

— Nagy király! imádva tisztelt öcsém! hallgassd meg szavaimat. Mardoniusnak rá nézve jó okai lehetnek, hogy háborút javasoljon a görögök ellen, de nekem viszont helyes okaim vannak ezen tanácsot kárhóztatni, s azon szándokról téged lebeszélni. Mardonius harczi, ő újabb kitüntetéset, hatalompályát s talán gazdagodást keres a háboruban, a hihető veszteségben pedig semmit sem kockáztat egyebet hitvány életénél, mely különben sem az övé, hanem a tied király, mindnyájunk uralkodójáé. Én azonban nem saját hiúságomnak akarok áldozni, nem önhasznomat keresem, hanem a birodalom erejét, hatalmát, dicsőségét kívánom föntartani, a trónnak, királyomnak, kihez vérségi kötelek kapcsolnak, tekintélyét saját és családom vérevel, sőt becsületemmel is megvásárolni kész vagyok. Én szivemen viselem Cyrus trónja dicsőségét, mert abban csekély személyem is osztozik, megaláztatása rám is homályt vet, mert maradékaink fognak itt ezután is végetlen idő-kig uralkodni. Mardonius ily érdekviszonynyal nem dicsekedhetik. Mit árt neki a persa birodalom borús jövője, a királyi fény csorbája? — Ámde legyen, — tegyük föl, hogy Mardonius vagy akárki más meghódítandja Göröghont, halomra ontja annak városait; kérdem, mit nyertünk azzal? Minő drágakövet tűzött ő a nagy királyok koronájába? Egy tengereken túl eső szegény és parányi tartományt fogott meghódítani, mely kincsekkel nem tölti meg tárainkat, nem adhat még csak gazdag ajándékokat sem a királynak, ha csak a hódolatjelül adott földet és vizet gazdag ajándoknak nem tekintjük. Sőt inkább e távol eső tartomány igazgatása az ottani csend és rend föntartása, a kisértendő lázadások leküzdése több kincsébe kerülend a nagy birodalomnak, mint mennyit

jelenleg fél Ázsia kormányzása igényel. És ha — mi sokkal valószínűbb — a persa hadsereg ismét egy második marathoni meggyaláztatást lesz kénytelen szenvedni, — óh, akkor, fölség, jobban tudod, mint én: minő kisebbség leend e kétszeres visszaveretés eddig győzhetlen hirtünknek, kétségbe nem vont hatalmunknak! Minél nagyobb sereg fog indulni Graecia ellen, s minél parányibb ennek nagysága: annál nagyobb lesz a rajtuk történt gyalázat, — mit ugyan ősz fejem soha se érjen meg, inkább még most, e perczben költözsem el nagy őseim után! Ott királyok, számtalan királyok ellen vívandsz, mert mindegyik szabad polgár egy-egy király, kinek széles birodalma a szabadság. És e harc, ez óriási erő előtt eltompúlnak a persa nyilak és dárdák, meglágyúlnak a sisakok, vérték, pánczélok és paizsok, ellankad méneid tűzgyorsasága s megbénúl a halhatlan sereg vitézsége. Én, óh király, vést látok előtted a Graecia elleni hadjáratban, s mivel az igaz szó szentebb előttem még életemnél is: én háromszoros nemre szavazok.

Xerxes e beszéd alatt már régen átszegző tekintet lövelt eszélyes rokonára. Eddig bágyadt szemei élénk tűzben kezdettek fényleni az öreg felé s nyugtalan mozdulataival nyilván elárulá: mennyire nincs megelégedve nagybátyja óvatos tanácsával.

— Hah, kiálta a király éles hangon, tóled, rokonomtól kell-e ilyeket hallanom?! Kudarczról, meggyaláztatásról beszélsz? Mi lehet nagyobb kisebbség, mint eltűnni azon sérelmet, mit a hellenektől szenvedtünk vala? — Azt kívánod talán, hogy Ázsia meghajoljon a földnek oly parányi szöglete előtt, melyet mulató kertnek is kicsinylene a nagy Cyrus bármely utóda? Látszik, hogy elaggott lelkedben nines már helye a kellő büszkeségnek s gyávaságod gyalázatot akar hozni királyi fejemre is! Tehát tür-

jünk el mindent e szemtelen rablóktól, túrjuk el, hogy ők szabjanak törvényt nekünk, kik Ázsia és Afrika fölött uralkodunk! — Szégyeld magadat, — valóban, ha tisztos korod s a rokonsági viszony nem oltalmazna, azon büntetést szabnám fejedre, hogy míg én győzelmes sereggel görög rabszolgáimat megtanítom a kellő engedelmességre: azalatt neked itt kellene maradni palotám asszonyai őrzésére, mert félnkséged inkább a nők közé rendel, mintsem a harczos és bátor férfiak körébe.

E kemény szavak után mély csend következett. Senki sem mert e perczen sem javalólag, sem rosszalólag föllépni. A szünet alatt azonban a király némileg lecsendesült az első felgerjedésből. Kevés idő múlva Artaban ismét fölkelt s mélyen meghatott, remegő hangon így kezdé:

— Uram, parancsolóm és rokonom! Hogy félnék és gyáva nem vagyok, azt megmutattam mind más alkalmakkor a küzdő sereg élén, mind pedig különösen most, midőn véleményemet oly leplezetlenül előadám, bár ez könnyen életembe kerülhet, szinte oly könnyen bizalmadat veszthetém el általa, mi drágább még életemnél is. Jó, fölség, határozz háborút, ha úgy akarod; — hatalmad van erre, s mi engedelmeskedni tartozunk. Azonban még egyet mondok. — Mardonius javalja a harczot, én kárhoztatom azt. Ő szerencsét jósol fegyverednek, én csak veszteséget látok előre. — Legyen! nekem is vannak gyermekeim, ellenfelemnek is. Adjuk oda mindketten legkedvesb birtokunkat — gyermekeinket, zálogúl a had kimenetelére. Ha a vállalat sikerülni fog: üssék el fejemet jobbkezemmel együtt, mint fölségárulónak s gyermekeimet is hasonló sors érje; ha pedig a hadjárat dugába dől s általa fényed meg lesz homályosítva: akkor Mardonius és gyermekei lakoljanak a mondott büntetéssel. — Ennyit akarék mon-

dani újlag: több szava nincs e tárgyban hű szolgáltnak.

E kebel mélyéről fakadó beszéd a meggyőződés és érdekeltség hangján röppenve el a tiszteletet gerjesztő ősz ajkairól, mélyen megilleté a királyt. Homloka redői lesimultak, szemei némi megilletődéssel fordulának Artabán felé, midőn ez meghajolva leült. Azonban a király nem szólott rokonához semmit, hanem a többi főemberekhez fordulva mondá:

— Kivánom, hogy szóljatok ti is.

Mindnyájan hallgattak. Mert bár a király háborúra volt hangolva: de jól tudák, hogy a bölcs Artabán véleménye a tanácskozásokban ellensúlyozni szokta Xerxes akaratát. A főemberek tehát nem tudák, melyiknek véleménye mellett nyilatkozzanak. Végre Artachaeas lépett ki a többiek köréből. Ő már hajlott korú volt s tanács-, önállás- és bátorságra nézve Artabánhoz legközelebb áll.

— Nagy király, szóla Artachaeas, ne essék rám haragod, ha én is bátran s önállólag leplezem föl véleményemet. Óh király, nem azok leghűbb szolgálid, kik minden akaratodat föltétlenül helyeslik, hanem kik odavetik, ha kell, életüket is, hogy a veszélytől visszatartóztassanak. Én tehát, bár látom haragodat, mely fenséges rokonod ellen gerjedt, hű szolgál akatok lenni, noha jól tudom, hogy csekély, tőled messze álló személyem még inkább ki van téve boszúdnak. Én azonban nem tanácslok semmit: csak imádvá esdlek, óh fölség, ne menj a hellenek ellen. Ők igen messze, más világrészben, tengeren túl laknak s mi csak vad vitézségüket ismerjük. Dicső atyádnak Dáriusnak sikeretlen hadjárata nem fekszik rajtad, felség, szégyenkép, mert e hadjáratot nem te intézted s mert a hellenek nem szomszédos nép, annyival inkább nem alattvalóid, s végre mert a múlt évek szerencségi elfeledteték a csekély vesz-

teséget, — a következő idő pedig még inkább elfeledtetendi azt. Hol van azon ország, király és nép, mely ne szenvedett volna — ha más okból nem, az elemek csapásai miatt, visszaveretést, veszteséget? Dicső atyád a Scythák ellen sem volt szerencsés: mégis azért ül-e bármi kis homály az istentől fölszentelt trón fölött? — Nem, óh nem fölség, tiszta, dicső sugárokban ragyog az: — ámde ha e hadjáratban szerencsétlenséget szenvednél — én legalább inkább most haljak meg; máskülönben én leszek az első, ki a fegyvert érted, dicsőségedért föl fogja övezni.

A két öregnek egymásután jött, s szívből forrott beszéde mély hatást tón a királyra, ki különben is szelíd, kegyelemre hajló, sőt gyöngé lelkű volt. Xerxes tehát nyájasan jobbát nyújtván Artabánnak, így szóla:

— Meggyóztetek. Legyen mellőzve a hadjárat. Mert szükség, hogy a király, bár nála van az akarat hatalma, figyelembe vegye bölcs alattvalói tanácsát. És te, nemes rokon, ne csodáld fölgerjedésemet. Szívemen saját és a birodalom dicsősége fekszik. Azonban hirtelenkedésemet ifjabb korom és tapasztalatlanságom mentse ki, s úgy hiszem megbocsátasz, midőn bennem az ember megbánja azt, mit az uralkodó hibázott. Add tehát most kezedet kiengesztelődés jeléül, s a hadjáratral együtt legyen feledve az egész esemény.

Artabán e kegyteljes szavakra fölkelt ülőhelyéből, s könnyező szemekkel fogadá el a kinyújtott királyi jobbot, s aztán térdre ereszkedve egy csókot nyomott uralkodója kezére.

— Az én éveim már megszámlítvák, szóla csaknem zokogó hangon az agg férfi, ámde te fölség és a nép meglátandják jövőben: mennyire igazságom volt, midőn e háborút eltávoztatni javasoltam.

A király felállott trónjából, méltósággal magához emelé rokonát, s aztán rövid időre átölelve őt megfordult s benső termeibe távozék. Artabán illendő távolságra követé őt, s nyomában a testőrök lépdeltek. A többi főemberek pedig, miután földig meghajoltak, távoznak a palotából . . . .

Más nap Xerxes által a hegyek közt nagy-szerű vadászat tartaték — a persa királyok legkedvesebb élvezete. Több ezer rabszolga fogá át az erdőt, fölzaklatni s meghajtani a rejtező vadakat. Ezekkel száz meg száz vadászkutya szaglált, futkosott s úzé a felrezzent állatokat. A király fényes kísérettel lovagolt az erdőben, kísérettel, milyen más országokban egy egész megindult hadsereget képezne. A persa királyok ezt csak csekély vadászki-séretnek nevezék. Xerxes egy büszke arab ménen ült; a nemes vérű állat nyugtalankodva rágsálá a tajtékos aranyzabolát. Bibor nyeregtakaróján kék zaphir rosettjei csillagzottak, s a tiszta vertarany kengyel villogott a smaragd zöldjétől, míg az ezüstlemezsel borított kantáron az amethyst violái nyiladoztak. Öltözete könnyű, házias vala, turbánszerű fővege fehér bársonnyal volt átkötve s a tollat, mely a fölött ingadozott, koronaalakú gyémántcsat foglalá fővegéhez. Vállán egy kézív és tegez hevert, drágakövekkel kirakva, mindkettő s a nyílvesszők is mindnyájan aranyzott végekkel valának czifrázva. Két gyönyörű ifjú, gazdagon öltözve, nyilakat, dárdákat és lándzsákat vivének nyomába. A király vadászki-sérete, mely a mulatságban résztvenni jogosított, Persia legfőbb embereiből álla. Hozzá közel lovagolt Artabán, inkább felséges rokona iránti hódolatból, mintsem szenvedélyes kedvtelésből szánva el magát a fáradságra. Ott volt Mardonius, láthatólag komor arcuzal a tegnapi csatavesztés miatt, — a szép Gergis, Megabyzus, Ariabignes a király testvére, de

csupán élvekért futó férfi. Smerdomenes s a széles birodalom legbüszkébb de legjelesb lovagja Masi-tius. Ezekről több száz lépésnyi távolban mintegy tizezer fegyveres ember állongott, csupa szokásból s a vadászat fényét növelni, nem pedig abban bármi módon résztvenni.

A vadászoknak külön pontok mutattattak ki egy szép tisztáson s aztán kiki saját állomására térve várta a nap szerencsáját. Nem sok időre hangozni kezdett a számtalan hajtók csörtetése, s az óriás-nagyságú ebek csaholása, különböző hangmodorban, a mint egy vagy más vadat vettek üzőbe. Aztán egyes vadállatok bukkantak ki a sűrű cserjésből s utánuk nyílak és dárdák repültek. Idővel sűrűbben nyomultak a kergetett vadak, s itt-ott tömött se-regben rohantak, gyakran a lovagok paripája alá menekülve, úgy hogy a túzes állatok ágaskodtak és kapáltak az ijedtség miatt. Már néhány vad vérében feküdt, erős kezek által átdöfve. Most azon hely felé, hol a király állott, egy nagy vadkan közelge. Xerxes kilövé feléje nyilát, de ez a vad fölött repülvén el, ez sebesen tova iramlott. A király egy dárdát kapott el fegyverszolgája kezéből, s gyorsan az elhaladt vad után bocsátá. Ugyane perczben mások is lövöldözve a vadkanra, ez végre átszegezve összerogyott. Az ott álló rabszolgák gyorsan az elejtett állathoz futottak, mellette megeléék a király által sikeretlenül elhajtott dárdát s egy közölök vil-lámsebességgel üté azt a hörgő állat szívébe.

Midőn a hajtás véget ért, s a leölt vadállatok fölszámláltattak, a leejtett vadkan mellett álló rab-szolga mintegy magas dicsérettel voná ki a dárdát az állat oldalából, s magasan kiáltá: a nagy király fegyvere a vadállat szíven ment keresztül! Xerxes, ki a csalárdságot nem veheté észre, diadaltól ra-gyogó szemekkel vetett egy tele erszényt az udvari

szolgának. Ha a hizelgő megcsalást sejdítheték: kétségkívül elég szellemereje volt volna az alacsony kedveskedést nyomban szigorúan megbüntetni.

A király azonban mit sem gyanított, sőt feltűzelve az első vélt szerencse által, magához inté főudvarmesterét, s néhány szót monda neki.

— Főurak, kiálta az udvarmester, miután a király mellől távozott, — a legnagyobb király akarata az, hogy miután az első hajtás megtörtént, most minden segítség nélkül üldözzük a felriadt vadakat, — kinekinek merre tetszik. A háromszoros kürt-hang leend jel a visszatérésre.

Mig e beszéd hangzott, addig a vadásztársasághoz távolról egy lovon ülő alak közeledett. A fölállított fegyveres kíséret mindenütt tiszteletteljes készséggel nyitott utat a lovagnak. Egy nő volt az, oly korban, midőn az első fiatal évek gyöngéd virágai helyébe az érettebb időszak kellemei diszítik az arcot. A nő hosszú, biborral szegett selyem öltönyt, s ezen felül egy rövidebb palástszerű ruhát viselt, melynek finom szövete ezüstcsillagokkal volt behintve. Fejét könnyű görögös főveg borítá. Kisded, de erőteljes paripája büszkén emelé gyönyörű terhét, s a gyöngyökkel kirakott aranyos kantár, s a lovagnó kezében csillogó dárda vakító sugárjátékokot vertek a néző szemébe a déli nap ragyogó fényénél.

A királyi kinézésű hölgy fölismerve tüstént a királyt, hozzá annyira közeledett, mennyire ezt a bevett s szükségkép megtartani szokott udvariasság követelte. Aztán Xerxes előtt nyergében oly mélyen meghajolva, hogy feje szinte paripája nyakát érinté, hódolatteljesen szóla:

— Leghatalmasabb király! minden előrejel-tés nélküli érkezésemet mentse ki a legforróbb vágy, melynél fogva azon magas szerencsében, hogy felsé-

ged oldala mellett lehessenek, részesülni e nap legfőbb élvezetének tartám.

— Halicarnass királynéja, ki éppen oly böcs, mint bátor és vitéz — válaszolá Xerxes királyi nyájassággal, — mindenkor legdrágább gyémántja udvaromnak.

Így szólva, miután mint hatalmas uralkodó eleget mondott, paripáját sarkantyúba kapva, a vadak után száguldott. Környezete kisebb-nagyobb távolságban utána vágatott.

Artemisia pedig miután a már ismert főemberek közül némelyeket barátságosan üdvözölt, Mardonius felé léptete s halk susogó hangon így szóla hozzá:

— Maradj társaidtól egy kissé hátra, néhány szót akarok veled váltani.

A vadászsereg többi tagjai a király nyomában eltűntek az erdőben. Mardonius pedig és Artemisia csak lassan lépegettek azok után. Midőn már senki sem láttatott körükben, ki a beszéd tanúja lehetett volna: a királynő Mardonius felé fordult.

— Arczod komoly, szinte haragosnak látszik, szóla Artemisia több mint pusztá részvéttel. Ez nincs ok nélkül. Mi történt? Mert én most érkeve semmiről sem értesültem.

— Tehát úgy nem tudhatod, válaszolt Mardonius tompán, hogy a görögök elleni hadjárat most már nemcsak elhalasztatott, hanem örökre el fog maradni.

— Hogyan? kiáltá élénken a bátor nő, hisz a király eddig szüntelen égett a boszúállástól. Mi változtatta meg akaratát?

— Rokona, Artabán s az öreg Artachaeas, kikre legtöbbet szokott hallgatni a felség, hathatós szavakkal lebeszéltek őt szándokáról.

— Haha! szóla a királynő gúnyos kaczagással,

— a király! ő holnap ismét mást fog akarni, — arra esküszöm.

— A dolog nem oly könnyű, a hadjáratról lemondás tegnap nyilvános tanácskozás útján döntött el. Jól tudod, hogy bármily nagy is az emberi büszkeség, dicsvágy, édesebbek a nyugalom gyönyörei, — s ennek szónokai rendszeren nem rosszul számítanak.

— Hah! kiáltá az ingerült nő szikrázó szemekkel, — ez nem történhetik meg. Én halálos boszút esküdtem a görögöknek, s különösen Athénnek. Míg élek, ők nem fognak nyugodni haragomtól. Húszezer fegyverest gyűjték már össze a nagy király parancsa alá, mind a leggyakorlottabb zsoldosokat Thrácia- és Phrygiából. Öt nagy gálya áll fölszerelve minden kellékekkel a hadjáratra, — és most ennyi áldozat és fáradság mellett dugába dőljöv-e művem? Nem, nem! Dőljön Athén!

— Ez alkalommal nincs mit tenni, szóla Mardonius csüggedten. Mi csak akkor adhatunk tanácsot a királynak, ha arra felszólítanak. Idővel — talán.

— Most, most, válaszolt élénk nyugtalansággal Artemisia, — ma vagy holnap. Éltemet, — akárki életét e tervért. Légy segédem s minden sikerülni fog, veszszenek, kik utamban állanak.

— Mindenben melletted leszek, szóla Mardonius kissé élénkülve a bátor nő erőteljes szavaira. Ámde most siessünk a többiek után. Elmaradásunk könnyen felötlő lehetne. — Isten veled!

— Megállj, Artabán, Artachaeas itt vannak-e a vadászaton? Nem vettem őket észre.

— Itt vannak, monda Mardonius, a király közelében — s azzal megeresztve lova kantárszárát, az erdőbe eltűnt.

Artemisia még mindig csendesen lépdelt tovább tovább, redőkbe vont homlokán a lélek gondjai tük-

röződvén. Aztán egyszerre, mint valamely merész eszmétől lelkesítve, arcza kiderült s dárdájával könnyedén egyet suhintva, paripáján szélesebbséggel vágatott tova a szép amazon.

Benn az erdőben ezalatt vad gyönyörrel folyt a vadászat. A király fölhevülve az első vélt szerencsétől, mindenütt légelől járt lován, Artában és Artachaeas pedig nyomában, nem akarva uralkodójukat a történetes veszélyben egyedül hagyni. Már jól elhaladtak az erdőben s több vad ejtetett el egyik vagy másik fegyvere által: de mind a félnélkebb fajból; — hiányzott valamely czimeres vad, mely a vadászatok koronája szokott lenni s mely megadja az egésznek a heroicus kéjt. Most azonban, midőn a király tovább léptetett, a cserjés bokrok közt nagyobbyszerű vad tűnt föl. Egy kitünő himoroszlán volt ez, kedvére heverve az árnyas rejtekben. Előtte a megölt zsákmány véres darabjai heverték s piros nyelve égő lángdarabként nyúlott ki szájából. Arany sörénye tömött csomókban folyt le kétfelől nyakára s az izmos tagok pihenő helyzetben is rettentve mutaták föl a borzasztó erőt, mely uralkodik minden állatok fölött.

— Fölség, szóla Artában, a mint megpillanták az erdők királyát, ne vonuljunk-e hátra?

— S gondolod, kérdé Xerxes vakhitű kevélységgel, hogy e vad nem remeg azon hatalomtól, mely most előtte áll?!

— Nagy király, felelé Artában, hiszem, hogy Ormuzd és amschasbandok minden időben védnek, mint hozzájuk hasonlót, azt is tudom, hogy ha veszély fenýítene: csak akkor volna okod őrizkedni, ha mi mindnyájan darabokra szaggattatunk. De gondold meg, hogy életed milliók élete.

A király, ki különben is sajátjának tartotta a

nap dicsőségét, még inkább fölingerült ez óvó szavakra.

— Szégyeld magadat, Artabán! büszke szemre nyással. Te itt is oly őrizkedő vagy, mint az országos ügyekben. E vadat bírnom kell!

— Ekkor a munka és veszély mienk, s a dics felségedé. Én kénytelen vagyok királyom és a veszély közt állani.

— Semmikép sem, viszonzá a király élénken. Fáradtság nélkül nincs dicsőség. Parancsolom, hogy senki se hajtson fegyvert a vadra, míg én meg nem engedem.

Mig e szóváltás tartott, addig a jóllakott oroszlán nyugodtan fekvék vaczkában, csupán gyémánt-ragyogású szemeit forgatá a hivatlan látogatók felé. Aztán látva, hogy azok nem távoznak, csendesen föl-kelt fektéből s egy komor, megvető tekintetet vetve a vadászokra, oldalra fordult s távozni akart.

A nemes vérű paripa megpillantva a mozgó fenevadat, horkolni, ágaskodni kezdett, mialatt száján fehér tajték forrott.

— Rajta tehát! kiálta a király, s fölegyenesedve nyergében, megcsóválta a ragyogó dárdát, s a hatalmas vad felé hajítá.

A fegyver süvöltve repült az oroszlán felé: de a nyugtalankodó paripa miatt kissé elhibázva a vad sűrű sörényén keresztül hajtva, hegyével a földbe fúródott.

Ugyane perczben Artabán gyorsan kapva le válláról egy gyöngyökkel kirakott vadász-kürtöt, háromszor belé fújt, s a kürt harsogása szerte hangzott a rengetegben.

Az oroszlán azonban megérzé a veszélytelen illetést, — hirtelen megállapodott s iszonyú ordítás után, mely szakadó mennydörgésként százszoroztatott a bérczes erdőségben, hirtelen hasra feküdt.

Két izmos lábát előre nyújtá, sörényének tömött sátora felborzadt, s szemei égő tűszikrákat löveltek. Ily helyzetben kinyújtott lábain halkán előbb-előbb csúszott, szemlélgetve az irányt, melyben támadójára rohanhasson. Véres száját félig felnyitva, elötünteté éles fogainak márványsorát, s bojtos farkát a légben csóválá, majd a kemény földet ostromozá azzal. Az állatok királya állott szemközt az emberek leghatalmasb fejedelmével.

Ezalatt a vadászat részesei meghallva a harsogó kúrthangot és ordítást, sietve lovagoltak a tusa színhelyére.

Xerxes látva a bőszült vadállat támadó szándokát, gyorsan kapá másik dárdáját s sebesen megcsóválva ismét a vadra löké. A hajtó-fegyver most nem ment hasztalan. Érezhegye az oroszlány szívébe fűrődött.

Az iszonyú vad megrázkódott a dárda ütésére, aztán elkezdett a bősz fájdalom és düh hangján még rettenetesebben ordítani, hogy a hegyek rengettek a szörnyű hang korbácsa alatt. Végre a sebhedt vad gyorsan fölállott, szemeit végig forgatá számos ellenségein s látva maga előtt a bizonyos halált, menynyire tudott, sebesen tovatűnt a bokrok közt.

— Hol fegyverhordozóm? ordított a király a legvadabb kéjlángra gyúlva a nagyszerű zsákmány fölött. Utána! s e szavakkal elkapva az apród által nyújtott dárdákat, sietve vágdatott a sebhedt vad után, merre őt fájdalomüvöltés s a bőven csorgó vérnyom vezették.

Vadásztársai és kísérete nyomban követé a pillanat által elragadtatott fejedelmet.

Az üzés sokáig tartott, még sem leheté az oroszlánt beérni, noha a fűvön végig nyúló véres vonal azt látszék bizonyítani, miszerint a vadnak csupán vérveszteség miatt is el kell vesznie. Most egy szik-

lás hegyrész álla a vadászok előtt. A földterület természet által szétszórt éles kődarabok miatt csak nehezen volt járható. A meredek sziklafal azonban csak igen gyéren volt benöve bokrokkal és törpe facsemetékkal.

— Ott, ott van az oroszán, szóla egy a király kíséretéből, a sziklás hegyoldalra mutatva. S a kiálló gránitszirtekre tekintve feltűnt a királyi vad, a mint az egy meredek és keskeny szirtpárkány tetején ülve, nyelvével ütött sebet nyalogatá, melyből még mindig hosszan nyúlt ki a fényes dárdanyél.

A hegyrész, hova a vadállat menekült, meredek sziklafalak s kopár élekből volt összehalmozva, úgy hogy a sebesült állathoz lehetetlen vala embernek közelítnie.

— Rajta! mond a király, ejtsétek le egészen a vadat. Ma asztalomnál fog étkezni, ki azt hatalmába kerítendi.

E szavakra többen dárdákat hajigálnak a vad felé: de a hely magassága nem engedé azokat odajutni. Többen leszállva a lovakról az éles kőhalmazokon keresztül mászva közelítének a bérczfalhoz, hogy kevesebb távolból megölhessék a vadállatot, a távolabb állók pedig nyilakkal kísérték az erejefogyott áldozatot elérni.

Minden ottlevő szeme az oroszán felé volt irányozva. Azok közt, kik a hegyfalhoz közelebb hatoltak, ott volt az öregebb Artachaeas is, mintegy ifjú tüzzel óhajtvá királya előtt kedves dolgot vinni véghez. Artemisia, Mardonius és több mások hátramaradtak, s még mindig lövöldözték nyilaikat. Artachaeas azalatt egy szirttömegre kapaszkodott föl, mely nem nagy távolságra esék az oroszántól, s kihajtá a vadra dárdáját. Ugyan e perczen a királyné is nyilat fektetett tegzére s ő is czélozott, — de Artachaeas fejére.

— Megvan, megvan! kiálta az egész sereg örvendezve, midőn az ősz bajnok kópája derekát éré a vadnak, s ez atszegezve, vonaglások közt a szikláról lehenteredett: — ámde éppen azon pillanatban az amazon nyila is nyakszirten találta Artachaeast, az ősz férfi a szirtlapon összerogyott.

A király látta: mint hullott le az oroszlán a vadászok lábaihoz, de azt is, hogy Artechaeas nyillal áttűve összerogyott.

— Ki volt e vakmerő! ordított a király nemes haragra gyúlva, — ki merészelte jelenlétemben ezt tenni?! — Ormuzdra esküszöm, nem fogja a keresztet elkerülni.

Az egész kíséret hallgatott, mert valóban senki sem tudhatá: kinek nyilvesszeje találta Artachaeast, annyira mindenki figyelme az oroszlánál volt elfoglalva.

— Felség, kezdé Artabán, a tény bizonyosan véletlenségből történt. Másként el kellene szörnyednem ennyi gonoszság fölött.

Ez alatt néhányan a szerencsétlen áldozatot fölemelve karjaikon tova akarák vinni, hogy vele más uton a városba menjenek.

— Vigyetek királyomhoz, szóla töredezett hangon, az életében csak uralkodójához hűséget tanult haldokló, — vigyetek az ő színe elé. Ő mellette akarok meghalni.

A király helybenhagyást intett, s a vivők teljesíték a parancsot.

— Fölség, szóla elhaló hangon Artachaeas, téged ármány és cselszövény környez, — én látom, — azért kell meghalnom. Vigyázz magadra, — őrizkedjél! — Ezt mondva lassú nyögéssel kilehelé életét.

— Inkább akartam volna, szóla Xerxes mélyen megilletődve, éltem végéig minden vadászati győ-

nyörtől megfosztatni, mintsem e miatt Artachaeast halottnak látni.

A király megfordítá paripáját s komoly arczezal megindult; kísérete követé. Az egész uton egy szót sem váltott, annyira megszállta lelkét a fájdalom.

Néhány testőr dárdákon emelé Artachaeas hulláját, az első tanyáig.

Halicarnass királynője azonban nem vesztegelt. Az egyik gát, mely merész célja kivitelének útjában állá, már el volt hárítva. Bátor lelke tovább foná tervszálait. A szép és szellemdús hölgynek, kit ön-maga a király is kitűnőleg tiszteletben tartott, nem volt nehéz, a maga részére megnyerni a mágusok egy részét, kik a király körében valának. Ezekkel egyesülve, megindult a titkos cselszövény láthatlan gépe, hogy felforgassa a király és tanácsa határozatát.

Éj volt. A hölgy énekar-dalai, melyek a királyt minden este andalító hangokkal szokták álomba ringatni, már elnémultak. A palotában mindenki aludt, csak egy-két testőr virasztott a nagy uralkodó álma fölött. Xerxes csendesen pihent aranynyoszolyájában, azon ágyban, melynek fejénél 5000 s lábainál 3000 talentum volt mindenkor ládába elzárva. Éjfél elmúlt, — a király alvása nem volt tartós. Úgy tetszék, mintha tompa zúgás hatna füleibe, minő néha az erős földrengést szokta megelőzni, nem tudva: honnan, minő tájról jó? E chaotikus zúgást szellőhez hasonló susogás követé. A király figyelni kezdett: A susogás folyt, de később oly gyöngéden, oly andalítólag, mintha remegő faleveleket zörgetne a tavasz szellője. A király még semmit sem láthata, csak a hang olvadt át mindig kedvesebb zengzetűvé. Aztán egy halk mennydörgés következett, mint valami távoli vihar hangja s a bensőbb termekből halvány sápadt világ látszott ki-

ömleni. Futó alaktalan árnyak mozogtak a falakon, csak alig válva ki a holdvilágszerű remegő fényfolyamból. A király meglepetése még nagyobb lőn, midőn egyszerre a mozgó árnyak egygyé olvadtak, s egy sötét alak vala tisztán kivehető, a mint ágyától nem messze megállapodék. A tünemény hosszú királyi öltönyt, de fején hadsisakot viselt. Termete legalább egy fejjel nagyobb az élő emberekénél. Arcza halvány és sötét, csak alig lehet azon jellemző vonásokat találni; — szemei fény és élénkség nélkül tompa fájdalommal meredtek a nézőre. A túlvilági jelenet közelíteni látszék, nem lépve, csak mintegy suhanva, mint könnyű hajó vagy ködgomoly, — arcza folytonosan a király felé volt fordúlva.

— Ki vagy te? kiáltá végre a látvány által szorongatott fejedelem, — ki vagy? szólj!

— Látod öltönyömbön, ha arczomat nem ismerheted is, megszólala a szellem zúgó keserű hangon. Én egykori elődöd Cyrus vagyok.

A hatalmas király, kit milliók imádtak, kiugrott ágyából s arczczal leborúlt a tünemény előtt.

— Ne imádj engem, ez csak istent illet, embert nem, szóla a szellem áthatóbb hangon. Tedd kötelességedet, — az által fogsz engem tisztelni.

— Miért hagyád el siri nyugalmadat, óh nagy szellem? kiálta a király, miért jővél hozzám, elhagyva királyi temetőhelyedet.

— Miért? szóla a tünemény szigorúan, — mert elfeledkezél kötelességedről, mely vállaidon fekszik. Parányi utóda nagy elődöknek! te porba tiprád a dicsőséget, melyet mi számodra szereztünk. E dicső birodalom fénye meghomályosult, — a trón le van alázva s az istenéhez hasonló hatalmat sugárzó cizidaris *) gyermekjátékká vagy asszony ékességé fajult

*) A persa királyi korona.

homlokodon. Egy maroknyi népcsoport, mely dicső atyádnak, Dáriusnak sikerrel szegült ellene, békében él téled a nyugoti partokon. Te megengeded, hogy a félvilág remegve meghajóljon egy kis tartomány-nak még kisebb szöglete előtt. Ámde, ime megmondom, s az bizonynyal be fog teljesedni, hogy ha nem sietsz a kellő büntetéssel, az örök hatalom fénye nem fog rád sugárzani. A nap csak gyalázatodat látandja, a föld népei nem fognak előtted meghajolni. — idő előtt kigúnyolják nevedet, s előbb megéred hatalmad teljes elenyészését, mintsem őseid sírjába tétetnél. Rólad nem fog halálad után is senki hódolattal emlékezni. Kicsiny és megvetett leendsz, mert elpazarlád a fény és hatalom rád öröklött kincseit. Neved le lesz törölve azon helyekről, hova eddig a hízalgés föliratá. De boldog légy, ha sietesz kötelességedet teljesíteni, melyet téled e dicső nép öröklött hira követel. Légy bátor és állhatatos. — Dicsőség veled!

E szavakra ismét halk dördület reszketett a légben, s az éji jelenés hirtelen eltűnt. Minden csendes és sötét lón, mintha mi sem történt volna.

A király még folytonosan azon hely felé mereszté szemeit, hol a tünemény állott. Tagjain hideg veríték ütött ki. Csak lassan tért magához a bámulat, félelem és a rendítő intés megrázó hatása után.

Midőn egészen magához tért, hangos szóval kiáltá testőreit.

— Nem vettél valami neszt észre itt a benső termekben? kérdé a király a megjelenőtől.

— Semmit, fölség, felelt a testőr.

A király darabig gondolkozott. Önmaga előtt is kétséges volt: ne álmoknak tartsa-e az egészet?

— Járj körül itt a termeken; tekints meg mindent gondosan, nem találsz-e valami nyomára, valami jelére némi éji látogatónak.

— Nagy király, szólt az őr, mi oly szigorúan őrkdünk, hogy a jó vagy rossz szellemeken kívül palotádba senki sem jöhet be.

A király megrázkódott a szellem említésére.

— Menj csak, menj, monda szokatlan jósággal, tekints meg mindent, s aztán megkettőztetve az őrseget, egy rész ide, a legközelebbi osztályba álljon vigyázatra.

A rabszolga összejárá mécsvilággal a legközelebbi termeket. Nemsokára reimegve, halványan tért vissza kényura elé.

— Mi történt? kérdé nyugtalanul a király.

— Uram, szóla a rabszolga térdre omolva, én nem akarok vétkezni, — nem mondhatom ki a vakmerő tettet.

— Szólj mi történt, riadt rá a király inkább a félelem, mint harag miatt.

— Nagy király, kedvezz életemnek, könyörge az őr. Ez valamely bűvös gonosz kéz működése.

— Kegyelem van fejedem, szóla a király, méltósággal. Halljam: mit láttál.

— Felső, kezdé ismét amaz szaggatva, azon felirat ott a nagy trónteremben, azon felirat, mely királyi nagyságot és hatalmat hirdette, le van egészen törölve, nem látható a falon többé.

Mintha hegyes nyíllal érintették volna Xerxes szívét. Hiúság és büszkesége mélyen sértve voltak. Hirtelen nem jött szó ajkaira; pedig méltósága kívánta, hogy elrejtse a szolga előtt megilletődését.

— Csupán az? szóla a király. Mit sem tesz. Én parancsoltam letöröltetni. Nincs egyéb figyelemre méltó?

— Nincs, felség, mondá a testőr, megvigasztalódva.

A király ismét elutasítá magától rabszolgáját, s újlag lefeküdt drága nyoszolyájába: de álom nem

jöve szemeire. Bámulat, félelem, sértett dicsvágy elűzék tőle a kívánt nyugalmat.

Reggel alig jött el ideje a király előtti kihallgatásoknak, Xerxes tüstént hivatá Artabánt s elbeszélve előtte a nevezetes történetet, így folytatá:

— Most tehát a te hivatásod, mint ki legközelebb állasz a trónhoz, hogy királyodnak és rokonodnak egy fontos szolgálatot tégy. Nem akarom, hogy kivüled más is tudja az éji eseményt. Jőjj el tehát este titkon hálósobámba s feküdjél le azon ágyba, mely az én használatomra van rendelve. Lássuk meg fog-e ismét jelenni a túlvilági szellem s mit mondand neked, ki nem vagy király, de azért annak szokott helyén töltöd az éjet.

Artabán figyelemmel s vakhitű bámulattal hallgatá a királyt.

— Uram és rokonom! szóla aztán, midőn Xerxes végzé beszédét, bocsáss meg, ha ismét kénytelen vagyok kifogást tenni akaratom ellen. A miket elmondál, csodálatosak és fontosak egyszersmind: de éppen azért nem helyeselhetem elmondott tervedet. Noha vérrokonod, mégis méltatlan vagyok arra, hogy helyedet bárhol és bármi kevés időre elfoglaljam; s ha azon szellem oly komolyan intett a háborúra: bizonyosan meg fog boszankodni a játékért.

De a király most sem engedett éltesebb rokonának! A teendő kísérlet elhatározottat.

Este midőn már mindenki pihenésre tért, eljött Artabán a király benső termeibe s magára öltve az uralkodó ruháit, lefeküdt a királyi ágyba, melyben most, édes nyugalom helyett, gond, rettegés és aggodalom várá a pihenni akarót. Az éj beállott. Mindenfelől sötétség és hallgatás uralkodék.

Éjfél tájban ugyanazon hangok kezdtek megújulni, melyek a legközelebbi éjen, s fölváltva enyésző zúgás és dörgés után halkán terjedő szelid fény-

folyam árjában föltűnt a szellem, éppen oly alakkal, miként előbb, csakhogy jelenleg homályos vonásai több fölgerjedést tanúsítottak.

— Rossz tanácsadója gyöngé uralkodódnak, szolt Artabánhoz a nagy szellem, neked volna kötelességedben ösztönözni királyi rokonodat a boszúló hadjáratra. Ámde, te nem hogy ezt tennéd, sőt inkább szűkkeblű tanácsoddal lerontod királyod fellángolását. Azonban te lásd, ha e tanácsodért magad is keményen lakolni fogsz. Mert ime kimondom, hogy ha tovább is beszéddel és tettel hátráltatod a boszúállást: nem leend soha csendes álmod, vagyonaid elpusztúlnak, családod kivész, s tenmagad nyomorútan fogsz elhalni. Gondold meg ezt — és térj jobb útra!

E szavak után a szellem hirtelen elenyészett, semmi nyomot sem hagyva maga után, mint a lélekben kelt retteget és borzalmat.

A király, mihelyt meghallá a szellem ismételt megjelenését s rendítő fenyegetéseit, másnap tüstént egybehivatá birodalma főembereit.

Ragyogó királyi öltözetében, fején a fényes tiarával ott üle most a bibortrónon. De feje fölött a falon nem volt látható többé az őt dicsőítő felirat. — Nem messze tőle Artabán és Artemisia ültek kisebb székeken; — a többi országnagyok távolabb állának.

— Még csak néhány nappal ezelőtt, így kezdé Xerxes beszédét, helyeseknek látszó tanácsok által indítatva lemondtam a görögök elleni jogszerű boszúállásról. Most azonban minden körülményeket újra megfontolva, lerontom előbbi határozatomat s hadat, pusztulást akarok, fogok vinni a hellenek földére. Nem kívánom e tárgyban tanácsokat hallani, mert akaratom ki van mondva, és ti nem akarthatok mást. Megvárom tehát tőletek, hogy min-

denki sietni fog, erejét, vagyónát, sőt ha kell, életét is föláldozni urának. Én pedig fogadom és esküszöm a tiszta napvilágra, hogy nem nyugszom addig, míg boszút nem veszek a görögökön. Ime lássátok, folytatá, mialatt egyik kezével a fal felé mutatott, a nevemet dicsőítő felirat le van innen törölve s komolyan ígérem, hogy nem újítottam ki addig, míg Athén előttem porba nem hajol, mert csak akkor tartandom magamat vitéz királynak. Akaratomat hallátok, — a szerint intézzétek tetteteket.

Az országnagyok földig hajoltak a királyi akarat előtt.

Csupán Artemisia állott föl, hogy beszéljen.

— Nagy Fölség, szóla az épp oly kecses, mint bátor nő, mi jobbagyaid és rabszolgáid csak örvendhetünk hősiez határzatodnak, mert alkalmunk leend újlag tántoríthatlan hűségünket bebizonyítani, s koronád gyögyei közé hatalmadnak újabb ékkövét tűzhetni. A munka mienk lesz, tied a dicsőség napja. A görögök vakmerősége meg lesz boszúlva s Athén el fog pusztíttatni. Parancsolj indulást s a nap nem fogja elvégezni évi futását, midőn már fejedelmi szemeid Athén füstölgő romjaiban gyönyörködhetnek.

A király látható kéjjel hallgatá a szép nő ajkairól a biztató jósigéket. Nyájas fejintéssel válaszolt rá, s azután elbocsátá főembereit. . . .

És az óriási hadjárat elkezdődött. Miként viharos felhő, mely rohanó pályáján szüntelen nő, tömegesedik s fenyegetőbb alakot ölt, indult meg és vonult tovább-tovább a roppant tarka sereg, melyet több száz tartomány öntött együvé hullámzó, kavargó áradattá s egymástól különböző, idegen népei szüntelen új-új tömegeket nyeltek magukba.

Ily roppant sereg nem indult meg sem azelőtt, sem azon idő óta soha!

Közel három millióra ment a harczosok száma*). Négy ezer hajó szelé a tengert Graecia partjai felé s fölszámítva minden kíséretet, mely a táborral vonult, több mint öt millióra lehetne tenni a hadjárat egyéneit.

Ennyi ember nem hódításra, de lakosul is igen sok volt volna a kisded Hellasnak.

Az iszonyú sereg nem talált maga előtt gátat, akadályt. A bércek lesimultak, a völgyek beteltek előtte. A szárazon átvezették a tengert s a tengert a hol kelle szárazzá változtatták. Miattok kiapadtak a források s Graecia alig tudá ivóvízzel ellátni a sáskasereget.

Azt lehetne mondani, hogy ha a föld megnyílnék, nem volna képes elnyelni a tengersokaságot, és ha az égbolt leszakadna: elégtelen volna azt beborítani.

A hatalmas sereg föltartóztatlanul haladt előbb-előbb, meghódítva, magához csatolva, vagy eltiporva minden népet, mely utjába esett. — A thermopylaei hősök, Leonidas véráldozata a hír örök koszorúját megszerzé ugyan: de elégtelen volt a vést Görögországtól elhárítani.

Hellasnak már egy része meg volt hódítva, a persa sereg Attica földére lépett be. Az athéneiek a delphii jósigékre támaszkodva s Themistocles lángelke által vezetve, védelem nélkül hagyák városukat s a tengeren lebegő hajóikon kerestek üdvöt, győzelmet. Azonban a népség egy része hátramaradt a városban, megvédendő azt, ha lehet Xerxes milliói ellen. A harcz rövid volt. A persa hangyasokaság megmászta a város és Akropolis falait. A nép legyilkoltaték. A város kiraboltatott, föl-

*) Ez a szám ugyan hihetőleg az akkori historicusoknak nagyon is adakozó túlzása.

gyűjtatott. Házai, templomai, mulatóhelyei földig rontattak.

Mialatt Cecrops és Thesaeus büszke városa fölött a lángok pusztítottak: látni lehetne az utcákon egy pánczélba öltözött nőt, miként örültet dühöngeni. Most égő úszköt vetett egy még éppen maradt házba, majd a menekülni akarókat — öreget, asszonyt, gyermeket vagy hajadont ütött át dárdájával. Arcza halavány a dűhtől, szemei iszonyú gyönyörben égnek, ajkai remegnek a szédítő boszú mámorától.

E nő Artemisia.

Fenyegetése s jóslata iszonyúan teljesedett.

Halicarnass királynéja meg volt boszúlva. Athén hamuban s alaktalan kőhalmozokban feküdt lábainál.

Bár később a persa sereg Salamis- és Plataeánál hősileg visszaveretett is: de Athén el volt pusztítva.

Xerxes és Artemisia Salamisnál visszaveretve ugyan, de nem megsemmisítve tértek vissza Ázsiába. Mardonius még iszonyú sereggel maradt hátra Graecia félelmére. De legtöbb volt Athén lerontása. Xerxes, mint diadalmas uralkodó vonult be Persepolisba, s kevés idő múlva újlag a királyi palota falán ragyogtak a betük:

„Xerxes vitéz király, királyok királya, Darius király ivadéka, a világ uráé.“

Másfél század folyt le Graecia fölött.

A hellen nép lezengé ifjúkora dalait, megharcolá a szilaj erő és lelkesedés tusáit, s e vad erő meglankadt, elfáradt, kimerült a sok testvérharczban.

A marathoni, salamisi és plataeai napok letűntek, s velök az erőteljes, fáradni nem tudó, tántoríthatlan bajnokok, kik gyakran egy egész kort, egész hazát képviseltek nevökkel. Thermopyle dicsősége nem virult fel többé. A félvilággal küzdeni tanult harcziasszellem kihúnyt, mint a hőrosi korszak

ábrándos, vállalkozó szelleme. A hajdani nagy férfiaknak csak sirjaik s emlékoszlopaik maradnak fenn, hogy néha-néha szent ihletre gyűjtsák az elpuhultabb kor fiait. Sparta egykori vasereje megtörve, Athén önműveltségében elfajúlva. Thébének nem született több Epaminondása, s a Perikles és Aristides korát visszaidézni az isteneknek sem állott volna hatalmukban.

Igy akará a végzet, vagy talán így kelle a tényeknek alakulniok az emberiség történetében.

Éjszakon azonban egy új hatalom tűnt föl az erő, vitézség gazdag fénysugaraival, hogy mint nap szétáraszsa a dicsőség ragyogványát, s egyesítvén a leigázott hellen népet, messze tartományok kövér mezeire vezesse a győzhetlen phalanxokat, melyek eddig csak a kised hazák szabadság harczaiban, vagy siralmas testvértusákban bizonyíták be a görög erő, fegyelem és rettenthetlen vitézség magas előnyeit. Fülöp vitézsége s ármánya győzött; Cheronea talán letörlötte volna Hellas egéről Marathon és Salamis csillagait, ha a győztes király és sereg nem szintűgy görög lett volna, miként az igába hajtott államok. A hellen nép csak hellen által döntethetett meg. — Sándor vaskarja ismét szétszórá s leveré a nyugtalan titánokat. Görögország függetlensége letűnt örökre, miként szép csillag a látkör tengerében. Demosthén hasztalan mennydörgé el megrázó szónoklatait; a hősök hiában küzdöttek, — az anyagi erő túlnyomó lón, s Athén és Sparta egyformán meghajták fejeikeit az idegen hatalomnak.

Ámde Hellas ereje azért még nem volt megsemmisítve, de egyesítve. Az egykori szilaj erő kitombolta magát. A féktelen hegypatakok, melyek szirtoromról szirtoromra hányák vad szökdeléssel vizsugáraikat, s gyakran széttöredeztek, most nagy, hatalmas folyammá egyesülének, mely erőteljesen

tolá tovább sodró hullámain, hogy eláradjon, szétterüljön, s előbb pusztulást, majd miként Egyiptom szent folyója, termékeny áldást hagyjon maga után. Hellast nem idegen barbar uralkodó hajtá kormány-pálczája alá, hanem olyan, ki már azelőtt fel vala jogosítva Olympián versenyezni. Aristoteles egykori növendéke nem akarhatta semmivé tenni Graecia régi dicsőségét, sőt új koszorúkat kívánt aggatni a nemzeti dicsőség oltárára, Hellas parányi államai elveszték ugyan önállásukat: de a nemzet megvolt, s a kis államokra szakadozott nép helyett egy nagy egyesült birodalom állott elő a hír- és dicssovár ifjú király erőteljes kormánya alatt, ki bebizonyítandó vala, mit tehet az egy célra egyesített hellen vitézség, műveltség és vállalkozó szellem.

Hellas még mindig szép, bájos s megradó volt, Oltárain jóillatú áldozattüzek égtek, s a szent berkek magas röptű hymnusoktól zengének. Olympia még folytonosan lángra tudá gyújtani az ifjú lelkeket egyszerű zöld koszorúival, melyek, miként a szerelem szivből felforró, de mesterkéletlen ajándokai, éppen az által tudtak annyi elragadó ingert szétönteni. Pindar lángbetűkkel írott győzelmi énekei még hevíték a forró déli vért. A nemzeti érzelem és vallás által hevült művészek megtestesült phantasiái még állának a templomokban. Arcadia boldog pásztorok sípjaitól zengett, Corinth gazdagsága nem fogyott, s Athén még mindig élénk, mozgékony s vidám volt. Ifjai tanulák ismerni a régi kor jeleseit, s úzék a szerelem csábító játékait. Hölgyei műveltek, bájolók valának, mint a lefolyt erényesb, de durvább korban nem. A kellem és szépség rózsaszín fátyola fődözé még bűneiket is, ha nyanyan bűnnek lehet nevezni, bárminő alakban és körülmények közt, a természet legszebb tüneményét — a szerelmet.

Sándor, kit nagynak nevezett a világ, egyesíteni kezdé Göröghon harczosait, hogy a már akkor roskadni indult Persiát meghódítsa, sőt egész Ázsia fölött kiterjessze a görög név dicsőségét.

Serege nem vala számos, ha a szem Ázsia rengetegeire, a nagy király temérdek népére s kimeríthetlen gazdagságára tekintett. Ámde ő helleneket vala vezérlendő, kik már több ízben bebizonyították a szellem túlnyomóságát a tömeg fölött, s a mi talán hiányzott a mérlegben, a túlsúlyt megadá az ifjú uralkodó óriás szelleme.

Athén egyik népesebb utcáján, magas platánoktól árnyalva álla egy ház, egyszerű, miként a városnak többi magánépületei, így hozván azt magával a demokratikus köztársasági szellem: azonban a lakosztályok benső része csint, pompát és valódi keleti kéjt lehelt minden szögletből. A szobák elrendezése és jellege egyedül női lakást gyanítottatott. Benn a falak fénylő alabástrom havától ragyogtak, s a corynthisz oszlopok koronáin arany és elefántcsont cizfrázatok emelék az építészet pompáját. Az ékesen festett mennyezet, a babiloni szőnyegekkel bevont padozat szépségével versenyzett, melyekben kitűnő művészek kezei valának felismerhetők. Az aranyvirágokkal átvert bíbor-pamlagok és székek a festett falakon álló ezüsttükörök játékaiban sokszoroztattak meg, s figyelmes szemlélő könnyen átláthatá, hogy e lakban több tartományok gazdag művei vannak, éppen annyi gonddal, mint költséggel egybehordva.

A legbenső teremben, mely az úrnő hálókamrája volt, minden meghaladá a többi osztályok pompáját. Az ágy dagadó párnái, carthagói hószingyolcsból készülve, habzó selyem függönyök mögül tekintének elő, miként a tenger fehér fodrai, midőn a szerelem istennője kiszállt közülük. A falakon

Görögthon legelső művészeinek kezei varázsoltak előcsábító nyomokat az eszményített szépség ezernemű alakjaiból s a bútorok bibor- és selyemtakaróin szemkápráztató színvegyületben pazar pompa ragyogott. A szögletek és fülkék mélyedéseiben márvány-szobrok álltak, lebilincselő, megragadó phantastikus állásokban mutatva föl a plastica tökélyeit. Ott áll a kézijas gyermekisten, ott Aphrodite s Zevs atyának több szerelmi tárgyai. A szobában könnyű illatpára fátyola terjengett, miként tavasz lágy ködrétegei, melyet a regg szellője hajt tovább. A kisdéd oltárkán arany vásában a legfinomabb afrikai ambra égett, az edény keskeny nyílásokon bocsátván föl az édes illatfelhő selyemszárait. Ez illat életető és kábító volt, miként maga a szerelem; megnyitá az érzéseket s mámoros ittasságba meríté a lelket; — ezerféle szép álmok tündérképeit szötte át a phantasián.

A bejövettel szemközt alacsony kerevet állt, tömött tyrusi biborral borítva. A pamlagon egy hölgy hevert, félig ülő helyzetben. Öltözéke legegyszerűbb házi pongyola, a vékony szövetű tiszta fehér tunica még csak át sem volt szorítva övvel keble alatt s az ezenfelül gondatlanul odavetett palást inkább a kerevetet s a földet takará be sűrű redőkben. A nő szép és fiatal. Színe halvány, de tiszta és gyöngéd, mint a gyöngyvirág hava s lelkes szenvedélytelt nagy fekete szemei legfényesebben ragyognak a terem drágasági közt. Elterült hollófürtei, mint fekete vizesés folynak le keblére, a kinyúló parányi lábcskák könnyeden nyugosznak a puha biboron, mintha két szép fehér galamb pihenne ottan.

A hölgy mellett a kerevet előtt fekete fából készült öltöző asztalka áll, három lába aranyozott hajlással szeszélyes kígyóalakot tüntetve föl. Rajta pazar gazdagság és fényűzés van egybehalmozva.

A felrakott ékszerek a csillagok ezernemű szinompáját villogtatják. Köztük arany szelenczékben a veres fehér és fekete porok az arcz és szemöld festésére, mi általános szokás vala az athénei nőknél.

És minden gazdagság, kényelem daczára a hölgy homlokán komoly felleg látszik ülni. Hódító szemei egy pontra vannak szögezve; a máskor öröme, mosolyra s kéjre szokott száj az unalom s melancholia keserű vonásával vesztegel. Az egész egy felhős nyári hajnal; fekete fátyol alá takart rózsabimbó.

E hölgy az athénei Thais, korának egyik leg-hiresebb leánya, — szép és kedves, minő a görög éghajlat alatt Aspasia és Lais honában születhetett, hetaira miként azok.

Tudjátok-e, mi volt Athénben a hetaira?

Lángoló meteor, mely szikrázik és elpattan s mely kedves bámulatot gerjeszt a lélekben. Csodaszép virágcesemete, melynek illata édes, de bódító.

Öröme született, az öröm rózsáit függeszteni e halvány élet arczára!!

Szépségét a természet adá, — ő kellemet párosított mellé. Lelkét magas miveltségre emelte, — e nélkül nem hódíthatott volna sziveket, nem lehetett volna öröme a világnak.

Ő költészete volt a világnak: — a közélet színesznője, játszva indulatokkal és szenvedélyekkel, bölcsékkel és királyokkal.

Oldala mellett megifjúlt az aggkor, feledte komolyságát a philosoph, s ember lön, — lerakta gondjait az államférfi, s emberi örömeiket érze; szépsége lelkesíté a költőt, a festész és szobrász alakjáról lopta el a vászonra vagy márványra a legmagasb ideál szépség vonásait.

Ilyen volt Thais.

Athenben születve és növeltetve szelleme nem mindennapi kiképzésben részesült. A tudós könyvbúvár ismereteit csodálta s rabjává lőn; — a sophista éles elménczsége által győzetett le; — a költő és művész izléstudománya s merész eszméitől elragadtatva borúlt lábaihoz; — a mindennapi emberek közül egyiket kellemes tánca, másikat lantja szőtte hálójába. Mindenkié volt és mégis senkié, mint önmaga a nap, mint a madárdal vagy mint a hús forrás.

Hire Graecia határain túl elhatott. A gazdag külföldi talentumokat áldozott, hogy megismerhesse. Dús kincsek özönlöttek lábaihoz, arany, ezüst, drágakövek környezték, mint a holdat a csillagok. Pazar kézzel költhette vagyónát s még se fogyott. Lakása fényben s pompában túlszárnyalt minden mást Hellasban. Költők énekelték bájait, ifjak őrzöngtek szerelmeért. Keresett, csodált, imádott volt minden nők felett.

Ez volt Thais, a hetaira. Ennyi fényt, boldogságot, ragyogást pazarolt rá a természet és sors, — s mégis jelenleg borús arczczal, kimerült, kedélytelen tekintettel ül kerevete vánkosain.

Mi bánthatta e nő kebelét? Kevés volt-e még számára a gondviselés örömforrása? Szűkmarkúnak látszott-e előtte az istenkéz, mely szerelem záporával hintette fejére az élet legszebb ajándokait? Panaszkodhatott-e bármi kis részben az örök igazság ellen, hogy nem élvezett valamit azok közül, mik az ember életében elérhetőek?

És mégis szemei bágyadtan nyugosznak a szoba csillogó pompáján, kedvetlen, elégtelen vonásai nyilván elárúlják az önmagával, az étellel ki nem békült lélek nyugtalan hullámzását.

Meghitt rabnője már perczek óta hallgatva áll

az ajtó mellett, a nélkül, hogy ez látná a régi hű cselédet.

— Asszonyom, kezdé végre a rabnő, midőn látta, hogy úrnője legkevésbé sem akar jelenlétére figyelmezni, — asszonyom, az idő dél felé jár; talán parancsolod, hogy felöltözni segítslek?

Thais semmitsem válaszolt s nem is hallá a nő figyelmeztetését, tompa, merev, élettelen tekintettel merült egy bizonyos pont szemléletébe, a nélkül, hogy valamit vizsgálni, vagy gondolni látszott volna.

— Asszonyom, ismétlé a hű cseléd hangosabban, dél közelg, szükséges volna felöltözöd.

Thais meghallá e másodszori felszólítást, nagy égő szemeit rabnője felé fordítá, mintegy kérdő tekintetet vetve a szolgálóra.

Ez harmadszor ismétlé figyelmeztetését s egyszersmind közelebb lépett úrnőjéhez.

— Néhány levél van nálam számodra, szóla újlag a rabnő, — kötelességemnek tartám, mielőbb útszolgálatni.

E szavakkal úrhölgye elé lépven, több levéltekercset nyújta át.

Thais hidegen, gépszerűleg fogadta el a leveleket, — darabig néma részvétlenséggel szemlélé azokat, aztán megvető arczkifejezéssel egy szögletbe hajítá mindnyáját.

— Ah úrnóm, mit cselekszel?! kiálta föl ijedelmes csodálattal a rabnő, ki ilyfélét ezelőtt sohasem tapasztalt; — a levelek mind Athén legelső polgáraitól irattak hozzád.

— És ha királyok irták volna is, mit tesz az? kiálta Thais indulattal s megvetéssel. Thaisnak nincs kedve e nyomorult önzők nyilatkozatait olvasni.

— A mint szépségednek tetszik, szóla alázatos

hizelgő hangon a rabcseléd: de azt mégis el kell mondanom, hogy már ma többen akartak látogatást tenni nálad, azonban kénytelen valék visszautasítani a derék férfiakat, mivel még nem valál felöltözve.

— Helyesen történt, felelé Thais hideg iacenicus rövidséggel.

— Itt volt a gazdag Dinias s a szép Aristarchon, folytatá tovább a csevegő rabnő, ki az eddigi fagyos egykedvűségben, felfogása szerint, csupán női szeszélyt, vagy valami szerelmi viszonyból eredt boszúságot gyanított; — kívántak volna látni a hősies Proxenes, a büszke Chares, és Stratocles, mindnyájan ifjak és gazdagok. De leginkább fájlalta, hogy nem juthatott hozzád, Parmenio. Jól ismerheted őt, legalább hire után. Ő a maczedoniai ifjú királynak legkedvenczebb udvari embere, e mellet deli és lovagias. Ez csupán a mai napot tölti még Athén falai közt s holnap visszaindul hazájába. Sajnálta, hogy nem láthatott, azonban azt mondá, hogy ha küldetési ügyei engedendik, még ma sietni fog, hogy Athén legszebb hölgyét láthassa.

— Félre e nyomorúlt csevegéssel! riadt föl túrelmetlenül Thais. Mit nekem e büszke bábok? mit akarnak ők? szerelmet? Én nem szeretem, sőt gyűlölöm mindeniket. — El! távozzál te is. Ha valaki keresni fog: mondd, hogy nem akarok senkit elfogadni.

— Asszonyom, rebegett a rabnő még inkább megrémülve s tisztelettel hátrálva úrnője előtt, — határozott akaratod-e ez? nem kell-e később talán megbánnom, ha e parancsot pontosan teljesíten-lem?

— Kimondtam, szóla Thais hidegen, enyém a határozat, tied az engedelmesség.

— Parancsodat át nem hághatom s nem is

fogom áthágni soha, szóla sóhajtva a rabnő, — s meghajtván magát, a teremből gyorsan távozott.

A szép hetaira magában maradván, ismét szórakozott gondolatokba merült, junói szemeit merőn szegzé maga elé, csak pilláinak selyemszárnyai mozdultak néha-néha, mint az égen függő csillag, mely önmagából ontja a fény tűzszikráit.

Darab idő telt el így. Végre a hölgy, mintha valami eszme villant volna föl agyában, élénk tűzzel ugrott föl s bő palástját magára rántva, a teremben sebes léptekkel föl s alá kezdett járni. Szemei lelkesült lángot szórtak s halvány arcza haván hajnal-szerű rózsafény szövődött át.

Kinyitá ajtaját s az elutasított rabnőt szólította be.

— Halld, szóla Thais a nőnek, ha Parmenio keresni fog, elfogadom őt. Mihelyt érkezik: vezesd hozzám, — — ámde csak őt, egyedül őt. Érted? — A többieknek nem fogom magamat mutatni. Egyedül Parmenio jöhet hozzám.

— Értem, asszonyom, felelt a rabnő, parancsod szerint fog történni minden.

— Most jer, föl akarok öltözni, folytatá Thais, mert késő van, mint monád.

Azzal asztala mellé ülven, a rabnő segíté őt öltözésében. Arcza, valamely eszme által hevítve, rózsalángban égett, szemei tisztábban ragyogtak a gyémántnál, szája körött vidám de lelkesült mosoly röpkedett. Hajának bársonysátora hosszan beárnyalá a liliumnyakat. A rabnő különféle fonadéokban csigás gyűrűkben foná azt feje köré. Néhány percz múlva bűvös szépségben tűnt föl a hetaira, miként a nap, mely aranyfelhők közül tekint a földre.

Est közelgett. A nap a nyugoti mesés tartományok fölött álla. Az Acropolis kúpjainak árnyai sötéten nyúlongtak a keleti tenger felé. — Parmenio

nem csalta meg a rabnő gyanítását, ismét eljövös késedelem nélkül bebocsáttatott a kellemes úrnő termébe.

— Hogyan, szép Thais, szól a belépő Parmenio a bűvös szépségű hölgyhöz, te talán boszút akarsz állni hazáért, Athénért Macedonián, hogy oly nehezen adsz engedélyt láthatásodra.

— Szavaid talán többet tartalmaznak, mintsem gondolád, jegyzé meg Thais könnyű mosolylyal.

— Ez kemény boszú lenne, szóla ismét Parmenio. Így Athén végre is ura volna Macedoniának, mert mi mindnyájan — bár egyébként szabad férfiak — rabjaivá lettünk szépségednek.

— Parmenio így gondolkozik? kérdé csintalan bájjal a hetaira.

— Én láttalak s ez elég, hogy örökre hódoljak kellemeidnek. Melyik hellen az, ki meg ne győzzenék a szépség fegyverei által. Én Anacreonnal tartok, ki azt mondja: „a szép nő tűznél, fegyvernél hatalmasabb.“ — Sándor népeket, tartományokat tud hódítani, te sziveket és lelkeket, — te hatalmasabb vagy Sándornál.

— Ámde más költőitek azt mondják, hogy a nő gyöngé, s önmaga Anacreon is éppen azon helyen említi, miszerint a hölgynek a szépségen kívül egyéb fegyvert nem adott a természet. Tehát én is ezen eszközhez folyamodom. Meglássuk lesz-e hatása? Szóljunk komolyan, Parmenio. Megvallom önzésemet, azért fogadám el látogatásodat, hogy jó szivedet, befolyásodat s talán rokonszenvedet igénybe vegyem.

— Parancsolj — monda ez. Mit csekély körű hatásom végbe vihet, mind azt kész vagyok följánlani Graecia legelső szépségének.

Thais darabig hallgatott, aztán szóla:

— Sándor Ázsiába, a persák ellen készül hadjáratra.

— Igen, pár hó múlva indulunk, felelt Parmenio. De mit tartoznak az országos ügyek a szerelem földi istennőjére?

— Én kérni akarlak, mondá a hölgy édes hízgeléssel, hogy ha befolyásod van Sándornál, eszközöld ki számomra, miszerint Macedonia királyával, s a minden hellenek vezérével, mint barátnő, udvari hölgy vagy bárminő név alatt Ázsiába mehessek.

Parmenio lelkes szép szemeit csodálkozva fordítá a hölgy felé.

— Te tréfálsz, Thais! szóla kis szünet után mosolyogva.

— Nem, nem, válaszolt ez még meggyőzőbb komolysággal, határozatom a sereggel, ha lehet, a király körében, Ázsiába menni.

— Ah, szólt Parmenio, feledtem, te megalégeted az egyszerű polgárokon kivivott diadalokat, s ezeket eldobod örömet egy királyért. Uralkodót akarsz győzelmi kocsid előtt látni. Ámde jól vigyázz. Sándor nem könnyen hódítható, — inkább meg tudja jutalmazni azokat, kik munkán s fáradságukon keresztül a hősi dicsőség oszlopához vezetik, mintsem azokat, kik a kék és gyönyör lágú ölelési közt a jövődjö koszorúkat letépiék fejeiről.

— Macedonia nagy királya ez iránt teljes bátorságban lehet, válaszolt Thais némi magasztossággal. Én nem tudom: azon szépség, melyet sajátomnak mondanak, leend-e rá nézve hatással: ámde azt ígérem, hogy bárminő szerelmet tudnék is gyújtani az ifjú hős keblében, soha sem igyekezném őt föltartóztatni pályáján. Sőt inkább esküszöm, miszerint mindaz, mit szépségem tehet, arra fog irányoztatni, hogy a király végbe vigye azt, mire hivatva van, végbe vigye nagyszerű küldetését s képviselve egész

Göröghont, hódításai közt bevégezze a sors követelését, mely Görögország hajdani történetén, szenvedéseinek jelenlegi méltóságán alapul.

— Mit tesz ez? kiálta Parmenio bámulattal.

— Boszút állani hazámért, a görög népért; tanúja lenni a boszúállásnak, mely most az egykor hatalmas Persia ellen készül, felele Thais lelkesülten, mialatt szemei nem földi lánggal ragyogtak.

— Boszút állani? szóla felkaczagással Parmenio, — miként? Boszút állani?! Minő eszme ez? A hölgy szeretni, vigasztalni s gyönyört adni teremtetett. Bizd a népek és országok ügyeit férfiakra, kiknek ez, istenek után, gondjuk. A te szemeidhez nem illik a harag, gond és boszú, miként Eros kezébe Zevs mennyköve. A hajnalcsillag nem nézhet haragosan a földre. Te csupán a mi örömünk légy. Így szerethetünk, így hódolhatunk kellemeidnek.

— Mert én hetaira vagyok úgy-e? de azért hellennő vagyok, s talán inkább mint mások, mert nekem nincs családom, kit szerelem karjaival fűznék magamhoz, — az én családom a nép, melynek körében élek. Én ismerem e nemzet történetét, éppen oly jól, mint országos férfaitok, történészeitek vagy bölcselkedőitek. Tudom mennyit szenvedett ez egykor a médusoktól, s bár Athén hatalmasan visszaveré a nálánál nagyobb Gygast: tudom mégis, hogy volt idő, midőn a nagy király serege fölété Cecrops várát, s halomra öleté benne a tehetlen honmaradtakat. Most azonban a végzet kereke megfordult, s a hatalmas istenek Hellas fölött seregbe csoportosúlva boszuló kezekkel vissza akarják szórni a nyilakat és tüzet azok ellen, kik egykor hazám ellen csóválták. Én hellennő, én athénei vagyok, — látnom kell, miként hajlik meg az egykor büszke s még most gazdag Méd a görögök érdemlett csa-

pásai alatt. Tombolnom kell vesztükön, miként ők ujongtak egykor Athén siralmas pusztulása fölött. Részes akarok lenni a diadalban, pusztításban, gyűjtogatásban. S érzem, ez így fog lenni. Nem csak Socrates birt daemonnal, ki neki megjelenté a teendőt, — nekem is van ilyen. Athénnek sok és veszélyes ellenei valának, kik méltatlanul bántak a jobb sorsra érdemes hazával. Ezeket most mi büntetjük meg, — másokon majd egyebek fognak bosszút állani.

Míg a hölgy ezeket jósnői lelkesedéssel elmondá, Parmenio ámulattal teljes tekintetet függesztett Thaisra, kinek szemei lobogó fényben csillogzottak, s arcza feje márványán a hajnal égő rózsái nyiladoztak. A férfi hallgatott, a nem várt jelenet csodálat kötelékeivel lánczoló nyelvét.

— Ne csodálkozzál e lelki állapotomon, folytatá aztán kevés szünet múlva a hetaira kissé csillapultabb és szelidebb tüzze. Egy idő óta utálattá vált a világ, az emberiség sőt önmagam is előttem. Ifjú voltam és szép, midőn a világ elragadott s én a világot. Örömet adtam ennek s ez is azt nekem: de az öröm keserű utóízt hagyott nálam. — Mindennap hódolók seregétől valék környezve, ámde azok nem önmagamát szerettek, s nem volt csak egy sem annyi közöl, ki mint szellem szellememre hatott volna. Az ember pedig csupán mint lélek élhet, örülhet, lehet boldog, nagy és dicső. Mint a lant, melyen sokféle kezek játszanak, elzengettem a hiú örömek danáit, de a húr, ha érintetlen álla, pusztá, hideg, élettelen volt. Egy szép oltár vagy oszlop valék, melynél mindenki szivesen áldozott, mindenki bámúlva merengett: ámde ez oltár, ez oszlop nem volt senkié, — mindenkié volt. Virágkoszorú valék, melylyel a szilaj vendégségben a homlokot és kehelyt megkoronázzák s mely míg

elterjeszti büvillatát a mámor gyönyörei közt, a jókedv elmúltával elhányatik, lábbal tapodtatik. Meguntam, elátkoztam e nyomorú szerepet. Gazdag valék, fény hullámzott körülöm, kényelem ringatott karjain: de volt-e czéлом, melyért ez életben küzdöttem, s mely erőt, lélekemelkedést kölcsönzött volna? Békétlenné lettem magammal, sorsommal, a világgal. Az édes szavak üresekké váltak, mert megszoktam mindennap hallani azokat. Gazdagságom halvány fényvel sugárzott felém, nem volt bája az aranynak, gyémántnak, gyöngyöknek és selyemnek; — ezek csak egy élettelen élet koporsó- és sír-ékei valának. Minden gyönyörét élveztem az életnek, — most szenvedni akarok. Eddig csak azt ismertem, mi vidám, kedves, öröm- és kéjádó; — most látni, eszközölni akarom a boszúállást, öldöklést, harezot, pusztítást. E nélkül meg lesz halva lelkem egészen. Eddig a valóságnak éltem, most egy eszméért, vágyért gondolatért élek. E nélkül nem lehet boldogságom. Elérem-e vágy nem az égő föltételt? az mindegy, utána kell mennem. — Ezért ha részvétet táplálsz irántam kebledben, segíts, hogy Sándorral Ázsiába mehessek.

A macedoniai főember megigéré a kedves nő kívánatát, egészen más érzelmek és gondolatok közt távozott, mint minőkkel belépett. Ő egy művelt, elmés s vidor kedélyű nőt vélt ott találni s talált szellemet, mely megvetve az átélt világi örömeket, lerázta magáról a mindennapi vágyakat. Ő szerelmet keresett Thaisnál s bámulatot visz attól keblében.

Parmenio teljesíté ígérétét. Göröghon legszebb hölgye annak legnagyobb vezerével indult el Ázsia ellen, ez hogy Hellasért, amaz, hogy Athénért boszút álljon.

Nem a költő, a történész föladata leírni Sándornak ázsiai hadjáratát, mely talán még inkább nagyszerű, még inkább csodás, bámulatgerjesztő leendett, ha abban nem görög kar és fegyver volt volna a tényező. Az egész Hellas egyesült ereje viszonylagosan nem tett most többet, mint azelőtt másfél századdal a kis Athén; annyival inkább, mivel Persia ereje már ekkor sokkal roskadtabb volt, mint Dárius és Xerxes fénykorában.

Azonban a hadjárat így is nagyszerű, így is dicső volt, Ázsia még tömérdek erőt és kincset rejtett magában s a nagy királyok milliókat állíthattak ki védelmül a berontott Herkules ellen. Ámde Granicus és Issus szomorúan bizonyíták be, hogy Persia minden kincse s fegyverese nem elég gátat vetni a szellemileg sokkal hatalmasabb görög vezér ellen. — Darius Codomannus még egyszer összegyűjté roppant táborát, s felragyogott az inkább csodaszépségű és pompájú, mintsem harczolni tanult sereg. A nemezis karja már elkezdte működni. Százötven év múlva azon nép pusztitá Persia virágzó téreit, melynek városai ezelőtt a most szorongatott birodalom harczosaitól elpusztítottak, s kik egykor önhitt büszkeséggel követelék, hogy előttök egész Graecia kardrántás nélkül meghajoljon.

Ar arbelai csatanap szétszórta, elpusztította Darius iszonyú számú seregét. A szerencsétlen király futott, néptelen, országtalan, nem birva egyéb kincset életénél. A sors ezt sem hagyá meg. Áruló kéz által megöletett. Persiának nem volt többé királya. Persia a kis Göröghonnak egy része, egyik meghódított tartománya lön.

Sándor, miként félisten, diadalpompával tartotta bemenetelét Persepolisba, az egykor világhódító s most lábainál heverő Persia birodalom fővárosába, a nagy királyok temetkezési helyére.

A fényes városban, honnan azelőtt félvilágra szóló parancsok osztattak, mely azelőtt idegent csak mint hódolót vagy rabszolgát szokott látni falai között, hol földet csókolva jelentek meg a gazdag satrapák és külföldi királyok, most Hellas fegyveresei mint győzők tanyáztak, — azon Hellasé, melyet azelőtt a persa királyok alig ismertek. — A tündérpompájú királyi palotában a görög hódítóvezér üté fel szállását, hol azelőtt Göröghon és a görög függetlenség megsemmisítéséről tartattak tanácskozások és hozatott elbizott határozat. Cyrus és Dariusz bibortrónja most egy kis tartomány fejedelmének szolgált, ennek nyíltak meg a száz, meg száz ragyogó termek; előtte hajoltak meg az udvari nők, eunuchok, s a gögös főemberek. Minden úgy állott, mint régente; a falakon még ott voltak a király hatalmát jelző festmények, élő gúnyképekként tekintvén le a nagy catastrophára. Ott állottak a dicsőítő feliratok, a sors meghazudtolta hiú tartalmukat, mint rendszerint meg szokott hazudtolni minden emberi gögös dicsekvést, bizonyítva, hogy a végzet, isteni erő és tények elkerülhetlen folyama nagyobb, erősebb a halandó minden erőködésénél.

Azonban, míg Persepolis állott: addig a persa nép, ha le volt is győzve: de nemzeti léte nem volt elbénítva, megsemmisítve. A hatalmas főváros, mint verő sziv, még központja volt a leigázott népnek, még életet oszthatott mindenfelé, még jelképe lehete a nép életének. A régi emlékek, a királyok sirjai, az egykori fényes trón, a templomok, oltárok, oszlopok s nagyságot lehelő ábrák, feliratok még mindig megőrizték a nemzet emlékét, öntudatát, érzelmét. Míg e főváros állott; a persa nép lehelete leigázott, adófizető: de a nemzeti genius nem repült el, — a nép nem feledte el önmagát, lételet, múltját, — nem enyészhetett el. . . .

Homályos éj volt. Persepolisban, a királyi-lak termeiben fényes vendégsereg gyűlt össze, mintegy győzelmi lakomát ülve annyi diadal után. Ott ültek a görög sereg éltesb és fiatalabb vezérei, mindnyájan harczedett hősök, kik már ezer halállal állának szemközt, — de azért a görög véralkat és dicsőségérzet csapongó vidámságával. Ott ült Sándor s mellette a gyönyörű Thais, mintha egy halhatlan isten sugáröltönyű csillagot hozott volna le magával. Izletes ingerlő étkek feküdtek az asztalon, Ázsia kimeríthetlen gazdagságából. Zamatos drága bor fénylett az arany és ezüst serlegekben. Édes illata a rózsakoszorúknak, melyekkel a poharak és vendégek fejei körítették, a válogatott étkek és széthordozott füstölők ingerlő párájával vegyült egybe, hogy a legkedvesebb mámor ingerültségét öntse az idegekre. Hellas és Persia csábító rabnői szolgáltak a kedvre gyűlt vendégeknek, a bor és tömjén illatánál még ingerlőbb mosolyokat osztogatva szerte-szét. Közben-közben bájos alakú tánczosnők mutogaták föl a kecses testmozdulások ezernemű varázsait s a különféle zenészek és énekesek forgószélként ragadák egyik érzelemből a másikba a fölvert kedélyeket.

De legcsábítóbb volt az est tünderei közt Thais. Szépsége, szelleme, műveltsége az egész vendégsereget elbűvölte, lebilincselte. Egyiket édes mosolya nyilazott át, másikat nyájas tekintete ragadott el, harmadik hallgató bájjain merengett. Önmaga a macedoniai hős feledte harczosít, dicsőségét, óriási hirschomját s terveit, — egyedül a szép hetaira látásán merengett; őt csodálta, lelke benne, rajta élt s a fölzaklatott szenvedély tűzszikrái löveltek lelkes szemeiből, égtek arcza fenkölt vonásain.

Éjfel után a zajos társaság eloszlott: de Sándor még a teremben maradt Thaiszszal. — Álom nem

akart jöni a király szemeire. Lelke nem tudott lecsillapodni.

— Egy ily percz, szóla Sándor örömittasan a hűvös hölgyhez, fölér Persia minden gyöngyeivel s India aranyával.

Thais könnyű mozdulattal kisiklott az ölelő karok közül s néhány lépéssel távolabb ült a fejelemtől.

— Te kerülsz engem? kiálta a király lángolón, — engem, kinek kegyeiért milliók esengnek? Ifjú vagyok; tetteim betölték az egész világot eddig is, meddig emberi erő érhet, parancsolok. — Te megveded szerelmemet?!

— Te félisten vagy, Sándor, szóla komoly nyugalommal Thais. Az emberek téged imádnak, s te azt nem titkolod el. Te több vagy, legalább több akarsz lenni, mint egyszerű halandó. Tisztelhetlek, hódolhatok hatalmad, nagyságodnak: ámde éppen azért nem merészlek szeretni, nem szerethetlek.

— Mit ér nekem az imádás, mit ér hatalom?! Te, egyedül te ne imádj, hanem szeress engemet. Előtted ember vagyok, miként mások. Mit ér nekem a szerencse, mit érnek a kivívott diadalok? mit Ázsia meghódított városai, tartományai, aranybányái, gyöngyei, ha nálad örömet nem találhatok! Én örülni akarok, mint halandó. Elhánynám koronámat, dicsőségemet, gazdagságomat szerelmedért.

— Sándor, válaszolt a hetaira mosolylyal, bizonyítsd be, hogy nem akarsz lenni több pusztá embernél. Egy félisten előtt visszarettenek. Add jelét, hogy gyöngé halandó vagy s én szeretni foglak.

— Mit tegyek?

— Miért jövel át meghódítani Ázsiát? szóla Thais. Hogy tartományokat hódíts? Ez telhetetlenség. — Hogy ezereket leöless a csatamezőn? — ez kegyetlen vérszomj. — Hogy nevedet a késő uno-

kák is emlegessék? . . . ez kisszerű hiúság és önzés. — Hogy Ázsia ízes gyümölcsseit, borát élvezhesd? Ez hitvány gyönyörvadászat. — Te nem jöhettél egyébért, a sors nem küldött el másért s Hellas egyesült népe nem áll, nem küzd melletted egyébért, mint azért, hogy az összes Göröghonért bosszút állj a persákon az egykori sérelemért.

— Hát nincs-e megboszulva Görögország? kérdé Sándor türelmetlenül. Granicus Issus és Arbela bőven megtorlá Darius és Xerxes merényeit. Persiának nincs többé királya a hajdani vérből, — Persia rabszolgája Graeciának. Mit lehet még kívánni?

— Sokat, igen sokat, válaszolt a hetaira élénken. Xerxes egykor fölégeté Athént, a védtelen Athént csupa boszúból, s visszatért polgárai csak elhamvadt üszkeket lelék az egykori városnak. Te meghódítád Persiát: ámde Persepolis még áll, fényben ragyogva, mint azelőtt. — Sándor, a persa fölégeté egykor Athént. Ha ember vagy s nem akarsz több lenni: meg kell boszulnod hasonlóval e tettet, s Persepolisnak tűz által kell elpusztúlnia!

A király bámúlva, meglepetve tekintett, bor és szerelemitassága daczára is, a merész nő arczára.

— Kételkedel? monda a nő gúnyos mosolylyal. Ki fogja ezért kárhozthatni? minden görög dicsőitni fogja nevedet. — Király, kezdé azután ismét a szenvedély ellenállhatlan édjével, tudd meg, hogy én szeretlek: ámde Macedonia királya csak úgy nyerheti meg Thaist, a görög hölgyet, ha bosszút áll. Másként esküszöm a Styxre, hogy előbb meg tudok halni, semmint téged szerelemmel boldogítsalak. Igen, lakoljon Persia méltókép. Legyen fővárosa a lángok martaléka! Dúljon a tűz tetőin s pusztítsa el büszke palotáit! — Akkor, óh akkor Sándor, a lángözön ropogása közt, megmutatom neked, mikép tudok szeretni; — akkor tiéd vagyok egy boldog

perczre, — ha kell egy életre. Szeretőd, rabszolgád leszek. Veled megyek mindenütt. Igen, így foglak szeretni.

E szavakkal a hölgy, remegő karjaival, körülölelé a hős nyakát, s égő ajkai Sándor arczát érinték, miként ha dél forró szele fuvalt volna rá. A király idegein forró láng nyargalt végig; szívében, fejében vad szenvedély zivatara forgott. Ereiben vére tűzhullámokban futkosott szilaj szökésekkel. A szerelem őrzöngő, vad, dühös szenvedélyrohama magával ragadta lelkét. Szélvészként rohant föl üléséből, s szólítá a kültermekben ácsorgó öreit.

Egy pillanat alatt ki volt adva a parancs. Persepolisnek el kelle enyésznie . . . . .

Félóra múlva irtózatos lángtenger áradt el az egész város fölött. A százféle alakban örvénylő tűzfolyam rémes világa közt recsegve omladoztak össze a birodalmi város fényes palotái, templomai s ékes karcsú oszlopai, melyeket századok munkája hordott egybe, s melyeket az uralkodó persa faj büszkeségének s nemzeti palladiumának tekinté.

Macedonia királya a kavargó láng fényénél szerelemittasan tartá karjai közt a csábító szép hölgyet, míg odakünn ezerek ordítottak kétségbeesés közt, s egy egész nemzet életének adatott meg a legfájdalmasabb szivdöfés.

Másnap Sándor tovavonúlt udvarával és seregével, s egyszersmind a királyi palotát is lángok martalékaul adatá. Minden fény, a ragyogás letöröltetett a kevéssel azelőtt nagyszerű királyi lakhelyről; csupán a puszta, omladozó falak maradtak fenn, jelentve a hatalmas hódító lábnyomait.

Sándor és Macedonia hatalma az idő örvényébe letúnt, miként Persia s vele együtt számos birodalmak és hódítók. — A történelem birói széke

elitélte a szigorú győzőt, hevült pillanatában elkövetett tetteért. A philosoph és költő többet lát e tényben, mint pusztá emberi gyöngeségből eredt tévedést.

A nemesis karja iszonyú! Az eunuchok és nők befolyása alatt álló keleti királyok Göröghonban pusztításai egy kéjnő szeszélye, talán honleányi érzelme által lőnek késő idő múlva irtózatosan megtorolva. Egy gyönyörpillanat pusztítá el Persepolist, nem Sándor kegyetlensége.

Egy halott története.

Ki önképzés és tapasztalat-szerzés végett utazik, az minden kétségen kívül, messze hagyva a gőzhajók s vasutak kényelmeit és gyorsaságát, sőt az előfogatok vagy gyorskocsik döczőgtető gymnastikáját is, az úgynevezett apostolok alkalmatosságán szokta bejárni a látogatásul kitűzött vidékeket.

Épen így valék én is, ki a legközelebb lefolyt évben hazánknak némely, még eddig nem látott részeit valék beutazandó. Vándorlásomat gyalog kezdtem és végeztem, s épp azért sokat láttam, hallottam és tapasztaltam, mik gyorsabb utazásnál rejtve maradtak volna előttem.

Azonban nincs szándokomban: útleirást adni; s nem mintha talán ez nem bírhatna kellő érdekléssel, hanem mert utazásom folyamából oly kalandocskát, vagy nevezzük bárminek, adhatok elő, melyet leírni mind magamnak gyönyörteljesebb, mind talán az olvasónak élvezetesebb a már eléggé elkoptatott utazási rajzoknál.

Tikkasztó augusztusi nap volt. Sz* faluban ebé-

delvén: még az éjre B* városba akarek érní, hol kényelmesb helyen jobban kipihenhetém magamat, s új erőt nyerheték a további fáradaImakra. Mintegy három órakor délután indultam el a nevezett helységből, s mivel a czélul kitúzött város csak mintegy két mértföldnyi távolságra fektvék a déli állomáshelytől: bizton reménylettem, hogy eléggé edzett gyalogló levén, még napszállat előtt el fogok érní, hova igyekeztem. Azonban alig haladtam mintegy fél mértföldet: lábaimban szokatlan elnehezülést és fáradságot kezdtem érezni. Tagjaim bágyadtak valának, s egész testemben valamely betegséghez hasonló gyöngeséget kelle tapasztalnom, a nélkül, hogy a rosszullétnek egyéb jeleit vehettem volna észre. Több ízben le kelle ülnöm, hogy pihenjek, s ha újra meg újra a továbbmenésre erőtetem magamat: kevés távolságra már ismét az előbbi tehetlen lankadság szállott meg, úgy, hogy az idő legnagyobb részét az útfélen pihenve kelle elvesztegetnem.

E körülmény inkább boszantott, semmint aggasztott ugyan: azonban lassankint elenyészett a remény, hogy az éjre a városban tölthessem. Még alig valék túl utam fele részén, a nap már a láthatár szélén égett s ragyogó sugarai vízmentes irányban vetődtek bágyadt, hideg arczomra. A paesirta még fenn dalolt a légben; nyugatról hűs szellő lebegett felém, s a tiszta ég kék boltját csak egy felhő sem homályosítá.

Hol talállok éji szállást magamnak? — e gondolat foglalkodtatá most elmémet, miután reményemben megcsalatkozáM. Egy magasabb dombon pihenve, körülnéztem a tájat. Sehol semmiféle ház vagy tanya nem volt látható. A város, hova szándékoztam, hosszú távolságban mutatá érczfedelű tornyait, melyeken a leáldozó nap végsugarai szikráztak. A vidék szelíd emelkedésű hegyekkel volt rakva, imitt-

amott fiatal erdők feküdvén azokra. Túl azokon minden irányban mi rejtőzött? nem tudhatám.

Még egyszer összeszedém minden erőmet, s tőlem kitelhetőleg gyorsan folytatám utamat, — a sorstól vagy történettől várva azt, mit már számításom szerint nem reményelhettem. Lassan folytatott gyaloglásom közben a nap elhúnyt, csak lángoló szerelmét hagyva vissza az esthajnal tűzbiborán. A vidék csendesedni kezdett a nappal különféle zajától, — az est és éj nemsokára bekövetkezendő vala.

E körülmény hathatósan kezdte inteni, hogy számomra éji nyughelyről gondoskodjam. Nagy nehezen magasabb dombra hatoltam föl, honnan a környék nagyobb részét beláthatám. Az ég nyugaton már kékés lángszinben kezdte halványulni, s nem messze a horizonttól föltűnt az esthajnal bájos csillaga, miként kedves magzat, kit a lehúnyt jeles férfi hagy maga után mintegy vigasztalóul a szolgaság éjében. A madárdal elhallgatott, az itt-ott süketen hallhatott emberhangok elnémultak. Csak néha-néha szállott át füleimhez egy-egy csengetyű vagy kolomp elhaló zengése, melyet a lengő nyugati szél tört hangokban vitt az enyészetnek. Szétteltekinték. Nyugatra messze síkság vonúlt el, kövér legelő- és szántóföldekkel. Keletre a hegyes vidék volt túlnyomó, melyet nagyjából erdő borított. Amott a rablókától, itt a netalán létező vadaktól nem valék egész bátorságban. Mégis végre az utóbbi részt választám, azon oknál fogva, mivel az erdőség valamelyik részén mind kényelmesb fekhelyet készíthetendek magamnak, mind a következhető éji hűvös lég ártalmától inkább védve lennék.

Tehát, leszállva a dombról, keletre tértem, hogy éji tanyát találjak. Alig haladtam az úttól félnegyednyire, midőn kisebb kerek halmocskán alacsony fakeszertet pillanték meg, rajta a szokott feszülettel.

A kereszt nem régi lehet; rajta még csak kevés nyomai látszottak az évszakok viszontagságainak: de a rögtönzött munka siető kéznyomait árulá el, s a hihetőleg erősebb éjszaki szél az egészet dél felé hajlítá, úgy hogy mintegy fenyegető helyzetben dőlt oldalra. Körötte elszórva néhány lelapult földhányás mutatkozék, melyeken magasra nőtt a buja gyepek, vékony fűszálain mutatva a természet éltető erejét, mely a holtak fölött, a néma sirokon tenyészetet, virágokat tud előteremteni. Az egész kisedet temetőhelyről tön bizonyosságot.

Nem sokáig fontolgattam. Itt akartam éji szállásomat választani. Más körülmények közt ugyan ily messze eső, az emberektől elszigetelt sirkert nem legkellemesb éji tanya leendett: most azonban hol találhattam volna biztosabb, bátorságosabb helyet? Bár a holtak hazája sohasem volt inyemre: azonban minden babonás téveszméktől ment valék s akként gondolkozám, hogy ha talán a vidéken rablók kalandoznának, azok leginkább fognák kerülni e helyet, egyszersmind az elhagyatott mindenkor örömet menekül a hitvallás enyhádó szárnyai alá.

Nyugodt lélekkel heveredtem le tehát a puha pázsit bársonyszőnyegére s pihentem fáradalmam után. A lankadtság és késő idő felkölték étvágyamat, de, szerencsétlenségre, nem számítván ily körülményre, utravalóról nem gondoskodtam előre. Tehát éhen kelle kihúznom az éjet. — Az est gyönyörű volt. Az egészen telt hold már fölvonúlt a hegyek mögött, ezüst hullámokban fűrösztve a tájat. Itt-ott a tiszta égen egy-két halvány csillag pislogott, mint fogyó mécs. Az erdőkben jobbra és balra fülemilek csattogták andalító dalaikat, s köröttem a fűben ezer meg ezer bogárka rezegteté száraz szárnyait. A vidám prücsök egyhangúlag czirpelt, s néha-néha fejem fölött a légben szárnyzuhogása hangzott egy-

egy madárnak, mely elkésve, az erdőben bűgő párjához siet.

Mily magasztos és költői az éj ily magánya a lélekre nézve, ki azt élvezni tudja! A sziv ilyenkor megtelik legszentebb érzelmekkel, melyek csak nagy, csak fönséges gondolatokat költhetnek föl a lélekben. Az isteni, a teremtő erő roppant nagysága az emberi parányiség mellett! A napnak letűnt aranylámpája után a hold szelid ezüst fáklyája. A balzsamos lég mintha könnyebb, tisztább, aetheribb volna, mint máskor; a gyémántfény, mely szétzönlik, mintha fejünkbe, szivünkbe hatva, összeolvadna nemesebb lényükkel, s azt megtisztítná, átszellemítné. Az élet, mintegy lerázza magáról salakját s megtisztult sugáröltönyben emelkedik az ég felé, — oda, honnan annyi szépség, annyi jószág mosolyg le, mintegy gyönyörködve abban, mi e földön megható, szent és tiszta, mint önmaga az ég!!

Ily érzelmek közt, fennülve egyik sirdombon, hosszan merengtem a hold szelid arczán. A szellő, mely mellettem elsuhant, kedves zenét susogott fülembe. Oly édes, oly boldogító, egyszersmind magasztos kedélyhangulatban valék elhagyott magányomban is. Lelkem, mintha egybeolvadt volna a holdsugárral, a szellővel és virágok illatával, mely köröttem mindenfelé áradozott a légben. Azonban mindennyi elragadtatás mellett is végre lankadtságom mind inkább-inkább erőt vőn rajtam. Tagjaim szokatlan nehézséggel vontak lefelé. Lefeküdtem. A sir, melyen azelőtt ültem, szolgált fejemnek vánkosul.

Arczomat a föld felé fordítva: kéjtelve szittam magamba az édes, frísítő illatot, mely a fejem körött hajladozó növényekből kifejlett. Kedves pihenés szállt egész testemre. Szemeim még nyitva valának, legalább én úgy valék meggyőződve: de lassankint a külső tárgyak behatásai gyöngébbek lőnek. Ön-

tudatom enyészni látszott, — némi tompa, bódító aléltság bilincselte le. A fülemiledal lassú méhdön-gicselésként hangzott fülembé, el-elhalva, mint távol zene. A hold fénye sötétülni látszott.

Egyszerre úgy tetszék, mintha a föld alattam tisztább, átlátszóbb anyaggá kezdene átváltozni. Mint az ég, mely kiderül felhőiből, a durva hantok át-ereszték a fénysugarak erejét. Mindig mélyebbre, mélyebbre hatott e változás. A föld többé nem volt föld alattam, hanem valamely világos kristályszerű tömeg, miként a tó tiszta vize, mely fölveti a fenéken rejtő tárgyak élénk képeit. A hold mélyen ereszté ezüst sugarait e tömör, de áttündöklő testbe, megvilágítva azt. Tisztán láthattam, mit rejt a föld gyomra több lábnyi mélységre, mintha csak vastag üvegboríték választaná azt el tőlem.

Néhány sirtőreg tűnt föl egymástól nem nagy távolságra alattam, s mindenikben egyszerű kopor-sóban egy-egy halott pihent, felém fordult arczzal. Az aluvók katonai egyenruhában valának, oldalak mellett karddal, mely többé nem vala kivonandó védelem vagy támadás végett ellenségre. Mindnyájan fiatalok, az ifjúság virágzó korában. Arczuk nem változott semmit, csak az életszín helyett szomorú halványság fátyolozá azokat. Túl e magányos sirokon, külön nagy űr mutatkozott, melyben rend, különbség nélkül feküdtek számtalan hullák, egymás mellett s egymáson, a mint kegyelet nélkül belehányattak. Ezek közharczosok valának.

Azon pont alatt, hol fekvém, kitűnő szép holt-test nyugodott. Sápadt arczán csak alig látszottak még az ifjúkor első barna pelyhei. Szelid vonásain mintha szokatlan fájdalom árnyéka vonúlt volna el, homályosan, alig észrevehetőleg, de éppen azért megható és hódító alakban. Úgy feküdt ott, mint alvó Adonis, ki a vadászat után halványan dől le a fák

árnya alá. — Mennyi ily szép ifjú élet van így elrejtve a föld kérlelhetlen kebelébe!!

Idegeimen hideg rezgés futott végig ezek szemléletére: de azért el nem fordíthatám szemeimet a szép, szabályos arcz, hideg és merev tökéelyeiről.

Míg bennem e lázszerű változás végbement: nyilván hallhatták füleim, hogy az ifjú halott mély, hosszú sóhajt bocsátott föl kebeléből, — sóhajt, mely épp oly forrónak, épp oly epedőnek tetszék, mint a mily hideg lehete a szív, melynek fenekéről az fölszakadt.

— Irgalmas ég! kiálték föl magamban Ézéchiellel, kit az Úr keze hajdan emberi csontokkal megrakott pusztára vezetete ki, — irgalmas ég! hát élnek-e ezen holttetemek?

És ki tudja, fűzém tovább gondolataimat, ha az emlékezet, öntudat, s minden más érzelem, mi az életet föltételezi, nem maradnak-e meg bennünk a halál után is? Ki tudja, nem magunkkal visszük-e a sírba örömeinket, bánatainkat? A természetben nincs balál, csak változás, s ezen átalakulás, mit mi halálnak nevezünk, oly erős, oly megsemmisítő-e, hogy a föld alatt pihenő test többé nem érez, nem gondol, nem emlékezik a múltra, nem tudja a jelent, nem lát be a jövő titkaiba? . . . Ki tudja: vajjon az elhúnytak nincsenek-e legalább álmai, szépek, ígézők, gyönyörteljesek; vajjon nem tűnnek-e ott fel a múltak képletei, a jelen valódi alakjai? vagy még inkább ki tudja: vajjon a halott, miként a delejes álomba szenderült, nem tisztábban látja-e a napi eseményeket bármi távolról is, nem tekint-e be biztos pillantással a jövő rejtett méhébe?!

Míg ily kétes gondolatok hányták lelkemet: a másik sírban pihenő megszólalt. Hangja tompán, de azért tisztán, érthetőleg hatott föl hozzám, hogy minden ígéjét világosan kivehettem.

— Te ismét sóhajtasz, Adolf, hangzott a túlvilági szózat. Mi bánt? Nem elég nyugalmas-e síri pihenésed? vagy a korán kihúnyt élet után bándódsz? Az ég így akarta, nyugodjál meg akarátán.

— Ah! kezdé az előbbeni, nem csupán az ifjanta elhullt élet virágát siratom én. Meghalni közös sors, ha egyszer születtünk: ámde meghalni reményekkel gazdagon s nem a természet s események rendes forgása szerint, de irigy, áruló kéz által, ez több mint egyszerű halál. S aztán ha tudnám, hogy senkit sem hagytam hátra, ki utánam kétségbeessék s forró könnyeit hullassa a sírra, melyben nyugszom . . . de én utánam oly lény keserg, kinek minden sóhajtása megzavarja legcsöndesebb pihenésemet: minden könnyecsepp fölháborítja a boldogság legtisztább tengerét; — ah! ez nem nyugalom, nem túlvilági kéj, — ez százszoros, ezerszeres kín, melyet csak elkárhozott lelkek érdemlenének.

— S te utánad élő lény keserg? kérdé részvétellel a másik halott. Talán szüle, testvér, vagy éppen ifjú kedvesed?

— Igen, ez utóbbi, lőn a szomorú válasz.

— S hogyan tudod, hogy ő nem feledt el téged? A hölgyek könnyen felednek. Ma sirnak könnyek záporával, s holnap új egyén keblén keresnek és találnak vigasztalást. Az ember gyöngé, míg él; szerelem, hűség, hamar hervadó lombok az élet fáján, változó színek az emberiség arcán. Örök csak az Isten.

— Óh, ne szólj így ő róla, az én Laurámról, mondá fájdalommal az ifjú nyugvó. Szerelme hű hozzám még a halálban is, miként a nap, mely sohasem hagyja el a földet, s ha messzebb távozik: minden tavasszal visszatér, hogy behintse szerelme millió ajándékival. Jól tudom: mennyire kesereg ő értem, miként szenved halálom miatt. Ő ide

jár naponként siromhoz. Megszámlálja a fűvet annak halmán, megcsókolja mindeniket, mert rám nem nyomhatja a legszebb ajkakát. Mindennap maroknyi földet visz el keblében a hantokból. Hallom elfojtott, vagy élénkebb zokogását. Látom a könnyeket, melyek, miként gyémántcsillagok, hullanak fölém. A növények gyökereinl eszivarognak e könnyek, mint édes harmat. Azok boldogabbak, mint én. Óh, én nagyon, nagyon boldogtalan vagyok!

Az ifjú elhallgatott kissé, aztán rövid idő múlva így kezdé ismét:

— Laura e helytől nem távol lakott, azon erdővel borított hegyeken túl. Kis házacskája, néhány nap elforgása alatt, rám nézve mennyi öröm tanyája volt! O szeretett engem az ifjú szív egész lánghevével, — s én őt, — ah, e szerelmet még a sírban sem tudom feledni! Midőn e környéken táboroztunk, a kellemes tavaszi estéket mellette, édes társaságában töltém el. Ilyenkor, ha száánk néma volt is, szívünk a hűség esküjét mondá el minden perczen. Az alkony csendében meghallgattuk a csalogány ömlengő panaszát, elmerengtünk a csermelyek zúgásán, s az esti szellőtől rezgő levelek édes olvadozásba hozák lelkünket. Oly boldog valék, minő boldogtalan vagyok most.

De Laurát nem csupán én szerettem. Társaim közül egy más szintén égett a kedves leányért. Zord, komor tekintetű férfi volt ez, kinek sötét lelke fekete szemében s haragos pillantásaiban tükröződött. De balsejtelem azért nem aggasztott. A szép hölgy engem szeretett, s elég önérzettel is birtam semmit sem félni a tolakodó vetélytárstól.

Egy este éppen együtt ültünk Laurával a mezei házacska előtt. Puha keze kezemben nyugodott. A nap tűzkoronája már a nyugati halmok fölött égett, s vékonyan elnyúló felhőkre lehelé sugarai aranyát.

A vidék zöld és illatos volt, miképp most, ezerféle színű virágok nyiták meg kebleiket az esti enyhítő szellőnek. Szemeink egymás tekintetébe olvadtak. — Egyszerre a leányka kezét remegni, vonaglani érzem az enyémben, arca elhalványult, miképp le-tűnő csillag. Nem tudhatám, mi bánthatja a kedves lény kebelét.

— Te remegsz, szólék szelíd hangon a hallga-tóhoz. Mi bánt? beteg vagy?

— Nem látod, válaszolt ő tördelt zenével. Ott jó ama férfi, ki gyakran háborgatja szerelmtünket. Tőle félek én.

Fölpillantottam. A komor vetélytárs közelgett felénk az erdőből kilépve. Már nem volt távol tőlünk.

— Bohóság: mondám mosolyogva, miért félsz? Azon ember nem lehet veszélyes. Te szeretsz en-gem s én téged — óh, ne mondjam ezt többször, nem találok rá szavakat. Csak minszivünk hozhat ránk veszélyt, de ez mindkettő állhatatos, azt hi-szem, mint ott azon örök sziklák. — nem, nem, mint önmaga az ég. Bátorodjál, ha ő gyöngédtelen vagy követelő találna lenni: akkor ezen kard, mely csupán ellenségim ellen van szánva, nem késnék czéljával ellenkező szolgálatot tenni.

— Óh kedves, susogá a hölgy remegve, mialatt keblemre hajtá hideg arczát, én nem tudom: mitől rettegek, de tenmagad sem vagy képes fölbátorítani. Én rosszat sejtek a jövőre nézve, — és azt hiszem: a szerelem sejtelmői sohasem hazudnak, mert azokat titkos, magyarázhatlan, de hatalmas érzelem su-galja. Ez ember veszélyt hozand ránk egykor, — hogyan, — mikép? azt nem tudom; de félek, sőt tudom: előérzetem nem fog csalni.

— Mi rám veszélyt hozhat, válaszolám komo-lyan, az nem ő leend. Éltem minden pilanatban

koczkára van téve, de sorsom Isten kezében. Ebben bizom én. Ha ő nem akarja, hogy boldog legyek: akkor különben is hasztalan minden védelem. Úgy-e így van, édes szerelmem?

A leány nem válaszolt semmit, de mély sóhajtása elárulá, hogy még a hitben vetett bizalom sem nyugtatá meg a legegélyesebb lelket.

E közben a férfiú közelünkbe érkezett. Pillantásaink találkoztak. Szemei sötéten, zordonan sikkoltak rajtam végig, mint vihartól ragadt fekete felhő. A leányka félénken simúlt hozzám közelebb-közelebb, hogy oldalamon érezhetém szive gyors dobbanásait.

E hármassal azonban nem tartott sokáig. Búcsút véve a leánykától, társammal együtt visszatértem a táborba.

Darabig némán haladtunk egymás mellett. Ő, mert jelleménél fogva szótalan s hallgatag vala; én, mert lelkem inkább az elhagyott kedves lény körött tévelygett, s a sötét kedélyű utitárs iránt kevesebb rokonszenvvel viseltettem, semmint kedvem volt volna a hallgatást megtörni. Ezenkívül a leánykának oly élénken tanúsított aggodalma mélyebben hatott rám, s bár félénk vagy babonás hitű nem valék: a szerelem nyugtalan félelme némileg átszivárgott az én lelkembe is.

Végre társam megtöré a hosszas csendet.

— Holnap csatánk lesz az ellenséggel, mondá ő komoran.

— Igen, reménylem, sőt némileg tudom, megjegyzém, mintegy érdektelenül.

— Reménylem, folytatá amaz, mindketten elszántan fogunk harczolni. Egymástól nem távol leendünk, s ha veszély fenyegeti akármelyikünket: a másik segíni fog erejétől kitelhetőleg, miként lovaghoz illik. Ámde a jövőendő kétes. Te szeretsz,

s én is, — szerelmünk tárgya azonagy lény. Ha én netalán elesem: akkor legalább, nincs ki versenyezzen veled a legdrágább birtokért; — akkor utolsó sóhajtásom áldást fog rátok mondani. De szintén, ha te a harctéren maradnál; ígérd meg, miszerint legfőbb kívánatod leendne, hogy Laura engem boldogítson. Engedd meg, hogy ezen nyilatkozatoddal mehessek ő elé. Engedd meg, miszerint elmondhassam, hogy te kívánod, óhajtod, hogy halálod után én bírhasam őt.

— Soha, soha! kiálték hévvel. Nevezd hiúságnak vagy bárminek; de lelkemnek oly jól esik reményleni, hogy a leányka, ha én nem leszek is: más férfit nem választand magának. A szerelem még a halálban, halál után is önző. Egyébiránt, ha egyszer elhúnytam, egyedül tőle függ, emlékemem gyászolva csüggeni, vagy pedig ismét új viszonyát kötni a szerelemnek.

A vetélytárs végig mért szemével. Oly boszúsak, vészjóslók voltak e szemek, mintha halálítéletemet kellett volna leolvasni azokról.

Többé nem váltottunk egy szót sem egymás közt.

Másnap csakugyan csatát harczoltunk az ellenséggel. Önérzettel mondhatom, hogy elszántan, vitézül harczoltam. Mindenütt az első sorokban állék, vagy nyomúltam előre, támadtam és védtem. Nem kerestem a halált, de nem is félttem attól. Mit kerestem, az a kitüntetés volt; — győzelemmel koszorúzva s előléptetve mi szép volt volna Laura lábaihoz borúlni s eléje rakni le a hír, dicsőség s magasb rang repkényfűzérét! És ez bizonynyal meg is történt volna. Az ellenség fegyvere mindenütt kegyelmezett életemnek. A golyó repülő zápora, az ágyúk bömbölő tüze szerencsésen kikerült. Embereim diadallal nyomúltak előbbre.

Győzelmes haladásom közt egy ízben oldalra pillanték, megtekintendő, ha az egész csapat jön-e velem egy vonalban. Szemeim az iszonyú vetélytárs alakját ismerék föl egy ponton, a mint ez lőfegyverrel, melyet közvitéz kezéből vön el, hosszan czélozott. Borzadva látám, hogy a csó egyenesen felém van irányozva. Szólani, kiáltani akarék: de e perczen a lőfegyver eldurant. Tagjaim megrázkódtak, egész testemben forró melegség futott végig. Még láthattam az orgyilkos sápadt arcát égő fekete szemeivel, a mint tekintetét éhes vadként felém mereszté... s a másik perczen eszmélet nélkül rogytam a földre.

Az enyészettel küzdés rövid és csaknem fájdalomtalan volt. Társaim még tovább folytatak a kezdett harczot s velem senki sem gondolt. Ott hevertem a többi halottak és sebesültek közt, vérrel és porral lepve. Lelkem elhagyá a testet: sajnálkozva tekintvén vissza a letűnt reményteljes életre.

Másnap a hű szerelem fölkeresé holttestemet. A forró könnyek többé nem adhatának életet... azt semmi sem adhatja vissza többé! Bajtársaim gyászolva tevének a sirba, azt hívék mindnyájan, hogy az ellenség fegyverének vagyok áldozata. De Isten, ki mindent lát, jól tudja a sötét tettet, s úgy hiszem, nem fog késni megbüntetni egykor a legundokabb gonoszságot.

Azóta, ha reggel meggyújtja a nap fákláját, vagy ha esténként kioltja szent tüzét: a bánatos leányka meglátogatja ez egyszerű sirt. Én látom őt ilyenkor omló haja fátyolában búsongani. Megszámálom könnyeit, hallom szívrepesztő nyögéseit, s minden sóhaj, mely itt értem elrepül, ezerszerte jobban fáj, mint a méltatlanul szenvedett halál. Óh, a halott sorsa iszonyú, ha érte fájdalmas szív eped... a földön élők nem tudhatják ezt. Azt vélik, csak ők

szenvednek, mi pedig pihentünk csendesen, háborítlanul. És jól van ez így, mert ha tudnák: szenvedéseik kétségbeejtők volnának. Az élet elmúlhatik, letűnhetik . . . de a forró szerelem a föld alatt is él, mint télen a virágtő; — a kébel kihülhet, de az elhagyottak iránti . . .

A többi hangok, melyek ezután következtek, zavartan folytak össze fülem és értelmem előtt. Csak némi tompa zúgást hallottam. A föld is, mely előbb oly átlátszó volt, homályosodni s látásom előtt elzárulni kezdett. Lassanként a tünemények sötétülni, enyészni kezdettek, mint változó ködfátyolkép ábrái, míg végre semmit sem láthattam.

Még darabig gondolkoztam a különös látványon, de a tiszta eszmelet elhagyott. Idővel értelmem is gyöngülni kezdett. Az álom ellenállhatlanul szállta meg pilláimat. Igen gyöngé valék, hogy ellene küzdhettem volna, s kis idő múlva mély álomba süllyedtem.

Midőn fölébredtem, a nap már fölemelé királyi arczát. Sugarai millió harmat gyémántjain törtek meg. A madár reggeli dalát zengé, s a friss szellő a virágok édes illatát hozá felém.

Fölkeltem és szétekinték. Alattam az egyszerű sír volt, s közel hozzám a fakereszt, miként tegnap láttam. Minden csendes volt, semmi jele az érdekes látványnak. Álom volt-e mindez? kérdém magamtól, s több okom volt azt nem tartani csupa álomnak.

Sokáig nem tudtam megválni a helytől. Némi szent tisztelettel és félelemmel viseltettem a hantok iránt, melyek alatt a szerencsétlen ifjú nyugodott. Körüljártam, szorgosan megnéztem a sírt. A mondott látogatásoknak semmi jelét sem találtam azon.

Végre indulnom kelle kitüzött utamra. Az éji

nyugalom eléggé visszaadta erőmet, csak lelkem nem volt szokott erejében. Szórakozott, zavart, izgatott vala az. De azért megindúltam s elérve az országutat, honnan éji tanyámra tértem, gyorsan folytatám utamat a mondott város felé.

Mintegy ágyúlövésnyire visszatekintettem még egyszer az elhagyott érdekes hely felé. Mily nagy lön bámulásom, midőn a temetőben sugár ifjú nőalakot pillantottam meg. A hölgy tiszta hófehér öltönyben állott a sír mellett, s fejének könnyű fátyolát a regg első szellője lebegteté.

Egy eszme villant föl bennem e látványra. E hölgy nem a halott által elbeszért leányka-e? Ki látogatná más a korán kihúnyt ifjú sírját? Igen, ő minden bizonynyal azon hölgy, őt a szerelem hozta ide; — ő Laura, nem lehet más.

Még mindig ott álla a sír mellett, ottan-ottan le-lehajolva, mintha a hantokon tenyészett virágokat csókolgatná. Nem bocsáthattam volna meg önmagamnak, ha e látvány után elég hideg vagyok, utamat tovább folytatni. — Nem, nekem látnom kelle a leánykát, kinek élettörténetét s fájdalmait már ismerni véltem.

Tehát megfordulva, ismét a temetőhely felé irányzám lépteimet. Mindíg közelb-közels jutottam az érdekes alakhoz. Már fölismerhettem, hogy fején barna hajsátor terül el, s arcza halvány, miként a legmélyebb szív fájdalom.

Hogyan lépjek eléje? Megszólítsam-e és miként? — e kérdések foglalkodtatának. Azonban a hölgy megpillantván, hogy egyenesen felé intézem utamat: hirtelen megfordult s gyorsan az erdő felé távozott. Léptei könnyűk valának, mintha valamely tündér lebegne előttem. Ámde engem még jobban fölingerelt e nem remélt távozás. Nem gondolva semmit gyöngédséggel vagy illemmel, nyomába indulék

a hölgynek. Ő azonban meghiusítá minden fáradságomat. Mint reszkető bolygófény vonult tova előttem, bármint siettem is utolérni, — míg végre a liget lombjai elfödtek látásom elől.

Mit tehettem? Merre, hova üldöztem volna őt tovább? S aztán lovagiasság volt volna-e az ismeretlent, ki velem, mikép látszék, találkozni nem akart, fárasztani, zaklatni? megállapodtam. A hölgy eddig is minden kétség kívül szentelen tolakodónak képzelt. Visszatértem, s még egyszer és harmadik ízben a sírkerten mentem keresztül.

Ismét körülnéztem a halmocskát, melyen az éjet eltöltém. Semmi jelt sem találtam azon, mi a szerető leánya ottlétét tanúsította volna. De hát miért is? A legnagyobb, a mély szívfájdalom, sohasem keres gyönyört vagy vigasztalást némely hiú külsőségek fölállításában. A legyőzhetlen bánat pusztaság és sivár, miként Sahara égető homokja... ámde azért egy perczig sem kétkedém, hogy a temető látogató hölgy nem más volt, mint Laura.

Aztán feltartóztatás nélkül tovább folytatám utamat.

A szeszélyes hölgy.

Vidéki kis város utcáján forró júliusi nap szórá szét lángoló nyilait: de belül a falak közt, kényelmes szobában, hús légmérséklet adott enyhet a vidék legszebb gyermekeinek. A legújabb divat szerint készült, drága zongora felnyitva állott. Jenny szenvedélylyel űzé a zenét, s gyakran méla holdvilágos estéken, ábrándos lelkét lehelé a zengő hangokba. Ámde most némán állott a hangszer, s rajta

szétszórva heverték a különféle hangjegyek, mintha dühöngő vihar zavarta volna egybe a könnyű papirdarabokat. Az előrészen dagadó pamlag mellett, kis asztalka volt helyezve, fölötte karcsú chinai virágtartóval, melyben tarka tömegben szorúltak egybe Flóra kedves szülöttei, melyeket a nyár heve nem ellankasztott, de vidám életre hívott elé. A büszke piros rózsa a fehér lilium szűz színe mellett emelé föl királyi bíborát, s a hervatag sárga ibolya lehajolva el-elhullatá egy-két sápadt levelét, miként kihamvadt örömeiket; míg a fris georgina hasadó bimbói feslő reményekként tűntek föl e teljesülések képe mellett. Kisded tömbben az egész emberi élet volt jelképezve, visszatükrözve.

A gyönyörű Jenny az asztalka mellett nyugvó pamlagon ült, s hallgatva tépdete össze ujjai közt egy-két viráglevelet. Arcza égő bibora szokatlan izgatottságot mutata, mely azonban csak emelé szépsége csábító varázsait. A hozzá közel ülő ifjú kebléből mély sóhaj szakadt fel, a nélkül, hogy valamit szólott volna. E sóhaj nem volt az ifjúkor érzélgős fájdalmának szülötte. A redős homlok, az egy pontra szegzett szemek öntudatlan elmerengése, az arcz fátyolozott bánata sejdítették, hogy a forrón szerető szív bánata mély és nem képzelt forrásból ered.

Gusztáv pillantása azon virágszirmok nézésébe mélyedt el, melyeket a legszebb hó ujjak mintegy öntudatlanul tépdeltek szét. Lelke, mintha mondta volna, hogy legszebb napjainak örömei úgy hulltak el, miként e viráglevelek s ugyanazon kéz által szaggattattak el, talán szinte öntudatlanul, de irgalom nélkül.

E különözszerű néma csönd azonban nemsokáig tartott. Néhány pillanat múlva a leányka hirtelen fölkelve helyéből, a fölnyitott zongora előtt álló

székre veté magát, s alabást-ujjacskaít végig futtatá az ezüstzengésű hangszeren.

Az előbbeni komoly jelenet néhány perczei után az hitte volna a figyelmes és emberismerő néző, hogy a fiatal szív felrázott szenvedélye valamely búskomor adagióban fog széthullámszni, vagy pedig haragos viharhangok szakadoznak le a húrokról. Nem. — Jenny vidám, tánczra ingerlő csárdást kezdé szokott ügyességgel és vidorsággal zongoráján játszani.

Az ifjú, e szeszélyes contrast hallatára, mintegy kétségbeesve csapá tenyerét homlokára, aztán hasonlóúl felszökve üléséből, a téres szobát néhányszor végig sétálá, s végre a zongorázó hölgy előtt állapodék meg, ki mintha misem történt volna, gondtalan könnyelműséggel látszott a vidám dal kivitelébe merülni.

— Jenny, Jenny, azt istenért! megszólala idő múlva az ifjú oly hangon, mintha mindenik szavába lelkének egy-egy darabját lehelné — Jenny, hát csakugyan szándoka kegyednek megölni szívemet? egyszersmind szép fekete szemeivel oly keservesen tapadt a szép kínzó nézésébe, hogy csupán e tekintet az ellenséget is lefegyverezhette volna.

A leányka válasz nélkül hagyá a szív metsző panaszos hangjait. Csupán kis idő múlva vállait voná fel.

— Irtóztató, irtóztató! szóla elnyomott mély bánattal Gusztáv, látva a hölgy hidegségét, s ragyogó szemei fényét egy pár széttört köny fátyola voná be.

— De hát mit akar, miért panaszodik ön? megszólala végre Jenny, anélkül, hogy az ifjúra tekintene, s keze a szokott gépies gyakorlattal úzé tovább a kulcsokon játékát.

— Lehetséges, lehetséges-e, mondá alig ért-

hetőleg Gusztáv, hogy ily remekét a természet ez egy pontban így elhanyagolta?! Teremthetett-e napot, mely egyik órában rózsákat varázsol elé sugaraival, s másokban megfagyasztja a harmat fényes gyöngyét? Teremthetett-e mennyet, melynek egyik tájára gyötrelmek, kinok és könnyek vannak felírva? Teremthetett-e angyalokat, kik most égi ajándokot hoznak le a hívőknek, majd lángpallossal, égő kígyókkal ostorozzák, kik szeretik hitöket, istenöket?!

— Ez sok, ez igen sok az én csekély egyéniségemért, szóla kedélyes nyugalommal Jenny. Lát-szik, hogy ön író és költő. De kérem hát, magyarázza meg, folytatá aztán szeszélyes gúnnyal; miben vagyok én hasonló a naphoz, mennyhez, angyalokhoz, ha ugyan nem vagyok hiú, midőn ekkép értelmezem az ön szavait.

— Hányszor mondtam már, válaszolá Gusztáv férhas nyiltsággal, hogy kegyed szeszélyes, szeszélyes a legnagyobb mértékben. Ah, istenem! e szeszély minő sötét felhő szelleme dús egén! Oh Jenny, kegyed szép, szép, mint ifjú sziget, mely most bukott fel a tengerből, s rajta új teremtés kezdődik, szellemdús, mint Aspasia, vagy Rolandné. Lelke, érzelme fogékony, szive jó, izlésvilága kiképzett, csupán egy hiányzik, hogy tökélyes legyen: de ez egy, ez örvény a csöndes tenger tükörén, féreg a rózsza illatos kebelén; kegyed a nap, melynek minden perczen fogyása van s majd ismét teljesen eléragyog. Oh csak irtózatosszeszélyeit tudná leküzdeni!!

— Valóban? szóla Jenny az előbbi gúnyos mosolylyal, de mely leginkább bizonyítá e perczen, hogy az ifjunak teljesen igazsága van. Szép, igen szép, folytatá, aztán elhagyva a zongorajátékot, s kezeit ölere ereszé. S hányszor nem mondá ön nekem egyszersmind azt is, hogy — hogy engem szeret?

Valóban különös vonzalom! örvendetes tanújele az igaz szerelemnek!

— Miért, hogyan érti ezt kegyed? kérde Gusztáv némileg megütözközve.

— Hogyan? Kérdezheti ezt oly egyén, ki azt igényli magának, hogy ismeri az embereket, a lélek mozzanatait? Én nem kívánom — s öntől legkevésbé, hogy a szerelem egészen vak legyen: ámde mégis különös, hogy ön legyen kivétel ezen általános szabály alól, s ön akarja azt látni, mit mások éppen nem vesznek észre.

— Óh! Istenem! fohászokodék benső érzelemmel az ifjú, ha oly csekélyeknek látnám is a tárgyakat, hogy Kárpát legmagasb csúcsa csak vakandtúrásnak tetszenék előttem: mégis kénytelen volnék kegyedben ez egyetlen, de óriási hiányt fölfedezni. Nem, nem csalhatom magamat, nem csalhatom kegyedet.

— Mert ön nem szeret valódilag, mondá Jenny némi daczczal.

— Igen, szeretem kegyedet, Jenny, jobban mint saját szívemet, boldogságomat. Szerelmem — nem, nem, nincs ige, nincs nyelv ennek kifejezésére. Ha Vezuv és Aetna örök tüze egygyé folyna, egygyé olvadna — mind, mind hideg jégdarab volna keblem lángja mellett. Ámde a mily forró és halhatlan szerelmem, szintoly valódi és életteljes az. Én nem akarok s nem tudok üres ábrándozó lenni, nem, miként holdkóros, alakatlan ideálképeket ölelni. Én számot vetettem magammal, sorsommal, eszménytárgyammal és jövőmmel. Óh, Jenny! kegyednél nem nyer-e helybenhagyást az ily szerelem? Vagy mondja meg, miért, honnan állíthatja hidegségemet? Talán, hogy gyöngeségeit, csupán négy szem közt, fölfedem? De hát miért teszem ezt? Nem azt óhajtanám-e, hogy kegyed tökélyes legyen, mennyire ember az lehet? Nem azt akarnám-e, hogy egykor

teljesen boldogithasson engem? Óh Jenny, higgye el, éppen azon perczben tanúsítom legtántorithatlanabb szerelmemet, midőn egyetlen hibájára figyelmeztetem.

— Szép, szép szavak, kezdé a leányka némileg megragadtatva. De lássa ön, én még mást is hozhatnék föl, mi ön melegségét nem éppen — ah, de mit beszélek én?

— Beszéljen el mindent, kérem, követelem. Tudnom kell minden kételyt, mert ez egyben vádat s kétséget nem tűrhetek magamon.

— Eh, gyermekség, parányiság magában. Már elfeledtem.

— Nem, nem! tudnom kell, másként az okot nem-létezőnek kell hinnem.

— Óh igen, nagyon is létező! kiálta Jenny kedélyesen. Elmondom, de aztán ki ne kaczagjon. Vegye úgy, mikép akarja, hiúságnak, büszkeségnek, vagy éppen szeszélynek, vagy éppen mindháromnak — —

— Csak bátran, hadd halljam kárhoztatásomat! Jenny végig futtatá könnyű kezeeskéjét néhányszor a zongorán, aztán szóla:

— Igen, kimondom, csak úgy mint ötletet, minden belőle vonható következtetés nélkül. Azt mondtam, miszerint ön oly sokszor nyilatkoztatta előttem, hogy szeret. Ön író; műveivel a közönség gyakran találkozik a lapokban. Más költők azonban, ha szivők tárgyat választott, tüstént megéneklék kedveseiket. Ez már elmaradhatlan. Költeményeik vagy beszélyeik nyilván tanúsítják, talán akaratauk ellenére is elárulják: lelkök kivel foglalkozik. És tette-e ön ezt valaha, annyi idő óta? Jött-e öntől csak egy árva sor is, mely irántami lelkesülést mutatott volna? Ismétlem, e szavakból ne vonjon ön semmi következtetést. Én a halhatlanítást ön által nem

kivánom, nem kívántam soha, sőt nem is akarom, s ha rajtam áll, meg nem engedem. Csupán bámúlni tudok e körülményen, vagyis inkább ezáltal fel tudom fogni önnek irántami érzelmeit. Kit a költő nem ideálkép szeret, azt nem is szereti valódiilag, mert ő másképpen nem tud szeretni. Ennyi legyen most önnek elég, még egyszer megjegyezve, miszerint az olcsó dicsőséget sohasem szomjaztam s az elmondott mellőzést magában véve szeretem ugyan: de, Istenem, látom, én nem szerettetem úgy, mikép kívánnám.

Gusztávnak úgy tetszék, mintha e szavak végeztével a leányka szemeiben egypár könny kristálya folyt volna szét.

— Kegyed méltatlanul vádol engem, Jenny, szóla benső megindult hangon az ifjú, meglátandja, méltatlanul vádol, s lelkes szemeit mozdulatlanul függeszté a leánykára.

— Ej, hagyjuk el ezt már, mondá a leányka, ismét szokott szeszélyes könnyelmű kedélyhangulatába ragadtatva. Úgy hiszem, ön még nem hallotta tőlem azon szép új zenedarabot, melylyel mesterem legújabbán megajándékozott, s melyet ön kedveért, ki a művészi, mélyebb tanulmányozást igénylő zene-művekben annyira gyönyörködik, néhány nap óta a legnagyobb szorgalommal tanúltam be. Hallja ön Székelyünktől a „Nyárleveleket.“

És Jenny, mintha misem történt volna, ismét átszaladt ujjaival a kulcsokon s a fantastikus darab legnehezebb hanghullámzatait bámulatos könnyűséggel, egyszersmind érzelemdús bensőséggel játszá el, csábító, édes dallamokat csalva ki a hűrokból. Oly szép, oly igéző volt zongorája mellett! Az ömlédező hangfolyamok mintha változékony lelkének tavaszából sugárzottak vagy virágoztak volna ki.

— E hölgyet semmi sem változtatja, semmi

sem gyógyítja meg, gondolá magában Gusztáv szomorúan s levert, sötét kedélylyel álla ott, semmit sem hallva a gyönyörű szerzemény hangjaiból.

Midőn az ifjú végre távozni készült, Jenny mosolyogva kelt fel ülőhelyéből.

— Reménylem, mondá a leányka szívélyes hanggal, ön nem távozik tőlem nehezteléssel, egy-szersmind hőszin kezeckéjét nyújtá Gusztávnak.

Gusztáv a kedves kezet forrón nyomá égő ajkaihoz.

— Lássá ön, folytatá Jenny szokatlan jósággal, az engem fölöttébb szomorítna, ha ön kedvetlenül távoznék innen. Én nem vagyok oly rossz, miként ön talán képzeli. Talán szeszélyes vagyok, megengedem önnek; ámde tűrje el ez egy hibámat, ha az csakugyan létezik, már én nem tehetek róla: a természet erősebb a szokásnál, s talán nem áll hatalmam-ban, megjobbítani magamat; talán, ha ezt tehetném is, akkor nem az volnék többé, ki most vagyok. Aztán akarom, igénylem, hogy az általam nyilvánított észrevételt feledje el ön. Semmi következtetést, semmi tényt öntől annak megezáfolására! Ez határozott akaratom.

— Isten kegyeddel, Jenny! rebegé az ifjú tompán, fájdalmas nyugalommal.

— Isten önnel, mondá a leányka, s Gusztáv távozott.

Jenny kevés idő múlva megfordúlt s nem gondolva azzal, vagy nem tudva, minő fájdalom töviséit hagyta a legjobb szívből, ifjúi gondtalansággal folytatá zongorajátékát.

Gusztáv azonban hazaérkezett lakára: de lelke nyugtalan volt s tele kínzó fájdalommal. Szerelme határtalan volt, mint bánata. Fel s alá járt szobájában, de felkorbácsolt szívfájdalma nem tudott le-símúlni. Óh, mint szereté a leánykát, s mennyire

vérző kínna! ostorozá a hideg, kegyetlen szeszély, mit szerelme egyetlen tárgyában minden alkalommal tapasztalt! A szoba szűk köre, a zárt lég hősege elviselhetlennek tetszék előtte. Visszagondolta elméjében a legközelebb lefolyt perczeket. Gyakran vádolta önmagát, hogy talán igaztalan volt a szép, legkedvesb teremtmény irányában. Hisz az még oly ifjú, oly tapasztalatlan, s hányszor nem adá már jeleit a legbecsesb vonzalomnak. Majd ismét sajnálá, hogy erősb szavakkal nem igyekezett őt hibájára figyelmeztetni. Hisz a férának kötelessége és feladata növelni, irányozni a hölgyek lelkét; s oly szellemdús lélek mennyire idomítható, mennyire alakítható. A szerelmi gyöngeség minden küzdelme megrohanta szívét.

Szép holdvilágos est következett a forró napra. Gusztáv nem maradhatott szobájában. Látnia kelle még egyszer azon lakot, hol élte egyetlen reménye volt rejtve, miként gyöngy a csigában. Talán valami jelt vehetne észre, hogy a leányka megbánta tettét, szavait, talán megláthatná, gondolkozva, merengve állani ablakában, a telihold fényén legeltetve ábrándos kék szemeit. Elment az utcára, hol a kedves lak álla, dobogó szívvel vonúl el a szemközt díszlő fasor mellett.

Jenny szobájában élénk gyertyafény égett; az ablakok nyitvák a hűs esti szellőnek. Az ifjú forró csókokat röpitett föl kezével a kedves lak felé. Óh, ő bizonyosan megbánta, ő gondolkozik, ő szenved, gondolá önmagában Gusztáv. Míg e boldog álmak közt ringatá magát, ismét fülébe csengett az ismert zongorahang. Ingerlő polka röpkedő zenéje hatott füleihez, oly vidáman, oly könnyelmű szeszélylyel játszva, mintha látná az elégült, csapongó kedélyű arcot.

Ah, istenem, ördög és pokol! kiálta fajda-

lommal az ifjú, s kinnal sebzett szívvel tántorgott vissza magányos lakába.

Az éj csak igen kevés álmat hozott szemeire, de mégis valamennyire enyhültebben kelt föl ágyából. Hisz az ifjúi ép erőnek kevés kell. A múlt nap kellemetlen, kínos benyomása kissé elmosódott lelkében. Ez már többször is volt így, s lassanként a szenvedéseket is megszokjuk. Meghalhatunk terhök alatt: de a szokás szelidíti a fájdalmak terhét. Mit egyáltalában nem feledett, az a leányka vádja vala a költő szerelme ellen. — Talán igazsága volt, tünődék a forró vérű ifjú, talán igazsága volt, mennyiben ő még nem láthatá művemét, melyben —

E megszakadt gondolat után lángolni kezdő arcczal nyitá fel iróasztala egyik fiókját s figyelmesen kezdé átolvasni egy kéziratot.

E beszély, melyet egykor a szerelem leglázash perczeiben készített vala, czimúl a kedves leányka nevét viselő. A mű nem volt mesteri, hiszen nyugalom nélkül ki készített valaha remeket! de teljes volt az a legszebb fantázia képeivel s megható bensőség tűnt ki minden sorából. A szavak lángoltak, a képzelem szárnya magasan járt, s minden betűje elárulá, hogy írója a tárgy s még inkább az ennek alapúl szolgáló élő eszménykép iránt lelkesülve van. Óh, oly boldog volt akkor, midőn lelkét az egyszerű papírra kiöntheté!!

Gusztáv végig olvasá a kéziratot, aztán szemei gondolkodva függöttek egy irányra szegézve.

— Ah, istenem, mondá magában, szerencsétlen korlátolt tehetség! Ez nem ő. Nincs erőm: visszaadni őt akkint, mint szívemben él. Minő nyomorú festés! Így volt-e az Isten, midőn a világot teremté? Pedig e világ szép; de ő legszebb a világon. — Óh, ha isteni hatalommal bírhatnék, bírhatnám ragyogó dicsőségét a napnak, énekét a fülmilének, arany-

rózsáját a tavaszi hajnalnak, virágékességét a mezőnek s gyöngyeit a széles tengernek, hogy mindezeket egy képben, egy alakban az ő hasonmására ruházhatnám! Ah, de talán még így sem volnék elégült ideálképpemmel!

— Mindegy, folytatá aztán ismét kis hallgatás múlva; többé nem adhatok hozzá semmit, pedig érzem, mennyire hiányos, de nem is vehetek el a rajzból, holott látom, érzem, hogy a szavak, kitételek csak gyöngítik a gondolatok nagyszerűségét. En többet nem tudok.

E szavakkal csinos borítékba takará a művet, s bepecsételve, önmaga adá a postára.

Gusztáv azon írók közé tartozott, kiknek műveivel csak ritkán találkozik az olvasó világ. Amde midőn egyszer-egyszer föllépett: mindenkor maradandó, kedves hatást hagyott maga után bármely megjelent dolgozata. Ő nem hiúságból, annyival kevésbé anyagi díjért dolgozott: de mindenkor azon benső ösztön és sugallatból, mely vezeti a valódi költőt és tehetséget, s mely nélkül az író nem egyéb pusztá kézművesnél vagy napszámosnál. Ugyanazért dolgozata bármely szerkesztő vagy vállalkozó által mindenkor legnagyobb örömmel fogadtatott, az olvasó közönség pedig figyelmes vala a neve alatt megjelent munkákra; mert művei kedves utóhangot hagytak a lelkekben, minő a fűlmile énekének visszhangja a zöldülő berkekben.

Egy hét múlva a csinos beszély egyik olvasottabb divatlap hasábjain csakugyan napvilágot látott.

Jenny hullámozó kebelével s égő arczczal ült le pamlagára, midőn a megérkezett divatlap egyik cikke fölött saját nevét pillantá meg. Rögtön végig futá a lángoló ifjú által odaidézett sorokat.

A leánya hó arczán égő láng rózsája röpkedett, és szive hangosan dobogott olvasás közben.

— Tehát ő mégis szeret, gondolá magában, annyira, oly költői hevülettel, mikép kívántam, öhajtottam. Minő érzelemteljes festés! Minő jelei az óriási szenvedélynek! Mindenütt, mindenütt forró, szétáradó, ragyogó, miként déli nap. Ó nagyon, nagyon szerethet engem, mert e mű nem utolsó együtt-létünk óta készült. Az nem lehet; bizonyosan régóta rejtegeté ezt írószekrényében. Ó nagyon, nagyon szerethet engem!!

— Ámde másfelül minő vakmerőség volt tőle ezt tennie?! így fűzé tovább gondolatait és érzelmeit. Nem megmondám-e tisztán és határozottan, hogy az ilyes olcsó dicsőítést nem kívánom, nem akarom s meg nem engedem. Igen, ez gyöngédtelesség, lovagiatlanság! — A világ figyelmének, nyelvének tárgyúl odalökni. Ah, mennyire boszankodom!

És egy — az ilyes jellemeknél szokott szeszélyváltozattal a leányka kék szemeibe keserű könnyecseppek lopództak, s ingerült haraggal taszítá tova magától a színes borítékú divatlapot.

Ily lélekállapotban találá őt legkedvesb társ- és barátnője, a fiatal és kellemdús Adél.

— Kedyesem, ily egyedül és szomorúan? szóla a belépő leányka, meglátva Jenny komoly arcját és könnyben úszó szemeit.

Jenny szótlánul kelt föl üléséből, és szinte némán csókolá meg az élénk, de szelídlelkű leánykát.

— Ah, de mégis csalódom, folytatá Adél, te nem valál egyedül, sőt a legjobb társaságban. Kedves divatlapunkkal mulatál, úgy-e? Ismét valami szívreható hozott, úgy látom. S e szavakkal fölvevé az asztalon heverő lapot.

— Hagyd el, kérelek, semmi érdekes benne, monda Jenny üres hangon, mely alatt sok feküdt, s ki akará venni a lapot a szép gyermek kezéből.

— Nem, nem adom. Már minő irigység ez? feddözék Adél. Én is látni akarom legalább — s a szoba másik szögletébe futott az óhajtott ragadmányal.

— Úgy-e: Jenny? mondá hamisan a leánya, olvasva a megjelent beszély czimét. Jenny — és szerzője Gusztáv; persze, természetesen, mindjárt gondoltam, kitaláltam. Ahá, már most értem könyveidet; ezek örömkönyvek. Meg is érdemli. Én is örülök, valóban magamon kívül vagyok.

És én boszankodom, meg nem bocsáthatok érte, mondá Jenny ingerülten.

— Ezt nem komolyan mondod, válaszolt Adél, némileg megütközve barátnője arc- és hangkifejezésén.

— Óh, igen, kiálta amaz, s nem is fogom el-
tűrni e vakmerőséget. E nyomorult irkafirka nem érdemel egyebet tőlem, minthogy tűzbe vettessék.

— Az istenért, mit beszélsz? mondá Adél elrettentve. Lásd, én nem adnám az egész világért, ha valódi költői kedélyű és keblű ifjú méltatna szerelmére, s nem hiúságból, hidd meg, nem: hanem mert az ily tünemények legtisztább s legerősb bizonyosságai az önzetlen, nemes irányú szerelemnek. Azért, édes Jennym, e lapot tedd el, őrizd meg jól, s meglásd, még későbbi éveidben is, a sors bárminő változásai közt, gyakran édesen fog lelked mulatni e sorokon, melyeket talán jelenleg nem tudsz érdemök szerint méltatni.

— Óh igen, óh igen, kiálta gúnyos, keserű nevetéssel Jenny. Add csak e lapot, s meglátod, érdeme szerint méltatom azt.

E szavakkal elkapá Adél kezéből a sors-üldözte divatlapot.

— Jer csak utánam, érdemlett helyére teendem a beszélyt.

— Jenny, az istenért, ne légy gyermek, gondold meg, mit cselekszel, mondá szokatlan komolysággal Adél, s egyszersmind mindenütt nyomában haladt barátnőjének.

Jenny egyenesen a konyhába sietett.

A tűzhelyen a rég meggyújtott fahasábok patogó lánggal égtek. Jenny az égő tűzhez lépett, s a divatlapot egyenesen az izzó tűzbe bocsátá.

— Ez sok, mondá Adél, ki nem talált több szót az elkövetett tett fölötti csodálatában s egyszersmind nemes boszúságában.

Jenny némán, mintegy daczos, de egyszersmind elégtelen arczzal fordult vissza szobájába. Adél követé őt.

— Kedves Jennym, kezdé itt ismét a jó gyermek, fölöttébb szerettem volna, ha nem vagyok tanúja ezen tettednek. Egykor bizonyosan meg fogod azt bánni, mert igaztalan volt, s mind ő ellene, mind tenmagad ellen vétkezél. Szegény Gusztáv! én számon őt. Én azt hiszem, úgy képelem, hogy a költő az egész világnak kiönti ugyan lelke és szive kincseit: de gyakran, talán gyakrabban mint képzelnök, csupán egyért szól az egészhez; egy által óhajt figyelemben tartatni, helybenhagyatni, dicsértetni és szerettetni. A közönség többi része csupán a lég, vagy sziklafal, melyen ezen egynek magasztaló szózata viszhangzik. És azt hiszem, a melegkeblű íróra nézve nincs semmi szomorítóbb, lélekölőbb, mintha azon egyén, kiért ő érzelmeit egybeforrasztá gondolataival, kit lelke magas tárgyul tűzött ki maga előtt: ha azon egyén megveti, visszautasítja nem csupán az embert, mert ez talán egyedül a hiúságot sérti, hanem a lélek és kebel legtisztább és magasb vonzalmát. Lásd, édesem, én azt hiszem, ha elkövetett tettedet Gusztáv megtudandja, végtelenül fog szenvedni. Kérlek azért, legalább neki ne add tudtára.

— S miért? hadd tudja meg ő is, válaszolt még mindig ingerült hangon Jenny; azonban hangmozdulatai elárulák, hogy a tett után lelke a legnagyobb küzdésben vala. — De kérlek, ne többet már erről, terhemre van hallgatni.

Adél egy szót sem hozza fel többé a kényes tárgyról, s kevés idő múlva a két fiatal leányka ismét jó kedvvel kezde csevegni virágokról, öltönyökről, tánczvigalmakról s több efélékről. A hölgyek ily könnyen tudják meggyilkolni a lelket s utána mosolyognak, dalolnak, mintha misem történt volna.

Egykét nap múlva fényes estély tartatott Sz^{*né} asszonyság termeiben, hova a születés- és névnap alkalmom díszes vendégsereget gyűjte egybe. Ott valának a kis város majd minden előkelő családai, fiaikkal és leányaikkal. Ott volt a még mindig csinosan öltöző B^{*né} asszonyság is kellemes leányával, Adéllal. Csupán egy csillag hiányzott a szép számból, egy ékköve a hölgykoronának: ezen egy Jenny volt. A gyönyörű leánykának, számos ifjak sajnálatára, honn kelle maradnia bizonyos hirtelen jött betegség miatt, mely gyöngéledő édesanyját érte.

Az óra tizenegyet mutata, a pompás asztal gazdagon meg volt terítve, de az étkek mégsem hozattak fel. A ifjak hizelgő, szerelmet színlelő nyilatkozatai a jelentkező éhség miatt gyérülni kezdenek: a leánykák gyomrukat üresebbnek érzék a nagyobb rész szép szavainál; az éltesebb nők óráikat nézegeték, tudniillik azok, kik órával bírtak: szóval az egész társaság általánosan azon kedves helyzetben volt, melyben nem szükség jó étvágyat óhajtani egymásnak.

— Kire várákazol még, édesem? megszólítá B^{*né} asszonyság az éppen közelében ülő háziasszonyt, kivel legbizalmasabb viszonyban volt mindenkor.

— Kedvencz költőnkre várákoztam eddig, vá-

laszoló a jó asszonyság; de, miután, amint látom, ő hozzá ma nem leend szerencsénk, mindjárt parancsolom, hogy tálljanak.

— Ah, Gusztáv ma nem jövend el, ezt tudhatad volna, jegyzé meg némi, alig észrevehető gúnynyal B*ne asszonyság. Ma Jennyt kell vigasztalnia, miután édesanyja oly beteg.

— Nem gondolnám, hogy emiatt meghívásomat elmulasztaná, válaszóla önéző büszkeséggel Sz*ne asszony. Inkább más oknak kelle közbejőnie.

Alig hangzottak el e szavak, csöndesen, halk suttogással, miként nők között szokott történni, midőn az ajtó felnyílt, és Gusztáv lépett be a társasághoz.

A kedvelt költő és szerény társalgó érkezése köz örömmel fogadtaték. Gusztáv arcza derült és vidám volt. Szemei mintegy elégült fénynyel lángoltak. A figyelmes, lélektanilag vizsgáló könnyen sejdítheté, hogy a szerző még nem volt értesítve: minő sors érte legközelebb kiadott művét.

A vacsora tehát elkezdetett s élénk vidámság közt folyt le. A pazar étkezés végeztével a nők szomszédszobába vonultak, a férfitársaság nagyobb része pedig még a megrakott asztal mellett maradt, hogy mások egészségére, s önmaguk épülésére poharakat ürítsenek. Gusztáv azonban, mint ki egyáltalában nem tartozott a pohárhősök dicséretes osztályába, a hölgyekkel együtt távozott s éppen B*ne asszonysággal társalga.

A harcztéren maradt ifjak nemes lelkesüléssel sorban élteték a társaság nőszemélyeit, kiknek a szépnemhez tartozniok szerencsájök volt, aztán a város többi jelen nem levő hölgyeiért ürítének poharakat, s hogy végre a szives udvariasság teljes legyen, miután az ismeretes hölgyvilág száma nem mérközhetett a föltett boros üvegek mennyiségével,

a rettenthetlen fogyasztók egymást kezdék magasztalni és éltetni, s a többiek közt egy fiatal egyén, ki az irodalomban különösen gyönyörködék, Gusztávra, mint a város kitűnő fényes csillagára s irodalmunk egyik bajnokára emelt poharat.

Harsogó éljen-rivalgás követé a jeles toasztot, mert valóban Gusztávot büszkeségének tartá a város jobb része s most, a férfiak örömlármája közt, a nők is barátságos üdvözetet s helybenhagyást integettek Gusztávnak.

— Valóban, mondá B*né asszonyság a mellette ülő ifjú költőnek, annyi éddel, mennyivel nő tud annak idejében szólani, ez a legméltányosabb felköszöntés volt az egész estén. Ön valóban megérdemli. Legközelebbi beszélye, mely a divatlapban megjelent, gyöngye lehet akármely irodalomnak.

Gusztáv szerényen hajlott meg a magasztaló szavakra. Ő nem várá s annál kevésbbé igénylé ez elismerést és dicséretet; azonban az ilyesfélét egyáltalában nem szokatlan dolog hallani jeles fiatal embernek, oly anyától, kinek felnőtt, hajadon leánya van, s annálfogva a dicséret alatt lappangó czélzatot éppen nem leheté gyanítani.

— Nem tartozik legrosszabb műveim közé, válaszolá szerényen Gusztáv, csakhogy kissé ábrándos, kevés benne a valódi élet, ezt el kell ismernem.

— Óh természetesen, folytatá B*né asszony, némi mosolylyal, ez meglátszik; ámde az mindenkor úgy van, midőn az író inkább forró érzelmei, mintsem a természet vagy műszabályok után rajzol. Mert hiszen talán csak nem fogja a mi költőnk tagadni, hogy e mű dolgozásában a szerelem vezette újjait; hisz, ha a név nem volna is kitéve, könnyen rá lehetne ismerni az élő ideálképre.

— Ezt nem tagadom, jegyzé meg nyiltan, de némi szeméremmel Gusztáv.

— Nem is lehet, folytatá a nő némileg élesebben. Akaratlanul is úgy irt volna ön, mint irt akarva, kitűzött terv és cél szerint. Ám mindegy, a mű szép, sok reményre jogosít. S hát aztán ön mit mond azon fogadtatásra, melyben az illető helyen részesült?

— Erről valóban nem vagyok értesülve, mondá az ifjú, kétes tekintetet függesztve a nőre.

— Talán jobban, mint én, válaszolá ez szelíd mosolylyal: hanem önnek érdekes okai lehetnek eltagadnia.

— Okaim? Egyáltalában nem. Becsületemre mondom, semmit sem tudok. Azt hiszem: bármely ilyféle mű egyéb fogadtatásban nem részesülhet, mint hogy elolvastatik, s aztán tetszés vagy nem-tetszés érzelme mellett féltetetik.

— Ha önnél így áll a dolog: akkor nem fürkészem a tárgyat tovább, szóla komolyan a nő; sőt sajnálom, hogy ez eszmét megpendítém. Tehát hagyjuk az egészet.

— Nem, nem. Most már én akarom tudni, miről kegyed kétségkívül értesítve van, mondá Gusztáv növekedő érdekekkel. Kegyed felvilágosítást fog adni nekem.

— Soha, hallgassunk az egészről.

— De én kérem, követelem.

— A tárgy komolyabb, semmint, ha ön még értesülve nincs, én legyek a besúgó. Ezt ön nem kívánhatja.

— Jó; tehát ezen kezdemény alapján holnap nyomába fogok jutni az egésznek. Felvilágosítást, teljes felvilágosítást fogok követelni ott, hol ezt nyerek. Erre jogom van, s ha nincs is, e jogot ki fogom küzdeni.

— Ezt ön nem teendi.

— Ha kegyed a kétes szavak értelme felől fel

nem világosít: mindenesetre tenni fogom. Erre esküszöm.

— Tehát úgy inkább kimondom, azon föltét alatt, hogy ön sem szóval, sem magaviseletével el nem árulandja, hogy értesítve van, annál kevésbé, hogy ki által?

— Ezt ígérem, erre esküszöm, mondá komoly unnepélyességgel Gusztáv, ki fölhevülésében nem gondoló meg: mit ígér.

— Tehát, kezdé lassú susogó hangon B*né asszony, ki — közbevetőleg legyen mondva — minden jó indulata mellett örvendett, hogy a fontos esemény kimondására mintegy kényszerítve van; tehát ön bizonyosan hallott már valamit oly egyének vagy könyvek és iratok megégetéséről, melyek nem tetszettek, vagy éppen károsaknak, veszélyeseknek, sértőknek ítéltettek.

— Értem, értem, mondá halk hangon az ifjú, mialatt feje, mintha óriási teher nehezednék rája, hajlott alá. Értem. Talán nem is érdemlett egyebet.

— Óh igen, szóla mintegy lelkesüléssel a nő. Mindenesetre többet érdemlett, habár a mű ezer-szer silány volt volna is. Mit vél ön? Vegye csak elé kissé a férfiúi büszkeséget, melyet a szerelem kisebb-nagyobb mértékben mindenkor meg szokott bénítani. Vegye csak elé ezt. S vegye elé azon büszkeséget, mely önt, mint író, mint költőt nemcsak megilleti, de melylyel ön tartozik magának. Vegye elé mind ezeket, és szóljon: mit mond ezen tettről?

— Ó szeszélyes hölgy, oly jó, oly nemes szív, oly szeretetreméltó, csakhogy irtóztató szeszélyei — —

— Szeszélyes? mondá élesen B*né asszony, ki anélkül, hogy mások kisebbitésében gyönyörködött volna, részint szívéből sajnálá a jó ifjat, részint ön-maga is, mint felnőtt hajadonnak anyja, örömezt róttá meg, főleg ifjú ember előtt, más leányok hibáit. —

Szeszélyes? Ne mentse ön ezzel. Művelt nőt nem ragadhatnak ily messze szeszélyei, nem mondom, hogy akkor, midőn szeret; de nem még akkor sem, ha egyáltalában nem érdekeltetik azon egyén által, ki ellen ily vétket követ el. Igen, mert én vétkeknek tartom és nevezem az ily tettet. Hibázzon valaki szenvedélyből s különösen szerelemből — bármely fiatal szív — férfi vagy nő; feledje el bár az illem és törvény szabályait; ragadtassék végletekre: az ily egyént szánni fogom, de kárhozzatni nem. Ámde midőn valaki a szerelem ellen vétkezik, azt talán saját keblében megtagadja, annak nemes mozzanatait hamis bálványokért vagy szeszélyből elnyomja, vagy talán mások hódolatát nem méltányolja, azt hidegen tapodja: ez előttem nem kisebb, mint szentségtörő, vagy oly embertelen barbár, ki a más-hitűek áldozatait gúnyosan megfertőzteti. Ez mentéséget előttem nem talál.

— Ne többet, ne többet! sóhajtja Gusztáv, ez összezúzza lelkemet.

— Tehát helyesnek mondjam a történetet folytatá növekvő hévvel a nő. Azt mondjam, hogy ön nem érdemlett egyebet? — hogy ez a legszebb, legtermészetesb tett? hogy ön örvendhet, midőn forró érzelmei ekkép méltányoltatnak.

— Óh azt se, azt se, susogá Gusztáv; ez gyilkot ver szivembe.

— Lássá ön, bocsásson meg, hogy ily bátran merek szólani, de talán kötelesség, miután ennyire mentünk. Ha önt mindennapi embernek tartanám, kemény, edzett szívvvel s közönséges, könnyen csillapítható szenvedélylyel: nem szólanék; ámde ön forró, lángoló vérű ifjú s mint költő, nem könnyen tud megválni azon ideálképtől, melyet élénk, teremő fantaziája ezer szépséggel felruházott. Ön mélyebben érzi a fájdalmat, mint más, s talán éppen szeretettel

öleli azt; mikép a hindu nő, elragadtatással rohan a lángokba. Ámde ifjú költő, a fájdalom bár édesnek látszassék is, bár kéjjel szorítsuk keblünkhez, mégis szívet tép, lelket emészt és az életerőt fogyasztja. Megvallom, ön talán nem fog ezért vádolni, én önt sajnálom, s jobban sajnálom, mintha csupán közönséges egyént látnék önben. Ön szeszélyes nőt szeret; e nő szép, szellemdús, ifjú, kellemes: annál rosszabb önre nézve. Sok hiba kigyógyítható, magunk és mások által: de a szeszélyes lélek igen ritkán, s az ilyen nem boldogításra, de örök, kifogyhatlan kín- és szenvedések eléteremtésére van a természet által eléállítva. Hallgassa meg egy önt becsúló nő tanácsát: ha lehet, küzdje le szívében e szerelmet. Higyje meg ön, félek kimondani, az ily tettekben, milyenről beszéltünk, én nem csupán oly kezeket látok, melyek minden öröm virágait széttépik, oly kezeket látok, melyek önnek csöndesen, halkán előre sírját ássák meg. A sír kedves fátyol alá van takarva, szerelem hajnalderűje mosolyog fölötte; de az mégis mélyebbre, mélyebbrehalad. Én féltém önt, remegek önért, mert ön nemléte veszteség mindnyájunkra. Ha tehát — még egyszer mondom — önnek szerelme kioltható, oltsa ki azt, s ön boldog leend.

E szavakkal gyöngéden megszorítá a nő az ifjú forró kezét, s fölkelve helyéből, távozott. Gusztáv némán, lecsüggő fejjel, mozdulatlanul maradt a pamlagon.

Az estély ezután nemsokára véget ért. Éjféli után kevéssel mindenki lakába sietett. Mindenki édes nyugtató álmnak adá magát a mulatság után; csak Gusztávot nem engedék nyugodni fájdalmai.

Másnap sietett jókor Jennyhez. Mióta a beszély megjelent, még nem látta a leánykát. Nem akará magát előtte mintegy dicsekvőleg mutatni. Most,

az éji értesítés után, remegő szívvvel lépett be a hölgyhez.

Gusztáv fájdalmat sugárzó, halvány arcza élénk ellentétben álla a szép leány mosolygó színével. Szeme csillagai ragyogtak, arcza a nap égő pírját mutatá a havas legtisztább csucsán; ajkai oly vidáman, oly édesen mosolyogtak, mintha misem történt volna, sőt a legkedvesb hirre várná az óhajtott lovagot.

E tiszta, derült vidámság elremíté és szinte lefegyverzé az ifjút. A szép, imádandó alak, melyről egészen bűvös szerelem ragyogott — ah, ez nem leheté oly kegyetlen, oly könnyelmű, annyira emberietlen.

Ámde Jenny nem kevésbbé lepetett meg, midőn megpillantá Gusztávnak feldúlt, kétségbeesett vonásait. A halotti halványság, mint élő vádirat állott előtte az elkövetett lélekgyilkolásért, mint tildöző rémszellem, mely fölkel koporsójából, hogy, bár hallgatva, semmit nem téve, pusztá alakja által gyötörjön, ostorozzon.

— Mi bántja önt? Beteg ön? szóla némileg elfogultan Jenny az ifjúhoz, arcza oly élettelen, csüggeteg.

— Nem, óh nem, válaszolá emez síri hangon. Semmi bajom, csupán az éji mulatság, gyöngé vagyok. Jenny, kérelemmel jöttem kegyedhez, nem fontos, könnyen teljesíthető. Reménylem, nem fogok szenvedni visszautasítást.

— Szóljon ön, mondá Jenny édesen.

— Divatlapjaimnak azon példánya, melyben legközelebbi saját művem megjelent, történetesen több kezeken menvén által, eltévedt. Bizonyos irodalmi czélból azonban rögtön szükségem levén a mondott beszélyre, kérem kegyedet, legyen szives néhány napra saját példányát átadni. Ez az egész.

Jenny arca hirtelen lobogó lánggal borúlt el, azután épp oly gyorsan ismét elhalványodott. Gusztáv hallgatva, sóvár pillanattal leste a leány ajkairól a feleletet.

— Valóban, megvallom, kezdé kis szünet után a leányka, csak alig küzdhetve le hangjának reszketegségét, sajnálnom kell, hogy némi különös okok miatt önnek kérelmét nem teljesíthetem. Higyje meg ön, teljes lehetlen.

Gusztáv halvány arca rémitő kifejezést váltott e szavakra,

— És miért nem? és miért nem? Azon különös okot kívánnám tudni, rebegé fuldokló hangon a szerencsétlen.

Jenny sejteni kezdé, hogy az ifjú a történekről értesítve van: azonban a nőekkel ily ügyekben velőkszületett lélekjelenléttel legyőzé megrettenését.

— Ön el fogja hinni, szóla erőtetett nyugalommal, hogy midőn ezen igénytelen kérelmet megtagadtam, azt teljesíteni nem áll hatalmamban. A divatlap azon példánya, folytatá vontatva, eltévedt házunknál; szégyen kimondanom, de valóban elveszett, nem tudom, hol van.

— Oh, ő még hazudik is, hazugsággal tetézi alávaló tettét! sóhajtja magában Gusztáv.

— Igen, eltévedt, elveszett! kiáltá aztán a leányhoz, annyi fájdalommal és tüsszel, mennyire az eddig előrement tények s a mostani újabb bizonyosság felizgathatták. Eltévedt, elveszett, mert kegyed, nem tekintve semmit, nem tekintve, hogy saját lelkemet, szívem legszentebb érzelmeit adtam kegyed elé azon sorokba, nem tekintve semmit: hideg kezekkel tűzbe veté művem, mint nyomorú irkafrkát, vagy oly bűnös iratot melynek létezuie nem szabad, melyet meg kell vetni, el kell tapodni, tűzre kárhoztatni.

Jenny arczát ismét égő láng bíbora futá át, nem szóla semmit, csupán ragyogó szemeit húzá összebb, s piros ajkait némi daczczal fölveté.

— Jenny, az ég szerelmére! szóljon, folytatá Gusztáv a sziv legmélyéről szakadozott szavakkal, szóljon kegyed, hogy e tény, melyet kimondtam, nem való, hogy az csak rágalom, melylyel szép lelke liliomát be akarják fertőzni, vagy hogy az csupán álom, beteg, lázas lelkemnek rémálma; mondja, hogy a szerelem által felzaklatott fantaziám ködszüleménye, mely, mikép égő erdő, önmaga körött iszonyú gőzalakokat teremt. Jenny, szerelmemre kérem, szóljon.

Jenny folytonosan némán maradt.

Való tehát, minden való, nyögé gyötrellemmel az ifjú. Óh, mondja meg Jenny, megbántottam-e kegyedet, mert érzelmeimet a költészet világába át-vivém, mert felmutatám a világnak, hogy idealvilágom kegyed, Jenny; hogy eszméimet Jenny vezérli, lelkemet ő gyűjtja fel, szavaimnak ő kölcsönöz súlyt, erőt és fényt. Hát boszankodik-e a teremtő, hogy a tavasz első pacsirtája őt dicsőíti s a fölmile neki szenteli énekét? Én áthatva, kegyed és a szerelem által felmagasztalva, adám oda művemem, miként szent hymnust, melyet az ihletett próféta vagy vértanú elragadtatott perczeiben készít. Oly szentek voltak minden érzelmeim, oly tiszták, mint hajnal-sugár, mely a tengerből kikelve a harmatgyöngyön újra megtisztul. Kegyed megvetette, kigúnyolta, elkárhóztatta — és — és meggyalázta érzelmeimet. Kegyed megsérté bennem az embert és gyilkot ütött az író szívébe. Fájdalmamat, haragomat, megvetésemet költheté föl, — és — és — óh nagy Isten, én nem fizethetek ily nemtelen sivár indulatokkal! Én, bármi történt is, mindenkor szeretem, imádom önt. Mert a költő szelemre született.

E szívgyötrellemmel ejtett szavak minden más

alkalommal legmélyebben illették volna meg a leány kebelét. Talán megbánta volna tettét, könnyek omlottak volna szép szemeiből, talán karjaiba omolva a lángoló ifjúnak, meleg szavakkal kért volna tőle bocsánatot. Ámde most, hibás tettének mogrovása, s a bár fájdalommal jött szemrehányás elkeseríté, megkeményíté Jenny szívét s a keletkezett keserű harag áttört arcza tiszta tükörén.

— Igen, szóla végre Jenny némi hideg szigorral, ön tudja a történetet, én azt nem tagadom. De szükség-e azért annyira elkeseredni s mintegy dorgálva szólni hozzám? Miért és mily jögon? Ha megbántam tettemet: úgy szükségtelen önnek minden ékesszólása; ha pedig nem: akkor a szemrehányás nem fog arra vezetni. Ön túl a rendén komoly, és magas szempontból tekinti a dolgokat, talán engem is, s ez, a mennyire hizeleghet hiúságonnak, annyira okot adhat szünteleni félreértésekre, versengésekre. Én azt kívánom és szükség is, hogy engem ne tekintsen többnek, mint csupán egyszerű hölgynek, kinek tehát gyöngeségei lehetnek, s vannak is, de melyekért mégsem kell kétségbeesni, vagy engem elkárhoztatni. Vegye tehát az elkövetett tényt könnyelműségnek, gondolatlanságnak, vagy éppen, miként ön akarja, női szeszélynek, melyért azonban annyival kevésbbé van joga önnek ellenem megrovást tenni, mivel jól emlékezhetik rá, miszerint világos szavakkal megtiltám, hogy engem válaszszon költészete tárgyául.

— Tehát csakugyan megbántottam kegyedet ezen parancs ellen végbevitt tett által. Szóljon Jenny, megbántottam?

— Azt nem mondhatom, válaszolt a leányka szelidülve; de lássa ön, lehetnek pillanatok, midőn a túlvitt szenvedély, vagy inkább ennek érzélgő modora terhünkre van. Én szeretem az irót, ki magas

eszmékkel foglalkozik, kedvelem a költői kedélyt: ámde bocsásson meg ön e nyíltságomért, udvarlónál vagy kedvesnél az örökös komoly, túlaradó, mintegy szüntelen fájdalommal telt szenvedély egyhangú, unalmas, sőt elrettentő a vidámságot kedvelő hölgyre nézve. Legyen ön író és költői könyve közt, íróasztala mellett, midőn papirosra teszi gondolatait: de rám nézve ne legyen több, mint csupán férfi, ki engem szeret, értem él s örvend, nem pedig szenved szerelme miatt.

— Oh Istenem! sóhajta Gusztáv, hisz legközelebb éppen hidegségemért vádolt kegyed, mert még egy sorban sem tanúsítám addig forró szerelmemet.

— Eh, ne vegyen ön minden könnyelmű szószaporitást valódiságnak, mondá a szeszélyes leány. Azon pillanatban talán úgy érezhettem, de ez nem mindennapi, nem maradandó jellemből folyt vala. Én azt kívánom: legyen ön ember és férfi, mikép mások. Éljen és élvezzen, s ne szenvedjen szüntelen. Lássá ön, más ifjak használják az élet pillanatait. Foglalkodásuk után fenmaradt idejökben vadásznak, lovagolnak, társaságokban jelennek meg. Ilyen legyen a férfi s ne csupán könyveinek s láthatlan, alaktalan eszméknek éljen. A természet is hamarabb adott fegyvert a férfi kezébe, mintsem tollat és könyvet, hamarabb és könnyebben kimutatta a vadat, melyet úzzön, a paripát, melyen ugrasson, mint a versek és beszélek élettelen tárgyait. Legyen ön férfi, éljen vidáman, ne kerülje a társaságokat, vegyüljön néha-néha a többi ifjak sorába. Ilyennek óhajtanám én önt.

— Kegyednek igazsága lehet, Jenny, mondá a meghatott ifjú, hisz én élni és halni tudnék kegyedért.

— És csak azt kívánom, hogy éljen ön. Halni! jól tudom, hogy ön meg tudna halni a szenvedély

terhe alatt, fájdalom által emésztve: de az ily halál, ha szinte megtörténnék is, nem tudná megnyerni részvéteimet. Képzelve ön, hogy két ifjú versengne szerelmémért, s én mindeniket egyenlőn becsülném. Az egyik szerelmében elepedve szállna sirba; a másik pedig talán vetélytárssal párbajt víva, értem kapott sebben halna el. Kérdezhetné-e még ön, hogy legalább a halál után: melyiknek emlékezetem volna kedvesebb előttem, melyiknek sirját látogatnám meg? A férfias lélek, a hölgyért vitt csata, a szerelemért kapott seb, talán halál, ellenállhatlanul láncsolják le a szívet.

Gusztáv, mint sok más — talán minden — szerelmes ifjú az ő helyében, nem gondolá meg, hogy e szavak, e nyilvánított jellem vagy legalább gondolkodásmód csak fellobbanó szeszély műve, mely ha szinte néhány nappal tovább tart is, mint némely más ily óhajtások, mindazáltal nem tart örökké s annál kevésbé hat a lélekre, vagy foly abból, csupán az indulatok felszínének hullámzó változása, miként a felhő gyors alakulásai, vagy a víztűkör gyűrűzete. A szeszélyes lélekben semmi sincs állandó, csupán az örök változás; semmi sincs biztos, csupán a gyors enyészet. A változás életföltétele, ámde a szeszélyes elme vihar által űzött köd képe, szirtről szirtre ömlő hegypatak, röpködő pillangó játszó színe, egyikben sem található nyugalom, kiindulási alap, állandóság.

És e találkozás után csakugyan majdnem egészen megváltoztatá az ifjú eddigi életmódját. Könyvei közt, dolgozó-asztala mellett csak kevés időt töltött; a nagyobb részt fiatal társai körében különféle szórakozásnak áldozá. Résztvett azoknak egyforma, gyakran unalmas időtöltéseikben, férfias, néha-néha vad, kicsapongó mulatságaikban. A vadászatokban főszerepet vitt, éjjeli poharazásaikat nem kerülte, s

nem ritkán oly térre ragadtatott, a túlüzött szilaj kedv oly kedvtöltésekbe merítette, melyek károsak leendtek egészségére nézve, ha erejét azon eszme nem tartotta volna szüntelen fris erőben, hogy e vídám zajgó életmóddal a kedves leányka kedvét nyeri meg, szerelmét teszi ingatlanná. A szellemdús egyénekre nézve a lelkesítő eszmének van azon hatása, mely a közönséges lelkeknél a test ereje által éretik el, s hol magas, a szellemet elragadó eszme működik, ott a test ritkán gyöngé és erőtlensé. És valóban, ha néha-néha büszke paripáján Jenny ablaka alatt elugratva, ez fehér kendőjével üdvözlétet inte a lángoló ifjúnak, vagy ha valamely vadászat fáradaimai után a leányka lágyan letörle homlokáról az izzadás-csepeket: ilyenkor az ifjú legboldogabbnak hitte jelenét és jövőjét.

Ily térre ragadva, a szenvedélyes multságokban gyakran nem hiányoztak egyik vagy másik tüzes, néha éretlen és műveletlen czimborákkal összekocczanások. Gusztáv nem keresé az ilyes vitákat, de gyáván nemis hátrált előttök s már jelleménél fogva is, becsületének, lovagiasságának feladásával sohasem engedé befejezni a viszályt. A következő színté szinte előrelátható vala. Egykor hevesebb vita alkalmával, kölcsönös bántalmak után, az ellenfél párbajra szólítá fel őt. A viadalt nem leheté el nem fogadnia, s ez alkalommal a szerencsétlen tetemes sebbel távozott a csatahelyről.

A kapott seb először nem látszott oly igen veszélyesnek: de éppen ez okból, a kellő időben elhanyagolt orvosi segély és ápolás miatt kevés idő alatt égő fájdalmak terjedtek el minden tagon, a test és lelek ereje megtört s a sebesült aléltan, szinte eszmélet nélkül fekvék ágyában.

A hír, mikép történni szokott, nem késétt szájára venni ez eseményt, annyival inkább, mivel a sze-

véncsétlen áldozat iránt szinte mindenki melegen érzett s részvétellel viselteték. Jenny is tudá az eseményt, és zongorája mellett némi hangfogásokat kísérelt, midőn a legtisztább szívek leánya, Adél, rettenve, pihegve nyitott be hozzá.

— Az istenért, rebegé a kedves gyermek, te talán nemis tudod a borzasztó újságot, hogy Gusztáv — Gusztáv —

— Hogy Gusztáv párbajt vívott és sebet kapott, egészíté ki látszólagos nyugalommal Jenny.

— És te ezt oly nyugodtan, oly hideg egykedvűséggel mondhatod ki?! feddőzék Adél. Tudod-e, hogy a seb veszélyes, fölöttébb veszélyes, legalább azt mondják. Ő eszméletlenül fekszik.

— Na, természetesen, én nagyon fájlalom ez esetet, szóla Jenny. De hát mit tegyek? Meggyógyíthatom-e én? Bekötözhetem-e én sebet?

— Nem, nem, mondá amaz, de mégis — mégis, oh én nem tudom magam sem, mit tennék: de azt érzem, hogy legalább kellene valamit tenni.

— Tehát mit tennél, édesem? szóla Jenny némi fensőbb szájalommal a gyermeteg leánya ártatlan és szívből jött egyszerűségén.

— Legalább hát sirnék, ha mást nem tudnék tenni. Igen, sirnék, mint a záporosó, mondá emez, mialatt szemei edényéből két folyó gyémántcseppet törölt ki.

— Az mitsem használna. — Aztán valóban mi szükség is volt neki párbajt vinnie? Ezt nem hagyhatom helyben. Gyöngéd költőnek nem kellett volna oly egyének közé elegyednie, kiknek életmódja nem egyezett az övével s egyáltalában nem szolgálhatott neki példányképül. Valóban, ha ezt meggondolom: elhidegül bennem a szájalom.

— Jenny, Jenny! szóla mintegy megrettent hangon Adél, bocsáss meg, de ha nem ismernélek,

azt kellene mondanom, hogy rossz szived van. Nem neked áldozta-e fel minden tetteit? Te igaztalan vagy.

Jenny nem szólott semmit, csupán, szokása szerint, piros ajkait görbeszté föl; azonban barátnője távozása után, nyugtalan kebelrel járt alá s fel szobájában, míg végre asztalkája mellé ülve irni kezdett:

„Kedves Gusztáv! így hangzott a levél. Hallám szerencsétlen esetét s miatta legmélyebb szánakozást érzek szivemben ön iránt. Nem tudom, a seb, melyet kapott, mennyire veszélyes: de úgy hiszem, az ég óhajtásom szerint fogja ön baját bevégezni. Ha önnek a betegség kínos perczei közt némi enyhületet vagy legalább örömet hozhat az én részvétem: győződjék meg, hogy én is szenvedek ön miatt s kérni fogom minden nap az istent, hogy ön minél előbb megjelenhessen nálam, midőn önt óhajtva s meleg kebelrel elvárja Jenny.“

Az összehajtogatott színes papírral egy leány-cseléd Gusztáv lakására sietett.

Gusztáv azonban nem olvashatá el a sorokat. Ő forró lázban, öntudat nélkül feküdt ágyában. Egyetlen hű öreg szolgája ápolá. Az orvosok kevés reményt nyújtottak életéhez.

Néhány nap telt el. A veszély nem fogyott, de növekedett. Éj volt. A hű öreg cseléd, miután több éjet álmatlanul átvirrasztott szeretett ura mellett, ellankadt, kimerült s a megtört test gyöngesége győzött az akarat hatalmán. A beteg föleszmélt ájúlásszerű állapotából; felült ágyában és széttekintett. Szolgája széken pihent s a falhoz támasztva fejét, édes álomba volt merülve. A világernyő mögé gondosan elhelyezett mécs csak fátyolozott derűt hinte el a szobában. Gusztáv fölöttébb gyöngének érzé magát: de öntudata világos lőn; emlékezett

mindenről, eszébe jutott Jenny és szerelme. Mint szelíd szellemárny lebegett még mindig meleg fantáziája képein a szép leányka, fülébe hangzottak egykori édes szavai, s mintha forró arczán érezte volna könnyű, gyöngéd újjainak enyhítő hatalmát. Szemei az ágya mellett álló asztalka felé fordultak, megpillantá ezen a rózsaszínű levelkét, mohón nyújtá ki feléje remegő kezét, megragadá s nem tudva, de érezve, kitől jó az, erősen szorítá kebléhez. Aztán fáradságos igyekezettel fölkel, tántorgó léptekkel a pislogó mécshez vonszolta magát s tévedező szemeivel elolvasá az odarajzolt sorokat.

Óh szerelem, ifjú sziveknek magasztos hitvallása! E sorok szolgáltak az elszállandó lélekre nézve vigasztaló imául s biztató lelki szózatul.

— Óh Istenem! mondá magában az ifjú, miközben szemeiben túlvilági öröm ezer csillagfénye ragyogott, ő csakugyan szeret engem! Óh ha még egyszer láthattam volna, csak egyszer! De az nem lehet, — nem lehet, mert én meghalok, érzem végemet. Meghalok ím, folytatá aztán a kedvelt költővel, még most is a költészet kertében szaggyatott virágokkal körítve halottas ágyát:

Meghalok ím, s nem bú, nem bánat erőszaka öl meg,
 Sebben nem halok el, nem is aggság visz tova engem,
 És nyomoresztendők; de korán, ép, ifjú koromban —
 Óh szerelem, lelkem szép üdvössége, te ölsz meg!

És valóban úgy volt.

— Azonban nem; kezdé ismét mintegy iszonynyal, itt nem halhatok meg, hozzá oly távol! Legalább közelében érjen el a végpillanat, ott, hol ő jár, hol ő szívja a leget, hol ajkai mosolya után egy-egy csillag gyúl ki az égen és szemei tüzétől égőbb a rózsaszíne, illatosb az ibolya, láttára előbb feslik a bimbó nyiló öröme s tisztább harmat száll az égről. Igen, ott, egyedül ott kell meghalnom, sóhajta

ez utolsó határozat lángjától megkövesült szemeit élénken meresztvén ki. Ott, ott, ott!

E határozattal felállt, csöndesen ágvához lépett vissza, ismét megpihent. Aztán hozzá kezdett a szerelmi láz utolsó művéhez. Halkan, nesz nélkül, nehogy az öreg szolga figyelme fölébredjen, magára kezdé öltetni ruháit. E munka csak lassan és sok fáradsággal ment végbe, ámde utóljára győzött a makacs határozottság. Az öltözés után ismét pihenni kelle, mert csekély ereje kimerült. Az egész idő alatt kimeredt, félelmet, sőt iszonyt gerjeszthető szemekkel tapadt az öreg szolga nézésébe, mintha ellensége, gyilkosa volt volna az, remegve, hogy ha fölébred, szerencsétlen szándokában meg fog akadályoztatni.

Az öreg szolga, ébren akarván az éjet átvirasztani, nem zárta be estve a beteg szobáját. Így Gusztáv sok fáradság és zörej nélkül csöndesen felhúzza a kilincset, kilépett az udvarra. A szelíd és tiszta fris nyári éj lege valamennyire erőt kölcsönzött a kimerült idegeknek s a beteg lassan, de pihenés nélkül lépegetett át az udvaron a téres utczára.

Éjfél órája jól túlhaladt, s a fogyni kezdő hold már magasan áll a felhőtlen égbolton. Az éji kalandor itt-ott a falakhoz támaszkodva pihent ottan-ottan, s aztán tovább folytatá ábrándos útját. Bár a test e merész munka alatt mindinkább veszté különben is csekély erejét: de a lélek hatalma annál jobban növekedett, minél közelebb-közelebb jutott azon házhoz, hová utolsó vágyai ragadták. Halványan, kiaszott termettel, tévedező léptekkel inkább sírból fölkelt és visszatérő halotthoz hasonlított az ifjú a sápadt hold fényénél, mintsem élő, még most is szenvedélylyel bíró lényhez.

Már nem messze volt a kedves lakása, már

láthatá a házat, mely szelíden, biztatólag látszott előtte állani; hol azonban nem szabadulást, életet keresett, de hol halni akart. A hold szétáradó ezüstje ragyogva mosódott el az ismert ablakok üvegein, mintha a szobák ki voltak volna világosítva. Gusztáv szive nem képzelhető örömrészlet súlya alatt kezdett remegni, lábai ingadozóbbak levének. Az eddigi fáradság most már teljesen kimeríté utolsó erejét; hegedni kezdő mély sebe az utazás alatt előidézett mozgás által felszakadt, szétnyilt. Érzé tagjain a bőven leszivárgó meleg vért. Szemei homályos fátyollal vonultak be s minden ellenküzdes daczára félájúlva omlott az utcza porába.

Azonban a lélek előtt lebegő erős föltétel csakhamar ismét visszaadá teljes eszméletét; föl akart állani, de tagjai nem bírták. Minden kísérlet, erőfeszítés sikertelen vala. A kimerült tagokban többé nem vala erre tehetség.

— Óh nagy Isten, rebege az ifjú, a szelíd holdfényhez emelve kialudt szemei világát, óh hatalmas isten, adj erőt, ne engedj itt meghalni! Hold, le ne szállj a tengerbe! nap, föl ne emeld világító fáklyádat, míg én oda — oda nem megyek, hol meghalni akarok. Természet, sors! bámúltalak és szerettelek mindenkor: de most megvetlek, elátkozlak, ha a haldoklónak végső, egyetlen óhaját teljesíteni nem engeditek. Nagy isten, te nem lehetsz oly kegyetlen!

És e szavakkal kinyújtott kezeivel tolva odább magát, mászni kezdett a hideg földön. Hallhatólag pihegve, hosszú fájdalmas lélekzeteket szíva, kétségbeesett végerőködéssel vonszolta magát tovább-tovább, úgy hogy e kínos, szinte reményfosztott küzdés tekintete borzadályteljes szánalmat gerjeszthetett volna a szemlélő lelkében.

Végre irtózatoss munká után eléré a mindenkor nyitott kaput. Az ismert házieb ugatva rohant eléje:

azonban fölismerve a nyomorult fetregőt, hízelegve kezdé arczát s aztán a szerencsétlen nyomában csurgó fris vért nyalni. Ó, az őrjöngős szenvedő, a ház felé csúszott tovább-tovább, lassú csigázattal, s a kutya híven követé mindenütt.

Jenny hálóterme az előszobán keresztül a tornácra nyílt. Gusztáv egész ideig hatolt, merev, hidegülő, vértől fosztott tagokat hozva kedvese ajtaja elé. De a szív még mindig forró, szenvedélytelt volt s a néma márványarczon az öröm némilágy sugára derengett, midőn fejét azon küszöbre hajthatá, mely a szép leányka szobájába vezetett.

Darabig mozdulatlanul hevert a hideg kövön. A vér még mindig vékony piros szalagként csörge-dezett sebéből: aztán néhány percz múlva lázas vonaglász rázta össze alélt tagjait. Lecsukódott szemei ismét feltárultak.

— Tehát itt vagyok, mondá elhaló szóval, miként fuvola enyésző hangja a távolban; itt vagyok, hol ő is él, hol most szelid éji álmát aluszsza. Minő álmái lehetnek most! Óh nem képzei, hogy — — de ne is képzelje, — ne tudjon semmit. Lásson álmában tündérörömöket, rózsatavaszt, én pedig, óh nekem minő álmaim leendnek! — — Igen, ő itt szokott járni, ezen küszöbön suhannak el lábai, — itt — itt, — és forró csókjait hinté hideg ajkaival az élettelen deszkára.

— Minő boldog vagyok, kezdé aztán ismét felmagasztalt lélekkel, minő boldog halálom! Együtt pihentünk mindketten, érzem közelléte édes hatalmát, tagjaimon lágyan hevítő láng árad el. Szemeim előtt gyönyörű képek! Ó fekszik ott, fehér patyolat-ágyában, angyal viraszt álma fölött, keble fehér rózsa, kinyúló keze lefüggő gyöngyvirág, a hold ezüst fátyollal leplezi arczát. Óh ő szép, igen szép. Már itt

lebeg, előttem, megdicsőülve, az angyal karjáu. Megyek, én is megyek.

E hangokra néhány tompa csuklás következett. A másik perczben a hold a hajdan szép ifjú hullájára hinté világát.

Midőn a szelíd ég piros gyermeke, a fris reg eljött: egy nőcseléd fölkelvén, kilépett a tornácra. Tüstént megpillantá a szerencsétlen ifjú holttestét, s közelebb lépve a hullához, fölismeré úrnője kedvesét.

A leány rettenve, elborzadva futott be Jennyhez.

Ez még akkor puha párnáin szunnyadva pihent. A cseléd kétségbeesett berohanása azonban föltenté nyugalmas álmából.

— Nagysád, az istenért, rebegé a leány szinte öntudat nélkül, Gusztáv úrfi — Gusztáv —

— Gusztáv? Mit akarsz mondani? rebegé Jenny, felnyitván szemei kék csillagát.

— Ő itt van, — itt, nagysád ajtaja előtt — itt van —

— Itt? kérdé Jenny másnemű meglepetéssel; az. Istenért, menj, gondod legyen rá, hogy be ne jőjjön. Minő ötlet ez?

— Ő nem fog bejöni, nagysád, ő itt fekszik, a küszöbre hajtva fejét.

— Betegen? mondá Jenny.

— Halva, megmeredve, nagysád, válaszolá a leány.

— Irgalmas ég! kiálta elszörnyedve, s kiugorván ágyából, hirtelen magára rántá pongyoláját. Egy pillanat alatt az előszobán keresztül Gusztáv hült testénél termett.

Lehajolt a hideg hullához, ki életében őmiatta annyit szenvedett. Ólébe emelé, kibontakozott fehér kebléhez szorítá az ifjú fejét, sárga, dermedt arczát.

E kebel bármily szép, meleg és életteljes volt is, nem adhatott többé életet az elköltözöttnek.

— Mindenható Isten, ő csakugyan meghalt, kiálta keserves hangon Jenny, kinek fájó érzeményei közé e perczen a vádló lelkiismeret szúrásai is vegyültek, — ő meghalt!

— Igen, meghalt és kegyedért, szerelemből. Kegyed vitte őt sírba, szóla előtte egy hang, a hű öreg szolgáló reszketeg, szívhasgató hangja, ki föl-ébredvén, eltűnt urát keresni jött és föl is találta, hogy örökre elveszítse, s most látva a kiszenvedett ifjút, roskadozó lábakkal s könnyben úszó szemekkel állt a hulla mellett. Az Isten fizesse vissza a kisaszszonynak!

A kis város népe legmélyebb részvétellel kísérelte sírjába Gusztávot. Jenny is ott volt a temetésen, csupán Adél hiányzott. Ah, ő nem jelenhetett meg. Minden őszintesége és gyermeksége mellett sem engedheté a leányi szemérem, hogy égő, vörös, kisírt szemeit a nagy közönség kíváncsi tekintetének bemutatassa.

És Jenny, Jenny? — Órála ez esemény után csupán annyit jegyzett föl az ily tárgyak történésze, a hír, hogy a következő farsangi bálokban ő tartott a tánczvigalmak királynőjének, s legbecsesebben tánczoló a deli mazúrt és ingerlő polkát.

Iker-testvérek.

A közelebb lefolyt karácsonyi ünnepeket egyik régibb barátomnál töltvén el, izletes ebéd után a kandalló tüze mellé vonúltunk s szivart gyújtva, barátomnak kellemes szöke neje szivélyes mosolylyal nyújtá felénk a párolgó fekete kávé.

A gyermeteg, szelid házinő angyalarczán legeltetve szemeimet, éppen azon fájdalom merült fel bennem, hogy ifjabbkori hiú ábrándképeim miatt szomorú nőtlenségben kell megőszülnöm, holott egy vidám kedves nő mily boldoggá képes tenni a férfit!

Merengéseimből a belépő cseléd ébresztett fel, ki sárosan és átázva, a közel eső postaállomásról a hirlapokkal együtt egy levelet kézbesíte barátomnak.

Míg én mohón a napi hírek után nyúltam, addig barátom a töretlen levelet hitvesének adá át.

— Női kézírás, de nem ismerem, jegyzé meg egykedvűen barátom.

A nő feltöré a levelet s megpillantva az aláírást, mintegy öröm és megrettenés hangján kiálta:

— A zárda fejedelemasszonyától!

Én a távir dai sürgönyöket betűzgetém, midőn kevés idő múlva a nő könnyei hirtelen előtörtek s zokogva mondá:

— Meghalt, — szegény Benigna néne meghalt!

— Meghalt?! viszonzá a férj igazi, benső szánalommal. — Szegény szenvedő! Most végre tehát megtalálta a boldogságot.

A szép nő mindegyre sírt, szemeinek gyémántcseppjei a nyitott levélre hullottak, melyet újra, meg újra átolvasott. Szinte óhajtani kezdém magam is a halált, hogy aztán ily szemek forró harmata hulljon hantjaim fölé.

A jelenet érdekesebb volt, mintsem a száraz hirlapolvasás tovább leköthetett volna. Mintegy kérdőleg tekintettem hol barátomra, hol — és minden esetre gyakrabban — a kecses Niobe-arczra.

— A boldogult nevelője, s legmeghittebb társnője volt hitvesemnek a kolostorban — kezdé barátom felém fordúlva. — Mindketten mondhatlanul

szereték egymást. Nőnek természeti jó hajlamán kívül, azt hiszem, a boldogult hölgynek köszönhetem házi üdvömet. Nemde Luiza?

— Szegény jó Benigna! — szóla Luiza, a nélkül, hogy férjének különben sem nagy nyomatékú kérdésére felelne.

— Persze, természetesen, nőm darabig vigasztalhatlan lesz e haláleset miatt, — folytatá tovább amaz. — És valóban, azon szerencsétlen egyén meg is érdemli a szánalmat. Ha tudnád, minő különös s egyszersmind szívszaggató, lelket sújtó élettörténet jutott azon hölgynek osztályrészeül! De ezt meg is kell hallanod. Nőm, ha első fájdalmát kisértá, majd a hosszú estén elbeszéli neked a boldogult történetét. Úgy-e, Luizám, el fogod beszélni a történetet?

Luiza fejével némán igent intett, mert fájdalma miatt a szó elfúlt ajkain . . .

A délután lefolyt, az est eljőve, s engem kettős érdek készített, hogy a nő némán tett ígéretét igénybe vegyem: az érdekesnek mondott történet, és a kedves nő ajkairól lezengő elbeszélés.

Fölszólításomra tehát a szives nő ekképpen kezdé:

„Mintegy tiz éves lehettem, midőn szülőim által, neveltetés végett, a Sz*-i apácza-kolostorba vitetém. A zárda szent nénéi közül egy szelíd, de rendesen bánatos arcú, halvány hölgy csakhamar kitűnő hajlammal kezdé irántam viseltetni. Szülőimtől távol ki nem mondhatom: minő jól esett nekem e meleg ragaszkodás, s a mint ez napról-napra nőtt, én is a legnagyobb figyelemmel s odaadó engedelmességgel viszonzám e szeretetet. Ez apácza Benigna volt. Reggelenként, fölébredésemkor rendesen őt láttam legelőbb, ő vele imádkoztam, neki mutatám be mindenkor először bevégzett apró munkámat, s örö-

möm határtalan volt, ha dicséretét kiérdemeltem, s magamon kívül ragadt, ha kötelességem kitűnő teljesítése következtében lágyan és anyailag megcsokolá homlokomat.

„Szellemi neveltetésemet e jó nőnek köszönhetem. Gyakran, ha karjába fogódzva, nyári estéken, föl s alá sétáltunk a kolostor kertében, szelíd, átható szavakban beszélt előttem a női szelidségről, türelemről, keresztyéni szeretetről. Én élénk figyelemmel hallgattam beszédét, inkább, mint bárkiét. Gondviselése alatt, idővel, nem érzem terhesnek a szülői háztól távollételt, s ha néha atyám és anyám látogatására haza vitettem, a csak rövid megválásra is könnyek közt bocsátott el s én keservesen sirtam mindannyiszor karjai közt.

„Négy évig voltam a zárdában, ennek eltelésével örökre oda kelle hagynom a rám nézve kedvessé vált helyet. Elindulásom előtt az egész éjet álmom nélkül töltöttük mindketten, a pislogó mécs mellett beszélgetve. Ez éj halálomig emlékezetes marad rám nézve. Szegény Benigna halványabb volt mint máskor, pedig arcza rendesen a hervatag fehér rózsza leveléhez volt hasonló. Egy idő óta nem úgy bánt többé velem, mint növendékével, hanem úgy nézett, mint legbensőbb barátnőjét. Bennem a kettő volt őszpontosítva: a hű tanítvány s a szerető társnő. Nem tudom: melyikünk fájdalma lehetett szívszaggatóbb?

„És e nő mégis most leküzdé nehéz fájdalmát én értem, részint hogy az enyémet terhesebbé ne tegye, részint, hogy lelki ereje legyen, utoljára elmondani az életre, jövőmre tartozó tanácsait. Mintha mindeddig keveset tett volna arra nézve, hogy tanításai nyomán boldog legyek. Én némán hallgattam őt.

— Luiza, kedves gyermekem, szóla aztán, te

az életbe fogsz kilépni. Boldog leendesz, mert hiszen ki jó szívvvel s keresztyéni állhatatos hittel bír, — az boldog.

Bátorságot vettem magamnak, s felelek, könnyes szemeimet ráemelve:

— És ön — ön, ki oly páratlan lélekkel s minden földi dolgot megszegyenítő hittel bír, boldog-e?

— Igen, az vagyok, most már az, mert benned egy magas szellemű nőt fogok átadni a világnak, — s ez örömem, büszkeségem, boldogságom. Az ég, midőn előbbi életemet szívzaggató fájdalommal halmozta el, éppen ezt akarta, s én megnyugszom akaratában. Én itt, és most már csupán Benigna vagyok, a hajdani Teréz meghalt, elenyészett, boldogtalansága vele együtt. A kolostorban, édes Luizám, nemcsak a nevet változtatjuk meg. Elesnek tőlünk a világi élet fájdalmai is a névvel együtt. Teréz boldogtalan volt, fájdalmak sújtották: de Benigna, hidd meg nekem, oly boldog, mikép csak lehet.

Bármennyire megszoktam is minden szavának kivétel nélkül hitelt adni, mégis e beszédben, már csak életkoromnál fogva is, annyival inkább meggondolva a szelíd lelkű nő örök bánatot mutató arczát, kételkednem kelle.

Forró szavakkal, kézcsókok mellett kérém: beszélne el élettörténetét. Elmondám, hogy szeretetének e legnagyobb nyilvánítását akarom magammal kedves emlékül elvinni. Némi vonogatás után mégis végre engedett kérelmemnek.

„Életkorom három évvel haladta a tiedet, édes Luizám, — így kezdé Benigna, — midőn egy jeles ifjúval ismeretséget kötöttem. Ő egy régi, de nem fölöttébb gazdag család sarjadéka volt. Szüléi már akkor nem éltek. Anyját azon időpontban veszté el, midőn iker-testvérevel együtt a világra jött. Nem

sokkal később atyja is elhalt, s a hátramaradt vagyomból a két árva nem fényesen ugyan, de elég illendően neveltetett, mígnem teljes korukat elérték, s a szülői javak kezökbe adattak.

„Ez időpont azonban még nem jött el, midőn a két iker-testvér közül az egy pár óranegyeddél idősebbnek hajlamát megnyertem. Aurél, — így nevezék őt, — teljesen megérdemlé vonzalmamat. Nem megvetendő alak és vagyon, s e mellett tiszta jellem s művelt lélek, kortársai közt a nagyobb száma fölé emelék őt; — e mellett, ha talán hiúságom többet kívánt, családi összeköttetései elég fényesek valának.

„Ámde mit beszélek sokat? Én szeretem őt. É szerelmem az elismerésen s tiszteleten alapúlt, annál-fogva állandó, változhatlan volt.

„Aurél csak ritkán s keveset beszélt előttem is iker-testvéréről. Ez, kit Kálmánnak neveztek, merőben ellentéte vala bátyjának. Már az iskolában munkátlanság s tivornya közt pazarlá el pénzét és idejét. Később, megvetve gyámjai s testvére minden intéseit, kicsapongó társaival romlott életmódba süllyedett. kávéházakban, kártyaasztaloknál tölté éjeit, s végre iskoláit be sem végezve, Bécsben, mint kalandor és szerencselovag, mocskolá be elődei szép nevét.

„Félév múlva Auréllal való ismeretségem után, o elérte a teljes kort s a szülei örökség átadatott neki. Mielőtt azonban velem örökre összeköttetnék, Bécsbe szándékozott utazni, hogy egyrésztől eltévedt testvérével a vagyonra nézve osztályos egyességet kössön; másrésztől hogy, ha lehet, őt a jobb erkölcsre visszavezesse. Terve az volt, hogy mihelyt utjából haza tér, velem késedelem nélkül az oltárhoz lépend. Az időpont visszajövetelére pontosan meg volt határozva.

Nem képzeled, édes Luizám, mily boldog vagyok a távollét ezen ideje alatt. Ő, bár messze, képze-temben mindenkor mellettem volt. Örömmel szemléltem minden nap legnyugtát, mert tudám, hogy elmúlása is közelebb hozott a forrón óhajtott perczhez. Gondolataim csak jövődő boldogságomon tévedeztek. Mindennap megnéztem ruhatáramat. Az élettelen selyemszövetek csak szerencsémét látszottak fülembé susogni. Csendes magányomban kiválogattam: melyik öltönyben fogadandom őt, — melyiket veszem magamra menyekzóm napján. Elkészített menyasszonyi ékszereimben, koszorúmban mintha ő mosolygott volna felém; — csipkéim, gyöngyeim az ő szerelméről szólottak, némán és titkon, de mégis világosan érthetőleg. Százszor megpróbáltam: melyik virág illik jobban hajfürteim közé: a piros vagy fehér rózsa-e, vagy a tarka szegfű? Ha ez hiúságnak mondathatott: legalább az a valódi, tiszta szerelem hiúsága volt.

„A megérkezésére rendelt napnak előestéje meg-érkezett. Keblém az idő közeledtével már is lázasan kezdett dobogni. Mily nagy volt meglepetésem és fájdalmam, midőn az napon Auréltól a következő tartalmú levelet kaptam a postáról:

„Kedves jó Terézem! Mélyen fájlalom, hogy szomorúságot kell okoznom szelíd lelkednek. Kézvonásaimról láthatod, hogy ujjaim reszketve írják e sorokat. Egy véletlenül jött betegség ágyba szögezett, s nincs reményem, azt legalább hetekig elhagyhatni. Önfájdalmaim s szenvedéseim parányik annak meg-meggondolása mellett, hogy tégedet kénytelen vagyok megcsalni, s adott szavamat be nem válthattam. Azonban vigasztalódjál, s légy jó reményben. A betegség nem veszélyes, csak gyöngye vagyok, s az orvos határozott tanácsa szerint pihenésre és ma-radásra van szükségem. Mihelyt azonban mozdul-

hatok, rögtön indulandok, s talán előbb, mintsem gondolnád, nálad lesz — szerető Aurélod.“

„Képzelheted, e levél minő fájdalmat, aggodalmat okozott lelkemnek. Nem mintha a levél szavainak nem hittem volna, sőt inkább mert szerelmem lázas képzelgése nagyobbak rajzoló a bajt, mint a miként a sorokban festve volt. Ébren beteg ágyában állott előttem, elalélva, szaggató fájdalmakkal küszködve s rövid álomban meghalni láttam, halaványan, elkékült ajakkal. Valóban a képzelgés kínai nagyobbak a valóénál.“

„Másnap éppen szobámban munkaasztalomnál ültem foglalkozás nélkül, mert eróm arra nem volt. Egyszerre ajtómon kopogás támad. Kedvetlenül mondám a „szabad“ szót. Az ajtó nyílik, és — és Aurél lép be szobámba.

„Az első perczen meglepetésemnél erősebb volt a szerelem és öröm. Hangos sikoltással rohantam az érkező elé, s keblére vetém magamat. De aztán ott, nem bírva el a többféle érzelmek hirtelen jött súlyát, ájúlva rogytam a földre.“

„Midőn eszméletem visszatérni kezdett, az ő ajkai forró érintését érzem hideg homlokomon. Egy pamlagon feküdtem, Aurél mellettem ült, figyelmes szemeit rám szögezve. Fölöttébb halvány volt, mit már a rövid időperc alatt, érkezésekor is tapasztaltam. Szemei bágyadtak valának és fénytelenek, s általánosán egész arczkifejezése komolyabb, fagyosabb és sötétebb, mint annakelőtte. Én ezt mind a betegség következményeinek tartám, — még így is szép és kedves volt előttem, — s legkedvesebb nem gyanított megérkezése.“

„Gyöngéd szemrehányásomra, hogy küldött tudósítása daczára, véletlen érkezése által miért készített ily alig elviselhető pillanatot számomra, röviden elmondá, hogy a betegség csakugyan nem volt

költött tény, hogy mindazáltal ez nem gátolta jövőtelét, ámde meglepetést akart szerezni számomra, nem gondolván meg, hogy a két ellenkező behatás elviselhetlen lesz idegeimnek. Ez nehezen esett, hogy oly kevéssé látszék ismerni szívemet, — de hallgattam.

„Hogy kedvesebb tárgy által feledtessem mindkettőnk részéről a lefolyt nehéz pillanatot, menyegzőnkről szólottam, melyre részemről minden készen volt. Ő egy-két napi halasztást kívánt a kitűzött időponton túl, melybe örömet adtam egyezésemet, noha megvallom, csodálatosnak látszott, hogy éppen ő akarja tovább tolatását azon szertartásnak, melyet addig oly hön óhajtott, s mely miatt elkerülhetlen utjára is oly kedvetlenül indult. Azonban még ezen körülményt is a lefolyt betegség maradványának tulajdonítám. Aztán őt mondhatlanul szerettem, s így megnyugtattam kedélyemet.

„Néhány nap múlva az eskető végbement, — én mondhatlanul boldog valék. Férjem szeretett, én pedig imádtam őt. Ő úgy látszék, nem élt másnak csak szerelmemnek. A házból csak ritkán távozott, egész napjait s estéit velem, társaságomban tölté. Ő is boldognak, elégültnek látszott: azonban kedélyén mindenkor bizonyos komolyság, hogy ne mondjam, csüggetegség volt észrevehető. Arcza rendesen sötétebb, borultabb volt, mint azelőtt, ismeretségünk régibb napjaiban. Azt hittem, hogy mind ez a nő élet komolyabb, valódibb helyzetéből eredő okok szüleménye. Gyakran, ha szobája magányában megleptem, izgatott és szórakozott hangulatban találtam őt, melyből csak nehezen tért ismét a vidámabb, bizalmas társalgás terére. Homloka ilyenkor aggasztó redőkbe volt vonva, melyek talán minden más nőt elrettentettek volna, csak engem nem, kinek a hitvesi szeretet és kötelesség közepett nem

volt más gondolatomban, mint őt a legboldogabb férjjé tenni s szerelmem ezerféle nyilatkozatai által oszlatni el a gondokat, melyek felől nem akartam tudakozódni, — csupán megédesíteni, feledtetni kívántam azokat.

„Mintegy két hét folyt el így. Egy napon férjem szokatlanabbul komolyan tért vissza rendes délelőtti sétájáról. Ebéd fölött alig ejtett egy-két szót, míg végre nyugtalan tudakozódásom után, gyöngéden megfogva egyik kezemet, kijelenté, miszerint hirte' en közbejött körülmény sürgős és talán hosszú időre terjedő távozását kívánja. Én annyival inkább megrettentem e szavakra, mivel ő, a férfi, oly kitünő kedvetlenséget mutatott ez utazás miatt. Lelkemet valamely vész érzete nyugtalanítá s csak alig volt erőm: kérdést intézni hozzá, hogy mikor és mennyi időre akar távozni? — A felelet még inkább aggasztá szívemet. Ő tüstént, a következő reggel volt elutazandó, elmaradása idejét nem tudá bizonyosan megmondani, csak annyit említett, hogy az kétségenkívül, igen hosszúra fog terjedni. Egyébiránt, állítása szerint, utazása célja Bécs és a testvére közt még mindig felforgó kellemetlen ügy vala.

„Én elfogulva hallgattam s a délután az utazásra szükséges készületek közt telt el. Férjem ezalatt munkaszobájában nagyobbrészt irással foglalkozott. Mit irt ő ez idő alatt, nem tudhatám.

„Midőn másnap az indulás percze elközelgett, férjem különösen meg vala indulva. Szemeiben könnycseppek fénylettek, én pedig zokogva feküdtem karjai közt. — „Teréz, — mondá férjem fojtott hangon, mialatt engem gyöngéden kebléhez szorított, én mint mondám, hosszú időre távozom. Ki tudja: mi történik az alatt? Reményelhetem-e, kedves Teréz, hogy

te mindenkor hű leendesz hozzám s más egyén meg nem fogja ingatni szerelmedet?"

„Mondanom sem kell, hogy e szavak kétszeresen fájdalmasan estek szívemnek. Egyfelől a kétség, másfelől e kérdésben befoglalt jelentése annak, hogy ő hosszú, igen hosszú időig fog távol lenni. Alig volt erőm egy-két hangot rebegni, azonban rövid aggodalmas kérdéseimre mindenkor kitérőleg válaszolt, s azt mondá, hogy csak szerencsés visszaérkezésével fog utazása felől kimerítő fölvilágosítást adni számomra.

„Midőn néhány percz múlva távozott, a kocsi elindult után is többször vissza-visszatekintgetett felém, ki márványszoborként állottam a kapuban s kendőmmel integettem neki istenhozzádot, azután szobámba térve, néma könnyek közt vetém magamat pamlagomra.

„Oly elhagyatva, oly boldogtalannak érzém keblemet.

„Másnap még föl sem száradtak könnyeim, magányosan ültem szobácskámban, midőn az ajtó hirtelen fölpattant, s férjem vidám arczczal, ragyogó szemekkel rohan elém s ölelésemre.

„Csodálatos, ugyanazon nemű meglepetés, mely a legközelebbi alkalommal földhöz sújtá a hajadon leányt, most örömmel tölté el, főlemelé a hitves kebelét.

— Aurél, Aurél! — kiáltám s egy percz alatt karjai közt valék.

— Ki hitte volna? Ez volt életem utolsó boldog pillanata.

— No de az mégis nem szép tőled Aurél, kezdem, hogy másod izben is ily átrázó meglepetést készítesz nekem. Aurél, ez nem gyöngédség.

— Másod izben? — kérde Aurél csodálkozva, — hogyan?

— Hát talán nem emlékezik az én férjem, — folytattam kedélyesen, — hogy a minapi első érkezése is ily véletlenül történt, aztán kedélyem nem bírhatta meg annak súlyát.

— Férjem? Minapi érkezés? — szóla Aurél oly szemeket meresztve rám, mintha eszméletem tisztaságában kétkednék.

— Az Istenért, Aurél, ne nézz így rám, — hiszen csak nem álmodom s nem vagyok tébolyodott.

— Nem, nem, de ha tébolyúlt nem vagy, akkor én fogok megőrülni.

— Aurél, elrémítesz! Tegnap elutazásod különös volt, de most megérkezésed még különösebb.

— Tegnap, tegnap, — mondá Aurél mintegy fogai közt. — Tegnap még tizenkét mértföldnyire valék tőled távol s a minap, melyről talán beszélsz, ágyamba szegezve feküdtem Bécs egyik épületében.

— Meg nem foghatom, — szólék, — hát nem vagyok-e hitvesed?

— És te csakugyan hitves vagy? — kérdé Aurél.

— Igen, tied, — te vagy férjem.

— Óh nem, nem, csalódot. Jaj nekem s jaj neked, ha szavaid valók.

— Aurél? hogyan? ne kínozd lelkemet.

— Jobb volna talán, ha nem tudnál semmit, mert gyanításom fájni fog, — éles sebet vág szivedbe. Ő volt az, bizonyosan ő volt az, — a nyomorúlt!

— Ki? kicsoda? szólj, Aurél!

— Testvérem, — szóla Aurél oly hangon, mintha halált kellett volna kimondania.

— És valóban úgy volt. Én nem az Aurél hitvese valék, hanem a hozzá mindenben hasonló iker-testvére,

ki azalatt, míg Aurél beteg-ágyában szenvedett, bizonyos dolgai végett hazájába utazott.

„Azonban sem akkor, sem azóta nem tudhatám meg ez emberietlen tett minden körülményeit. Csupán a sivatag, a lelket rázó való állott előttem iszonyú tisztaságban. Mindketten meg valánk csalatva.

„Fájdalmamat nem akarom rajzolni, — arra még most is képtelen volnék. Akkor bódult, zavart valék. Csak annyit tudok, hogy lelkem is meg volt hasonolva. Férjemet szerettem, mert Aurélt képzeltem még mindig benne: de emezt sajnáltam, mélyen sajnáltam, mert jól tudám, hogy vesztése égő kínokkal ostorozá keblét.

Alig emlékezem már együttlétünk további perceire. Úgy hiszem, vigasztalni akartam őt, melyre ő keserűen mosolygott, s csupán e szavak csengenek még fülembé, melyeket többször lázas dühhel mondott el előttem: „A nyomorult meg fog lakolni e tetteért!”

Másnap Aurél bucsú nélkül távozott. Ez fáj, mondhatlanul fáj. Csak egy kézzsoritást, egy szíves istenhozzádot sem nyerhettem tőle. A szolgál, ki rögtöni elutazását jelenté, egyszersmind egy levelet adott tőle kezembe, melyben röviden ezek állottak:

„Asszonyom, nem volnék méltó egykori szerelmünkre, ha legkedvesb kincsem elorzását, bárkin is, meg nem boszúlnám. E célból tehát távozom. Szivemből óhajtom, hogy ön még boldog legyen, hahogy férjétől s tőlem megfosztva boldog lehet. Ez életben nem fogja önnek csöndét megháborítani Aurél.”

Minő napokat éltem ez idő után, könnyen képzelheted kedves Luizám. Mindennap rémegtem, hogy testvérgyilkolás hírét fogom venni. Hála az égnek, ez nem történt meg a szó teljes értelmében. Mintegy hó múlva tudám meg, hogy Aurél egyik meghitt

barátja külföldön az elkövetett tett miatt párbajra kényszeríté az iker-testvért, melyben ez elesett. Most szabad voltam ugyan: ámde Aurél nem jött, — ő nem is lehetett volna az enyém, — s aztán, mi leginkább fájt, ő meg is hidegült irántam.

Midőn férjem elesett: egyik öltönyében egy hozzám címzett levelet találtak. Aurél híven kezembe juttatá Azt. A levél így hangzott: „Kedves Teréz! Ha e levelet olvasod, jele, hogy én többé nem létezem, mert csak halálom esetére akartam néma betűkben szólani hozzád. Most már tudhatod: mit tettem; ámde előtted, csupán előtted szükség, hogy néhány szóval menteni igyekezzem magamat. Midőn először nálad megjelentem, csupán látni akartalak, mint testvérem leendő nejét. A tévedés, melyre nem valék elkészülve, a jóllehet másnak szánt, de engem mélyen meghatott meleg fogadtatás, forró szerelmed, mely a meglepetés percében ájulásban nyilatkozott, engem egyszerre valódi benső szerelemre gyúlasztottak irántad. E perctől fogva lelkem mintegy ki lőn cserélve, megbántam ifjúi könnyelmű tetteimet, s láttam, hogy oldaladnál jó útra tért, boldog férfi lehetendek. Azonban még így is sokáig és erősen küzdöttem magamban, míg végre a csábító szerelem varázsa győzött s testvérem képében nőül vettelek. Most tehát érted már komolyságomat, melyet birtokod sem volt képes földeríteni érted elutazásom okát. Én azt hittem, hogy ha az első zivatar elől elvonulok, minden le fog csöndesülni s még boldogok lehetünk. Ámde csalódtam. Nem csodálom, mert szerelmedért talán én is mindenre képes volnék. Jelenleg a meghalt szelleme csupán azért kér, hogyha éltemben ellened vétket követtem is el, ne átkozd el nevemet, emlékezetemet, mert bűnöm legnagyobbika szerelmemből ered. Élj boldogul, s ha ottan-ottan rám gondolsz,

tudd meg, hogy én még a siron túl is felőled álma-
dozom, — örökre szerető Kálmánod.“

Hogy hosszas ne legyenek, édes Luizám, röviden mondom el, miszerint ez idő óta bezárult előttem egészen a világ. Aurél felől nem hallék többé semmit s több tekintetben nem is kívántam hallani. Elvontam magamat minden társaságtól, csupán könyveim s egy-két emlékdarabom valának társalkodóim.

Két évet töltöttem így. Ezalatt megért lelkemben a határozat: lemondani tökéletesen a világról, mely, hitem szerint, számomra nem teremhetett többé örömeket. Megvallom, a végelhatározás és kivitel nem volt minden nehézség nélkül. Hisz még ifjú valék s oly kevés perczekig láttam a boldogságot: ámde végre győzött öneróm s talán egy fensőbb lény sugallata, mely megmutatá a nyugalomra, elégteliségre s boldogságra vezető utat.

És azóta csakugyan boldog is vagyok, hidd meg, édes Luizám. A világról lemondás csupán a határozás perczében látszik elviselhetlennek; — mihelyt ezt túlhaladtuk, lelkünk tüstént tisztulni kezd a szenvedélyektől, míg végre egészen lerázva magáról e földi érdekeket, csak a legderültebb gyönyöröket fogadja el. Igen, édesem, én most nem térnék vissza a világba, bárminő csábító ígéretekkel hizelegnék is az, — mert itt nyugalmat érzek lelkemben — s azt hiszem a léleknyugalom legfőbb boldogság. — De te azért térj vissza az életbe. Téged még tarka remények röpködnek körül, s hiszem is, hogy élvezni fogod az örömök rózsáit. . . . Én pedig csupán egyet várok, egyet reménylek . . . a halált, mely . . . .“

Itt a kiömlött könnyek elfojták a szép elbeszélő szavait. A történet különben is véget ért. Csak azt sajnálom, hogy ezen esemény, az én tollam által

előadva, koránt sincs oly érdekes mint nekem, ki azt a szende és kellemes szőke nő picziny ajkairól hallottam lezengeni.

Ámde erről nem tehetek.

A rózsabál.

V** mezővárosban rózsabál tartatott. Tudja-e a nyájas olvasó: mi az a rózsabál? Szokásban van némely helyeken, évenként május végén vagy június elején, midőn a természet már kellemekben oly gazdag, midőn a virágok elseje — a rózsa — már kitarja bimbait, — szokás némely helyeken, mintegy a virágok királynéjának ünnepére, tánczvigalmat rendezni. Nem akarjuk, mert nincs itt helye, e szokás eredetét nyomozni, csak azt említjük meg — s alkalmasint, ha mások nem, a tánczkedvelő leánykák helyeslendik megjegyzésünket — hogy e szokás költőileg szép, gyöngéd s mintegy a hajdani kedélydús görög világba varázsolja vissza lelkünket. Mennyiszer énekelték meg már a rózsát, Anacreontól fogva a mai tájköltőig, s mennyiszer fogják azt még megdicsőíteni! A rózsa hasonló az élethez, a szerelemhez, a szép leánykához — mindeniknek vannak virágai és tövisei. A rózsa nemcsak szép, nemcsak pompás, hanem illattal is gazdag, melylyel a szindús györgyike s a gyöngéd camélia nem dicsekedhetik. A rózsa oly kecses virág, másként kétségkívül nem használnák azt szép hölgyek elnevezésére, s mindenestre ha virágzása ideje tánczvígalommal tiszteltetik meg, önmagának az ünnepély tárgyának is jelesnek, szeretetreméltónak kell lennie, mert ki fogja

tagadni, hogy a ki közönnepélylyel megtiszteltetik, az e megdicsőítést meg is érdemelte?

A kiseded vidéki városban tehát rózsabál tartattott. A helység nem volt ugyan népes, — de az idő oly szép, oly vidám vala, s a városka ifjai annyira tánczkedvelők, mint tán sehol, és ez a mai kedélytelen világban mindenesetre igen nagy érdemül róható fel. A város leánykái pedig sokkal inkább jók, sokkal inkább keresztyéni szeretettel teljesek valának, mintsem megengedhették volna, hogy az ő elmaradásukkal a tánczkedvelő ifjak megfosztassanak ártatlan kedvtelésöktől. Adjuk hozzá, hogy a várostól köröskörül nem nagy távolságra eső falvak ifjai és hölgyei szintén nem akartak elmaradni fővárosuk szellemétől, s így csoportosan jelentek meg a vidám tánczvígalomra, — mindezeket egybefogva az eredmény az lőn, hogy a bált megelőzőtt néhány óra alatt, a kis város oly élénk, oly népes volt, mint tán azelőtt soha.

Az ily vígalmaknak különösen azon jellemük van, hogy a tánczra készült leánykák kirekesztőleg rózsafúzerrel vagy koszorúval ékesítik föl magukat. Ah, minő szép is ez egyszerű pompa, melyet a természet, — saját éghajlatunk — nyújt gazdag tárházából. Mint illenek a piros rózsák a sima szőke fűrtök fölé, vagy a fehérek a szöghaj bársonyán! Mint mosolygnak ott, mintha együttéreznék az ártatlan szívek boldog perczeit. Szép élet és szép halál rájok nézve egy éj rövid ideje alatt!

Esti kilencz óra felé már a tánczra készült hölgyek szívdobogva várták, hogy a késedelmes kocsis előrobogjon. Előbb nem is volt volna szabad az öltözőszobák édes titkaiba bepillantani. Most már azonban bátran tehetjük azt. Egyik fényes úri háznál kettős ezüst tartókban égnek a gyertyák, a hízogó tükör föl van állítva; — a szobában külön-

féle nőöltönydarabok hevernek kellemes rendetlenségben. A tükör előtt a szép Nelli áll kigyúlt, piros arczzal, melyet arra talán egy édes gondolat lehelt. Arcza némileg büszke, de mégis oly kedves, oly jó, — órákig elmerengénél vonásain, ha egyszer megpillantottad. Karcsú termete kissé emelt, miként fölnyílt liliom. E helyzetben, e hullámozó fehér vígalmi öltönyben látva őt, a képzelet már lejtteni látja, könnyen, kellemmel, szellemszerűleg, mint midőn kedves tárgyról álmképeket fűzünk magunknak.

Most kerekék gördülése hallik, s a kocsi megáll — közel, a kapu alatt. Ah ez az! Tudjátok-e minő édes rettenést szül ilyenkor a hölgyre nézve ez egyszerű kocsizördülés? Nem? Úgy hát magunk sem tudjuk azt leírni, kimagyarázni. De Nelli még nem indulhat, még hiányzik valami; — a szép rózsakoszorú nincs fejére illesztve.

Most a szobaleány fut be mintegy megijedve, pedig valójában nincs oka megrettennie, mert őt nem éri azon kellemetlen sors, hogy a tánczvígalom édesen gyötrő perczeit érezni kénytelen legyen.

— Kisasszony, a kocsi előállott, szóla a leány lihegve.

— Hamar, hamar csak Emmi, hozd be rózsakoszorúmat, mondá elfogulva Nelli. Hogyan is felelhettük el ezt eddig?!

Emmi sebesen távozott, a szép hölgy pedig addig még egyszer egy futó tekintetet vete tükrébe, kisdud kezeivel egy kissé igazítani látszott fűrtéin, pedig, az igazat mondva, azokon mi igazítani való sem volt. De már ez így megy, ha más okból nem, csupa időtöltésből.

Emmi azonban csakhamar visszajött, — de, óh ég, arcza most már igazán megrettent volt, alig tudott szavakat rebegni:

— Kisasszony, a koszorú nincs helyén.

— Hogyan? az nem lehet, szóla Nelli izgatottan.

— Hacsak be nem hozta kisasszony, mondá a szobaleány.

— Én nem, én nem — kiálta a boldogtalan hölgy, s egyszersmind sebesen futott ki az ajtón a koszorú keresésére.

Ámde a hol nincs, ott a legbűvösebb szépség sem teremthet semmit. A koszorúnak csak hült helye volt. A dolog röviden ez: A szép Nelli egy nem messze faluból érkezett leányka vala. A háznál, hová szállani szoktak ilyes alkalmakkor, egyszersmind két pajkos gyerkőcze uralkodott, nagyreményű örökősei a háziúrnak. Ezek estefelé megpillanták egyik asztalkán a gyönyörű virágkoszorút, s nem törődve semmit bállal, szép hölgygyel, szokással, addig játszottak a fűzérrel, míg rajta tökéletesen megmutatták a romlatagság igazságát.

E szomorú tényállás csak később, valóságos törvényes nyomozás után, jött világosságra, mely alatt a kocsis a kapu alatt egy kissé szigorú észrevételeket tón a pajkos úrfiak helytelen eljárására.

Nelli keserves könnyeket hullatott a koszorú sorsa miatt. Miképpen ne sírna a tánczvizgalomba készülő hölgy, ha valami nem kedve szerint történik, főleg ha ily ártatlan örömről kell lemondania. Azonban virágkoszorú ily későn s ily kised városban már sehol sem vala kapható. A szép gyermek is tehát megtörlé szemeit, s jobbnak tartotta koszorú nélkül jelenni meg a bálban, mint otthon a megtörtént de nem változtatható tény fölött egész éjén át sopánkodni.

A toronyóra kilenczet kongott. Nelli épen e pillanatban ült föl kísérvivel együtt kocsijába.

— Ah már kilencz óra, sohajta Nelli, — a ví-

galom bizonyosan elkezdődött, pedig én a legelső tánczra voltam Emil által fölhíva.

A kocsi megindult, fájdalmas észrevételre egyik kísérő sem szólott semmit.

Két férfiegyén ült a kocsiban Nellivel együtt. Az egyik az édesapa — anyját a jó gyermek jókor elveszté; — másik azon egyéniségek közül való, milyenek, úgy látszik, napról napra fogynak a mostani anyagi világban. Bálint úr, mintegy negyvenöt éves fiatal, nőtlen, nem éppen közel rokona vala Nellinek, de a családhoz szorosán ragaszkodék. Ő a háznál, a cseléden kívül, mindenféle szerepet vitt. Unalmas órákban sakkozott az apával, patience-ot rakott a mamának, míg ez élt, sétálni kíséré a kisasszonyt, fölmondató leczkéjét az úrfival, fontos ügyekben idestova küldetett, s több más eféle, mikkel csak a bizalom megtisztelé. Szüntelen nősülni készült, s mégis nőtlen maradt, s a rokonság daczára néhanéha fél udvarló szerepét játszá, miért ugyan nem ritkán kedélyes boszantásoknak lőn tárgya, milyenekhez csak hölgyek tudnak. Mindent kész volt teljesíteni, mi csak erejétől és szorgalmától kitelt, s élni sem tudott volna a kedves rokon háza nélkül, pedig otthon nem megvetendő vagyon birtokosa vala.

Az apa jellemzéséről mit sem szólhatunk. Csupán annyit említünk meg, hogy miután oly kitűnő szép leánynyal bírt, igen tiszteletreméltó egyéniség, — mi legalább mindenkor hódolunk a szép hölgyek sztlóinek.

Valóban, midőn a kocsi a vígalom helyéhez ért, már akkor a táncz javában folyt. Nelli a zene halatára feledé koszorúját, feledé keserű bánatát, képzületében már ott volt, ifja karján, a repülő párok sorában. Könnyű szökéssel szállott le kocsijából s fiatal zergeként ugrált föl a lépcsőkön, úgy hogy csak az

ügyes Bálint úr volt képes vele mindenütt egyenlípést tartani. Fenn azonban megállapodott, hogy néhány lépéssel elkésett atyját bevárja.

Az előcsarnokban már élénken hallatszott a vídám zene. Ugyanitt a belül vigadó nők és urak cselédjei állongtak különféle csoportokban, némelyek szintén örvendve a boldog találkozásnak, mások suttogó, halk beszéddel elfoglalva, melyben megbírálgaták a bálra jött egyik vagy másik úrfinak vagy kisasszonynak öltözékét, hajékét, termetét, sőt arczát, oly élesen, oly műértőleg, mint bármely kávéasztal egyénei; vagy elmondák, hogy ez és ez a kisasszony melyik uracsnak küldött *billet d'ou-x-et*, mit adott a boldog uracs jutalmúl a szerencsepostának, ez és emez úrfi kit fog nőül venni, s egyik vagy másik szép leányka mikor lép oltár elé — mind fölöttébb épületes és fontos híreket, melyeknél csak az a kár, hogy valamelyik divatlapszerkesztő fultanú nem lehet, máskint egy egész havi tárcza kerülne ki a dilettant ujdondászok jól értesült híveiből.

Távolabb e fontos tudósításokkal bíró érdemes egyénektől, s nem messze a tánczterembe vezető ajtótól egy fiatal leányka áll, szinte mozdulatlanúl, szó nélkül. Kihez is szólott volna? Senki sem volt hozzá közel, s úgy látszék mintha senki sem ismerné, vagy legalább senki sem gondolna vele semmit. Pedig ez igénytelen alak oly szép volt, minőt csak a természet képes teremteni. Öltözete nem gazdag, sőt szegényesnek mondható, de azért nem pórias; föltüzött haja szőke, mint a hullámzó érett gabona, szemeibe mintha az ég egy-egy darabja lopta volna be magát. Ámde arcza halvány, oly halvány, mint a méla hold, mely az erdők fölött áll. Jobb kezében egy tálacskát tartott, melyben néhány fris rózsabimbó s egy egész rózsakoszorú hevert.

A boldog Nelli nem látá meg a leánykát. Ő visszafordulva atyjára várakozott, s midőn ez megérkezék, gyermeki szendeséggel karjába fogódzva sietni akart a zajló tánczterembe.

E pillanatban a fűzért tartó leányka eléje lépett s megszólítá:

— Tessék e szép virágból! mondá, oly zengzetes, de mégis bánatos hangon, hogy lehetetlen vala a figyelmet és részvétet egyszerre föl nem ébresztenie.

Ámde Nelli figyelmét egyelőre nem annyira a csinos gyermek, mint inkább a reménytelenül eléje jött rózsakoszorú nyéré meg. Mintha valamely tündér, vagy jótékony szellem lépett volna utjába, s az ajándékozná meg ez ártatlan, de jelenleg oly drága kincscsel.

— Ah, rózsakoszorú! sóhajta örömmel Nelli, — papa, ezt meg kell vennünk, s az öltözőszobában mindjárt fölteszem. Úgy-e papa, megvesszük?

— Igen hát, gyermekem, hogyne? lőn a jó atya válasza, s egyszersmind már zsebében keresgélt, hogy apró pénzdarabokat találjon.

— Mi az ára e koszorúnak? kérdé az egy kissé kiméletlen és aristocratikus Bálint úr a leánykától.

Nelli megrántá egy kissé az ügyetlen rokon ruháját s feddő szemeket vetett rá.

— Ne kérdezzük, sугá a jó gyermek, majd papa ad neki, a mit akar, mindenesetre többet, mint mennyit ér, — s a koszorú után nyult, melyet a virágárús leányka remegő kézzel nyújtott feléje.

— A kisasszonynak nem pénzért adom, válaszolt a szegény hölgy Bálint úr kérdésére. Öröömre fog szolgálni, ha a kisasszony gyönyörűséget talál e csekélységben. Oh igen, — nagyon jól fog illeni e fehér rózsafűzér a kisasszony szép geszte-

nyeszin fürteire, folytatá némi kesernyés gyönyörrel, olyan lesz vele mint szép menyasszony.

— Valóban nemsokára az lesz, kezdé ismét a vigyázatlan Bálint úr, — jól találta édesem.

Nelli ismét rendreutasító, daczos tekintetet lövelt a rokonra.

— Tudom, óh tudom, kezdé reszketeg hangon a szegény leány, a mi földesurunkat fogja boldogítani kezével. Éppen azért akarok e csekélységgel szolgálni leendő úrnőnknek.

— Ismer engem? kérdé Nelli kissé megütözve, csak most tekintve figyelmesebben a leányka halvány, szép arczára.

— Óh igen, kegyed vidéken lakik, — ma délután mutatták az emberek az utczán. Legyen kegyed boldog és elégült e helyen, azt óhajtom.

E szavak tiszta kedélylyel, de mégis oly sötét, bús érzelemvegyülettel mondattak, mintha könnyek voltak volna kísérei. Látszott, hogy a hölgynek, míg e szavakat ejté, arcza gyöngén kigyúlt, aztán még jobban elhalványult mint előbb. Midőn szavait elvégzé, hátralépett s szemeit komolyan a földre függeszté.

A teremben a zene elhallgatott. Nelli atyjához lépve, ennek néhány szót súgott fülébe.

— Adj valamit, papa, e leánykának, mondá halkán, én majd addig fölillesztem a koszorút, s magával vonván Bálint urat, sietett egy különálló szobába.

Azonban ideérve, tétlenül állapodott meg, s kezében leeresztve a virágfűzért, komoly gondolatokba látszott süllyedni.

Bálint úr kedélyesen sürgeté, hogy tegye fejére a koszorút, de a hölgy némán s mozdulatlanul maradt.

— A manóba, évődék Bálint úr, próbáljuk föl már azt a virágfonatot. Kiváncsi vagyok látni, mi-

ként áll. Szépen van készítve, meg kell vallani. No csak rajta!

— E leányka magaviselete meglepett engem, kezdé végre Nelli komolyan, a nélkül hogy az ösztönző szavakra figyelne. E bánatos halvány arcz, az érdek irántam, kit alig ismer, valami titkos okot rejt magában. Nem gyanít ön valamit?

— Én! én? Már mit gyanítnék én? A leány szegény s talán beteges, azért halvány és szomorú. S az érdekeltség? — a gazdag iránt mindenkor érdekeltséggel viseltetik a szegény. Árt azért nem szabott, mert a vagyonos apa generositásától így többet remél. Tudom én, — már a világon ez így megy. Hanem meg kell vallani, hogy a koszorú igen szép, — senkinek sem lesz szebb a vigalomban.

— És a leányka — nemde szinte szép? kérdé Nelli fontosan.

— Szép, szép biz az, — valóban, — manóba, de hogyan, miért tesz ily kérdést kis rokon?

— Ismernem kell őt, — tudnom: kicsoda, minő állapotú, — sorsát, ha lehet, élettörténetét. Tudnom kell mindenesetre.

Bálint úr nagy szemeket meresztet a különös óhajtás miatt a leánykára.

— Hát hiszen én azt ab invisis elmondhatom, szóla ő, a leány — no a leány — gyermeke valamely szegénysorsú kézmivesnek. Hadd lássuk csak, — igen, alakja, ruházata legalább nem mutat egész pórszármazást. Anyja, vagy atyja, vagy mind a kettő meghalt és szegénységben hagyá őt, s most kötögetésen és varrogatáson kívül ezen ártatlan keregettel segítget szükségsein. No nemde, most már ismeri őt és sorsát, kis rokon? De hagyjuk ezt és siessünk.

— Nem, nem, ez engem nem elégt ki. Félek, hogy ennél valami több van a lepel alatt. Azért is

önhöz fordúlok. Önnek segítnie kell engem, segítnie óhajtásomat, érdekemet.

— Miben szolgálhatok? kérdé Bálint úr szokott udvariasságával, melyet sohasem tévesztett szem elől, mihelyt valamely lovagias szolgálatot remélt teljesíthetni.

— Ön ez estén figyelemmel leend e leánykára, mondá komolyan Nelli. Vigyázni fog minden tetteire. Megjegyezni, hogy kikkel beszél, kiket tart figyelemmel, s ha távozik, utána menend ön egész lakásaig, — ezt megjegyzendi magának s holnap megtudandja származását, sorsát, életviszonyait.

— Én? én? mondá Bálint úr némileg kételkedve s mentegetőzve. Kérem, ez már sok volna. Én szemmel tartsak itt egy szegény virágáros leányt s ha távozik, futkossak utána éjnek idején?! Nem, már ez sok volna. Még utoljára hirbe kevernének miatta. A manóba, a leány szép, sohasem láttam szebbet, — azaz hogy csak egyet, — igazítá ki a lovagias nőtlen rokon, Nellire kacsintva, — könnyen gyanú támadhatna. Nem vagyok már valami eszelős fiatal suhancz. Nem, kis rokon, ily provinciát nem vállalok fel. Sok volna rangomhoz és életkoromhoz.

— De ha talán komoly érdekem, boldogságom, egész élttem boldogsága függ tőle, mondá áthatott bensőséggel Nelli, — akkor sem? Ha szerelmem, szívem kívánja, köteles tudni e leány kilétét?

— Hogyan, — mint megijeszt! szóla az egyszerű Bálint úr.

— Most nem mondhatok többet, csak annyit, hogy ha ön jó rokon, ha ön szeret: teljesíteni fogja kívánatomat. Mert ez nem szeszély, de nagyon is okszerű vágy. Úgy-e megteendi ön, a mire fölkerterm, folytatá szívolvasztó nyájassággal Nelli s egyszerűsmind puha fehér kezeivel végigczirógatá a lovagias nagybátya arcját, oly hizelgőleg, oly bűvös-édesen.

miként csak hölgyek, még pedig szerelmes hölgyek képesek tenni.

— Jól van, jól no, — megteszem, mi tőlem kitelik, — a lehetetlenségre senki sincs kötelezve, még a legnagyobb galantság mellett sem. De, megmondom, ingyen nem teszem ám. Jutalmat várok.

— Mit adhatok én? kérdé Nelli.

— Egy csókot, igen, egy szives rokoni csókot, mondá Bálint úr föllelkesülve, — a nélkül semmi sem lesz az egészből.

— Meglesz, ha hiven és pontosan eljárandott ön mindenben.

— Előre követelem, előre. A nélkül egy tapodtat sem megyek s még csak rá sem pillantok arra a leánykára.

— A tett után, mondá határozottan Nelli, s e szavakra az atya lépett be az alkuvókhöz.

— Hogyan, mi dolog ez? mondá a belépő, látván, hogy még nincs leánya fején a koszorú. Te nem is sietsz? Emil ezóta vár a tánczra. Hamar illeszd föl fejedre. S ezzel egy asztalon álló tükörhöz ment, hogy annak állását kissé megigazítsa.

— Papát vártuk csupán, szóla pirúlva Nelli, tudván hogy ajkai, először éltében, atyja előtt nem valót szólnak. Aztán Bálint úrhoz hajolva lassú hangon sngá:

— Atyám meg ne tudjon semmit kívánatomból. Bálint úr engedelmesen intett fejével.

Nelli most, mintha mi sem történt volna keblében, vidáman a tükörhöz lépett, s rövid idő alatt fölilleszté fejére a koszorút. Oly jól állott az ott. A fris fehér rózsák mosolyogva futák körül sima halántékát. A hölgy szép volt e koszorúval, mintha valamely ifjú tündér, vagy a tavasz élő jelképe volt volna.

— No szépen áll-e? kérdé a tükörtől atyja felé fordulva Nelli.

— Igen, nagyon szépen, lón a válasz. Rád nézve annyival kedvesebb lehet e nemremélt virágfűzér, mivel az valóságos kedveskedés, — ajándék. A leányka egyáltalában nem fogadott el érte semmi jutalmat.

— Hogyan?! szóla Nelli kedvetlen csodálattal s látni lehetett volna, hogy gyöngéd arcán némi halványosság futott át.

— Hasztalan kínáltam, erőtettem, mondá az apa, nem fogadott el semmit, s midőn végre a pénzt tányérjába akartam csusztatni, hirtelen elrántá azt, s egyszersmind maga is távozott.

— Menjen ön hamar utána. Tudnom kell róla valamit, sugá Nelli Bálint úrnak, mialatt atyja mellé lépve, ennek karján a tánczterem felé lebegett.

Az atya büszkén lépdelt, gyönyörű leányát vezetve s észre sem véve; hogy a jó rokon elmaradva tőlük, sebesen futott le a lépcsőkön, semmibe sem véve a 45 évet s a meglehetősen elhízott testtömeget.

Az apa még utjában folytonosan a virágáros leányka különösnek látszható szivességéről beszélt. Elmondá, hogy az adandó pénz mindenestre kielégítő leendett, s hogy a leányka szegénynek látszik. Elmondá, miszerint meg kell vallani, hogy ritka szépség, csak nagyon halvány és bizonyosan beteg vagy szenved, s több eféle, de mely megjegyzésekre itt a bál előcsarnokában talán a világ egy leánya sem figyelmezett volna, főleg ha a lélekben a táncz és zene által felköltött képleteken kívül más érzelmek is zajongtak.

Benn a hullámozó teremben csakhamar tánczba ragadtatott Nelli Emil által, ki őt már békétlenül várá. A leányka édesen hajtá fejét a szép ifjú keb-

lére s oly könnyen lejtett, mint csillagfutás a nyári éjben. Aztán szünet következék, sétált és csevegett az ifjúval, vidáman, szorító elfogúltság nélkül, mintha mi sem történt volna. Egy szót sem szóla előtte a koszorúról és leánykáról. Talán a boldog percz gyönyörei közt mindezek emléke elmosódott lelkében. Talán csak titkolá érzelmeit. A hölgyek oly ügyesen tudják gondolataikat, szenvedélyeiket rejtegetni!

Nyugóra következett. A fáradt társaság nagyobb része az éttermekbe távozott — a pezsgős üvegek és frisítók mellé. Nelli a tánczteremben maradt s Emil karján sétált föl s alá, ottan-ottan kémlő szemekkel tekintgetve a nagy ajtóra, ha nem érkezik-e még az oly fontos ügyben elküldött megbizott.

Végre érkezék az, szokatlanul fölhevült arccsal és izzadt homlokkal, mintha legalább is két mazurt és három csárdást lejtett volna el. Azonnal Nellihez közeledett és szinte karjára fűzé a pihegő leánykát.

— Kérem önt, szóla Emilhez édesen Nelli, nagybátyámmal néhány szót akarnék váltani négy szem közt.

Emil hódoló fejhajtással távozott.

— Mily rettentő sokáig járt ön! panaszkodék Nelli, miután Emil az étterembe tűnt el. Pedig tudhatá: minő kíváncsian vártam!

— Hogy is ne, pattogott a véleménye szerint nagy munkát végzett hős, — az is jó, hogy most itt vagyok. A manóba, — ezek a női szeszélyek! — Be kellett járnom Tolnát Baranyát, — azt véltem, már reggelig sem lesz vége. — Átizzadtam, sárba léptem a sötétben. Egészen újra kellett öltözködnöm. Hogy tetszik, ily időben, ily alkalommal ily éji expeditió?!

— Nos, nos, utolérte ön a leányt, megtalálta szállását, megjegyezte azt magának? —

— Utolérni? hogyne értem volna utól, midőn úgy futottam, mint valamely színlaphordozó. Megtáltam s megjegyeztem-e szállását? — A manó tudja, hol van annak a szállása, ha nem a sírban, valamely kriptában, vagy éppen a szent Gellért hegyen.

— Ugyan miként tud ön bohóskodni ily komoly tárgynál? feddőzék a szép Nelli.

— Bohóskodni? Azt éppen nem akarom. Valóban a tárgy komoly, komolyabb mint kegyed képzeli, kis rokon. Azt csak én tudom. Ha nem tudnám kivel beszélek, azt kellene hinnem, hogy kegyed is valamely valódi vagy legalább öntudatlan ismeretségben és összeköttetésben van azon különös lényvel. Azon hölgy, — azon halvány leány nem is lehet egyéb, mint valamely nyugtalan feljáró szellem, kísértet, boszorkány, vagy éppen lidércz.

Bármennyire alaptalanoknak, vagy legalább tévedésen épülteknek látszhattak is e szavak, mégis nagy mértékben fölingerlék a leányka különben is éber figyelmét.

— Beszéljen, ugyan beszéljen ön már egyszer komolyan a dologról, mondá nyugtalanul Nelli.

— Igen, hát beszélni akarok. Hallja, kis rokon: Kimenve ez épületből, a harmadik vagy negyedik háznál utolértem azon hölgyalakot. Lassan, nesz nélkül lépegettem nyomába, nem hiszem hogy észrevette volna, miszerint követem utját. Ő folytonosan haladt az egyenes utcán. Azt véltem, majd valahol csak meg fog állapodni, mit is vélhettem mást? Dehogy. Már a város vége felé valánk, s ő szüntelen azon irányban ment tovább. Végre elmaradt a város is. Képzelterti kegyed csodálkozásomat. Már azt hittem, hogy nem is e városból, hanem valamelyik közel eső faluból való a kis sátán, s vissza akartam térni, mert azt csak nem tehettem, hogy éjnek idején talán mérföldre gyalogoljak, — midőn

végre egy kertforma hely állott előttünk, melynek fái között ő hirtelen eltűnt előlem.

— Ah igen, valamely városkivüli major lakója, szóla Nelli, bizonyosan kertészleány s onnan hozá a virágokat.

— Kertészleány! Jó is volna. Hallja csak tovább. Természetesen, ha már eddig jöttem, be akaré a vélt kertbe is menni, egészen lakásaig. Be is mentem, miután egy széles és nyitott ajtót találék két árok között. A hölgyet ismét megpillantám, a mint az a sötét fasor alatt tovább-tovább lengett. Itt már, a sűrű lombok sátorában, kétszeres homály uralkodék, mire nézve meggyorsítám lépteimet, hogy valamikép el ne veszítsem őt szemeim elől. Azonban jobbra és balra tekintve, bizonyos fehér, szoborszerű, mozdulatlan alakok tűntek föl előttem. Aztán elveszett lábaim alatt az út, — egy dombhányásban botlám meg, úgy hogy csaknem előrebuktam, s midőn ismét egy-két lépést tettem, egész testemet megütöttem valami keményen és meredten álló tárgyba. Mi lehetett az, — gondolja csak és borzadjon; — fa nem volt, mert simának és jéghidegnek érezték tapogató kezeim. No mi volt, gondolja-e kis rokon?

— Nos, valami kődarab, talán épülethez való.

— Igen, épülethez való, oly épülethez, melyben nagyon csendes és zaj nélkül fogunk egykor lakni mindnyájan. Sírkő volt, kis rokon, igen sírkő, — s én valamely szép kert kelyett, tökéletesen temetőben valék.

— Csodálatos! szóla Nelli élénk figyelemmel.

— Csodálatos ám, de egyszersmind borzasztó is. Magányos éjen, egyedül, temetőben lenni, valóban gyönyörű multság lehetett. A kísértet ezalatt örökre eltűnt szemeim elől. Én sem sokat gondolkoztam; — hirtelen megfordulva siettem kifelé, a merre jöttem. Szerencsémre csakhamar megtaláltam az

utat, melyen odacsábítottam. Sebesen, vissza sem tekintve rohantam hazafelé s csak akkor vevék szabad lélekzetet, midőn az egész átkozott tanyát odahagyva végre ismét a város falai közt találtam magamat.

— Ez különös, fölöttébb különös, szóla Nelli mintegy gondolatokba mélyedve. De ön nem jól tette, hogy tovább is nyomban nem követte őt. Ez érdekes fölfedezés lett volna, méltó talán valamely ügyes író tollára. Ah, önben nincs semmi lovagias szellem, semmi vállalkozási hajlam! Igy elszalasztani a legszebb alkalmat a legnagyobbszerű kalandra! Ez gyávaság, kislelkűség!

— Köszönöm szépen, szóla Bálint úr, egyáltalában nem vágyom az olcsó dicsőségre. Sohasem kerestem a Don Quixotte-féle kalandokat. Azon leány, vagy miféle, koszorút hoz ide, kegyednek ajándékozva, kit sohasem ismert életében, aztán egyedül, sötét éjen a temetőbe tesz sétát — valóban ez nem mindennapi dolog s nem sok rokonszenvet költhet irányába a lélekben. — Én nem voltam soha félenk, gyáva; de mióta az asztalmozgatás divatba jött, mióta a szellemeikkel iratnak, velök mintegy társalkodnak, — azóta, megvallom, kissé iszonyodom az ilyesféle kalandoknál. Aztán azon lény oly halvány, oly túlvilági arcú volt, hogy szellemtünetménynek is beillenék.

— Mert neki bizonyosan fájdalmai vannak, megjegyze komolyan Nelli, — s talán most azért ment a sírkertbe, hogy valamely rokona vagy szülői hantjain kistrja bánatát. Óh bizonyosan.

— Talán éppen elhunyt kedvese sírján!

— Nem, kedvese még bizonyosan él... de, de...

— De? és honnan tudja vagy képzei azt, kis rokon?

— No, csak úgy mondom. Sejtelmem van s ez ritkán szokott csalni.

— S nem mondaná el nekem e sejtalem alapját?

— Most nem lehet, jókor volna. Majd talán máskor.

— Jó, jó, megnyugszom abban is, kezdé a kissé hihűtözött lovag. De nekem meg azon sejtelmem van, hogy gyomrom ez átkozott kéjutazás után föltöbb üres. Ha kegyednek tetszenék, sétálnánk be az étterembe.

— Azon föltétellel, mondá Nelli, hogy ön holnap elvégzi azt, mit ez éjen el nem végezhetett. Egyáltalában tudnom kell e leányka sorsát.

— Már azt ígérem. Nappal bármire kész vagyok. Most pedig induljunk.

Ezzel a beszélgető pár az éttermekbe távozott, s mit és mennyit fogyasztott el mindenik az izletes ételekből és italokból, azt már csakugyan kiméletlenség volna a szives olvasókkal tudatni.

Nyugóra után a vigalom még tovább folyt, minden nevezetesség nélkül. A hajnal már kigyúlt keleten, midőn Nelli, kísérőivel együtt, szállására visszatért.

Mi történt ezalatt a temetőben? Mit csinált ott a leányka addig, míg a boldog vigadó sereg háborítlan élvezte az élet örömeit? . . .

Menjünk vissza az idők lánczolatán egy kissé. Mik itt következnek, azok a vigalom napja előtt mintegy évvel történtek.

II.

A sirkertőr leánya.

A nap leáldozik. Nyugatról hűs szellő lebbenését érzem. Add kezedet, leányom! — hadd járjam be néma vidékem határait.

Igy szólott a V**ⁱ sirkert agg öre fiatal leányához, s a hölgy szeretetteljes mosolylyal kelt föl ülőhelyéből.

— Az ég oly tiszta, szóla Jusztina, a pacsirta

utolsó dalát zengi a légben. Oly igen szeretem az est szépségeit!

— Ez éppen hetvenedik napja születésemnek, megjegyzé az ősz. Sok fáradság, semmi jutalom! tevé hozzá, redőkbe vonva magas homlokát.

A szép leány gyöngéd szemrehányás tekintetével függeszté atyjára tiszta szemeit.

— Jól tudom, mit gondolsz, felelt az apa, megszorítva leánya kezét. Te gyermekem vagy, s én boldog vagyok szeretetedben. Azonban ez az ég áldása, s Istenemnek adok érte hálát. De az emberek!... Egy egész élet fáradalmaiért mi jutalmat vettem az emberektől?!

— S nem szeretett-e anyám is oly forrón, mint én szeretlek? nem boldog volt-e nős életed? Mit vártál az emberektől? Talán, ha a világ kellőleg jutalmazott volna, házi körödben nem élvezesz annyi örömet. Óh atyám, nekem fáj tőled e keserűség.

Ezalatt a pár megindúlt, — a gyöngülni kezdő öreg a viruló leányka kezén. A temetőkert utczáin, a sírok közt haladtak tovább, tovább. Mintha a halál szelleme saját testvérével, az álom szelíd nemtőjével tévelyegne a csendes hazában.

A sírkert agg őre nem egészen ok nélkül panaszkodék, ő egykor, kora ifjúságában, kiszakasztva magát családja karjaiból, katonává lőn. Számos évet tölte ott, a nélkül hogy előléptetésnek örvendhetett volna; végre, miután hosszú évsoron keresztül szolgált és fáradozott oly célért, mely szük érdekkörön kívül esett, megvált a seregtől. Megtörve, betegesen, korosan tért vissza hazájába. Hosszú utáiból, messze tartományokból nem hozva magával egyebet, mint néhány sebet, melyekre mindenkor büszke maradt — s egy vigasztaló nőt Svájc regényes hegyei közül. A nő híven kíséré őt a távol hazába, megosztá szegénységét, nyomorát, szenved-

déseit, miként csak nő képes azt tenni, enyhíté bajait, ápolá gyöngeségeiben. A kis Jusztina, a szelíd s mégis külföldi vidám és kedélyes nőnek hasonmása, csak tíz éves vala, midőn a hitves sírba szállt. Az egykori kemény harczos forró könyeket hullatott hitvese hideg tetemére. Saját kezeivel ásá meg sírját, s e megválás után még elégtületlenebb, még békétlenebb lón különben is zordon kedélye, melyet a szépen serdülő leányka minden igyekezete s szerelme csak alig volt képes néha-néha megnyugtatni.

Az ősz apa hallgatva ment egy darabig leányával, aztán megállapodék. Egy magas domb mellett volt, mely alatt bizonyosan családi sírbolt lehetett, oly nagy, oly széles vala az. A domb tövében, szemben a megállott párral, egy nagy emlékkő tolá föl fejét, melynek időtől barnult színén világosan lehete látni, hogy évtizedek óta jelöli az örök nyugalom tanyáját, de a magas kőbe vésett sorok némelyike fris aranyzással csillogott, s bennök élénken törtek meg a rálövelt napsugarak. A sírdomb lapos tetején pedig fris virágok nyíltak, melyeket csak kegyeletes kéz tenyészthetett a haszonvételre vagy szépségre nem szánt hantokon.

A nap éppen lebukni készült a láthatár alá.

A leányka látva az öreg hallgatagságát, s ismerve el-elboruló kedélyét, más irányt akart adni a fájdalmas képzeletnek.

— Atyám, szóla ő a szokottnál édesebb hangon, nézd csak mily szép az est! A nyugati ég ragyogó tűztengerben olvadoz, míg a búcsúzó nap rezgő aranyfátyolát a keleti hegyormokra leheli. Amott északra zöld róna távolában merül el a szem, s az esti szellő, mint kedves hírnök, nemlátható tárgyak hangjait röpti füleinkbe. Nézd, ott fenn, az égív közepén, két sas lebeg fekete pontként, onnan tekintve az elbúvó nap fényébe, míg a pacsirta,

mint függő ezüst csengetyü, hangzik le, s estima-
ként utolsó dalát zengi el a teremtőnek. Óh, mi
szép a természet!

— A természet szép, szóla az agg, — s te fo-
gékony vagy annak szépségei iránt. Ezt nem kár-
hoztatom, — anyádtól szállott rád örökségül; —
ámde félek, hogy jó szived a természet kebelén te-
nyészve föl, gyakran elviselhetlen fájdalokat fog
sz szenvedni az emberektől.

— Az emberek jók, — ömlenge a fiatalság ábrándjával Jusztina; — a világ most nem olyan, mint korodban. Akkor, mint gyakran emlegetéd, viharos idők valának. Nem csoda, ha sokat kelle szenvedned.

Az öreg hallgatott, de redőkbe futott homloka, s komoly vonásai ellenmondának.

— Nézd e temetőt, kezdé ismét a leány, nem legtisztább jele-e az ember szeretetének? Mennyi ékes sír! mennyi emlékeztető fejfa! Mig az ember virágot kész ültetni elhunyt kedvese sírjára: addig a szeretet nem hagyta el kebelét, — s míg ez megvan az emberek közt: addig az öröm és boldogság is velük lakoznak édes testvérekként.

Az apa keserűen rázta fejét.

— A virágok, szóla ő sötéten, miket a sírokon látsz, csak nyomorúlt ékszer, melylyel az ember saját hiúságának hizeleg. Ők, miként gyermekek, játékokban gyönyörködnek, s ha ezeket az élők közt fel nem találják, hiúságukat a temetőbe ültetik át. A büszke sírkövek — a kegyeletnek e látszólagos jelképei nem egyebek altatás és önámítás jeleinél, s a temetők, márványlapjaikkal, egy nagy, szentnek tartott könyv, tele szemtelen hazugságokkal. Óh igen, én ismerem a világot, embereket; — nézd, ott ama büszke emlékoszlop magasan nyúlik ég felé, s aranyozott betűin ragyogva játszik a múltó estsugár,

— egy fájdalmas özvegy emelteté azt férjének; — négy héttel ezelőtt bánata nagy volt, mint öröklét. A sírkövet ékes vasrostélylyal szándékozott körülvenni, azonban most a második menyegző költségei s örömei elfeledteték vele e határozatot. Amott, azon egyszerű csekély sír egy dúsgazdag tetemeit fődí; gyermekei, a mérhetlen örökségen czivódva, hidegen vetették a sír fölé az egyszerű követ, mely úgy áll, mintha szégyenlené a lapjába vájt iszonyú hazugságot. És itt ezen sírbolt, mely mellett állunk, s mely fölött magasan emelkedik föl a családi ravatal, nem elhagyatva áll-e? Az elhunyt földesura vala e helynek, egyetlen gyermekére fényt, nevet, gazdagságot hagyott: s mégis meglátogatja-e az egykor szeretett magzat a puszta hazát? Nem, — ő távol földeken kéjeleg, míg atyja sírhantjai fölött megnőnek, s el is hervadnak a virágok.

— De én megújítom azokat, ha elhervadnak, mondá meleg vidámsággal Jusztina. Én ültettem azokat, én ápoltam eddig is. — És ne vádold oly korán az elhunytanak gyermekét. Ő messze földre utazott. Talán még csak most tudhatá meg jó atyja halálát, s siet hogy minélelőbb annak sírjára borúlhasson. Óh, ő eljövend bizonyára nemsokára, ezt remélem, hiszem, bár őt nem ismerem is. Ő eljövend, s örülni fog, hogy idegen kéz nem hagyta pusztán a kedves sírhalmot, hanem virágokkal diszíté föl azt.

— Lehet, lehet, kezdé ismét az agg ugyanazon hangulattal. Te saját szived után itéled az embereket: — ámde tanúld meg, hogy a világon minden mi valónak, állandónak mondatik, csak üres szó. Csak egy van e földön igaz és változatlan igazság: hogy a szegény önmegtagadásra és szenvedésre van teremtve, s hogy annak már születésével le kell mondania reményeiről, örömeiről, az élet legédesb vágyairól. Igen, leányom, a szegény származásúnak

nem lehetnek érzelmei, mert azok nem vétetnek figyelembe, s munkája, élte, szenvedései csak eszközök a hatalmasok kezében. S a szerelem, — a szerelem legszebb virágai irgalmatlan lábbal tapodtatnak el. — Jusztina, folytatá megindult hangon az ősz apa, s szava átrezgé a leány kebelét, te szép vagy és ifjú, s e mellett minden iránt, mi szebb, finomabb, fogékony. Órízkedjél a gazdagabbaknak tet-szeni. Ők nem hinnék, kikaczagnák kebled legszen-
tebb érzelmeit. Hódolatodat adónak tekintenék, s hidegen áldoznák föl szerelmedet hiúságuknak, önhasznuknak. Igen, leányom, ezt ősz apád mondja, ki nemcsak a sírok közt, de egyszersmind a sír szélén áll, — órízkedjék szerelmed a gazdagoktól, vagy pedig szived tanulja meg jókor a legnagyobb áldozatot is elszenvedni.

Jusztina némán és odaadó figyelemmel hallgatá atyját. Szép kék szemei az ég tiszta boltján tévedtek, s pillája selyemszálain egypár könny harmata reszketett. Úgy látszék, hogy apja intései nem szállnak terméketlen kebelbe.

A végső szavaknál azonban a leányka tekintete egyszerre a távolba mélyedt, mely előtte szétönté tarka tengerét. Szemei pillanatról pillanatra egy irányra tapadtak. A látkört szegélyző halmokról lekigyózó úton magas porfelhő verődött fel, mely, mint véstől űzött ködoszlop, óriásként felnyúlva sebesen tolúlt elébb-elébb, s melynek néha-néha szakadozó fátyolán át egy homályos alakot lehete megpillantani. Jusztina öntudatlan vágygyal követé szemével a közeledő jelenetet, nem tudva még: mit, és miért? — Minő titkos sugallat szól néha a lélekben, akarat, öntudat nélkül, nem jósolva világosan semmit, s mégis valamely végzetszerű, homályos és magyarázhatlan érzelemmel töltve el a szívet és kedélyt?!

Az út perczről perczre közelebb hozta a siető tüneményt, s egy kanyarúlatnál a síkságon átfutó szellő oldalra úzta a fölrepekedő portömeget. A homályos boríték megszakadt, s belőle egy ifjú lovag alakja bontakozék ki, mint diszes fiatal élőfa a völgy ölet megszállott köd enyésztevel. Szőke fűrtei aranyfátyolként terültek a lég szárnyaira, arczhava át-tündöklött a még több ölnyi távolból is, s élénk ellentétet képezett a sötét gyászruhával, melyet viselt. Büszke paripája szélgyorsasággal röpült vele, s csakhamar a sírkert kapujához érve, hirtelen megállapodott.

Az ifjú után nemsokára egy lovászféle cseléd is érkezék. Ez leugrék hirtelen lováról, s lesegítvén a paripáról ifjú gazdáját, a lovakat kezdé jártatni.

A gyászos fiatal egyenesen a temetőbe sietett.

— Nézd, nézd csak atyám, kiálta rezgő elfogult hangon a leányka, minő érdekes ifjú közelg felénk a temetőbe. Sokba mernék fogadni, hogy ő az, kiről éppen most beszélénk. Lásd, egyenesen idetart.

Az apa és leánya ezalatt lassan megindultak kised lakásuk felé. De az érkezett ifjú néhány percz múlva előttük álla.

— Melyik itt a földesúri sírbolt? kérdé a jövevény azon nyájas hangon, mely a műveltebb rendet jellemzi.

— Éppen onnan jövtünk, válaszolá az agg ember. Menj leányom, mutasd meg. Én már fáradt vagyok. Szobámba térek pihenni.

Jusztina szó nélkül megindult az ifjúval. Egy-más mellett mentek a szűk úton, hogy oldalaik csaknem érinték egymást. A néző azt vélhette volna, hogy édes testvérek, vagy rokonok, — vagy talán arái egymásnak, — úgy összeillettek.

A sírhoz érve, az ifjú megtekinté a nagy em-

lékkövet, s az ebbe vésett ragyogó betűket. Mig ezt vizsgálta, szemeibe egypár könny tolúlt föl. A leányka ezalatt fölemelé egy perczre a jövevényre tekintetét. Láttá annak szemeiben a könnyeket.

Az ifjú most körüljárá a sírdombot. Nem leheté észre nem vennie az azon díszlő virágokat, melyek a leggyöngédebb kegyelet ápoló jeleit bizonyíták.

— Ki ültette ide atyám sírjára e virágokat? kérdé az ifjú szeretetteljes hangon. Rokonaim távol laknak, s én egyetlen gyermeke vagyok elhunyt szülőimnek.

Jusztina nem válaszolt semmit. Érzé hogy arcza lángol. Szemeit a föld felé függeszté.

— Ki ülteté e virágokat? kérdé a férfi másodszor is. Kegyednek tudnia kell.

— Én tettem azt, mondá most a leány remegő hangon, mintha félne, hogy e figyelem meg fogja bántani a szép ifjút. Ha talán nem helyesen tettem — —

— Sőtinkább fogadja érte legforróbb hálámat, — s ezzel a fiatal örökös kinyújtá jobbját, hogy az ártatlan leánykának, elismerésül, kezét megszorítsa.

Jusztina mintegy gépszerűleg nyújtá oda remegő kezét. Érzé, hogy az egy perczig az ifjúében feküdt, — érzé a gyöngéd szoritást, mely villanyfolyamként szökött át minden idegein. E perctől fogva úgy tetszék, mintha valamely édes varázslat szállotta volna meg lelkét.

Midőn a deli ifjú távozott, még egyszer háláját fejezé ki a gyöngéd gondoskodásért, megígéré, hogy többször meglátogatja szeretett atyja sírhalmát. Aztáu búcsut vőn, s paripájához indúlt. Jusztina a házhoz tért, édesatyjához. Onnan pillantá meg, hogy a látogató még egyszer visszatekinte ő felé, s aztán, lovára vetve magát, kísérijével együtt a városba száguldott.

A tavasz hátralevő napjaiban, s hűs nyári esteken gyakran eljött Emil, a gazdag egyetlen örökös, a sírkertbe. Órákig elcsevegett a szép leánykával. Néha-néha holdvilágos esteken megjárták együtt, egymás mellett a temetőt, mely most rájuk nézve élet és öröm tanyájává vált. Elmulattak a fölkelő holdvilág szépségén, meghallgaták a fűmile esti dalát, s aztán elválva édes álomra hajták fejeiket.

Az ősz apa jól sejté, hogy ez ismeretség föl fogja költeni, vagy már föl is költötte leányának különben is ábrándos, forró érzelmeit. Miért nem akadályozá meg tehát azt? Miért nem inté, figyelmezteté újlag leányát? Ő, kinek e tekintetben erős, szigorú elvei valának! — Óh, ki mondhatná meg?! Talán nem félt nagy veszélytől. Talán azt hívé, hogy ez eset kivétel lesz az ő általa vallott és rettegett nagy szabály alól. Talán nem tartá lehetetlennek, hogy leánya, ha csakugyan szeretni fog, örökre meghódítsa a különben is nemeskeblű ifjút. Óh a szülői szív oly gyöngé azon pontnál, midőn gyermekére hiú vagy büszke . . . s az öreg valóban büszke volt leányára, és nem ok nélkül.

A forró nyár után eljött az ősz. A természet lassan-lassan vetkezni kezdé szépségeit. A fák levelei sárgultak, — a madárdal elhallgatott, — a virágok kiasztak, elhullaták színes koronáikat. A sírokon pusztaság kezdett uralkodni, mint odabenn. Jusztina titkos fájdalommal nézé e lassú halált. Már anyja sírhalmán is elfonnvadtak a virágok. Egyedül az Emil családi sírboltján díszlettek még azok. Jusztina itt nem engedé elhervadni a virágokat. Este megöntözgeté azokat, éjjelre betakargatá a hűs lég és dér ellen. Gyakran leheletével melengeté, ha a nap elrejté arcját.

Ilyenkor lehajolva a szeretettel ápolt növények fölé, halk hangon súgá nekik:

— Hervadjon, hervadjon el minden a természetben, — mit bánom én? tépje le a mező szépségeit az őszi keze. Csak ti virúljatok! Csak ti virúljatok, Emil örvideni fog élteteknek.

S midőn az esti homályban tiszta hangon megcsendült a városban az esti harang, ilyenkor a leány térden állva imádkozott édesanyja sírjánál. Miért könyörgött ő? Miért könyöröghetett egy forrón szerető hölgy a magány édes perczeiben?!

Aztán a tél zordon napjai következtek, s több időre elválaszták egymástól az ifjú párt. Emilnek ezalatt alkalma volt komolyabban megfontolni a leányka helyzetét. Nem lehet-e nem látnia ennek forró ragaszkodását. Talán szerelem volt ez már, gondolá, talán azzá fejlődhetik idővel. Mindkét esetben készen állott határozata. Ő nem szereté a leánykát, legalább nem azon mindenható érzelemmel, mely átküzd minden akadályokon, előítéleteken. Ő szerelemről nem is szólt soha a szép gyermek előtt. De hiszen volt-e erre szükség, hogy a gyöngéd, odaadó szívet megnyerje?... Emil elhatározá, hogy ezutánra kerülni fogja a hölgyet, s bizton remélé, hogy az újabb inger- és reménytől nem táplált érzelem magában föl fog emésztetni, nagyobb fájdalom nélkül elenyészni.

Jusztina még boldog volt a tél komor napjaiban, mert remélt. Ő csak a tavasz megérkeztét várá, midőn ki fog zöldülni a mező, fölcsattanni a madárzene, midőn ő ismét megújítandja a sírdombon a virágokat, s Emil meglátogatja, nem a temetőt, nem a családi sírboltot, hanem őt, őt, szíve ezt sügta neki.

Azonban a tavasz langy napjai megérkeztek, s Emil nem jöve. A gólya már a háztetőn ült, a fecske reggelenként a leányka ablaka alatt csevegé dalát, — a fű zöldült, s a sírhalom fölött nyilásnak

indultak a virágok . . . ámde Emil nem jött meglátni azokat. Ő azt hívé, hogy nemes tettet követ el, midőn visszavonja magát egy talán mindent odaáldozandó szerelemtől: pedig ha tudta volna, hogy a gyógyszer már késő volt, hogy a leányka többé nem tudott feledni!

Igy múltak a napok. A természet még mindig szép és gazdag volt, mint minden tavasszal; de azért Jusztina oly szegény, oly boldogtalan volt ennyi szépség és gazdagság közepett. Még mindig megöntöze este a virágokat, s tiszta éjeken ugyanannyi forró könnyet sirt azokra. Néha egész éjszakákon eltévelygött a pusztasírok közt, hol azelőtt ketten együtt ültek, jártak, beszéltek. Az arra menő, ha ilyenkor látta volna karcsú, légies alakjával mint lebben el a sírdombok mellett, azt kelle vala hinnie, hogy valamely szellem jár ott, keresvén a helyet, hol a test porló maradványai pihennek.

Az ősz ember ekkor már szeretetteljes, de komoly előterjesztéseket tőn leányának. Inté, hogy feledje el azt, kit úgy sem birhatott volna; szóval, elmonda mindent, mit csak hasonló esetben a szülő elmondhat. De jelenleg már későn!

— És miért feledjem őt, válaszolt ilyenkor Jusztina, ha szinte képes volnék is ezt tenni?! Miért? Én szeretem őt, forrón, czél, számítás nélkül. É szerelem és a lefolyt boldog napok emlékezete életem kincse, tudvem, büszkeségem. Miért akar-nám azoknak emlékezetét szivemből kiirtani? A hullócsillag kigyúl, ragyog, s aztán sebesen rövid pályát futva be, szétpattan, kihamvad, elenyészik. Miért gyúlt tehát ki? Hogy néhány perczre legalább éljen és boldog legyen. Így vagyok én, így van az életem. Ha ő azt mondta volna előttem: szeretlek, s most, miként tevé, elhagyott volna, akkor — akkor talán feledni, gyűlölni tudnám, mert őt ami-

tónak kellene mondanom. De ő sohasem hazudott szerelmet. Ő büntelen. Egyedül én vagyok a hibás. Mit bánom én? Sokkal jobb boldog álmok, mint sivatag kínok közt elhalni. . . .

A május hó vége újdonságot hozott a kis városnak, hogy Emil, a gazdag ifjú földesúr, letelvén a gyászév, szép nőt hozand házához. Ezután kevés napokkal volt tartandó az emlékezetes rózsabál.

Jusztina még egyszer akará látni Emilt, látni a boldog arát, megszemlélni, hogy az szép-e, boldog-e? Óh a szenvedély legvizsgább minden lélekmozgalmak közt.

Így, ily szándékkal kötözé ő össze kis kertéből s a családi sírboltról a virágokat s a koszorút. Elment a vígalom előcsarnokába. Volt alkalma, észrevétlenül, meglátni Emilt. Hogyan találkozott Nellivel, még pedig néhány perczre, azt már fönnebb bőven előadtuk.

A báléjt követő reggelen Bálint úr kilencz óra felé ébredt föl. Azonnal eszébe jutott fontos megbízatása; ámde több jeles tulajdonai közt a kényelemszeretet nem utolsó helyet foglalván el benne, körültekintett, s meglátván egy kis asztalkán az ágya mellé készített reggelit, ezt rövid idő alatt fölhörpönté, aztán befelé fordúlt s csendesen aludt tizenegyig. Midőn végre fölkel, oly jól esett egy pipa török dohány nyárias pongyolában, s csak akkor kezdett gondolkodni komolyabban a felöltözködésről, midőn a melléktermekből jött ismeretes csörömpölésről bizonyosan tudhatá az ebéd ideje elérézését. Délután látogatásokat kelle tennie, lovagias kötelesség szerint; mert bár a táncvigalomba éjfél után érkezék, mégis volt ideje és alkalma a papához, mamához, bátyám- vagy öcsémuramhoz udvarias látogatásra megigérkezni úgy, hogy midőn végre késő

estve kipirúlva és vidáman megérkezék, s az ember-szerető Nelli a virágáros leánykáról kíváncsian tudakozódott, Bálint úr annyit sem tudott annak sorsáról mondani, mint mi számos olvasónónkéről, pedig bizton elhiszszük, hogy ők még kellemesbék, csábítóbb szépségűek, mint a szegény, halvány Jusztina.

Minő szigorú rendreutasítást s megfeddést kellett ez elmulasztásért eltérnie a kissé könnyelmű, ledér nagybátyának Nelli édes ajkairól, azt elbeszélni nem ide tartozik. Az eredmény az lón, hogy a megfenyített lovag harmadnapra mindjárt reggel, midőn még az éj harmata sem száradt föl egészen, utját egyenesen a temetőnek irányzá.

Nem tévesztheté el a sírkertet. Hisz a városka oly kicsiny volt; azért is egy negyedórai séta után Bálint úr átlépte a temető kapuját.

Alig haladt innen néhány lépést, előretekintve, egy félig készült sírban bizonyos ősz férfit láta az ásással foglalkozni. Bálint úr egész bizalommal közelítte a komoly munkával elfoglalt agghoz, s rövid köszöntés után a bálban látott leánykáról kezdett részvétellel tudakozódni.

Az ősz ember föltekintett, merőn a kérdező szeme közé néze, aztán tudni akará, hogy ki és miért óhajt tudni valamit a leánykáról?

Bálint úr őszintén elmondott mindent. Hisz miért titkolódzott volna? Erre különben sem volt utasítása, s ezt áthágni, vagy ennél többet tenni, mindenkor hibának, lovagiatlanságnak tartotta.

Az öreg ember újlag merev, átható pillanatot szögezett a gazdag úrra, ásóját maga elé szúrta a földbe, s erre támasztva fáradt tagjait, fájdalom és keserű gúnynyal előntött szavakban válaszolt:

— A leány az én gyermekem, uram. Ő és a mi ifjú földesurunk egy év óta szeretik egymást. Igen,

uram, ők szerelmesek egymásba. Az ősz végeztével . . . de minek beszéljek el mindent? — elég az hozzá, hogy most leányom, ez éjfél óta Emil úrnak menyasszonya, — örökre az övé.

Most már Bálint úr meresztett nagy szemeket a tudósító apára, mert ily fölfedezést álmában sem várhatott. Szó, mozdulat nélkül áll a sír szájánál.

— Igen uram, ismétlé még egyszer az apa a bámuló jövevénynek. Leányom menyasszony. Óh, s ő oly szép, oly kedves ez állapotban! Jerünk, uram, megmutatom, szívesen megmutatom menyasszony leányomat.

És e szavakkal hihetetlen erővel és gyorsasággal ugrott ki, ásójára támaszkodva, a félig végzett sírgödörből, s Bálint úr elé lépve újlag halkan mormogá:

— Jerünk, uram, megmutatom!

Bálint úr gépiesen, szó nélkül követé az előrement agg embert.

A kisdud házhoz érve, beléptek annak konyhájába, aztán egy szűk szobácska következék. Oly néma, oly csendes volt ott minden. A szobába érve, láthatá a jövevény, hogy ennek közepén halotti ágyon, kiterítve feküdt a tánczvigalmi szegény leány.

Talán még szebb volt, mint életében. Feje körött egy szép friss koszorú volt helyheztetve. Az ablakon be-belebbenő szellő szeszélyesen játszadozott ennek virágaival, s a halott öltözetének foszlányaival.

Bálint úr, ki ilyes jelenetekhez nem szokott, alig pillantott végig a szép hullán, tüstént sietett ki a gyászos házból, s az ősz embert még csak nem is üdvözölve, hazafelé rohant.

Itt kimerülve, fülködölva beszélé el Nellinek a látottakat.

— Csitt, csitt, inté a leányka az élénken beszélőt. Emilnek még nem szabad semmit megtudnia. Még most nem. Ha látná a kiszenvedett hölgyet, talán a szájalom, részvét; — talán mindennek vége lenne. A meghalt leánykán úgy sem segíthetünk semmit.

A jó leány nem tagadhatá meg önérdékét. Ámde ezért nem vádolható. Ez így megy a világon. . . .

Mintegy harmadnapra a mondott esemény után egy nyájas perczen arájának elmondá Nelli a gyászos történetet, s aztán önmaga lón indítványozója, hogy a szerencsétlen leányka sírját látogassák meg.

Egy szép estén történt ez. A nap éppen úgy álla a láthatár szélén, mint akkor, midőn Emil első ízben látogatá meg atyja sírhalmát. A mátkapár, kart karba fonva, először is a családi sírboltot szemlélé meg. Az ősz apa is velük ment roskadozó lábakkal. Midőn innen újjával megmutatá Jusztina sírját, egy madárka a légből sebesen ereszkedett az új halomra, s annak tetején elkezdé esti énekét.

— Oh csitt, csitt, szóla Nelli áthatva. Nézd, a szerencsétlen sírjára egy madárka szálla, hogy ott elzengje olvasztó dalát. Talán az elköltözött szellem küldi e dalt nekünk üdvözlétül és búcsúszóul! Óh, ő bizonyosan boldog!

Néhány percz múlva Jusztina sírjánál állott Emil és Nelli. Ott forrón szoríták meg egymás kezét. Érzék, hogy e helyen szerelmük áthatóbbá, szentebbé, tisztultabbá válék. — Óh hányszor nem áll így az ember más boldogsága sírján, melyből a szeszélyes, sőt kegyetlen sors játéka szerint az övének kelle kivirágzania!

Az ifjú Carbonari.

Képzelet most szabad vagy.

Hiszen szabad voltál mindenkoron te szikrázó, vad üstököse az emberi léleknek: de a zsarnokság bős hatalma bilincseket igyekezett verni lábaidra, aljas eszközök által megbénította erődet, kioltotta tüzedet, kigúnyolta, lehurogatta lelkes szavaidat.

Most szabad vagy, szabad a gondolat.

Menj tehát, terjeszd ki színes szárnyaidat, mint ború után fölmosolygó menny ragyogó szivárványát, — emelkedjél fel büszkén, szabadon a magasságba, utazd körül a világot, s állapodjál mint ékes sugarú csillag, hol mulatni, andalogni kedved leend.

Hová, háová ragad csapongó gerjedelmed, te ifjú meteor? — Ne szállj túl a tengereken. Hagyd Franciaország és Albion nagyságát, s ne fordulj még a nagy Oczeán felé, melyen túl a szabadság új világa nyit varázskarokat. Nézd egy kissé az ó tartományok ifjú népeit, — tekintsd fájdalmaikat, törekvéseiket.

Itália fölött állsz. Alattad a háború fergetege dühöng. A szabadság bátor gyermekei véres, elkeseredett csatában pazarolják életöket a szabadság- a népjogért.

Szólj, szólj, — látom, mondani készülsz valamit. . . .

— Több mint 30 évvel ezelőtt e hon határai közt szintén fölharsant a szabadságért a harc zaja: de a küzdők elnyomattak. A népet még nem lelkesíté egészen keresztül a függetlenség szent gondolata. A bátor harczolók nagyrészt elhullottak, vagy fogságba hurczoltattak.

182*-dik évben egy szép nyári est tűnik föl. A

nap égő hajója szikrázva zuhan lefelé az ég kék taván, hogy a türrenum tengerbe vesse magát. Az ékes villa citrom-, narancs- és szőlőbokrok közt tekint el messzire, mint a felöltöztetett szép menyasszony. Keletre a száraz felé szelíd halmok vonulnak föl, mintegy lépcsőül a távolról hallgató Apenninéknek, melyre a nap olvadt arany habokat lövell a vékony ködpalást felett, mely a szirtek vállain lebeg, — míg a völgyekben legelő nyájak eztüst hangú csengetyűi tisztán emelkednek a derült ég felé. Nyugotra a villához tartozó kerten túl a nagy tenger végtelenén merül el a szem, s a kék mérhetlenségéből kibontakozó egy-egy vitorla és árboez nyomtalanul vész el, — mint a lélek számtalan gondolatai. A szellő lágy, de frisztő.

Két alak, férfi és nő, jár föl s alá a kert tekervényes utain. Mindenik ifjú, mindenik szép, — mint a két első csillag, mely az égen pályáját megkezdé.

— És miért nem akarod te megmondani atyámnak, hogy szeretsz, szóla a hölgy igézőn függesztve fekete szemeit az ifjúra, — ő bizonyosan nem késnék megegyezni szerelmünkben.

Az ifjú nem szólt, de kebeléből egy hosszú sóhajítás lángja szakadt föl.

A leány megretten. Kemény, mondhatni fenyegető kifejezéssel tekintett a férfira, s szóla:

— Te nem szeretsz engem, Cola, ámítani akarsz, — s talán — itt eltakarta szemeit.

— Óh Istenem, nem szeretlek? felelt hirtelen az ifjú. Te mondhatod ezt Julia? Szeretlek, mint a midenható a világot, melyet létrehozott! szeretlek, mint virág a harmatot, mely kelyhében feloszlik; szeretlek jobban önmagamnál, életemnél — óh de — de —

— De? mit akarsz mondani Cola?

— Atyád soha sem adja nekem kezedet.

— Nem, s miért?

— Atyád gyűlöl engem, ha ismer, s pedig ismernie kell. Én nem csalhatom meg, — nem tagadhatom el, mi vagyok, főleg midőn lelkem legfőbb büszkeségét találja annak tudatában. S ő talán már tudja is, — s akkor mindketten érezni fogjuk haragja súlyát.

— Mit sem értek Cola, szólj világosabban. — Ne hagyj kinlódni. Ah tapintsd szivemet, mind dobog. Szólj, szólj, mitől remegsz?

— Én carbonári vagyok, rebegé az ifjú tompán.

— Carbonári? Mi az? kérdé elfogulatlan bámulattal a leány.

E pillanatban léptek hangzanak. Az atya jött. Julia remegni kezdett. Az ifjú beszéde s egy titkos sejtés kapta meg szivét. Halványan mint a mellette álló liliom, várta be, az ifjú karjához fogódzva az érkezőt. Ez csontos, szigorú tekintetű férfi volt, öszülni kezdő hajszálakkal, de még ép erőben.

Az atya két-három lépésnyire az ifjú pártól megállapodott. Szemeit hol egyikre, hol másikra fordította. Arcza pirulni kezdett.

Néhány másodperczig mély hallgatás volt. Végre Julia azon lélekerővel, mely a forrón szerető hölgyek sajátja, kibontakozott az ifjú kezéből. Atyjához szökve gyöngéden megfogá kezét, s szóla:

— Atyám, ismered-e ezen ifjút? ő szeret engem. Nézd, nézd, mily nemes vonások, mily sokat ígérő arcz! Atyám, ha engem szeretsz —

— Mit? — mi ez? szóla az öreg akadozva s látható fölgerjedéssel.

Az ifjú most elhatározottan, bár némi tartózkodással kedvese atyjához lépett.

— Igen, uram, mi egyedül az atya megegyezéseért könyörgünk.

— Mi ez? Ördögbe! — pattant föl az agg. Megbolondult-e a világ? Urunk testére eszköszöm, ha nem látnám e két macska-alázatosságú arcot, hinném, hogy tréfát akarnak űzni. Ifjú signore, megbolondult ön? — Mióta — ki által — miként meri ön hinni, hogy egy gróf Porzia önnek vesztegessen el leánya kezét?

Uram, szóla komoly ünnepélylyel az ifjú, szük-ségtelen talán mondanom, miként Gardini Cola szintén oly fényes, sőt talán még régibb patriciusoktól veszi eredetét, mint ön.

Az öreg gróf ajkain ördögi mosoly futott át. — S azt véli ön, szóla aztán gúnyos méreggel, hogy tekintetbe jöhetne önnél jelen esetben, ha szintén Róma első építőitől tudná is lehozni származását?! Mit érnek a sok és jeles ősök, ha azok fényét az unoka elhomályosítja, megbecsteleníti.

— Uram, riadt föl az ifjú, — de aztán elnyomva a keletkező dühöt, ajkába harapott.

— Csak rajta, csak rajta, kiáltott Porzia növekvő méregtől lihegő kaczagással. — Csak rajta. Hiszen ön boszankodhatik, mert még eddig nem nevezém önt saját nevén, sőt a légyöngédebb kifejezéseket használtam egy pártutó és hazaáruló irányában.

— Ah Isten, tartóztasd karomat, kiáltá magán kívül Cola, s feje keblére hanyatlott.

Julia, mint égből leszállt angyal, egy perczben mellette termett, s esdőleg fordította felé szemeit, melyek meg tudnák állítani a romboló vihart, s kéreltetni az utolsó ítéletet.

— Igen, igen, folytatá tovább lángoló dühvel a gróf, vagy azt véli ön, nem tudom, nem tudjuk, hogy ön a carbonarikkal áll titkos szövetségben,

s fölforgatni, nyomorba sülyeszteni akarják e szép hazát. Gyalázatos banditák, kik nem akarnak ismerni törvényt s jogos felsőséget. Köszönje ön, hogy most itt saját villámban van, másként lánczra verve adnám át az igazság boszuló kezének. De egyszer eljövend az óra. Vigyázzon ön, s őrizkedjék haragjától annak, kinek leányára mer pillantani vágyaival.

Cola di Gardini megkapá a leány kezét: — Ah, ha ő atyád nem volna! susogta alig érthetőleg. Az elnyomott boszú elkapá a következő hangokat.

Gróf Porzia leányához lépett. Szigorú arczczal bontá ki kezét az ifjú karjából, s magával tova-vezetété. Ez mint áldozatra szánt lépegetett mellette. A fájdalom elrablá lélekjelenlétét és szavait. . . .

Nem sok idő múlva a villához tartozó kert néma és csendes lón. A három egyén sehol sem volt látható. . . .

Éj lett. Az ég, mint millió gyöngyöktől csillogó korona, fedezte a várost, melynek határában a mondott esemény végbe ment. A házak ablakai nagyobb részt már sötétek valának; csak néhány utczai lámpa pislogott még, — s egy-egy elkésett hazatérő lakos lépései kongának a rossz kövezeten. Sötéten állott már a tér, melyen gróf Porzia palotája emelkedett, csak nagy ablakai látszának bámúlni az üres sötétségbe. A gróf szobájában alvék; de leánya, mint maga a fájdalom, ébren volt, s könnyek közt virrasztott a hószin párnákon. A tenger felől az éji szellő koronként különféle hangokat hozott majd közelebből, majd távolabbról.

Egyszerre a palotától nem messze eső egyik utczaról emberek zaja lón hallható. A lárma közeledni látszék, míg végre egyes érthető kiáltások bontakoztak ki a zaj chaoszából.

Lépések hangzottak, s koronként sebesen vágató lovak lábpattogása törte meg az egyhangú zsibajt.

— Fegyverre, fegyverre! kiabálák néhányan a szaladozók, kik maguk sem tudák: mi történt, s mit akarnak.

— Le a lázadókkal! — halál a carbonárik fejére, ordítá néhány zsoldos olasz katona, mi alatt fegyvereiket csörgetve a Porzia palota alatt tova vonultak.

Julia föltűté az ágyban fejét, s dobogó szívvvel hallgatózni kezdett.

Most egy nagy csoport tódult be zajongva az utczába.

— Fussunk, fussunk, kiáltozá némelyik.

Lehetett hallani, hogy a csoport egy része sebesen megindult az utca másik vége felé.

— Megálljatok! kiálta rájuk egy erős érczhang. Így kell-e megrettenni minden szélzúgásra?! — ki áll előttetek ellenségkép? Azon néhány zsoldostól féltek-e, kiket mint bős szelindekeket ellenünk uszítanak. Megálljatok, ha mondom. Inkább a tarpeii szikláról zuhintsanak le, mint magamat gyáván megadjam. Jertek, álljunk ellen, üzzük szét a nyomorultakat, s ha nem akartok, jőjjetek legalább, tépjétek darabokra testemet, ne engedjétek, hogy az ellenség fölkonczoljon. Kiontott véremnek édes lesz, ha bárati kezeből veendem a halált. Jertek, ha bátor-ságtok nincs: döfjétek mellembé fegyverteket.

Mintegy percnyi szünet következett. Azután zúgó vihar módjára csapott föl az evviva kiáltás, s a fegyverek összecsördültek.

Alid csendesült le az éljenkiabálás, nem messzire katonai vezényszó s toluló csoport rendes lépései valának észrevehetők. — Katonák, katonák!

lármázák némelyek kétségbeesve, némelyek a dühtől égvé. Fegyverre, fegyverre!

Néhányan titkon elfutottak, de a csoport nagyobb része helyén maradt.

A katonák fölvonák löszereiket s a lázadókra tüzeltek. A szabadság bajnokai erre vad ordítással rontottak a sereg sűrű csoportjába.

Alig hangzott el az első lövés mennydörgése, a házak ablakaiban itt-ott remegő fénysugarak kezdenek föllobbanni. Némely ablakokon azután emberfejek tűnének elő: de melyek megpillantva az iszonyú jelenetet, egy perczen ismét bevonulának, — s a gyertyák eloltattak. Csak néhány házablakban maradt még világ.

A Porzia palota egyik ablakában azonban halvány éjlámpa sugárai törtek át, s a csatazaj kezdetével lilomfejér kéz voná szét a nehéz függönyöket. A felnyilt táblák tőren csodaszép nőarcz tekintett le a zordon jelenetre.

Egy másik ablakában ugyanazon háznak a gróf tolt a ki fejét.

— Le a lázadókkal! halál a honárulóokra! rivalt le palotájából. Vitéz katonák, semmisítsétek meg a gaz czimborákat!

Egy két házablakból lövés is történt, többnyire azonban sikerületlenül. A fölkelőkre-e, vagy a katonákra, bajos lett volna megmondani.

A csata folyton folyt. Számos áldozatok hullottak. A sebesülteket baráti karok fogák föl, s hátra hurcolák.

Nem messze a palota mondott két ablakától utczai lámpa alatt egy ifjú ült a földön, ölen egy haldokló sebesültet tartva. Gyöngéden emelé föl a remegő fejét, hogy arczvonásait megvizsgálhassa. A haldokló alig látszott eszmélni. Csak néha nyitotta fel kissé homályos szemeit.

— Mit kívánsz, mit tegyek Jeppo? kérdé nyugtalanul az ápoló.

Senki sem felelt.

Darab idő múlva azonban a sebesült föleszmélt. Rátékintett, kinek ölén nyugvék, s töredezett hangon nyögé:

— Cola di Gardini, boszúlj meg!

E név a palota ablakában álló hölgy fülébe hatott, s elnyomott sikoltás röpített le ajkairól.

Istenemre, megboszúllak, százszorososan boszúllak meg, szóla az ápoló, mialatt barátja feje, mint nehéz kő, lehanyatlott, s ölében mozdulatlanul hevert hideg terhével.

Az ifjú felállva, a hullát csendesen a kövezetre ereszté. Ugyanekkor a nyitott ablak felé tekintett, — s a négy szem történetes találkozásán egy világ fájdalom, s egész menny üdve villámként rohant át. Az ifjú mondhatlan tüztől érzé egész lényét hevülni.

Fegyverét kivonván az ég felé tartá, elszánt, túlvilági tekintettel.

E pillanatban a gróf ablakából egy löfegyver hosszú csöve nyúlt ki, lefelé irányozva.

Cola egy csoport elszánt bajnok körében állott, kik őt fölhevíték, legyen vezérük e határozó perczen életre halálra.

— Igen, szóla a bajnok ifjú, esküszöm, vezetni foglak harcra, győzelemre. E koránt kihúnyt életet meg kell boszúlnom. Halál a zsarnokra; jertek! —

Ezt mondva indult. A gróf, ablakából, feléje irányzá löcsövét.

— Hah, veszsz, áruló! kiálta a dühödtt főúr, ti vagytok okai mindennek. Ismertünk.

Júlia szobája ablakából, meghallá a mondott szavakat. Szemébe villant az ügyesen irányzott cső.

Éles sikoltással kiáltott atyjához, s futni akart ennek szobájába.

A löfegyver eldőrdült. Cola, kínos rángások után, a földre rogyott. E pillanatban a hölgy feje is egyszerre eltűnt az ablakból. Ájultan esett a padlatra.

Midőn ismét fölébredt, minden csendes volt. Csak néha hallatszott távolról néhány lovas katona dobogása, kik a városban föl s alá száguldoztak, hogy az itt-ott megzavart békét helyreállítsák vagy a helyreállítottat biztosítsák.

Magyarország egyik éjszaki megyéjében ki nem ismeri Munkácsot? — E helyet, melyhez ősidőből oly sokféle lelket emelő, az újabb korból pedig szomorú emlékezetek vannak kapcsolva.

A vidék fölötte szép. A keletről összefűzött hegyláncz vidáman tekint a szép rónára, melynek zöld tengere nyugotra elfoly, s melyen mint végső családtag egyedül áll a domb, hol a vár mutatja büszke épületeit.

Az utas tündérvárnak hiszi ez erősséget, midőn oly csábító szépen tűnik föl a látkör szegélyzetén; oly vidám, oly büszke nagyságot mutat kívülről: pedig néma falai közt nyomorú élet tengődik, s meg van fertőztetve általa a szabadság égi ajándoka.

De a zsarnokságnak szüksége volt ily falakra, hogy kigyói okossága örültházat állíthasson azok számára, kik érezni, gondolkodni s gondolataikat kimondani merték ellenére a föllállított szabályoknak.

A nap ragyogva függ az égíven. Az országúton egy kocsi halad Munkács felé. Egy olasz gróf ül benne gyönyörű leányával.

A hölgy, a kocsi puha párnáira hajtá fejecskéjét. Halavány arczán mozgó árnyékok röpkednek. Az apa gyakorta és nyugtalanul tekintget leányára.

— Nem érzed magadat rosszabbúl, gyermekem, kérde a gróf, megfogva a leány forró kezét.

— Nem atyám, lőn az egyszerű válasz.

— Kezedet nagyon forrónak érzem, félek, hogy ismét lázad van, kezdé ismét az öreg aggódó hangon.

A leány hallgatott. Fénylő szép szemeit a kies vidékre függeszté, hol a nagyszerű ékes vár, mint a tengerek mosolygó fata morgánája állt előtte a meleg nap fölverődött ködfátyolában.

Mindez néhány évvel történt a kezdetben elmondottak után. A leányka nagyon beteg volt. Orvosai utazást, s némely magyarországi fürdőket javasoltak; s az apa most, leánya kedvéért hazánk szebb vidékeit utazá be.

A beteg hölgy fölötte nagy gyönyört talált honunk szép vidékeiben. Úgy látszott, mintha itt erősb, vidámabb volt volna. Valamely titkos, ösztönszerű remény vagy eszme emelte lelkét. — A futó csillag legszebb lánggal ég, midőn földünkhöz közeledve örökre elmúlik. . . .

Estefelé a gróf a várat látogatta meg leányával. Vezetőjük a kis kápolnát is megmutatá nekik, mely a vár egyik sarkán áll, honnan a legszebb kilátás nyílik a vár vidékére.

Alant gyönyörű síkság ömlik el, fölragyogtatva élénk fűsmaragdját, melyet csak Anglia mutathat, s melyen szabadon legelteti az erőteljes pásztor kövér nyáját, míg benn fuladt, penészes légben hal el az élet.

A leány sokáig, nagyon is sokáig nézte a gyönyörű tájképet, melyet isten utánozhatlanúl vetett oda a látkör rónájába.

Ez alatt megcsendesült künn a harang tiszta szózata. Az utazók kérdésére előadá a vezető, hogy

e harangszó után a várbeli foglyok jövendnek az ottan tartatni szokott templomi imára.

A gróf és leánya egy székben helyet foglaltak.

Kevés idő múlva jöttek a szerencsétlenek, halk egyhangú kopogással. A hajdan bátor, nemes és lelkesült arcok most kiaszva, megsárgulva és elfonynyadva a börtön lege és reménytelen élet súlya alatt. Szemök kialvó fénye, halvány ajkaik, csüggedt tekintetök bizonyítják, hogy meg lehet végre a lelket is ölni, bármily erős volt is ez, bármily magasan szárnyalt hatalmas eszméivel: de egyszersmind hogy e lélekgyilkosság a legiszonyúbb, legkárhözatosb bűn, mit az emberiség ellen elkövetni lehet.

Voltak a foglyok közt még fiatalok, kiknek testök időnap előtt meghajlott a rabság fájdalmi miatt. Ki adhatja vissza nekik valaha az elrablott örömöket?!

Egy ezek közül éppen a grófi hölgy mellett haladt el. Ez rá tekintett. Arczán mély sebhely nyoma volt látható. De különben egykori szépség romjai mulattak még rajta.

A grófnő láthatólag összerázkódott. Arczát lángfolyam önté el, majd halvány lón, mint az esti ég. Atyja rémülten tudakozá e föltűnő változás okát.

A leány állítá, hogy semmi baja sincs. Egy szót sem árult volna el atyjának, ha mindjárt élete, tudve forgott volna kérdésben.

Az ének megzendült. A lelki atya elvégzé az oltár mellett imáját. Ezalatt a hölgy irónját elővévén, imakönyvének végső, tiszta lapjára sietve e szavakat írta:

„Megismerélek, kedves-kedves szenvedő! — Az iszonyú gyászéj óta még mindig élek, mert azt hittem, hogy te meghaltál; most meghalok, mert te élsz, — minő életet?! Ha talán némi vigasztalást adhatna, itt az egyház falai közt, azon pillanatban,

midőn a szent jelek fölmutattaknak, esküszöm, hogy hozzád mindenkor hű valék, s mást nem fogok szeretni soha. E végszavaimban istenhezédot mondok örökre, a leirt betűkre lelkemet leheltem, s utolsó forró csókomat adandják vissza azok ajkaidnak. A túlvilágon viszont fog látni Julia.“

Midőn az istentisztelet véget ért, a szerencsétlen foglyok visszaindulának a templomból. Azon pillanatban, midőn az említett fiú felé közelített, a leányka halkan s észrevétlenül ereszté imakönyvét a melléte elhaladó lábaihoz. Ez fölemelé a könyvecskét, a hölgyre tekintett, — megismeré őt, s eltalálva a gyöngéd, titkos gondolatot, magához rejté a hit könyvét, — s távozott.

Ki tudná elmondani, mit érzett és tőn, midőn a könyvet fogházában föltárva elolvasá a beleirt sorokat?!

A gróf több időig mulatott Munkácson egy csinos kibérelt szálláson. Julia nem akart e helyről távozni: de semmit sem szólott atyjának e történetekről. . . .

Egy éjen erős zivatar dühöngött. Szél és mennydörgés zaja vegyült egybe rémletesen s hideg esőcseppek verék az ablaktáblákat. A gróf főnvirasztott beteg leánya mellett, ki mint lemenő hold halavánnyan fektűt ágyában.

A kapun erős kopogás volt hallható. A szolga kiment megnézni, ki alkalmatlankodik ily vészes éj idején.

Egy idegen lelkész a vele jött templomszolgával kért bebocsátást, kiket a zivatar kényszerített, az első háznál, hol világot láttak, megvonúlni, míg a vihar elcsendesedik.

A szelíd lelkész mentegetve magát a kényszerűt alkalmatlankodásért, röviden előadá, miként ő egy haldokló olasz foglyhoz hivatott föl a várba,

kit ő már azelőtt is jól ismert, s ki, miután a halottak szentségeiben általa részesült, karjai közt a más életre szenderült,

Julia némán hallgatta végig az elmondott tudósítást. . . .

Reggelre a zivatar elvonult, s a nap ragyogva állott a hegyek ormain. A beteg nem engedé távozni magától az egyházi atyát. Titkon szólott vele néhány szót.

Úgy látszott, hogy a lelkiatya némi rábizott titkot is mondott el a betegnek. De ezek mik lehetek, azt senkisésem tudja. Mit tudhatunk, annyi, hogy a meghalt fogoly szobája falain a sok föliratok közt, melyeket — mint egykor a girondisták — a kőfalra jegyzett, ez is ott állott: Julia.

A szerencsétlen leány nem sokkal élé túl e napot. Atyjának soha sem mondott semmit szeniuvedéseiről. A lelketlen apa büntetve volt.

Munkács temetőjében egy kitűnő sir áll, a boldogtalan olasz grófhölgy sírja. Ha néha a képzelet, elröpülve mint őszi köd e sírra száll, midőn onnan ismét felröppen, forró gyöngycseppeket hagy vissza a halom fűvirágain.

E cseppek a szájalom könnyei.

És most emelkedjél fel ismét, képzelet, — kövesd légi szabad pályádat, s szállj gyorsan más határokra !

Melánia.

A hajdan és újabb kor nagy férfainak, kiket e nagyság következtében balsors fürgetegitől látunk elborítva, tagadhatlanul sok boldogság jutott osztály-

részül. Szabadság mellett zsarnok igája ellen övedzék fel fegyvereiket; korszakuk előítéletei s bal véleményei ellen harczolva, a maradékot boldogító, emberbaráti ideálokot követve, új, még nem hallott eszméket, tudományt hirdettek akármely esetben, bár félreértés, gyűlölség, üldöztetés, kínok és halál lett légyen is a fénylő érdemkoszorú helyett a pályabér: ők férfiak voltak, lelkök bátran viselé a szenvedéseket, terveik szentsége s igazsága reményt adott, hogy egykor a jobb ügy nemcsak egyes kebleket, de egész nemzeteket fog által melegíteni ideálokért, és nagy körben éltek. Munkáktól, tettektől nem pedig évektől számíták az életet. Keresztfán és vérpadon csak magukat, nem az ügyet, melyben s melyért éltek, látták elvetni; s akkor is a jobb keblük részvétét s könnyeit szemlélhették éltökért remegni. A halál után, mely reájok nézve csak dicsőséget árasztó lehet, bizton várak, hogy dalokban, vagy a szigorún ítélő utódok ajkain magasztaltatni fognak. Ne mondjátok ezeket boldogtalanoknak. Óh jól értem Ossián szelíd alakú hőseit, kik bizonyossá tétetve, hogy a nehézhangú bárdok dalaiban élni fog nevük haláluk után, bátran rohantak a csatatérre s nyugodtan húnnyák be szemeiket. A dics és részvét, bár halál után adassék is, örömlángra gyújtja a kebelt, s megenyhíti a sors bármi dühöngő csapásait.

A szelídebb nőnemnek az ily vigasztalás szenvedéseiben istentől nem adaték. Bármily lélek lakozzék bennök, bármily érzemények, forró szenvedelmek dagaszszák keblöket: kisebb körre s egy pályára vannak kiszemelve. A nőnek szive s keble az, mi a férfira nézve külvilág és sors.

Ezen tengerben, ezen vulkánban öröm és bánat, gyönyör és viharzó kín különféle vegyületben vannak lerakva, s akármelyiknek csak egy érintés kell, hogy örök hullámszásban tartsák. A férfi segédek

találhat magának küzdelmeiben de óh, a szegény nőnek, önmagának egyedül kell elvégezni a tusát, ha az érzemények rémei ellene csatára kelnek; s ha győz, hányan méltányolják ezen életboldogság oltárán tett önfeláldozást? mert hisz ezt, mint egy tartozást nézik, s mert ezen áldozat-lángok csak magára a személyre, nem pedig egy egész népre vonatkoznak, mint hajdan Iphigenia föláldoztatása; ha pedig szenvedélyei erőt vesznek rajta: ég és föld fölkel a boldogtalan ellenébe, s az egyszer tévedettnek szive s öntudata repesztő fájdalmain felül a világ kárhóztató ítéletének mennyköve villog feje fölött, nem gondolva arra, hogy az élet hegyi folyam, bármily erős legyen is önerejével utat törni magának, mindig és mindig a kerülhetlen körülmények nyilásai és lejtői vezetik a pályán, melyen folyása lezúg.

Igy vagy úgy, a nőkebel kevesektől értetik, a nő fájdalmai, küzdései kevesektől ismertetnek s kevesebektől nyernek részvételt. A szenvedéseket pedig mondhatlan fokra csigázza az, ha nem ismertetnek, nem tudatnak, s senkinek szive nem szorúl, könnyje nem hull. Azonban ha az emberlélek a siron túl hallja és tudja, mit róla és fölötte mondanak, emlékezetbe hagynak; talán ha egy ily örök gyötrelmek közt élt s holt hölgy fájdalmait földidéztek a feledés sirjából, s bár gyöngéd erővel s halvány színezettel a világ elé, részvétért esengve kitarjuk: az elköltözött szellemárnyék némi enyhületet élvezend a földön kiszenvedt tömérdek kinaiért, melyeknek lángjaiban élte, miképen elégett ház fala, összeomlott.

I.

Leáldozni készült a nap s ragyogó sugarai veszteni kezdék erejüket. Azon meleg nyári napok közül

való est volt, hol a felhő és enyhítő szél nélküli hosszú nap lankasztó forrósággal múlt el, s minden óhajtással néz a hűvös, nyugalomra intő éj elé. Még minden élő mozgott sőt élénkebben, mint a nap lefolytában. Utolsó mozgás vala ez, mint haldokló végső vergődése, melyet az éji általános nyugalom vala felváltandó. Lassanként csendesedni kezdte a táj; az állatok serege egymást követve pihenésre tért, s nyugatról enyhítő szellő támadta.

Egy kiseded de jól épült falusi házacskához tartozó csinos, jól rendezett s bújja tenyészetű kert zöld lombjai alatt magányosan üle egy némberalak. Mozdulatlan helyzetében, távolról, Phidias remekművének vélheté a néző: de közelebről vizsgálva a némán ülőben élő, kellemes hölgyet fedezhete fel, melyet sem művész márványból vagy vásznon elő nem állított, sem lángelméjű költő szavakkal le nem irt. Mert hiszen elmondani valamely bájszépségű tárgyról, felhevülve vagy hidegen, hogy az szép, ezt minden jó ízlésű s el nem fogult ítélő megteendi, ámde utánozni a természet akármely nagyszerű szépségét, arra még nem született művész.

A ti festőitek s költőitek akár a keblökben élő ideált, akár a természetben látott tárgyat akarják utánczással előállítani, ezt csak bizonyos közelítéssel tehetik; s bizony ezen közelítés még az olvasónak vagy nézőnek képzelete által segítettve sem egyenlíti ki az élő formák közé öntendő tárgynak szépségét s nagyszerűségét. Illattal s színpompával diszló virághoz csak földben s ápolás után ugyanazon nemű magból nyilhatik hasonló: minden utánczás messze maradand a kellemes eredetitől; ideálját pedig létesíteni, hogy a mű annak tökélylyel megfeleljen, csak az istenségnek áll hatalmában.

Miért akarjam én parányi tehetséggel lerajzolni az említett ülőnek kellemalakját. Mikép a tökéletes

idomú termetet, a kellemesen domborúlt mellet, a szűz havasok tetejénél fehérebb nyakat, a rózsajakakat, a felhőtlen égnél tisztább halvány fejet, s lágy hajnalszinnel vegyült arcot, s szemeit, melyek — óh nem, semmit szemeiről, mert fájdalom, ezeknek bizonytalan tévedező forgásaiból ítélve, ezen lénytől a látás égi ajándoka meg vala tagadva. A néző nem hiheté, nem akará hinni, hogy a természet ily tökéletes idomú szépség mellett remekművén ily csorbát hagyja esni: azonban mit használt a kétkedés, ha huzamosb szemlélés után a kedvetlen valóról meg kelle győződnie?

A láthatár szélére bukott a nap, és sugarai, melyeket eddig a fák lombjai eltérítettek, vagy megtörve bocsátottak át, teljesen vetődtek még egyszer a leány arczára, s a nem távol emelkedő erdős hegy oldalára gyengén és bágyadtan, mint elhaló lányka búcsucsókja szerelmese ajakán. Ugyanekkor nyugotról hűvösebben kezdé szállani a szellő, a forró nap után, enyhítve s vidámitva, mikép a vigasztalás szavai. Midőn a hölgy érezni kezdé arczán a nap lágy sugarait, ajkait megnyitá s szájából bájos édes hangok folyának, nemkülönben, mint Memnon szobrából, midőn a reggeli legelső aranysugár tisztán lövellett reá.

— Hiába — szóló ő — hiába rezg oly szelíden arczomon éltető sugárod; hiába röppensz el mellettem enyhítő szél. Nap, te világosságot nem adhatsz, s te szellő engem nem enyhítesz. Másoknak s nem nekem vagytok ti teremtvé. Én nem láthatom a tájt, hol növelkedém, s melyet ragyogó sugaraid minden reggel megvilágítanak. Nem a szép rónát és hegyeket, melyeken keresztül suhansz. Semmit sem látok, csak fájdalommat. Köröttem, keblemben, lelkemben nincs csak egy parányi fény is. Óh vakságom sötétebb az éjnél, mert ennek mosolygó holdja és csil-

lagezrei bájfényt hintenek a láthatárra; sötétebb a vihar borújánál, mert ezt villámfény szegi koronként keresztül. Itt nincs a reményvilág legkisebb szikrája is. Mint a fojtó legű sűrűltben földidült, koporsó földelén ülő halott világosság nélkül, csönd és rémképektől környezve, s hideg élettelen csontvázakat illetve: úgy állok e földön eltemetve, reménytelenül, elveszve, kétségbeesetten.

Míg e szavak bús csengéssel leröppentek a leány ajkairól, a kertet határhozó folyó túlsópartján egy férfi-alak állapodék meg, ki a közel eső országúton elhaladtában megpillantva a kitűnő hölgyet, lépteit a kert felé intéze, s majd kevés kételkedés után egy merész szökéssel a folyót áthaladá. Most lassú s tévelygést színű lépésekkel közeledék a szép búsongó felé, s midőn az utolsó hangok elnémultával látná, mikép a szép ülő minden zavar s meglepetés nélkül várta érkezését, csakhamar fölfedé e nem várt közönyösség okát, a leánytól néhány lépésre állást vőn.

Az idegen még az ifjúság nyiló korszakát élé, vonásain éretlenség s határozatlan jellem tűnének föl. Szabályos arcza hófehére bizonyos halványsággal vala bevonva, mely nem bánat vagy szorgalmas munka: de rendetlen, kicsapongó élet következményének mondathaték. Szemeiből álomtól elvont órák vétkei mutatkoztak, beesve s fényöktől megfosztva valának. Arczvonásai azonban igen sok nagyot és nemest látszottak eredetileg bírni s nem kevesb lélektulajdont s férfíui szilárdságot: azonban ezen vonzó s nagyjótigérő arczkifejezés annyira torzítva vala részint a még gyermeki, határozottságot nem nyerhetett, részint a feslett élet által elferdített s kora vénséget képző vonásoktól, hogy a néző kétségbe vonathaték: vajjon inkább szépnek mint rút-nak mondassék-e? bár tagadhatlan vala, miszerint a szépségnek is sok ajándékot bír a alapvonásaiban.

A világtalan leány azonközben ismét fölnyitá rózsajkait, szólani kezdé, magánbeszédet folytatandó. A csodálat s hirtelen fellobbant, szenvedélyteljes szemekkel reámeredő ifjú újlag közelebb lépett, karjait mellén keresztbe foná s mély csendben hallgatá.

— Volt idő — szóla a hölgy — volt idő, melyben én is boldognak mondhatám magamat. Napok folytak el tiszta örömelevelében. Óh csak most érzem, mily szépek voltak azok, mily boldogságot és kéjt lehelők!

Volt idő, midőn ifjak vidám serege lengé körül a viruló Melániát, midőn dalait lantja húrjairól százan hallgaták, százan magasztalták és csodálák, midőn sorsát irigyelni leheté, s ő gyönyört talált másoknak irigyletében. Igen, volt idő, midőn láthatám, hogy a lét kedves és örömteljes. Mit ér, mit ér? Boldogságom rövid vala, mikép selyemlepe szerelem-szaka, s hasonló a tenger örvényitől körzött pusztaszirtfokon feledett gyermek bájálmához, melyben midőn anyját véli átkarolni, a hullámförgeteg zaja akkor költi fel elnyeléssel fenyegetve a remény nélküli irtóztató valóra. Óh én nem tudom, azért nyertem-e a parányi örömet, hogy eltűntével annál szívrepesztőbb legyen jelenlegi iszonyú sorsom, vagy pedig azért kell-e szenvednem, hogy a múlt annál virulóbb legyen. De mit tesz, mit tehet ott a régi öröm, hol a jövő veszve van? Csak még egyszer, óh csak még egyszer egy óra, — nem, egy perczig láthatnám a szép természetet, egy lángtekintettel szívhatnám magamba annak minden bájait, egy búcsúpillanattal futhatnék végig a nagyszerű tárgyak, színek s alakok pompáján! Csak még egyszer! De ez nem lehet! A világ szép, óh a világ igen szép, s én vígasztalás nélkül szállandok síromba.

E legmélyebb fájdalommal nyögdelő s végezetre az elfojtódás csendesen elhaló szavakban, élő sze-

rencsétlen, de bájos hölgy ajkain elzengve bizonyosan sokkal több hatásere létezhetett, mint itt ez egyszerűen álló, holt sorokban. S valóban az ifjú szokatlan erőtlől érezte magát megragadtatni. Lelkébe égő fáklya dobatott, s az, mikép a régóta ostromolt vér egy halomba torlott gyülékony maradványai a puszta falak között, ismét és ismét iszonyúbb lángra gerjedt. Tűzoszlopként nyúlt föl benne a láng, borzasztólag ingatva, s inkább-inkább gerjesztve a részvét és bánat szellője által. Szemei pillantás nélkül függtek a halvány arczon s pihegő kebelen, s hogy kellemeit annál jobban élvezhesse, halkán féltérdére bocsátkozott. Így térdelt, s ily szemekkel nézett föl hajdan a hellasi ifjú az istennő bájos alakja előtt.

A leány darabig némán marada, mozdulatlanul és csendesesen mint a kis tóvíz tükre, ha a vihar, mely fölötte hullámokat dagasztott, eltűnt. Majd jobb kezével a mellette heverő lant felé nyúlt, ölébe helyezé, s hóujjai, mint valamely művésztől készített elefántcsont kulcsok, végig futva a húrokon a lant-ról néhány hang lebbent el a tiszta esti légben.

Az ismeretlen térden közelebb csúszott a szenvedő hölgyhez annyira, hogy lantját arczával érintethé. Feszült figyelemmel várt. El akará nyelni a hangokat s magába temetni, hogy tovább ne terjedjenek.

A hölgy dalolni kezdett:

Te, ki bírod a látás égi kényét!
 Óh nézd el, nézd el: mily szép a világ,
 Ha kelni s húnyni látod a nap fényét,
 Midőn gyöngycseppben reszket fü, virág;
 Vidám arczát ha látod kedvesednek,
 S körödben bájos kedv, gyönyör röpkednek:
 Éld, óh éld, mely kéjt az élet nyújt,
 S szánd, kit terhes vaksága sújt.

A vaknak nincsen, nincsen ah világa,
 Foly élte, mint éj, némán hidegen;
 Homályba oszló árnyék boldogsága.
 Körötte e föld puszta, idegen.
 Átokként nyomja lényét, szív és elme
 Forr, s ah nem érhet keblet lángszerelme,
 És eltörpül mint pusztán nőtt növény.
 Keblében a hit, szeretet és remény.

Lelkében gyötrő fúriák módjára
 Rohannak egybe múlt, jövő s jelen.
 Vad képzemény ragadja föl karára.
 Miként sajkát vész rémes éjjelen.
 S teremt agyában egy, szörnyű világot;
 Melyben rémképek nyújtnak társaságot;
 S küzd e rémekkel, küzd szünetlenül,
 Míg kínos kétség örvényébe dül.

Vigasztalásért ő nem tér hozzátok,
 Vigasztalás rá nézve veszve van;
 Érte csak részvét könyjét hullassátok
 Ellágyulás szelíd óráiban.
 S ha hölgyként átfog a gyönyörnek árja
 S szived, mint ifjú, kebelét kitarja:
 Éld, óh éld, mely kéjt a látás nyújt,
 S szánd, akit sorsa vaksággal sújt.

Már rezgettek a megütött húrok mintegy fáj-
 dalmukban, midőn a leány bezárt ajkaira egy gyön-
 géd, de forró ajaktól jövő csókot érzett nyomatni.
 Az égi tűz ölhet, de nagyobb lánggal nem égethet,
 mint e hirtelen ellebbent ajkérítés. A hölgy reme-
 gett, mikép az ujjaitól pendített húr, arcza friss
 bíborszinnel festődék, keble hallhatóan dobogni s
 láthatóan emelkedni kezdett. Hallgatott. Egy kevés
 vakhittel talán vélheté, hogy a fájdalmasan elzen-
 gett dal után maga az istenség valamely angyalt
 küldé hozzá, s az nyomta szájára a bűvös csókot,
 oly villanyhatású, oly lelketrázó volt ez, de ő jól
 érzé, miszerint ezen csók emberi, még pedig ifjúi
 ajkaktól jöve, s kevés idő múlva kezeit csendesén
 körülhordva szóla halk susogással:

— Atyám, kedves, te vagy itt?

Senki sem felelt.

A szegény gyermek elragadtatásához egy kis félelem kezdte társulni. Ismét körülvivé kezeit a légtelenben s hangosabban, de remegve kérdé:

— Ki van itt?

Semmi hang, semmi felelet.

A világtalan hölgy kebelében lassanként teljes erőben ébredt föl a női büszkeség és szemérem, nemkülönben a talán balsorsa kigúnyoltatásának legkeserűbb érzelme. A fölhevült ifjú vér csendesedni kezdett, de szívében még harag és engedély, fájdalom és kéj harcoltak, homlokán néhány vékony redő vonult, s éles keserűséggel szóla:

— Ki elég vakmerő egy balsors csapásától üldözöttön gúnyjátékát gyakorolni? Annyira megvetésre méltó e szerencsétlen, hogy őt kiki büntelenül teheti csapongó gonosz kedélye eszközévé?! Óh ember, ha valaha téged is a szigorú szerencse hatalma megront, midőn elhagyatva és kigúnyolva átkozandó sorsodat, akkor emlékezzél meg, hogy egykor a szegény világtalan leány szenvedéseit megútálva, midőn őt ferde kényed játékává tevéd, méltó vagy a kinteli csapást tűrni, méltó vagy, hogy a kigúnyolt szerencsétlen átkai által elkárhozzál.

— Igen, én el vagyok kárhozva, szóla az ismét elébe térdelt ifjú csengő szavakkal, s hangjai élő tüzesőként hullottak a leány keblére, — érzem, én el vagyok kárhozva. Mióta bájjhangodat hallottam, mióta kellemeidet láttam, a világnak, magamnak elveszve vagyok; Istennel, emberekkel mitsem gondolok, s elátkozva pokol tüzét érzem lelkemben fölcsapni, s minden rémeit ellenem fölkelni. Óh leány! ha fájdalmat okozék szivednek, ha merészségem terhel: leimádkozandom százszorosan bűnömet, s tégedet térdeimen kérlek: bocsáss meg a vakmerőnek,

ki bájjaid hatalmától elragadva illetni meré virágajkaidat.

Melyik nősziv volt valaha érzéketlen az esengő szerelem ellenében? Hol a küzdő viszonzlángot nem talált, ott kötelesség fojtotta el a szerelemszikrát; azonban ez esetben is a barátság szelíd részvéte bizonyosan jutalmul adaték a merész vállalkozónak. De hol a sziv még tárgyat nem talált lángjaiban ég; hol a meleg kebel annál inkább ég szerelemért, mivel sújtva, elhagyva feledve érzi magát: csoda-e, ha a bátor szerencsehős jő és győz?

Az ifjú szavai után hallgatás következék. A meglepetés, harag és hiúság, csodálat s föllobbanó heves indulat összesen vivotak a szerencsétlenben, a következményt nem nehéz eltalálni. Csendesült de szinlett hidegséggel szóla:

— Honnan jösz s ki vagy?

— Ifjú, miként te, balsors alatt vérző, miként te. Óh te világtalan vagy, s gyötrelmidet ez okozza, én látok s szenvedéseimet ez növeli. Valóban szép leány, ha tudnám, hogy szived meg nem lágyúl szerelmem iránt, óhajtanám: bár inkább eleve megfosztatva a szem fényétől s hallástól, arczodat soha se láthattam s ezüst-hangjaid csengését soha se hallhattam volna. Bocsáss meg nekem!

— Ifjú, te igen bátor vagy. A boldogtalan azonban haragot nem táplálhat. S most légy jó, menj, távozzál. Vannak boldogok, menj azokhoz, s hagyd a szerencsétlent.

— Soha — kiálta hangosan az ifjú — engedj itt maradnom, némán, ha kívánod, s mozdulat nélkül, mikép a kert fái, melyek bírják a gyönyörélvét téged mindennap körükbe jöni. Engedd meg ezt szép hölgy!

A leány némán hallgatott.

— Melánia! — kiáltá egy tisztos agg férfihang a ház felől.

A leány botját kezébe fogva, fölkelte ülőhelyéről.

Az ifjú megragadta s melegen szorította meg a leány hókezét.

— Te mégy? Igérd meg, hogy máskor, holnap és mindennap ezen helyre kijövedesz. Igérd meg ezt.

— Eljövök — susogá csendesen a leány.

Ez lassú és vigyázó lépésekkel ment a ház felé. Az ifjú pedig darabig égő szemekkel nézve a deli hölgyet, visszaindult s a folyón ismét átszökve eltűnt.

II.

Az egyszerű, de csinos kert a házzal együtt egy rónatájon fekvő faluban állt, melynek földje a félkörben elvonuló hegység által határoltatott. A hegységig terjedő sík tere szép és termékeny vala, s a leendő hegyvidékek által a mező tiszta vízzel látta-ték el. A falunak lakói a nem egyesült hitvallók közé tartoztak, s a házban, melyről szó vala, e közösség érdemtelen hitszónoka lakozék.

Ez aggkorú, tisztos férfi nem magyar törzsből vevé eredetét. Őseit Görögország határáról jötteknek állítá, s e tekintetben némi büszkeséggel párosult gyöngeséggel bírt, elődeit a messze századokig Hellas dicsőséggel ragyogó korszakába vinni fel. Ezen alapból mindenhez, mi e nemzethez, vagy csak emlékezetéhez tartozott, határtalan szeretettel ragaszkodék. E század 3-ik tizedében történt görögországi mozgalmakban s szabadságtusákban a legmélyebb részvétet hordott szívében s csupán hivatala s családi köre tartóztatá, hogy az őshazának vad elnyo-

mói ellen segédül ne menjen ; annyival inkább, mivel ifjú éveiben ezen eszmétől lelkesedve, tanulmányai mellett el nem mulasztá tagjait munkában edzeni, s fegyverforgatásban gyakorolni. Így akart méltó lenni vitéz őseire. A zajos ifjúság elmúltával korosb éveiben csend s nyugalom után vágyott, s ezeket tisztes hivatalában hű neje oldala mellett fel is találta. Itt a magányban a megszelidült, de még elég erős férfiúi láng és cselekvő erő a komoly tudományokban keresett magának táplálékot, s különösen a philosophiai ismereteket ragadá meg lelke egész hevével. E tekintetben is legtöbbször becsülte a régi görög bölcseket, melyeknek olvasásán határtalan kedvvel mulatott. Tudni, mit ők tudtak, s élni, mint néhány erkölcs-példány, élt, ez volt az érdekes férfi célja és feladata. És ezt el is érte. Tudománya és erényes élete mindenkitől becsültetett s önmagának a sors ellenében állhatatos, erős lelket tett fáradozásai által sajátjává. Azonban szükséges is volt, hogy a tudós férfi a szerencse és történetek ellenében ily erős lélekállást vegyen magának. Valóban a jámbor lelkiatya nem vala méltó a balsorsra, mely őt üldözte. Forrón szeretett hölgye őt magzattal ajándékozta meg őt, s kevés év lefolyta alatt mind az őt élő, mindannyi viruló, bájos reménye a szülőknek egymást követve elhunyt. A gyöngéd anya fájdalma leírhatatlan vala s önmaga a mélyen sérült atya is kénytelen lón minden szerzett tudományt s erőt gyászérzete legyőzésére használni. Azonban egy új reménysugár derenge a szerencsétlen szülőknek. Az ég egy angyalát küldé le, hogy enyhítse az apa és anya kínait, s ez angyal egy kisedő nőmagzat alakjában szállott alá az ismét mosolygó nő ölébe. A szülők feledék az elhunytakat s az újon született gyermeket az atya Melániának nevezé.

Úgy látszék, mintha a jótékony istenség, a so-

kat szenvedett szerető párnak ezen újszülöttben bő kárpótlást akarna nyújtani szenvedésökért. Mikép feslő virágbimbó zöld bokrétáról, mint aranyszínű narancs a lombdús faágról: úgy csüggött a ritka kellemű gyermek anyja forró kebelén. Mi az elhalt testvérekben szépség és báj, élénk vidámság s nemes lélektulajdon föltaláltattak, azok mind egyesítve s magasb lépcsőre emelve láttattak a viruló Melániában. Kétségbe jöve a néző: lángelméjét csodálja-e inkább vagy a tökéletes test- és arczidomot. Tizenötödik évében mint égből szállott istennő, mikép a költészkor kellemalakjai állott szépségpompájában. Mit az ifjúi képzelet legforróbb álmái, legmagasb lelkesedés közt dicsőt és ragyogót teremthet, az csak az ő alakját érheté föl. A természet egy szépségideált akart megtestesíteni s többszöri próba után, melyek közelebb vagy távolabb esének a nagy képhez, alkotá s fölmutatá őt a világ nagy templomában, mikép ragyogó oltár előtt buzgó hitszónok a szent hitjelt fölmutatja, mely előtt a nép remegő szívfélelmével hajt fejet. A földön élő hölgnem virágkoronája, s koronájának ragyogó köve vala ő, a földi kellemek összes kinyomata, harmóniája.

A gyönyörben úszó atya önmaga foglalkozott leánya nevelésével. Fáradtság és költség csekély dolgok valának előtte. A gyermek elméje lángként emésztette fel az elébe hordott tárgyakat. Atyja kitűzött eszme és terv szerint akará tanítani leányát. Erős, állandó lelket, bátor, csüggedetlen szívet s tudományos művelődésen alapúlt, szilárd erkölcsöt akart sajátjává tenni. E nevelésben a régi korban feltűnő nagyszerű női jellemvonások lengtek előtte. S valóban kevés idő alatt némely idegen nyelven kívül fölvezette a fogékony leányt az istenség világos fogalmához, az emberi méltóság s erény dicsőségéhez s a bűn ocsmányságához; megtanítá őt

az életet. hol szükség kívánja, megvetni s a léleknek halhatatlan részét mindenekfölött szem előtt tartani. E komolyszerű tudományokon kívül bevezeté a szépművészetek közé is. Honi és külföldi magas költők műveit olvasá gyakran a leány, vagy lantja húrjain édes hangjának kétszeres szépsége emelé azok lágy dalait. Az ifjú sereg ilyenkor, melyet szépsége s zenéje magához bűvölt, az annyi kellem s túlvilági hang összes varázshatása által elragadtatva, tündérajkról angyalhymnusokat képzelt fülébe zengeni.

De a sors szenvedésekre tűzé ki a jámbor családot. Még égi örömben úsztak a boldog szülék, midőn a kedves gyermek egy reménytelen nyavalya következtében szemére homályt érze ereszkedni. A leány világtalanná leve s a fájdalommal küzdő anya könnyei apadhatlanul folytak legbájosb reménye öszszeszakadtán. A szorgalmas atya azonban orvosoltatni akará a búsongó magzatot; s egy ügyetlen szemorvos, kinek kezei a fiatal kor bűnei miatt reszketeg-gyengék valának, aranytőjének hibás rántásai által örökre eloltá a legszebb földi csillagpár fényét. A leány örökre fosztva lón a látás égi ajándékától. Mikép a hangos berekben egy égi csattanásra elmúlnak a kis dalosok énekei, úgy némült el egyszerre minden bájos hang az ajkakon s a lant húrjain. A csodálók serege elmaradt s magában hagyott gyötrelmeinek kínos martalékul; a sok fájdalomtól terhelt szelíd anya is nemsokára elhúnyt kor s bánat súlya alatt. Az ősz atya egyedül maradt leányával.

És azon idő óta, midőn a boldogtalan leányra nézve a világ örökre bezárult, lassanként hervadni kezdett az előbbi szépség, elhalt a kellem azon gyöngyfénye, mely oly bűvölő vala, s időről időre fogyott a szerencsétlen hanyatló életereje. Óh hol

remény nincs, ott vigasztalást egy angyal sem hozhat. Melánia roskadt. Melánia arczán a rálehelte rózsafény helyett halvány sápadtság terült el, — és mégis szép vala ő, mint elfödött nap, melybe nézni akkor is vészes a gyenge emberi szemnek.

Nem annyira a szerencsétlenség vala mégis elviselhetlen, mint a hidegség, mint az elhagyatás, melyet szenvednie kelle, neki, ki éppen most lépe be az élet legragyogóbb korszakába, s ki szokva vala csodálótól, imádótól környeztetni. Egy istenség elhagyott oltára vala ő, s pedig hol a szív szerettetni óhajt s rokontársakat, szerelem-barátokat vágy fűzni karjaira, ott az elhagyatás maga is fagyszellője minden föltenyészhető örömvirágnak.

A magasb lélek valamint örömeiben nem szilaj, nem csapongó, úgy fájdalomában sem gyáva. Ajkai mások előtt panaszra nyilni ritkán szoktak, veszteségeit magányban egyedül viseli. Azonban a szív keserveinek mégis ki kell ömleniök, mint a hegyekbe rejtőző forrásocskáknak szükség előtörniök. A magaskeblű költő, ki dala lágy hangjain olvadásba hozza érzelmeidet, szintén úgy bánatát önti eléd, mint a gyáva néptömeg, mely panaszával minden lépten fásaszt. Melánia is érzé, hogy szüksége van szenvedéseinek gyászleplét felnyitni. Ámde ki előtt? A csodálók serege eltűnt. Belőle csak egy hidegen vigasztaló sem maradt. Az anya különben is mélyen érzi gyermeke kínait; azonban a szülék valamint gyermekeik játécai közé nem illenek, így fájdalmaik is jobban összeforrnak más hasonló keblekkel. A szerencsétlen senkit sem talált. Ekkor elővette a lelketlen társat, mely hajdan örömeinek tolmácsa volt, s melynek hangjaiban érzelme mindig hű viszhangra talált. Most borzasztólag kelle szerepet változtatni. Elővette a lantot, elzengte rajta fájdalmas énekét, többet nem, s mégis volt miért

hálát adhatott a sorsnak. Némileg könnyült gyötrelme s a hű társat kebléhez szoritá s meleg csókjaival árasztá el a hideg, érzéketlen száraz fát s kifeszült húrokat.

III.

Mióta az idegen ifjú Melániánál a kertben megjelent s szerelmi forró csókját ajkára tűzé, szebb, elviselhetőbb élet tűnt elé a szenvedőnek. Való, hogy szemén, lelkén még most is sötét éj uralkodék, de ezen éj, mely ezelőtt hasonló volt ahhoz, melyben a rettegő rémképeivel küzd, most a szerelmesnek azon éje vala, melyben a nappal föltűnt képek s tünemények ismét hosszú bájsorban tűnnek az élénk képzelet elé.

Tehete-e mást, mint szeretni azon egy ifjat, ki a többek közül őt, a szerencsétlent boldogtalansága jégsivatagjain fölkeresé? Tehete-e mást, mint szeretni a melegkeblű leány az ifjút, kinek minden hangja forró érzelem élénk kinyomása volt? Hisz alakját úgy sem láthatá s bármí undorító vonásokkal birt volna, róla képzelődésében mindig a legkedvesebb képeket állíthatá lelke elé.

Gyakran, ha az estve enyhítőleg leszállt, vagy az alkony lángszíne égett a darabonként úszó felhőkön, vagy a hold ezüst fénye ábrándosan ömlött el a hallgató tájon, együtt ültek a szeretők a fa lombjai alatt s ezen örömek árjában olvadt föl érzeményök.

— Óh legkedvesebb leány, mondá ilyenkor az ifjú, karjai közé szorítva az epedő hölgyet, bárcsak láthatnál, láthatnál a világot, láthatnál engem.

— Valóban, szóla a leány, lángoló arcát annak keblére hajtva, én téged látalak, igazán, én téged látalak.

— Óh bár úgy volna, viszonzá az ifjú.

— Én téged látalak, ismétlé a leány. Szavaid nekem megmutatták arczodat. Minden hanglejtés beszédedben egy-egy különböző tagrészt jelelt ki nekem alakodból, s most én egészen ismerem vonásaidat.

— S milyen vagyok hát én? kérdé az ifjú.

— Itt előadá a leány kedvese arczát, miként az képzeletében élt. A leány nem csalatkozott. Az ifjú csakugyan olyan volt.

— De miután az alakodat láthatom, ismerhetem — folytatá a leány — tudnom kell nevedet is. Ha talán valaha elhagynál, ha többé e képet nem láthatnám, mert borzasztó rémek eltolnák a szerencsétlen elől, óh akkor legalább nevedet tudhatom, nevedet gyötrelmeim közt, nevedet, mint valamely varázs-szót említhetem. Szólj, miként neveznek?

— Nevez engem Lászlónak, mondá a kérdezett.

— László! szól a hölgy, ez szent királyunk neve. Őrizni fogom e nevet. Elmém rejtekében anyám neve mellé helyezem.

Így múltak el napok és hetek. Az ifjú azonban nem azok közül való volt, kik állandó s tiszta szerelmet képesek ismerni. Fenéig kiűritni az örömhelyt, kiszívni, mint méh a virág balzsamát, s oda hagyni, s ismét mást keresni, ez volt a vétkes szokás, melyet kora ifjúságától kezdve megtartott. A szerencsétlen hölgy elégtelen levén a sorssal, vad kedvvel veté magát a mosolygó öröm karjaiba. Erősb volt, mintsem éldelni a kínálkozó gyönyört, kételkedett volna, gyöngébb s forróbb, mintsem a csábitásnak ellen állhatott volna. Szörnyű álmából csak akkor ébredt, midőn a szerelem bájszigetéről ifjától elhagyatva a vétek örvényén lelte föl magát.

IV.

Idő múlt. Melánia nem látogatá a kertet. A virágok még nyiltak, a fák lombjai díszkoszorúként

fedék az ágakat. Hiába. Melánia nem keresé azokat, nem nyugodott árnyukban, nem izlelé illatjukat.

Némán és magánosan ült szobájában. Halvány s kétségbeesett arczán megrémült volna, ki még csak kevéssel ezelőtt a virágzó hölgyet láthatá. Arca vonásaiból titkos bánatnál többet leheté sejteni.

Kisded szobájában volt egy hely, mely a ház szent helyének, larariumának mondathaték. Oltárka volt ez, fekete posztóval borítva, fölötté jó nagyságú ezüst feszület néhány szent képpel. Anyja, míg élt, ide járt naponként imádkozni. Halála óta ez a hely látogatlanul álla, mert Melania, kit a hevesvérű fiatal kor s később szerencsétlensége minden vallási meleg érzelem és kötelesség iránt hideggé tőnek, felejté anyja példajaként az oltár előtt könyörgést röptíteni ég felé. Most azonban egyszerre különös vallási buzgalom szállá meg a világtalant s a kelő nap, valamint az esti végsugarak, az üdvözítő képe előtt találák őt, hol csendes, de forró szavakban mondá el imádságát.

Valóban indítólag szép s meglepő látványt nyújta e szerencsétlen könyörgő. Szintelen, behullott arczal, összetett kezekkel, vállain rendetlenül elomló barna fürtökkel térdepelt ott, míg világtalan szemeit bizonytalan állásban magasan emelte ég felé. Tedd e térdeplő hölgyet bármely kőszívű halandó elé, s ha kérésére nem hajol, egy szikra sincs keblében azon erényből, mely emberiségnek nevezetik. Mennyivel jobban remélhető, hogy isten, ki végtelen kegygyel bir, megadja az oly igen forró könyörgést.

Atyja nem tudá, mit véljen leányának e változásán. Bement egy reggel szobájába. Melánia éppen imádkozott. Atyja csendesen és figyelemmel lépe közelebb, s miket elmondott könyörgéséből világosan

megérthete: bűnbocsánat, halál s az ég boszúállása valának.

Vannak pillanatok az embernek s különösen a szerencsétlennek életében, midőn a lélek szokott állásából kiemelve élénkebben érzi nyomorúságát, szenvedéseit. Régi, eltűnt boldogabb órákra hű visszaemlékezés, sivatag jövőre kietlen kilátás s örömtelen jelen súlya egyszerre rohanják meg a lelket. A gőzpárával terhelt légben újra támadnak zivatarok, így a boldogtalan szívben ismét és ismét külsők nélkül is föltámadnak a fájdalmak.

Jaj nekünk ilyenkor, hogy emlékezet s remény kísérnek bennünket, nem geniusként, de gyötrő eumenidákként lángostorral állanak megettünk. Jaj nekünk ekkor, hogy valaha édes órák jutottak a sorstól; minden elmúlt öröm, minden gyönyörpercz szigorú hitelezőként, borzasztó szorossággal fizetteti magát vissza s enyhületet előbb nem találunk, míg a lélek előbbi szokott állásába nem tér.

Ily lélekállapotban véle lenni leányát az egyház agg szolgálja, s mikép mindig, most is szelíden akarta illetni a szerencsétlen fájdalmát. Várakozott, míg imádságát elmondá, s midőn a leány véget ért, az atya megszólítá:

— Kedves leányom, Melánia!

A világtalan megrettenve fordult meg az oltártól, merről az apai hang fülébe zengett.

— Édes gyermek! szóla ismét az öreg, te imádkozál s én hallottam imádat. Dicsérem, hogy Istenhez térsz szerencsétlen sorsodban, mert a boldogtalanoknak, kire a világ hidegen tekint, egyedül a vallás árnyában kell biztos enyhet keresni. De kedves leány, mi bántja lelkedet? mit kértél az istentől?

A szerencsétlen leány még mindig térdeplő helyzetben remegve tapogatott maga körül lehajtott fővel, hogy atyja lábait átfoghassa.

A gyöngéd apa közelebb lépett boldogtalan gyermekéhez, lehajlott az előtte tévedezve mozgó kéz után, de a leány hirtelen és szorosán ölelte körül az atya lábait s hangosan kezdett zokogni.

Az agg mélyen megindult e fájdalomon és érzékenyen szóla:

— Miért sírsz te Melánia?

Az elsónél hangosabb zokogás lón a felelet.

— Leányom, miért e kesergés? kezdé ismét. Mit akarsz szegény atyáddal? Nem tudod-e, hogy minden nyögés, minden fájdalomsóhajtás, mely téled, boldogtalan gyermekemtől jó, villámként sújt és fúrja által szívemet. Igen, Melánia! azon boldogtalan időtől, melyben reád nézve a világ örökre eltűnt, anyádnak s nekem egyedül téled függe bánatunk vagy vigasztalásunk. Anyádat sirba vivé a fájdalom s ime én előtted állok leverve balsorsom által, megtörve az idő s szakadatlan atyai kínok súlya alatt.

Az öreg elhallgatott kissé. Szavai mélyen érdeklették a leányt. Zokogása csendesedni kezdett. Felejté kevés időre jelen iszonyú sorsát. Csend lón: s kevés percz múlva az agg ismét így kezdé:

— Ha láthatnád atyádat, Melánia! Ha látnál engem gyermekem. — De jer, hisz a te finom ujjaid látnak, jer, tapintsd végig arczom redőit, tar fejemet, s a néhány szál ősz haját. Testem legörbedt, lábaim reszketve tartanak, s járásom tévedező. Ezen gyöngeséget mind balsorsod okozá. S te még is sírsz előttem. Óh te nem tudod, hogy több fájdalom juta a szülőnek, ki ily szerencsétlen magzatot bir, mint magának a szerencsétlen magzatnak.

A leány szünteté zokogását, csak egyes megszaggatott hangokban jövének föl keble mélyéből mint haldoklóból a távozni nem akaró életerő egyes csuklásokban. Homlokára szorítá aztán egyik kezét,

míg a másikkal atyja lábait tartá ölelve; majd szívére nyomá kezét, mintha lenyomni akarná ott a mondhatlan fájdalmat; mélyen sóhajtott, s a sóhajtás után egy félig elfojtott keserves nyögő hang emelkedék feldagadt s ismét összeszorúlt kebeléből, arczát világtalan szemeivel atyjára emelé s ismét leereszté s karjai újlag átölelték az öreg lábait.

— Mindig bizonyos erős és férfias lelket tapasztaltam benned, Melánia, kezdé ismét. Szedd rendbe magadat. Tárd fel atyád előtt kebledet. Mondd meg, mi új fájdalom emészt. Darab idő óta szokatlan agályt, mondhatnám kétségbeesést, vettem arczodon észre, hűtsd ki keservedet; s ha lerakod előttem titkodat; te és én könnyebbülni fogunk.

A boldogtalan csendesen s keserűen rázta fejét. Sóhajtott s hallgatva maradt.

— Istened előtt kitártad kebledet. Isten után atyád áll hozzád legközelebb, hogy fájdalmadat értse.

A leány elbocsátá atyja lábait, két kezével arczát fedé be: de reszkető sóhajtásai szakadatlanul hangzának.

Az apa elhallgatott. Gondolkozott, mi bánthatja gyermekét. De a felindulás megtöré különben is öreg aggott erejét. Lábai nem bírák. Roskadva ereszkedett le egy közel álló székbe s a szerencsétlen magzat utána csúszva lángoló könnyes arczát apja térdén nyugtatá. Csend lőn. Az öreg arczvonásain elevenen tükröződék a gond s a mély nyugtalanság, a különféle tárgyra, okokról-okokra repülő s bizonyosságot még sem találó lélek. Leánya könnyörgése volt az, mi vezeté elméjét. A bűnbocsánatkérés s annál fogva bűnelismerés, a boszúért fohász szörnyű s hihetetlen képzetek felé ragadák őt. Elcsábíttatást, leányártatlanság elvesztését gyanított: de egy tekintet az előtte térdeplő szerencsétlenre

s az inkább megvetésnek mint csábításnak kitett sorsára, borzadva ránták őt vissza e szörnyű gyanútól. Ah mikép kételkedett volna ő a tőle nevelt, az ő elveit magáévá tett, erős lelkületű s szerencsétlenségded leány erényében, ha szinte kemény sorsa miatt nem lett volna inkább azért szánandó, mivel minden örömeiktől megfosztva kelle hervadnia, mint a csábítás veszélyeitől vala féltendő. És mikép terhelje szerencsétlen gyermekét e gyanúval a gyengéd apa, a szenvedő leányt, kinek egész boldogsága csupán atyja szeretete vala?

S mégis, így tűnődék az öreg, mi lehet tehát, mi leánya szenvedéseit oly mélyre süllyeszté, mit jelent a régóta magába vonult s mindig alább csüggedő lélek? a beesett, színtelen arcz, az ajkak szokatlan halványsága, álmatlanul töltött éjeken a sóhajtozások? Miért érezné most éppen szerencsétlenségét teljesebb mértékben, vagy talán vér- és léleknyavalya, mely a magára hagyott képzelet rémeitől tápláltatva mindig és iszonyúan növekedik? De ha így, miért a buzgó könyörgés, miért a bűnbocsánat? Talán csak előkészület a mindig jöhető halálra? Úgy de önmaga kéré ezt s a bűnbocsánat-kérés mily forró s a bűn súlya érzelmében vala mondva: az nem csekélyebb, mindennapi vétkekért lehete! És a boszúállás az égtől? kire kér ő boszúállást? Valóban itt valami nem közönségesnek, nem gyanítottoknak kelle lappangani.

Nem szükséges, s hiú fáradság lenne az öreg lelkiatya szivharczait, belső küzdéseit festeni. Arczán időnként különféle, de mindig keserű s mély gondot áruló vonások képződtek. Szemeit most leányára fordítá. A szegény mozdulatlanul maradt mindig ugyanazon helyzetben. Szemei a lankadság miatt hunyva valának. Szívütéseit érzé az atya, s forró arcza égeté térdeit, melyeken nyug-

vék. Néha-néha tagjai görcsösen rázkódtak, mint sírokon nőtt gyöngé fa a megszűnt vihar után.

— Nincs boldogtalan édes leányom, folytatá ismét az öreg, közeledni akarván céljához, de hangja gyengültebb s rezgőbb leve, nincs boldogtalan, csak az, kit bűn ostoroz. A természet vagy sors csapásai rendesen magukkal hozzák az enyhületet s türesterőt. Ha emberektől sértetünk, mások szelíden törlik le fájdalomkönyveinket. Amazokon szelíd megnyugvással, ezeken szelíd megvetés által kell győzelmet venni. S a szív és erkölcs, ha kellemessé nem is, legalább elviselhetővé teszi mindegyiket. Míg e két genius birtokunkban van: addig szerencsétlenek lehetünk, de boldogtalanok nem; addig az élet mindig szép, mindig becses előttünk, s nincs miért unjuk meg napjainkat. A bűn, igen a bűnös kínos öntudata az, mely sirja boldogságunknak. S te óh szelíd és szerencsétlen leányom, miért kérnél az égtől halált; szived tiszta, miként akkor volt, midőn elsőt dobba. Senkit sem sértél. Hiv valál mindig a vallás és illendőség törvényeihez! úgy-e jó leány?

Egy hosszú sohajtás lőn a felelet, melynek vége elfojtott nyögésbe ment által.

— Söhajtasz? nem felelsz? monda az erre el nem készült apa. Hah! téged valamely bűn terhel.

A leány, hangosan zokogni kezdett.

— Te sírsz ismét sírsz, monda remegve az öreg. Itt valamely szörnyű rejtezik. Azután redőkbe szedé homlokát s sötét gondolatokba mélyedt. Ha talán el volna csábitva. Ily távol, ily szerencsétlenségben. Hiszen az erdő rejtekeiben lappanganak a mérges kigyók.

— Melánia! mondá lágyan az öreg, mindedig megőrzéd ártatlanságodat. Ha tisztán állsz Isten s atyád előtt: töröld meg szemeidet s feledd el a pillanatot, melyben háláért esdekeltél Isten előtt. De

ha bűnös volnál, ha elcsábítva s vétkeid érzetében kértél halált; akkor igen, Melánia, jobb a halál a gyalázatos életnél.

— Ölj meg engem apám! tégy semmivé! sikoltott fel zokogva a leány.

Az atya teljesen érté e szavakat.

— Nyomorú! kiálta éles, de egyszersmind reszketeg hangon, te bűnös vagy nemde, el vagy csábítva, s keze akaratlanul hajlott baloldalára a fegyver helyére,

— Ölj meg! bűnös, meggyalázott vagyok, sóhajta mély hangon a leány.

— Hah, szerencsétlen! mondá a fájdalomban dühös s erkölcsiségben buzgó agg — készülj, halnod kell! s ifjú erővel ugrék rejtett éles fegyvere után.

Melánia térdelő helyzetben kezeit összetéve s világtalan szemeit égre emelve várta bátran és nagy lélekkel a halált. Miért félt volna a legszerencsétlenebb lény a haláltól, melyet jókor megvetni tanult? Egy sóhaj sem emelkedett az életért kebeléből; csupán egy fohásza lebbent el sebesen és forrón az örök istenséghez. Halvány volt, mint a haladokló, s szép mint a fehér rózsa.

Az atya fölötte álla éles fegyverével.

— Készen vagy? Imádkozál lelkedért? kérdé fojtott hangon.

A nyomorult csendesen inte fejével.

Az öreg felvoná törét, s ismét leereszté. Szemei lángoltak, homlokát összébb voná, arczán a legirtóztatóbb küzdés jelei látszottak. Még egyszer fölemelé a hideg aczél: de karjai lelankadtak s reszketve ejté a földre fegyverét. Ajkai körül keserű vonások húzódtak. Székbe veté kimerült tagjait.

— Hah, ostoba öreg! szóla, fejét megrázva, te akarsz-e benyúlni az istenség munkáiba, melyet is-

mét előállítani nincs hatalmadban? Borzadj vissza a vakmerőségtől! S mit, ha éltet téssz egy csapásra semmivé. S mit akarnál a gyilkossággal elnyerni? Visszahozhatod-e általa az elveszett ártatlanságot? Soha. Itt veszve van örökre. Vigyázz, hogy midőn az erkölcsi tisztaságot akarod célba venni, érte olyat ne tégy, mely a bűn éjébe vezessen!

E szavak oly lassú hangon mondtak, hogy a szerencsétlen értelmöket ki nem veheté. Mindíg ugyanazon helyzetben várá a halált.

— Melánia! szóla az öreg gyengülten, kelj fel. Én meg nem ölhetlek. Te élni fogsz, ámde te gyilkosa levél szerencsétlen atyádnak.

Melánia kétségbeesés hangján sikolta fel s térdein csúszva ismét ölelni akará atyja lábait.

Az öreg fölkel s roskadó léptekkel tántorgott más szobába a legemésztőbb kinok tűzárjában hagyva nyomorúlt lányát.

V.

Három év múlt el. Rövid időszak azokra nézve, kiket mosolygó öröm leng körül, de örök idő a remény nélkül szenvedőknek.

Melánia még élt. Keble, szive összezúzva, érzeményei elhamvadva, élte fonalai eltépve, a kinosan tűrő lélek ereje tartá fenn a testet, vagy éppen gyötrelmei nem engedék elenyészni, mint haldoklót a körülte síró kedvesek hangjai új kinteljes életpercze szokták felrázni. Csendes volt, mint a földalatti néma üreg, halvány és gyenge, mikép az éltető nedv nélkül elnyilt virág, mikép a hold reggeli képe, midőn fénye a nap ragyogó sugaraiban vész el. Midőn megsalatra látá magát attól, kit a legforróbb indulattal fűze magához, midőn az őt elhagyá a mélyen sértettet, fájdalmában, kinjaiban, epedő szerelmében s bűnében, midőn nem birt semmit és senkit, még

csak az öntudat tisztaságát sem; akkor azt vélte, hogy legboldogtalanabb mindenek közt, s e boldogtalanság már magasabb lépcsőt nem találhat. Csalatkozott. Anyává lőn s új világ, új élet tárult föl előtte, öröm vagy kín magvait magában rejtő. Igen, a szerencsétlen még mint anya élvezhetett volna örömet gyermekében. Ámde neki ez tiltva volt. A gyermek sírt s Melánia nem láthatá őt, a gyermekkel idegen kéz foglalkozott; s mert a kiszáradt anyai keblen tápot nem találhata, idegen ölben növekedett s az anya ezt még csak nem is láthatá. A gyermek mosolygott oly szépen s édesen s ártatlannúl, mint teremtés után a legelső hajnal; Melánia nem láthatá a mosolygó magzatot. Ez jobban leveré a szerencsétlen lelkét, mint minden eddigi szenvedés. Nem az elcsábítás, elhagyottság s vétek terhelé most. Gyermeke akármely áron kedves volt előtte s dühös vágyában a szeretett gyermeket láthatni még egyszer minden kint, minden vétket s pokol fájdalmait magára, lelkére veendett volna.

Tudjátok-e, mi kincset bir az anya gyermekében, mi földöntúli gyönyörérvet annak látásában? Az ügyefogyott szegény, ki egész napon át az égető nyári melegben nyomasztó munka mellett görbedt, estve vidáman szorítja eléje röpeső gyermekét szívéhez, s örömkönnyeivel együtt égi enyhület száll reá. Az anyának nincs más szép, nincs más becses, nincs oly elragadó, mint az ölben fekvő magzat. A világ, a föld, a természet minden bájait gyermekén találja fel. Szemeiben a felhőtlen, nyílt eget, arcza eleven színvegyületén a virágos mezők tarkaságát, mosolyában a szelíd tavasz vidámságát, alvó lágy lehelletében az est és regg újító szellőit, s hangjában a megzendült berek énekeseit, s ha szelíd rebegő hangon őt szólítja, azt hiszi, hogy a mennyek angyalai szólnak hozzá égből kölcsönzött hangokon.

Ez a kéj legmagasabb pontja, ez a földön elrejtett túlvilági, mennyei tud, istenülés.

Melánia nem éldelheté e mondhatlan földi gyönyört, s mivel attól el vala zárva, a kinok legsötétebb örvénye nyílt meg érzelmei előtt. Most, most érzi, hogy a legfőbb kéjt csak egy perczre is élni jótét leendene, mely után a megfosztatás elviselhetővé s édessé válnék. Gyakran, ha a gyermek kised ágya előtt lehajolva ajkaival érinté annak homlokát s parányi száját, ha ujjaival végig tapintá gyengén mint árnyéklebbenés a finom arcot és annak minden részét, ha kebelén halvány kezében tartá piros apró lábait, s a kicsiny csendesen aludt el az anya ölében, — óh, ekkor mit nem adott volna egy pillanatért a deli gyermekre?

Gyakran az oltár elé térdelt s lángoló szavakban bocsáta buzgó imát istenhez:

— Isten, küldj vigasztalást régen kűszködő szívemnek. Nem kérek sokat. Csak egy óhajtás, egy vágy emeli lelkemet, azért könyörgök hozzád. Hadd lássam meg egyszer gyermekemet, csak egy pillanatra, csak egy futó csillagként elmúló pillanatra. Nem kérem, hogy láthassam a világot. Minek nekem a világ? De mutasd föl gyermekemet, melyet szültem s én áldani foglak, mint senki még nem, tisztelni oly tisztelettel, mit csak egész buzgó tömeg képes feléd intézni. Maradjon tőlem homályba borúltan minden, nap, hold és a föld határa, sötétség vegyen körül, csak e gyermeket láttasd meg velem e sötétből kiragyogva, mikép drága gyémántfény. Szólj mi áldozatot vársz e kegyért, s én teljesítem. Kivánd: s keblemből véretem ontom. Kivánd: s öntestemet vetem tűzre áldozatul. Kivánd: s magam hágok a máglya lángjaiba, csak utolsó pillanatimban gyermekem arcza sugározzék elém. Nemde, uram! megadod a szerencsétlen forró kérését. Hisz te

jó vagy, hisz te mindenható vagy s én oly szegény, oly nyomorúlt! Térdeimen kérlek s kérni foglak, s térdeimen adandok hálát. Vedd el életemet, vedd el az örök élet reményét, melyet örökség gyanánt rendelsz a szegény halandónak; tégy lelketlen vázzá, tégy örültté, csak gyermekemet, gyermekemet engeddd egyszer csak egyszer, megláthatnom.

De midőn hosszú idő alatt mindennap ily csengő kérelemmel járult az oltárhoz, s midőn mégis sikertelen vala minden, mint sírbolt fölött elzúgott sóhajtás, midőn szemein, mint lelken sötétség maradt: akkor a gyászos hölgy a kétségbeesés némaságával zárta gyermekét kebeléhez, s lassú hangon mondá: Most már halni akarok!

És még egyszer megzendült öldöklő bánattal a lant, mikép a harangok érczhangja a nagypénteki gyász némasága után, ámde zengése nem husvéti napot hirdete, halált jelentő lélekarang bús hangjai voltak azok:

Balsors s bűn terhe nyom,
Nincsen szivemben bék,
Tép a vad fájdalom,
S belől sóhajtás ég. —
„Sóhajts szegény leány!
S enyhül kínod talán.“
„Anyám, most jobban ég!“

Az atya, ki szorgalmasan figyelmeze leánya szenvedéseire s belállapotára, át nem láthatá az érzelmet, mely a dal szülője leve. Melánia tovább énekelt:

Anyám nézd keblemet,
Lásd: mint dobog, mint fáj,
Mint nyom ki könnyeket
Az érzelemdagály.
„Sírj — s tán enyhülsz szegény.“
„Anyám már sirtam én,
S szivem még jobban fáj!“

A dal következő végsorai kemény, de reszketeg hangon mondattak el:

Síri boldogságod
 Hajh mért nem éldelem?
 Pihen, mint kisdéd ott
 A szív és szerelem.
 „Jer sírba hát leány!”
 „Anyám a vész után
 Itt csendes kebelem.”

— Igen, szóla magában, érzem, reám nézve nincs egyéb hátra a halálnál. A fáradott, a szenvedő pihenést kíván, s ha vagy a külvilág, vagy érzelmei nyugodni nem hagyják, ha minden remény a gyötrelmek éjében nyom nélkül elveszett, ha vázként összetörpült előtte az élet, s örömek helyett fájdalomak madarai csattogják körül, akkor óhajtva néz a halál elé, s ime ez jóltevőleg orvosolja meg szenvedéseinket, ezek pedig szelíden oszlatják el a semmisülés borzalmát. Miért éljek én, én, kinek élte nem egyéb, mint napvilág nélküli bolygócsillag, terméketlen homoksivatag, melegség nélküli jég-tartomány, kiégett hamu és rom. Igen, halni kell. Megvárjam-e, míg a gyermek fölnevelkedve ha karjaival átölel, atyját kérdezeni tőlem. Ne, ne, lássa ő soha anyját, mikép én nem láthatám őt, ne emlékezzék róla, legalább ne jobban, mint gyermekkori szelíd álmairól. És ő elfeledend engem! Óh ez mégis iszonyú! S ha mégis az anyai nevet említendi, akkor mutatni fogják neki a földet. Én már akkor a földanyával rokon test leendek. — S mégis, úgy látszik, mintha valamely láthatlan nem sejtett láncz gyengén vonna vissza a léthez. Mi ez? Gyermekem? Mit tehetek én ő érette? a segédtelen, nyomorú, elvetett! Mit? Óh bár tehetnék érte, hasznáért, szegény, árva, elhagyott magzatomért! Hah mi tolong föl keblemre, fejemre! Vissza! Nem! Igen, a szerencsétlen még boszúra vár; érte még boszút állhatok.

A boldogtalan anya elmerülve halkkal, mint va-

lamely gépmű megindult kereke, ismétlé e szavakat. A szerencsétlen fiú még boszúra vár, még köteles vagyok boszút állni érte!

— Igen, szóla magába térve, boszút a hűtlen szeretőn, boszút a méltatlan atyán.

Melánia most mélyen süllyede magába. Napok múltak s mozgás, hang, cselekvény nélkül ült egyedül, magányban. Lelkén ellenkező gondolatok, érzelmek tolongtak, hullámzottak, küzdtek. Megöldökölni, széttépni minden szerelmi gyengéd érzelmet, mely keble mélyében eddig ismeretlenül hevere ott, mikép elszórt gyúlékony anyag a föld mélyén, ez nem lehet egyszerre, ez nem vala oly könnyű. Most mozgásba, lángba jöve minden elfojtott régi jellem. Óh, a nősziv oly szaggathatlan erővel tud szeretni, s hűtlenség, csalódás kínai közt is tart egy tűzszikrát, egy magvacskát előbbi örömeiből, virágaiból, ismét fölélédhetőt, ismét fölvirágozhatót, s ha ezen szikrát, ezen magvat kioltani, kitépni akarod, erőre kap ismét csapongó lánggal, ismét gyökeret vert növénynyel leend dolgod.

Láthattatok volna e szótlan ülő halvány nőalakot nagyszerű különös indulatoktól elfoglalva, megragadva, Ki merné, ki tudná megmondani: mi küzdelmek, mi változások forrtak, rohantak által kebelén? Ki láthatá? s ha tudná is, ki írná le a forgó örvény mélyében mikép zúgnak egymásra, egymás ellenében a hullámok, mikép alakúlnak. Rejtve, sötéten, kietlenül szelíd és iszonyú indulatok csatatere lőn a boldogtalan szive. Egy nagyszerű dráma volt belső lénye, melyben a felállított különféle jellemek, szenvedélyek folytonos zajlásban kifejlésnek sietnek. Az anyai szeretet, a szerencsétlen gyermekért boszúállás ezen egy, mit érte tehetni reményle, hatalmasan, mint egy királynő követelte jogai, kívánatai teljesítését a női szerelem pedig, ez igénytelen sze-

Idő hölgy, hóujjával száználmas mosolylyal lebbenté föl az emlékezet rózsaleplét, mely mögött viruló bájaiban tűnt föl a múlt gyönyörölvezet kiseded, rövid utja, de virágokkal rakott kertje. A tusa kétes vala, végre az anyai szeretet napja hatalmas erővel vívá ki magát a többi indulat ködalakjai közül, s az elszéledtekből egy új rém alakult, megtartva a csatátért magasan fölnyúlva s markában véres aczélt villogatva s ez a boszúállás alakja volt.

Melánia most ismét kifejlett borúiból, nyugodt és csöndes volt: de lelke nem boldog nyugodtsággal, csak hideg határozottsággal bírja a borzasztó csendet. Gondosan keresé fel az atyjától elejtett tört s biztos helyre elrejté.

VI.

Ismét hónapok múltak el. Kűnn a természetben lehulltak a dűs lombozatok s hóvihar űzé játékát, a boldogtalan lelkén semmi sem változott.

Az atya kénytelen lűn csodálni a szokatlan élet-erűt, mely leányát fűntartá. Az elhervadt sirlakű halott alakjában mozgű szerencsétlen még élt. Ő nem tudá még a szűrnyű fűltétet, mely az élethez kapcsolá.

— Valűban leány, szűla neki, bàműlnom kell, hogy naponkűnt életben talállak. Reád, szerencsétlen gyermekemre nézve most is, mikűp eddig, egyéb jűt halálnál nem őhajthatok s a szűrnyű pillanatban, midűn ellened fegyvert ragadűk, reműnylűm, hogy a rűmai meggyalázott asszony példájakűnt magad taszítandasz szivedbe gyilkos aczélt. Te erre gyenge valál, de éppen ezen gyengesűgnűl fogva ismét hűn-
nem kelle, miszerint az őntudat s hasonlíthatlan gyűtrelmek hosszű sora ősszerágják rövid idű alatt éltűd gyűkerét. S íme az életnűvénynek csak virágai

hullottak le, a törzsök még most is áll. Valóban ezt csodálni vagyok kénytelen!

— Óh kedves atyám, még én köteles vagyok élni gyermekemért.

— Gyermekedért? s mit tehetsz te ő érte?

— A boszúállást atyám.

— Boszúállást, ki felett?

— A hűtlen, a csábító fölött. — Lásd atyám ő irtóztatólag fosztott meg gyermekemtől s gyermekemet tőlem. A szerencsétlen kisded valahányszor föl sír, hozzám boszúállásért sír — én megboszúlandom őt!

— Mit beszélsz boldogtalan? Miért e borzalmas hiú remény?! Jövend-e eléd az ismeretlen, a soha nem látott, a messze távozott?!

— Igen, ő eljön egykor, érzem, neki el kell jönnie. Óh atyám, hosszú kínos küzdelmeken által, indulatok iszonyú harcza után fejlett bennem teljes erőben e boszúgondolat, ki tudná elbeszélni, mint dőltem gyötrelmekről gyötrelmekre, egymást üző s felváltó gondolatokról gondolatokra, míg e végsőn állva, melylyel együtt a halál van kapcsolatban, bizton várom e nagy szándék teljesültét.

— Te álmodál s álmaidról beszélsz gyermekem!

— Nem, édes atya, ez nem álom, ez élet szétlebenben s többé nincs, ha a visszaemlékezés sugarai némi fényt nem vetnek reá, eltűnik nyomtalanul, mint az elhaló szivárvány, ha a nap arcza elborúl. Nem is képzelődés áltünneménye, bár tagadhatlan, hogy mi világtalanok élénkebb képekkel gyötrettünk: de a képzelet alakjai nem állnak, mikép valamely festmény maradó egyformaságban, azok mozognak s újabb alakokat öltenek, mikép a remegő délibáb, vagy a sötéten fölvonuló föllegek. Ti, kik látást birtok, a kultárgyakat ismeritek, de a lélek

benső lényét s ennek különféle működéseit csak mi láthatjuk, mikép szerencsétlen börtönrab a köröttei dolgokat. Azon boszúgondolat, mely bennem él, több mint álm, mint képzelgés, nem is sejtés vagy előérzet, magasb, alaposabb — az hit, rokon azzal, mit az okosság istenről s lélekről tanít. Nemde tőled hallám, hogy az isten lényét, a lélek halhatatlanságát semmi sem tanúsítja alaposabban, mint azon meggyőződés, mely ezekről az emberi kebelben rejtezik. Ezt te tanítád s valjon ha ily egyszerűséget érdeklő tárgyban az egész tömeg hite szükségképeni s annak meg kell történni, miért ne lenne akármely egyed hite is elkerülhetlenül való s megtörténendő? Hisz Isten él fölöttünk s a vétkesnek büntetnie kell!

Az atya kétes csodálattal rázá fejét leányának e megfoghatlan agyréme fölött.

VII.

Egyedül ült a tisztas agg asztala mellett. Körötte irományok és szent könyvek voltak fölnyitva.

Az ajtó nyilt, s néhány öregből és ifjúból vegyes sereg lépe be, s a seregben kitűnőleg egy férfi és nő a legközelebbi pillanatban oltár elé állandók s örökre egyesülendők.

Melánia a szomszéd szobácskában meghallá a nősülő ifjú szavait s megismeré azokat. Egy lázbetegség heve és fagya válták fel egymást tagjain. Szive sebes és kemény ütéseket tőn s tetemei remegve vonaglottak, mikép haldokló merevülő tagjai. Lassú, elnyomott sóhajtással keresé meg törét s hideg kebelébe rejté.

S most még egyszer rövid, de iszonyú kebelharcz viharzott el fölötte. A hajdan oly kedves hang ismét fülébe csengett, oly tisztán s kellemesen, mikép egykori szerelme fénypontján. Óh hisz a szám-

üzött, hazájától feledett hősnek, ki boszúfegyverrel ront az anyaföld határait, ha a bérczekről ennek termő, virágzó síkjaira belép, a fülébe zendült pástorok és vadászok dala, szintén oly szívet emelő, szintén oly ellágyító, mikép ifjúkori letűnt napjaiban, s a kedves visszatekintés hónapján elfolyt örömeire szelíden rántja vissza karját fegyverétől.

Melánia összerázódott s tehetlenül rogyott ülőhelyére.

De most határoznia kellett, vagy inkább teljesíteni a nagy föltétet. Jól hallá, hogy az ifjú mint jegyes lépe házukba. Tehát más mátká, új hűtlenség, és ő végkép feledve! Sebesen indúla el s néhány lépést téve állva marada. Keblében egy zavaros világ forgott körül tengelyén, s az indulatok, mikép elemek, tornyosúltak föl s omlottak egybe. Legyökerezve maradt helyén, ereje, föltételét végrehajtani, elhagyá.

Ekkor a gyermek felsikoltott s hangosan sírni kezdett. Egy nehéz álm fölijeszté a csendesen szenderültet s kinyújtva karjait anyja és segítség után kiáltott. Az anya feledve mindent böszülten rohant fiához.

— Igen, szóla töredezett lágy szóval, értem e hangot. Jól értem én ezt kedves gyermek! Lásd egy pillanatra megfeledkezém gyötrelmeinkről. Bocsáss meg ártatlan szenvedő, bocsáss meg nyomorult anyádnak, ki még most is elég gyöngye volt gyermekén kívül szerelme felé merengeni, s a bűnösnek megengedni. Ne sírj, hisz megboszúllak, hisz szívemet, szerelmemet, éltemet, lelkemet adom e boszúért árúba! Ne sírj, hisz te azt nem tudod, hogy anyád utolszor szorít kebeléhez.

A kisdéd mitsem érte anyja szavaiból, kezeivel körülfoná a hozzá szorult halvány nő nyakát. Ez megcsókolá gyermeke lángoló hajnalarczát forrón

jégajakival, azután ismét s ismét harmadszor.

— Óh s én most a végperczben sem láthatom meg arcodat! szóla mély lehelettel a nő, s gyermeke karjaiból kifejlve borzasztó nyugalmas arczzal kilépett a másik terembe.

Itt az összegyültek néma félelem- és részvéttel tekintének az előtűnt siralak felé. Az ifjú ráismerve a szerencsétlenre, az öntudat kigyóit érzé szívére rohanni. Arcza hasonló leve a halvány hölgyéhez s reszketve keresett támaszt tagjainak.

Iszonyú érzet az, mely a bűnösé, főkép ha gonoszságának áldozata jelen meg nyomorúságában előtte. Már csak a képzelődés és álom is elég méltó büntetéssel sújtani a kárhozottat, mennyivel inkább a való. Brutusnak öldöklő lehete Caesar szellemének elötűnése, pedig gyilkossága hon- s szabadság-szerelem égi erényéből folyt. Mit érezhete itt az ifjú, ki egy letört életet láta maga előtt megjelenni és semmi önérzet nem lágyithatá a visszaemlékezés villámait?

— Kik vagynak nálad, atyám? kérdé gyenge hangon Melánia.

— Menj vissza szobádba, gyermekem, — szóla szelíden az öreg,

— Kik vagynak nálad? ismétlé a szerencsétlen.

— Egy ifjú pár, férfi és nő, oltár elé lépendők.

— Engedd szólanom velük, — esenge Melánia,
— hol van a hölgy?

A menyasszony szemérmesen közeledék a világtalanhoz.

— Te vagy a nőjegyes? — szóla hozzá lágyan az, — te vagy a boldog jegyes? Nemde gyönyörérezetben olvadoz kebeled? De óh ne örvendj felettébb. Lásd, a sors változékony s minden, mi a világon van, egyszersmind magában hordja a nemlét magvait. Boldog csak az, ki semmit sem veszthet. Ennek

egy nagyszerű remény ragyog — a halál. Te sokat, igen sokat veszthetsz. Most e pillanatban égi kéjben úszva nézsz nemde ifjú jegyessednek arczára. Óh de egy percz, egy pillanat s elsötétül előtted minden látvány s szerelmesed halottalakban jó eléd s hideg kezét adja érzéktelenül az örök egyesüléshez. Úgy van, gyermek, jól megnézd ifjad arczát. Lehet, többé soha sem látandod őt. Nézd meg az egyenes homlokot, a görbe orrt, a lágy, szőke haját, a kék szemek fényét, a karcsú magas termetet, mindent, mindent, mi lényén oly igen hizelkedik szemeidnek. Nézd meg s készülj őt elveszteni.

A körülállók bámúlva tapasztalák, hogy a világtalan az említett részek festésében nem tévedt, a gyenge leány pedig hangosan zokogni kezdett.

— Te sírsz, gyermek, szóla a világtalan, óh a kinek fájdalomkönyvei vagynak, még örömkönyvekre is tarthat számot. Vezess jegyessedhez!

A siró hölgy a remegő ifjúhoz vezeté Melániát s helyére visszatért.

— Nemde te ismersz engem ifjú? mondá fojtott, halk hangon a nyomorúlt.

— Nem emlékezem, felele idő múlva dobogó kebelével az ifjú.

— De én jól ismerlek téged, viszonzá amaz.

— Engem? kérdé, s ki vagyok én?

— Hah László vagy, a hűtlen, a csábító, sikolta Melánia s kezével sebesen voná ki törét kebléből s egy pillanat alatt hihetlen erővel veré az ifjú szívébe.

Ifjú és hölgy egy percz alatt zuhantak a földre. Ez élet nélkül, amaz nemsokára vonagolva kiadá lelkét.

Az összegyűlt népség rémülten rohant el s az atya szédelgve tántorgott ki segítségért. Egyedül a jegyes borúlt csókjaival elholt ifjára.

Midőn az agg néhány cseléddel visszaérkezett, a kis gyermek állt vidám arczczal, mikép hajnal szelíd fénye a csatatéren a halottak fölött, kezével anyja elomló barna haját fejtegeté s a merevet melegen rázá és költögeté.

— Nem akar ébredni anyám, szóla angyalhangján. Alszik.

— Örökre, gyermekem, szóla fuldokolva a roskadó öreg.

III.

IRODALMI S KRITIKAI
DOLGOZATOK.

Kölcsey Ferencz házi körében.

Tíz év folyand el nem sokára, mióta Kölcsey sirban nyugszik.*) E nemzet, melyet jelesei iránti hiedegséggel szoktak közönségesen vádolni, még mindig élénk fájdalommal emlékezik a korán kialudt életre, mely szerényen és igénytelenül, még oly sokat ígért tenni, — s minden bizonynyal egy népre kiható tettek pályáját még csak most kezdette volna meg. — Kik őt közelebbről és személyesen ismerék, ez ismeretséget bizonyosan életök egyik kincsének tekinték: de még az olyanok, kik felőle csak hirből hallottak valamit, s legfőlebb csupán műveiből alakítottak maguknak róla képzetet, többnyire szeretet s tisztelet egybeolvadt érzelmével emlékeznek a férfiról, kit a Tisza zöld partján egyszerű sír fedez. Mert a tiszta erkölcsessel párosult magasb szellemnek megvan azon titkos, magyarázhatlan, varázserejű hatása, hogy távolról s kevésbbé ismerve is hódolatra ragadja a lelket, s míg tehetése, szorgalma bámúltatik: a szív emberiségét, hazát ölelő érzelmei, ragaszkodást, szeretetet csálnak ki, mint a tavasz virágokat s madáréneket. Az erény, kebeltisztaság fogalmait az istenség csak némely emberekben testesíti meg; s ha a szívek az ily egyének felé hajolnak, s a szeretet nekik áldozik: ez a valódi, — természet által tanított és kijelentett erkölcsi hitvallás a sokaságban.

Nem szándékom Kölcsey életrajzát adni. Ehez,

*) Ez essayt 1848-ban írta Obernyik.

marcius 15-e után!

azonkívül, hogy adataim sincsenek, nem érzek magamban elég erőt. Egykor, talán ő is megtalálандja saját életírásának Plutarchját, kinek hősei idealképen ragyogtak előtte, mert ezeknek szenvedései, s erényeiből merítette egyrésztől keblébe az erőt: túrni remény, díj nélkül, s a geniusa által sugalt uton, tántorodás nélkül megállani. Ő nem volt nagy események zajos tengerére vetve: de a valódi életíró fel tudja keresni s előadandja azon kisebb jelentőségű pillanatok, az élet szűkebb körében föltűnt jellemvonásokat, melyek nem kevésbé bizonyosságot tesznek egy philosophiai öntudattal s elvvel bíró lélek tiszta erkölcséről, mint a zajosabb élet nagy-szerű tettei.

Csupán néhány vonást szándékozom közölni Kölcsey jelleméből, a házi csendes élet tűzhelyénél. Nekem azon fájdalomteljes öröm jutott osztályrészemül az életben, hogy mellette legyek a korán elhúnytnak utolsó éveiben, s oldalammál lássam lehul-lani a szép csillagot, melyet akkor, ifjú álmaimban szent hévvel szerettem és bámúltam. És tanúja voltam házi boldogságának, vágyainak, reményeinek, szenvedései közül némelyeknek; tanúja valék a végső-betegségnek, mely lelki és testi erejét föl-emészté, tanúja halálának. Azon tiszta emberbaráti, leplezetlen szeretetnél fogva, mely szívének kény-szerű kifolyása vala, gyakran részt vevék társasá-gában, — s önérzettel mondhatom, némileg szeren-csés valék megismerni, s arra, érzem, nem valék egészen méltatlan. Ne várjon tőlem senki meglepő gondolatokat, fénylő eszméket. Midőn a férfira em-lékezem, kit saját atyámként tiszteltem, komoly gyászérzés borítja keblemet; s ha az enthusiasmus és szenvedély nagy szavakban szokott kitörni: az érzelem hangja legtöbbször egyszerű és csendes folyású. . . .

Ki Kölcséyt, akár mint író és politikust, akár mint társas- és családélet emberét akarja megítélni, nem kell felednie, hogy ő még ifjú volt. Szükségtelen talán mondanom, miszerint nem éveit értem, hanem a lélek fejlődését, azon uton, melyen tehetségei, mint burokban rejlő viráglevelek kibontakozva alakot és színt váltanak, s azon ponton, melyen az a világ- és emberekkel érintkezésbe jövén, abba és ezekhez hozzászokik, magának álláspontot és hatáskört jelöl ki, és az érzemény ábrándos képeitől megválva, a hideg tapasztalat és emberismeret nyomán megtanúlja az életet valódi ismerni, ezt eszményeivel összehasonlítja, a csalódások és benső küzdelmek után a lélek egyensúlyba jő, s eléri azon magaslatot, melyre a természettől, tehetségeinél fogva, hivatva lőn; eléri azon stadiumot, hol a kifejlett és koncentrált szellemi erők többé nem saját magára az egyénre befelé munkálnak, nem rejtve, titokban forrognak, hanem kifelé az életre hatnak, az emberekre irányozva mutatják ki munkásságukat. Mindenki tudja, hogy a lélek fejlődési ideje nem mindennél egyenlő; s míg némelyek kora ifjúságukban már tisztában vannak magukkal, s az élettel: addig mások csak igen csendes léptekkel látszanak haladni, s mert vagy a szellem nagy tehetségei még nyugvásban vannak, s sokszor talán nem helyes pontra irányoztatnak, vagy, mert a lélek és kebel forrongó tüze előbb saját kráterében kell, hogy fölemészsze magát, s a szenvedélyek izzó lávája kihűljön: sok időig nem alkalmasok arra, hogy némileg saját énjöket megtagadva, az életre hassanak, s magok elé tetteket, hatásteljes pályát tűzhessenek.

Ez utóbbiak száma az emberek közt bizonynyára igen kicsiny, ilyenek csak meleg költői lélekkel született egyének lehetnek. Ezeknek szellemök hosszú,

igen tartós ifjúsággal van megáldva, vagy átokként megverve az égtől. Ilyen volt Kölcsey. Ő még csak kevéssel halála előtt, negyvenedik évén túl volt azon életpontra, hol az ábrándok oszlani kezdenek, s a kebelben lángoló űszkők- és meteorokból egy szép ragyogó csillag olvad egybe, vezérfényül az életpályára a munkák és törődések éjjelében. — Igen, ő még ifjú volt. Elfolyt élete csupán egy nagyszerű jövő reményeül tekintetheték; mert csak akkor kezdte még a földre szállani érzelmei egéből, hova a lélek, mint valamely elrejtett szelleme elröpült; elfolyt élete csak nagyszerű előkészület volt; — a próféta és bölcs élete a pusztá magányában, hogy az önképzés, eszmélkedés nagy munkája után eljőjön mennyei igazságokat prédikálni, vagy Mózes időzése a hegytetőn, villám és felhő közepett, hogy a népnek lehozza az Istentől megszentelt törvények jelentését. Nem is lehet más kép. Gyermek- és ifjúkora, — mint némely egykorúitól hallám, — annyira elmerült, annyira kívül volt az életen, hogy gyakran a körötte történt dolgokra sem figyelt, s rólok nem is volt tudomása. Még mint gyermeknek, debreczeni tanuló korában, — így beszélnek, — annyira szenvedélyévé lőn a tanulás és olvasás, hogy asztalánál egész éjeket virrasztott át könyve mellett, s csak miután az erő teljes kimerülésével a szellem meghódolt a természeti kénytelenségnek, szunyadt el ülőhelyében, akaratlanul, önkénytelenül. Kik a gyermekre felügyeltek, s gondviselésével meg valának bizva, gyakran keményen megtilták neki az ily éjszakázást, s büntetéssel fenyegeték. Ők a különben is gyöngye testalkatú tanulót, halál- vagy elmezavarodástól féltették, a mint hogy csakugyan egy szegény iskolatársa, ki hasonló, mindent feláldozó szorgalommal fektet neki a tudományoknak, korán sirba szállt. Midőn pedig,

az iskolai szorgalomidő végeztével, szünnapokra a Szilágyságba eső Sző-Demeter regényes fekvésű faluba kiment: rokonai minden könyvet elrejtének előle, — azon tilalommal, hogy ne merjen olvasni. Ő azonban, kinél az olvasás életkellék, lélekszükség volt, titkon elcsente a ház padlásán heverő poros hirlapokat; — azokat észre nem vétetve, kihordta a szőlőhegyre, s ott elrejtven mulatság színe alatt járogatott ki, hogy senkitől sem látva, élvezze a tiltott fa gyümölcsét, míg végre ezen is rajta kapatott, s megdorgáltaték. Nem kell azonban gondolni, hogy egész ifjúságában soha egy vidámabb percze, egy zajosabb pillanata nem lett volna; sőt hallottam említettni, miszerint néha, — természetesen csak ritkán, — részt vett kortársainak, rokonainak némely tréfás, vidám kalandjaiban, azonban nem olyanokban, melyek a tiszta erkölcsöt és szemérmert sértenék. De mind a mellett is ifjúkorának nagyobb része úgy folyt el, hogy a világgal, az élet kéjeivel igen keveset gondolt, valami stoicus-féle nyugalom, és az élet bajainak föl sem vevése jellemzé életét. Azt mondják, hogy sokszor hetekig, sőt hónapig munkáiba, gondolat- és érzelmvilágába temetve, még az évszakok állását sem tudta, s gyakran, midőn már az aratás közelgett, kérdezte néha ebéd vagy reggeli közben gazdálkodó testvérétől, ha már elvégezték-e a szántást? s szüret tájban, hogy közel van-e már az aratás? Ilyenkor aztán felvilágosító-felelettel nem sokat törődve, bement újlag szobájába, könyvei s érzeménei közt ismét elfeledni a vett tudósítást.

El nem hallgathatok itt egy róla szóló anekdotát, melyet egyik rokona beszélt egykor előttem. Fialat éveiben, — így szól a krónika, — szokott éji virasztása után csendesesen aludt egy, még az egyszerű ősekről maradt, romladozott házacskában, midőn, véletlenül reggel a megbomlott sövényből készült

kémény kigyúl. A cselédség lármát üt; — egy a többiek közül rémülten fut be az alvóhoz, s kétségbeesve kelti föl, mondván, hogy a ház ég. A fáradt költő és philosoph fölpillant, s a vett rémületes tudósításra nyugodtan ezt feleli: — „Hát oltásokat!“ — Óh Istenem, de nagyon ég ám, — felel a töprenkedő cseléd. „Hát nagyon oltásokat“, felel a háborítlan stoicus, s azzal befelé fordul, hogy tovább aludjék.“ Mennyiben való ez kezeskednem róla nem lehet: annyi igaz, hogy a testi világtól származó bajok, csapások nem ingatták meg kedélyét: ezek irányában nem ugyan apathiával, — mert ez megbénult, nem erős lélek jele, — hanem nyugodt philosophiai elvvel, ataraxiával volt felfegyverkezve. Mik őt leginkább meghatották, s fájdalmat okozhattak lelkének, azok inkább ideáinak nem valósíthatása, a keblében táplált és őrzött erkölcsi elvek, igazságok megsértése vagy elsüllyedése lehettek. De erről majd később. Kora halála után azon testvérének, kit a többiektől megkülönböztetve igen forrón szeretett, s kivel minden javára nézve osztatlan állapotban élt, ennek elhagyott özvegye és egyetlen gyermeke érdekében is át kelle vennie osztatlan, de az elhunyt testvér balfogásai miatt megcsökkent javak gazdasági kezelését. Mind a mellett is, hogy tőle valamely kizáró gonddal üzendő gazdálkodást, minden csekélységre kiterjedő figyelmet még csak várni sem lehetett: helyes tapintata, okos számításai, s minden fősvényiségtől ment takarékosága nem csak helyrehozák minélelőbb az elidegenített nagy részét: de újabb szerzeményekkel is gyarapították ősi javait. Ez idő óta, mint gyám és pártfogó, mélyebben szövődött az elhagyott anya és fiú érdekviszonyaiba s a családi élet nyugalmát és örömeit nagy mértékben élvezé. Saját vallomása szerint, sehol sem érzé magát boldogabbnak, mint

azon házfedél alatt, mely védencei megelégedését magában rejté, s azon család kebelében, mely őt atyjánál jobban tisztelé, s sejtett óhajtásait is megelőzni, nem nyilvánított szükségeit is leggyöngédebb gondoskodással teljesíteni igyekvék. Boldog volt és boldogított. Szokott életrende ez vala: reggel kilencz-tiz órákor kelt, — ha csak a későbbre terjedő éji munka több nyugalmat nem igényle; s a felkelés idejétől a reggeliig, — kivéve a netalán érkezett újságlapok szorgalmas olvasását, — semmit sem dolgozott. Reggelit családja körében költé el, melynél rendesen a ház és gazdálkodás körülményeiről vett tudósításokat, — s adott rendeléseket. Tavasszal és ősszel, midőn a nap éltető sugarai oly kedvesek, reggeli előtt vagy után háza előcsarnokában szerete üldögélni, élvezve a langy verőfény és falusi lég kellemes benyomását. Ilyenkor örömet kezdett és folytatott beszédet családja tagjaival vagy a házában levő ifjakkal, — s nem szükség talán mondanom, miszerint az ily beszélgetések mindenkor igen kellemesek és tanulságosak voltak egyszersmind. Általában ebédig keveset dolgozott: ha ugyan, ottan-ottan egyedül maradván, a munkás szellem gondolatai, eszméi terveket nem főztek, vagy kész és elkezdett művei elrendezésén, javításán nem szállongtak. Egyébiránt ily időkből örömet tekinté meg némely gazdasági javításokat, vállalatokat, vagy majorságához tartozó állatokat, főleg melyeknek különb nemesebb fajtaít ő hozatta meg az addig elhanyagolt gazdálkodásba. Az ebéd csak későcskén hozatott fel. Ilyenkor néha vidáman társalgott asztala személyzetével: de olykor-olykor elmerült, hallgatag, komoly volt; s arcán világosan lelete látni a szellem más vidéken, más térekeni tévedezését. Ez esetben alig ejte egyikét szót, figyelmetlen volt a körötte történetekre, s a többi személyek váltott beszédére, melyet azok

rendesen kimélve a gondolatokba sűlyedt szellemet, csak halk hangon szoktak folytatni, mit ő azonban egyáltalában nem kívánt, sőt szerette, ha a körötte levők szabad, nyílt társalgásban tölték idejüket.

Ebéd után, melynél sokáig ülni leginkább terhére volt, magához vevé fekete kávéját, mely igen erős szokott lenni, s ha az igen ritkán történt estéli theázást kiveszszük, egyedüli izgató ital volt, melylyel élt. Ez ismét vagy az előcsarnokban történt, ha már vagy még a szép napok gyérebbek valának, vagy pedig dolgozó szobájában. Azonban általában ebéd után már elmerültebb s a munkára alkalmasabb volt; a minthogy a délután rendesen vagy olvasás és irás, — vagy szobájában sebes lépések közti járásban telt el. A vacsora legtöbbször folytonos munka közt találta, mely után ismét, csaknem kivétel nélkül, mindig és legörömostebb dolgozott egész az éj legkésőbb órájáig, — rendesen éjfél utánig; de ha munkái megszorodtak, vagy fáradhatlan tűszorgalma hajtá egész hajnalig.

Mint mondám, sehol sem érezte magát oly boldognak, mint családjá kebelében. Itt munkálkodott legörömostebb; itt pihente ki aunyi fényvel, mint önmegadó szorgalommal vitt hivatala terheit. Mert ő szinte sohasem vett részt pályatársainak mulatásaiban, s míg azok hivatalos foglalkozásuktól megmaradt üres idejüket különféle örömeknek szentelék: addig az éj csendes óráiban vagy egy-két kedvencz könyvét, például Homert és Góthét vevé elő, vagy házához irt levele mellett ült. Hazajövetelének a rendes megyei gyűlésekről legutolsó cseléde is szivből örvendett, mint szinte a közellakó szomszédok, — a különben is minden szépre és jóra fogékony tiszaháti magyar nép, — fakadozó örömmel köszönték megérkező jelesöket. Általában talán semmi sem jellemzi inkább Kölcsey szép lelkét, s a

feddhetlen nemes kebel önkénytelen hódító hatását, mint az, hogy noha igen ritkán történt meg, miszerint egyiket vagy másikat cselédei közül elkövetett hibája miatt, keményen megfeddjen, mindazáltal legutolsó embere is inkább eltúrte volna a legnagyobb kinokat, mintsem, hogy valamely kihágásaért szeme elé idéztessék. A hibát elkövető egyén ilyenkor szorgosan került minden találkozást, — aggódva tudakozódott: ura mit szólott róla; s egy szemrehányó szó, egy szelíd de határozottan szigorú roszszálás elég volt a hibásnak büntetésül. Szép bizonyossága annak, hogy a durvább embert is lehet némileg szelidebb eszközök által féken tartani. Általában a hibák iránt szigorú, de a büntetésben igen engedékeny volt. A különben is gyöngéd és szelíd költői érzelmeken kívül meg volt lelkében azon alap, mely minden szép és nagy tettnek szülője, s mely nélkül mint egyesek, úgy egész népek sem haladhatnak az erkölcsi műveltségben, — t. i. a humanitás. Egy róla hallott történetecske bizonyítsa és fejezze be állításomat. Egykor, már főjegyző korában, a megyei székvárosból hazafelé indulván, a hivatala szerint őt vinni tartozó forspontos engedetlenkedni s feleselni kezdett. Ő elunva a szép szót, az alispán szállítására parancsol hajtatni, s itt leszállva kocsijából, elpanaszolja a kocsis durvaságát. Az első alispán különben is rokona, barátja, s természetesen nagy tisztelője a szelíd hivatalnoknak, nemes haragra lobban a vakmerőségen, s mennydörögve parancsolja egyik hajdújának az engedetlen forspontos megpálcáztatását. Most már Kölcsey ijedt meg, hogy miatta a szerencsétlen bűnös keményen fog lakolni; csendesíteni igyekvék a miatta haragvót; de ez már magáévá tévé az ügyet, mint szigorú bíró, példásan akará büntetni szeretett barátja sérelmét. Alig gondolható, mennyi törődést szenvedett a meleg ember-

baráti kebel, míg végre sikerült lecsendesítenie a a boszús birót, — s mind ő, mind kocsisa megrettenve a büntetéstől, gyorsan tovább hajtottak.

Sokan talán gyöngeségnek tartandják benne, hogy családjához annyira ragaszkodott; — hogy mint nem rég megjelent országgyűlési naplója mutatja, — legnagyobb politikai pályája közepett is oly melegen és lágyan emlékezik háznépéről, s oly epedve vágy vissza a forró, ápoló karok közé. De nem kell feledni, hogy éppen a mindennapi élet szükségseiről nem gondoskodható, fárasztó lelkierőt kimerítő munkákkal elfoglalt embernek van leginkább szüksége gondos hű kezekre; nem kell feledni, hogy a költő szeretni és szerettetni óhajt, hogy végre, ha példákkal kell bizonyítani, a francia forradalom legerősb, legmunkásabb hősei a legnagyobb elvtusák, pártküzdelmek, életkérdések közt, oly örömet pihenték ki fáradalmaikat családai, kedveseik körében. Danton, a hatalmas conventtag, legfőbb örömeit jószágán elvonulva éldelé, s önmaga a hideg, megtestesült elv és statusphilosophia, Robespierre, gyakran édesen álmódzott egy. a megalapított szabad alkotmány és politikai rend után éldelendő családi életről. S miért is ne? Minél magasabban nyúlik föl az é!őfa lombkoronája, vész- és idővel daczolni, annál inkább ragaszkodnak gyökerei a földbe, mely neki életet ad.

Ifjakkali társalgását érintem. Kölcsey talán sehol sem volt kedvesebb, szeretetreméltóbb, sehol sem látszott inkább helyén lenni, mint az ifjak körében. Ha valaki látta őt csoportjában azon fiataloknak, kik házához törvényi gyakorlat végett, nagy számmal, összegyűltek; látta a halvány szelíd arcot, melyről tudomány és szellem sugárzott, — a magas kopasz homlok gyér hajszálakkal, mint vékony ezüstkoszorúval körítve; ha látta az egyébkor vidám ifjú

arczok komoly figyelmét, tiszteletteljes kifejezését, a néma hallgatást, mely vigyázva lesett el minden parányi szót a — hogy úgy mondjam — mester ajkairól: akkor akaratlanul Hellas hajdani bölcseire kelle emlékezni s visszaidézni a lélek fantáziájának Socratest vagy Platót tanítványai körében. Az ily együttbeszélgetések kétségkívül, maradandó édes emléket hagytak a szívben és lélekben, mely mindannyiszor midőn megújul, legszebb kincse lesz múltnak és jelennek. S az, mi az ily társalgásokat oly varázsédes komolyságuk mellett annyira kívánatosokká tevé, azon ritka tulajdon volt, miszerint az ékes, egyszerű nyelven elmondott tanulságok mellett, a mester soha sem követelt magának sem csalhatlanságot, sem tekintélyt, — s mi legfőbb, sohasem érezte azt hallgatóival, hogy széles ismeretei, s az eszmék miket közölni akar, azért hozatnak elő, mert egy, a szorgalom és gondolkozás által az ismeretek végtelen régiójában magasan álló férfi beszél, tanítóképen, magáuál kisebbekhez; sőt inkább beszéde úgy volt intézve, mintha föltenné, hogy a mondandókat hallgatói is éppen úgy tudják, miként ő, s ellenkező véleményt, fölvilágosítást mindenkitől szívesen venne. A legcsekélyebb ismeretet, a leggyöngébb készültséget tanusító megjegyzés vagy kérdés sem indított nála mosolyt, vagy kicsinylő mellőzést. Föltette, hogy ki az ismeretek egyik ágában járatlan, azért kiténő, haszonvehető egyén lehet más szakokban; s általában, mindenkiben inkább az embert, a morális oldalt, mint a hideg tudományosságot tekintette szigorúbb szemekkel.

Szép és követésre méltó példa idősb tudósainknak, politikusainknak, kik többnyire képzelt nimbusaikból büszkén tekintenek le a fiatalabb egyénekre, s bár magukat tanítókul, irányadókul akarják fölvetni, hidegen éreztetik sokszor csak önalkotta

nagyságukat, — s aztán az ifjabb kor által megtagadott elismerés, figyelem és tanulni nem akarás ellen panaszkodnak!

Kell-e mondanom, hogy a mellette levő ifjak kivétel nélkül vetélkedtek az irántai szeretet- és tiszteletben? Nem. Hiszen az ifjúság oly örömet hódol a szellemi felsőbb erőnek, s oly édes odaengedéssel hajol meg, egész a szolgaságig, az előtt, kinek lelkében hódol. Az ifjúban ez a léleknek szerelme, mint szíven uralkodni szokott az érzéki.

Emlékezem, hogy midőn egy az ő jelesebb gyakorlokai közül az ezek számára nyitva levő s válogatott munkákból álló könyvtárból kivitt könyvet, szerencsétlenségből tintával kissé bemocskolta s tudva főnöke tisztaságszeretét, — vigasztalhatlan volt, s várta a kemény megrovást, mely azonban be nem következett. Máskor, egy megyei törvényszék ülése alkalmával, ifjai, egyik a másikban bizva, gondatlanul magára hagyák őt a megye termében. A segéd nélkül maradt bajnok ülés végeztével, kénytelen volt fölnyalábolni az előadott, s zöld asztalon heverő pörök nagy tömegét, s fáradtan czepele föl a főjegyzői szállásra. Utja a jegyzői iroda előtt ment el, hova betekintvén, s látván ifjait kényelemben eresztgetni a pipafüstöt, szelid panaszszal szóla: „Hát nincs nekem emberem?!“

Az ifjak megpillantva a piros akták alatt görnyedőt, szélvészféleg rohantak segítségül, szégyenpirúlva kértek bocsánatot, s magok közt egymást vádolva, szinte verekedés- és párbajra keltek szeretett főnökük iránti figyelmetlenségökért. Más asztalánál nem örömet vett részt: de házában a vendég szívesen láttatott, — természetesen olyan, kivel lelke és szive egybehangzott. Mert különben sem értvén, s nem akaráván érteni a nagy világ csalárd, színeskedő nyelvét, a vele találkozó csakhamar tud-

hatá, ha jelenléte kedves-e vagy nem. Ha nála vendégsereg gyűlt össze: vidám, fesztelen, jó kedélyű volt, — főleg az asztal felett. Ilyenkor örömezt ereszkedett tréfás mulattató beszédbe, vagy ártatlan társas játékba. A társaság egyik-másik elménczebb tagjainak tréfás ötletein, vagy elbeszélte mulattató történetecskéin jó ízűen kaczagott; s önmaga is több elmés anekdotával tudá fűszerezni a vendégek mulatóságát. Az ily anekdotok az ő ajkairól hallva különös új érdeket, ragadó bájt nyertek. Nem azért, mintha valamely — talán keresett elmésséggel öltöztette volna fel azokat: hanem mert a tréfa, főleg ha kissé szabadabb, csapongóbb, kétszeres erőt nyer az által, ha valamely szelíd, komoly egyén szájából jó. Ezt alkalmasint nem tagadandja senki, főleg ha meggondolja, hogy a comicum is éppen az által gyönyörködteti a jó izlést, mert a nevetséges: költői forma komolyan szép fátyola alól mosolyog fel. S mily romlatlan, tiszta kebel volt Kőlcseynek sajátja, csak azon egyszerű vonás is bizonyítja, hogy egykor, vidám, zajgó társaság közepett egy, kissé ~~v~~askos történetecskét hallván tőle elbeszélni: világosan láttam, hogy a 47 éves férfi a csiklandós hely említésénél, mint valamely 16 éves leányka, fülíg elpirult. Hol ez történik, ott szinte felesleg minden további jellemrajz. — Sokszor azonban az ily társalgás közepett, legkedvesebb vendégei körében, a tréfás szóváltások után, az addig vidáman mulató költő egyszerre komolylyá, szótalanná lőn. Arcza elborult, gondolkodóvá lőn, s többé nem figyelt a társaság csevegéseire. Lelke ilyenkor olyan lehete, mint a Balaton, mely legcsendesebb időben fölemelkedik ágyában, s hullámai fölzajdulnak. Ekkor aztán vendégei s hozzátartozói vagy elhallgattak, vagy magán hagyák őt szobájában gondolatainak s érzelmeinek. — Minő benső élete lehetett az ily léleknek.

Az olvasó nagyobb része tudja a multakból: mily tántoríthatlan volt ő politikai elveiben és pályáján. Éppen ilyen volt, mint tisztviselő és bíró az igazság- és megvesztegethetlenségre nézve. Előtte, mint némely munkáiból is kitűnik, a hajdankor s különösen Athén dicső korabeli nagy jellemek állottak példányképül, s jól tudjuk, hogy többek közt a franczia forradalom legtántoríthatlanabb s önzetlenebb szabadsághősei is, nagyobb részint a régi görög és római nagy embereket tették maguk elé mintaképül. — Nem jut eszembe, hogy Kölcsey valaha házát egy vagy más, hozzá vitt ajándékkal gazdagította volna: de azt igenis tudom, miszerint több, tetemes értékű kínálatokat határozottan visszautasított vagy mert az ügy, melynek pártolására kéretett, lelkiösmerete előtt nem látszott igazságosnak, s lelke ellen itélni, — pénzért, — nem akart; vagy, mert, ha szinte meggyőződését követheté is: pirúlt volna megfizettetni azért, mi iránt határozott véleményét kimondani s pártolását mérlegbe vetni, már maga az igazság és emberiség szent ügye követelte. Így ő hivatalának, csekély fizetésén kívül, nem is vette semmi anyagi hasznát, s háza oly egyszerű, fénytelen volt, mintha semmi egyéb nem lett volna költőénél, még pedig magyar költőénél. Azonban rend, tisztaság s ezekből kifejlő némi ügy nevezett comfort otthonosak voltak házánál, ő maga a tisztaságot szükségei közt legelsőnek tette, s azt követelte is. Naponta többször mosdott; a legkisebb szenny, tisztátalanság nem kerülte ki figyelmét és megróvását. A külső csínból másokra nézve is gyakran következtetést húzott.

Nem hiszem, hogy találhatandók valaha embert, ki annyira a hozzátartozók teljesen szeretetére és boldogítására legyen teremtve, mint ő; teremtve? — nem jól mondám. Azon tiszta, vidám kedély, —

nemtelenebb szenvedélyektől kiforrott szív, a nélkül azonban, hogy e lélek szép lángjai kialudnának, — azon nyugodt öntudat, mely keblét boldogítja, s mely szemeiből és arczáról lesugárzott; azon valódi philosophi magasabb életpont, melyről nyugodtan tekintett a nagyvilág bolondságaira, — s végre az isteni költészet, ez örökké mosolygó gyermeke a léleknek, az örök szép iránti lelkesület — mind ezek saját gondolkodásának, munkáinak, s önmegtágadásának gyümölcseiül tekintethettek, hogy annálfogva az ő lelke, jelleme saját teremtményei valának. Nyugodt, csendes és tiszta kedélye, más szenvedélyek és önző vágyaktól hajtott lelkek mellett úgy tűnt fel, mint egy szép mosolygó táj, hol tiszta nap hinti el meleg sugarait, s este csendes holdvilágban a kies halmokon pásztortüzek lobognak, — vagy mint a görög classicusok, és Göthe némely munkái a vad francia regények mellett. Ha kelt: vídáman ment eléje kicsiny családja, s megjelenését derűtség követé. Saját bajaival, fájdalmaival másokat nem terhelt. Ezeket magába temette, mint tenger a mélység örvényeit. Fájdalmaiban elvonult, hallgatag lón; — de azért nem zordon, nem nehéz kedélyű. Ilyenkor fájdalom igazán bű volt. De mik lehettek e fájdalmak?

Mindenki tudja, hogy Kölcsey kitűnőleg szereté hazáját, nem csak azon szerelemmel, mit sokan szájukon hordoznak s a természeti, — de csak inkább állati ösztönnél fogva éreznek is: hanem azon szerelemmel, mely egy kedves egész életen keresztül táplált ideálképért forró lánggal loboghat; szerelemmel, minőt érezhettek Pericles és Cató, Zrinyi és Washington, vagy a Gironde szerencsétlen hősei. Hogy ily honszerelemmel a szabadság eszméje válhatlan kapcsolatban van, azt talán mondanom fölösleges, s a fönnebbi, hasonlításul felhozott példák mindenesetre bizonyítják. E tárgyat most fejtegetni

nem akarom; mit jelenleg mondani szándékom, az, miszerint ezen magasztos honszerelem, egy szabad haza iránti olthatlan, de el nem ért vágy, tömérdek mély kínokat okozott Kőlcseynek, melyeket sem a muzsa vigasztaló csókja, sem családja szeretete nem enyhítettek egészen, s melyek élte alkonyát sokképen megkeserítették, s lelkét fölemészték. Kétségkívül mindenki fog emlékezni az 1832^{2/6}-ik országgyűlés után történt sérelmekre, mindön az akkori absolut kormány által jobbjaink félreértett, vagy mindenesetre elnyomni akart törekvései, s a kiküzdési célzott szabadabb elvek miatt, egyének támadtattak meg. Az elvekért szenvedők sem sokan, sem a szenvedések mód nélküliek nem valának ugyan; azonban a cél tisztán állott, elnyomni a nemzet függetlenségét, önállását, s erőre, fényre vezető kifejlődését, — s a törvénytelen, igaztalan üldözések már magukban is elegendők lehettek arra, hogy egy honszerelemben szinte ábrándos lelket mély, gyógyíthatatlan bánattal töltsenek s a fölizgatott költői bús képzelet elé, — különösen kicsinységünk, elmaradásunk érzetében, — szomorú reménytelen jövőt — örök elstüledést rajzoljanak. És hogy a remények láthatára annál sötétebb, pusztább legyen, 1838-ban Pest, hazánk ifjú büszkesége árviz által halomra döntetik, s a hív, a fájdalom, a pusztulat szomorú alakja kietlenebbé teszik a szomorú valót, — homályosabbá a jövő aggasztó képeit. Ily körülmények közt csoda-e, ha a haza százados sérveit különben is mélyen érző lélek, a lélek, mely hazájához egykor ezt mondá:

„ — — — omladékidon
Reszketve fognék szét omolni.“

s mely szerelme szent tárgyát féltékeny Othellóként őrizte volna minden sérelemtől, — Csoda-e, mondom, —

ha e lélek, ily szomorú kilátások közt, csüggedni kezdett, s nagyszerű fájdalma vigasztalhatlanná leve? Én láttam e fájdalmat. Tanúja voltam a gyásznak, mely lelkén mint sötét felhő borongott. Tiszteltem e szent bánatot, — félve közelítettem a komoly halvány szenvedőhöz, ki, mint elfátyolozott hongénius, vagy Brutus képszoira, gyakran némán, csüggedten ült a többi jó kedvű egyének körében. Ily körülmények közt született későbbi versei közt a Zrinyi második éneke, hol a költő nehéz fájdalmában minden reményről lemond e nemzet jövője iránt, — s hogy e lemondás benne hitté vált, azt ezen versnek báró Wesselényi előtti felolvasásakor saját szájából hallám. Így született a csak töredékben maradt Ferrée szent fa című beszély keserű bevezetése. Ily körülmények teheték azt, hogy többé semmi sem adhatván vigasztalást, a hazájáért oly hön lángoló lélek gyakran egy jobb, szabadabb föld felé pillantgatott, — s többször nyilvánítá vágyát elköltözni szeretteivel az új világba. Vajjon ez oly egyénnél, ki jobban mint bárki más tartá ez elvet: „hazádnak rendületlenül légy hive óh magyar!“ valódi, meggondolt óhajítás volt-e, vagy talán a nemsokára jobb világba költözendő szellem titokszerű sejtelme és előérzete, — meghatározni nem merném. Hogy azonban az ily szomorú kilátások magánéletét megmérgezik, említenem szükségtelen, s fájdalom, ő azon öröm- és vigasztalásban sem részesülhetett, hogy a fekete napok elmúltával, a szebb idő földerülését velünk együtt megérhette volna. Most azon nagyszerű eszmék, melyekért ő politikai pályáján vagy azon kívül, annyi emésztő gyönyörrel, annyi kínos önfeláldozással vivott, de reményleni alig-alig mert, nagy részben teljesülvék, sőt némi tekintetben túlhaladvák.

Most a nép szabad. Az Erdélylyel egyesülés, —

óhajtásainak legkedvesb gyermeke, — melyért különösen lángszavakat emelt, meg van nyerve, — de a szív és kebel, mely ezeknek örvendene, néma és hideg — örökre.

Úgy van, aggasztó jelen s rideg jövőbe pillantással kelle Kölcseynek bevégezni életpályáját. Azonban mintha a sors némi vigaszfényt akarna hinteni a lélek gyászára, mintha a világ érzene, hogy tőle nemsokára meg kell válnia, élte utolsó évében ismerői, tisztelői, barátai egymást érve keresék őt fel falusi magányában, — s ezek számában különösen a veterán irodalmi bajnok, Szemere Pál, ki a lángkeblű költő és szónok lelkét leginkább ismeré, s annál fogva legforróbb szeretettel csatlakozott hozzá, — továbbá b. Wesselényi Miklós. Ez utóbbi az akkori királyi táblán folyó nevezetes pörét jöve, — Kölcsey hathatós segélyével — kidolgozni s bevégezni. A munka b. Wesselényi megérkezése előtt is folyt, és eljövételével ismét egy hétig, folytonos nappali és éji erőmegfeszítéssel végeztetett be. Nem hibázok, ha mondom, hogy e pihenés nélkül vitt munkálat sokat tett Kölcsey bekövetkezett betegségének súlyosbítására, s halálára. A letisztázott pörbeli felelet oly hosszúra terjedt, hogy azt a már akkor magát gyöngének érző, de fáradhatlan hazafi, segítségemmel az eredetivel összevetvén, felolvasása két napig folyt, oly móddal, hogy az egyik nap kora reggtől éjjel utáni két óráig fenn valánk, s mégis másnap csak este végezők be az összehasonlítást. Ezen pörbeli feleletnek egy része a Kölcsey munkája, mely dolgozat tanúságot tesz éles dialektikája, ügyvédi tehetségéről, — természetesen az ügyvédi elnevezést oly értelemben használva, a mint Demosthenes és Cicero vagy XVII. Lajos nemeslelkű védői is ügyvédeknek neveztetethetnek. Báró Wesselényi elmenetelével már igen gyengének érezte magát, azonban, nem

akart elmulasztani egy a megyétől rábizott birói kiküldetésbeli eljárást, s ez alkalommal meghűtvén magát, mihelyt már betegen haza érkezék, legott ágyba esett, melyből többé föl sem kelhetett.

Egy hét elég volt lerontani az életet, mely hazájának még annyi hasznót vala hozandó. Betegségét nem szenvedé türelemmel, mert a munkás léleknek nehezen esett, hogy tehetetlenül az ágyhoz legyen szegezve. A láz forró perczei alatt egy verset készített agyában: de melyet tollba mondani s annál kevésbbé leírni már nem volt ereje. E mű, — mindenestre kétszeresen becsessé leendő, — vele együtt sírba ment. Egy szót nem szólott haláláról. Míg betegsége könnyebbnek látszott, azt nem reménylé, — a nyavalya súlyosodtával pedig már ritkán volt tiszta eszmélete. Egyébiránt gyöngélkedése alatt többször említé előttem, mily kevésre nézi a törékeny életet, mely minden perczben ezer veszély erejének van kitéve.

Az időben, midőn e betegség és a bekövetkezett halál történt, még igen ifjú, mondhatnám gyermek valék, — mégis mélyen éreztem a veszteséget, mely a hazát — s vele együtt engem érend. Ott fektűt előttem az elalélt erő, mely más-kor szóvillámokat tudá lövelleni, ott fektűt, ki munkában és erényben a gyermekifjú előtt ideálképként ragyogott, — kit gyakran a titkos lélekvonzalom atyaként tekintetett velem. Ott ültem éjenként ágyánál. Mily gyakran, — midőn az erőtlen testet fekhelyében megfordúlni segítém, vagy fejét fölemelem, mily gyakran jutott eszembe, mit a haldokló Mirabeau az ő fejét tartó szolgájának mondott: „soutiens cette tête, la plus forte de la France!“ A halál napját megelőzőtt egész éjen haragos vihar dühöngött. Sűrű, vastag felhők boríták az eget, a villámár kísértetes fény-

nyel remegett a csendes szobában, hol a halvány éjlámpa elrejtve pislogott, s a még halványabb félelet kialudni készült. Mennydörgés rázta az ég sarkait. Talán az ég is bánkódott vagy boszankodott, hogy örök törvénye most az egyszer nem örvendhetett kivételnek. A beteg majd csendesen fektött, majd lázas nyugtalansággal hánykódott. Ez a halállal végküzdés vala. Alig szunyadtam néhány percet. — Reggelre a zivatar elszűnt, — a beteg is csendesebb lett. A nap ragyogva gyúlt ki keleten, — kilencz óra felé elkezdődött a haldoklás percze. — Sógornője, ki soha sem mozdult ágyától, térdre esve imádkozott; én néma fájdalommal néztem az elköltöző életet, — s hű szolgája befogta a halottnak szemeit . . . .

Ki a jeles elhunytát, annyira csak s oly közelről ismerheté is, miként én, annak e kora és reménytelen halálon keletkezhető fájdalma felett, egy boszús érzés uralkodhatott. Boszús, de azért elcsüggesztő érzés. Zúgolódás a sors, gondviselés ellen, mely az elmét a kedély ösvénye felé ragadja. Mit, ezt kértem akkor magamban, e világ nem csupán anyagok, életet nyert anyagok küzdtere-e? A gondviselés, vagy a minek akarjuk nevezni, gondol-e az állítólag létező és fennmaradó szellemmel? — s ha igen, ha bebörtönözve azt egy törekeny testbe, tehetségeit mint oltártüzeket felgyújtá: miért engedi, hogy a hatalmas szellem kénytelen legyen itt hagyni munkássága szép pályáját, mihelyt az anyagi erők megbomlanak? miért nem idomítja a testet elég erőssé, betölteni az élet rövid éveit s gépül szolgálni a lélek nagy munkáinak? Nem, a szellem e világon nem jó tekintetbe a sors örök törvényeiben. Az emberi lélek csak gyöngébb vagy erősebb lángfénye a futó csillagnak, mely sokszor annál gyorsabban szétpattan, minél gyorsabban szórta szét

gazdag sugarait, csak bájló színe a szivárványnak, mely föltűn, gyönyörködtet s elmúl. A természet örök gépként halad végetlen pályáján, s míg milliárd élőket teremt, semmivel sincs több gondnal, kedvezéssel a legnagyobb ember, mint a legundokabb féreg irányában. Sőt éppen azt, kit vak szeszélyből kitűnővé tőn, kibe fáradhatlan erőt, lángoló vágyakat öntött, éppen azt sújtja érzékenyebben, s a nyugtalanul törekvő, pihenést nem ismerő tűzbe előre bele leheli a romlás magvát, azt mondva ki neki jóslatul, mit Andromache Hectornak: „jó ember, téged tenjelességed fog megölni.“ — És e kételyek, e boszús érzelmeket gerjesztő igazságok mindannyiszor megújúlnak keblemben, valahányszor, mint most, Kölcseyről emlékezem, s elmémben a ritka tökélyekkel bíró költő és hazafi elstülyedt pályafutását visszateremtem, melyen egyfelől még nagy reményekre jogosító művei és tettei, másfelől egy alacsony puszta sír maradtak a nemzetnek és emberiségnek gazdag, de egyszersmind szomorú örökségül.

Vahot Imre.*)

Vahot Imre született 1820-ban Hevesmegyében, Gyöngyösön. Atyja, herczeg Eszterházy uradalmi ügyésze levén, kötve volt a helyhez, hol evang. vallásban született gyermekeit — Sándort és Imrét csak kath. tanodába adhatá, mely körülmény azonban, éppen úgy mint a regényes Mátravidék s a valódi magyar élet, fölöttébb jótékony s elhatározó befolyással volt a gyermekek szellemi fejlődésére, sőt egész életirányára. A katolikus vallás gyakor-

*) Megjelent 1851-ben.

latának költői szinezete már korán fölingerlé s megragadá a növendék fiúk képzelő tehetségét, s atyjuk mint fölvilágosodott férfiú, nem gátolá őket abban, hogy előbb a katolikus s csak később a protestans hit elvei- s tanaival ismerkedjenek meg. Anyjuk — ki leánykorában néhány csinos költeményt irt — meghalálozván, a pár hónapra ezután szintén elhunyt atyjuk 1831-ben Eperjesre — az evang. kollegiumba küldé őket, kik előtt hely, vallás és nemzetiség tekintetében egészen új, idegen világ tárult föl itt, melylyel egy időig sehogy sem tudtak megbarátkozni. — Sándor, csendesebb természeténél fogva nyugodtan tűré új helyzetét, s az elhagyott kedves szülőföld, a szép magyar világ utáni vágyait már akkor versekbe kezdé önteni; míg az élénkebb s nyugtalanabb véralkatú Imre azon nyers eredetiségű, daczos s néha a kicsapongásig eleven növendékekkel szeretett társalogni, kik az idegen elemek közepett magyarságukat minden áron, tiszta épségben akarták fentartani, s mindenek fölött uralkodóvá tenni. Mind e mellett utóbbinak a tanulás, olvasás, ember- és életismerési buvárkodás már zsengekorában főszenvedélye volt, s iskoláiban mindig a legelső sorában foglalván helyet, mind komoly dolgokban, mind az ifjúkori csinyek elkövetésében bizonyos irányadó, vezéri tekintélylyel birt iskola-társai fölött. A szépművészetek iránti különös hajlama már s. inte jókor kitűnt; — mint tanuló a zene-, festészetben, a táncz- és szavalásban ügyessége kiváló jeleit adá, s hő vonzalommal viseltetett a szinpad iránt is, mely akkor Eperjesen majd német, majd magyar vándorszínészek által töltetett be.

Mindez, főkép azon körülmény, miszerint 15 éves korában, midőn a fensőbb tanodákba lépett, az eperjesi kollegiumban már több idő óta létezett magyar nyelvmivelő társulat egyik legbuzgóbb tagjává

lón, s ez által az önképzés, magán studium utján is kedve és alkalmá volt magát többoldalúlag művelni, — képességeinek fejlesztésére eldöntő befolyást gyakorolt. Tudni kell, hogy ez időben Eperjes a magyar protestans ifjak valódi Jénáját képezé, s virágzó kollegiuma keblében a legjobb ifjú tehetségeket öszpontosítá. Ezen ifjak az idő szelleme által fölbresztett nemzeti irányú művelődést tűzték ki törekvéseik főcélpontjául, s ezek körében a testestül lelkestül magyar Vahot Imre természetesen nem maradhatott hátra, sőt képességeinél fogva csakhamar zászlói szerepet vitt. Már 16 éves korában, midőn bölcsészeti tanulmányait bevégzé, a derék Vandrák tanár vezetése alatti magyar nyelv-művelő társulat jegyzője volt, s leginkább irányadó, tudományos kritikái által s költői művek szavalatában tüntette ki magát; míg a társulat örömnépein saját humoristikai dolgozatainak könnyűded előadásával mulattatá a nagyszámú hallgatóságot. Később ezen nagy kiterjedésű társulat, mely a sárosmegyei ellenzék tagjait kebelébe fogadá, veszélyesnek tartott iránya miatt fensőbb rendelet által egy időre felfüggesztetett.

Mint joghallgató, 17 éves korában az eperjesi kollegium előjáróságának felhívása következtében egy évig a bölcséleti osztály hallgatóinak a magyar nyelv philosophiáját és történetét magyarázá, s a mi igen sajátos, hallgatói nagyrészt idősebbek voltak nálánál, s mi még különösebb, a rendkívüli ifjú tanárt bizonyos politikai demonstratio miatt az öregebb tanárok számos pályatásaival együtt börtönre ítélték. Ekkor már a nyilvános irodalmi téren is működni kezdett s különösen a „Rajzolatok“ 1837-ki hasábjain több műve jelent meg.

Elvégezvén iskoláit, egyik nagy befolyású rokona dikasterialis hivatalra akará őt alkalmazni: azonban

a hivatalkodás iránt legkisebb rokonszenvet sem érezvén magában, törvénygyakorlat végett visszament Eperjesre, hova annyival inkább vonzódott, mert ezen város egyik legszellemdúsabb s valódi költői lelkű hölgyéhez a legbensőbb érzelmi viszony csatolá, mi szinte határozó fordulatpont vala életfolyamában. Ugyanekkor Galicia egy részét s Krakót is meglátogató.

Az 1838-dik év végén Pestre jött jurateriára: azonban szivesebben gyakorlá magát az irodalomban mint a törvénykezésben s nem csak az időszaki sajtó terén, hanem önálló művek dolgozásában is kísérté erejét. Ez időben — tehát 18 éves korában — írta *Zács nemzetség* czimű történeti szomorújátékát, mely a censurai viszonyok miatt keletkezése után csak két évvel később kerülhetett színpadra, s bár e mű jó sikerrel adatott: de a hosszas halasztgatás a magasabb irányú, komoly történeti drámák irásától egészen visszariasztá. 1839-ben Pozsonyba — az országgyűlésre s innen megrongált egészsége helyreállítása védett Gräfenbergbe utazott, hol a vizgyógymódot félévig használván, Prisznicz-s a gräfenbergi gyógymódról egész könyvet irt, mi azonban még most is kéziratban hever nála. Ezek bevégeztével Porosz és Csehország némely nevezetesb helyeit meglátogatván, hosszasabb időre Bécsben telepedett meg, hol korunk egyik legjelesebb műismerője, dr. Henszlman Imrével szoros baráti frigybe lépett, s ennek útmutatása mellett a birodalmi székváros gazdagon összehalmozott műkinccseivel, s általán véve a régi és új világművészet minden ágaival közelebről megismerkedék, mi egészen új irányt adott műizlése- és tudományának; míg ő barátságos viszonzásúl Hanszlmant a magyar nyelv- és irodalommal ismerteté meg, s hatályosan

eszközlé ez alapos tudományú férfinak a magyar írók sorában fölléphetését.

Az 1840-dik év tavaszán Bécsből Pozsonyba s innen Pestre tért vissza, hol letévén az ügyvédi vizsgálatot, egészen az irodalomnak szentelé életét, sőt vagyonát is. Ekkor két éven át legtöbbet dolgozott az Athenaeum- és Figyelmezőben, s ki az ő csupán tudományos, leginkább történeti és szép-műtani czikkeit olvasá, alig hihette, hogy mindez egy 20 éves ifjú tollából eredhessen, ki azonban komoly irodalmi szereplése mellett az élet örömeit is vidáman tudá élvezni. Még akkor ő a Schedel-Bajza pártjának kedvencz és nagy embere volt: de később, miután a követelt tekintély befolyása alól emancipálta magát, s mint önállású író, az ő tanait is nyíltan meg meré támadni, vége lett a barátságoknak s protectori szerepök folytonos üldözéssé fajult irányában. — Midőn Garay 1842-ben a Regélőt megindítá, V. Imre ehhez csatlakozott, s e szépirodalmi lapnak két éven át legszorgalmasabb, lehet mondani, irányadó munkatársa volt.

Az ifjú író viharos, küzdelmes irodalmi pályáját a családi élet örömeivel akarván édesíteni, már 23 éves korában a főváros egyik legszebb hölgyével kelt egybe, ki a hű nőnek és jó anyának valódi példányképeül szolgálhat.

1842 és 43-ban rokona Kossuth Pesti hirlapjában a fővárosi újdonságok rovatát kezelte s ezenkívül a roppant közönséggel bíró lapban több politikai, művészeti és irodalmi czikket közlött. 1843-ban Kossuth magával vitte őt az országgyűlésre Pozsonyba, honnan amannak hirlapjába egész cyklusát írta a pozsonyi leveleknek. Ugyanekkor adá ki az Országgyűlési almanachot több jeles publicista és költő közremunkálásával, ő maga az országgyűlés kitűnőbb tagjait jellemezvén abban.

Ugyancsak Pozsonyban tartózkodása alatt írta legelső vigjátékát Országgyűlési szállás név alatt, mely a Pálfi-teremben Egressi Gábor jutalomjátékaul a legkedvezőbb sikerrel adatott, s később a nemzeti és minden vidéki színpadon osztatlan tetzésben részesült, sőt fordításban a német színpadokra is fölkerült. Ezután a következő években több színműve is, mint Még egy tisztújítás, Farsangi iskola, Költő és király, Zács nemzetség, Vén csapodár, Éljen a honi, Kézműves, Öreg és fiatal orvos, s legújabbban a Bányarém kisebb-nagyobb sikerrel színpadra hozatott, s bár a színi kritika kezelői s az általa gyakran szigorúan megbírált színészek nagyobbara ellenséges indulattal viseltettek iránta: még sem bírták csak egy színművét is a csupán egyszer adatott, azaz, bukott drámák kategóriájába szorítani.

1844-dik év második felében az Erdélyi Jánostól csekély számú előfizetőkkel átvett Pesti Divatlap szerkesztését kezdé meg s egész 1848-dik év végeig — tehát ötödfél éven át — folytatta azt, sajátos nemzeti irányban, s ebbeli működése a magyar irodalom és művészet s főként társaséletünk nemzeties kifejlődésére valódi tényező hatással volt, elannyira, hogy a Divatlap folytonos izgatása s lelkesítő buzdításai következtében történt azon örvendetes fordulat, miszerint nyilvános vigalmainkban a magyar társalgás, táncz és öltözék a forradalom előtti utolsó években már, úgy szólván, egészen divattá válni, legalább az idegenek felett kiválólag uralkodni kezdett. Ezen tősgyökeres társadalmi reformok, ezen tisztán nemzeties irány miatt sok ellenségekkel kelle a szerkesztőnek küzdenie, írókkal és nem írókkal, kik közül azonban később számtalan az ő elveire tértek át. Legnagyobb ellene volt ez irányban a Honderű, melylyel sok időig keserű

harczot kelle vívnia, miután az említett lap a nemzeti saajtság és jellem tökéletes demoralisatiójára törekedett, akarva vagy nem akarva, azt most nem szükség vizsgálgatni. E keserű polemia végre is a két szerkesztő közti párbajjal végződött, mely azonban veszély nélkül múlt el; — a harcznak valódi eldöntését azonban a közvélemény ítélete hozta meg; mert a Divatlap túlélte az álmiveltségű Honderút, s midőn végre az előbbi megszűnt is: nem a közönség részvétlhiánya, hanem egyedül a körülmények hatalma miatt szakadt meg. A Divatlap nemzeti képcsarnokában majd minden újabbkori jeles magyar író és művész arczképe megjelent s művészeti tekintetben is fölötte becses gyűjteménynek lehet azt mondani. Megemlítendő még, hogy midőn V. Imre lapját megindítá, az akkor még kevéssé ismert Petőfi Sándort lapja mellé segédül hívta meg s ez által a vidéken szomorú körülmények közt tengődött ifjú költőt hivatása helyére, a fővárosi életbe vezeté be, és sorsát nem csak anyagilag javítá, hanem tehetségének további fejlesztésére is nagy befolyással volt, minthogy Petőfinek nálánál buzgóbb pártolója, lelkesítője s gyakori megtámadói elleni hathatós védője nem létezett. Mint hálálta meg Petőfi Vahotnak ezen nemes tettét, azt talán említenem is fölösleges.

1846-ban a Divatlap folytonos szerkesztése mellett, még egy más, nálunk a maga nemében egészen új s fölötte nagy fontosságú irodalmi és művészeti vállalat létrehozását is eszközlé a Magyar föld és népei című statistikai és történeti föld- és népismét tárgyazó folyóirat kiadása által, mely 6 füzetben, 18 képpel, tartalmaz szöveggel jelenvén meg 1500 példány kelt el belőle. E folyóirat 1848-ban a közbejött forradalmi időszak miatt félbeszakadt: de talán nyugodtabb időkben ismét folytattatni fog. Mi legalább azt kívánjuk. — 1847-ben ismét Pozsonyba

utazott, adatokat gyűjtendő az országgyűlési életből, miknek nyomán 1848-ban az országgyűlési emlékek című történeti és szépirodalmi almanachot a legjobb írók közremunkálásával s a szabad sajtói jog teljes gyakorlásával adá ki. S mind ezen korszerű vállalataiban nem csak mint jó tapintatú szerkesztő, hanem mint számos önálló művek szerzője is ki-tüntetése magát.

A forradalmi időszak első katastrophjánál, 1848-ik év elején, midőn a császári sereg Budapestre bevonult, V. Imre egy időre elhagyá a fővárost: de a mint visszatért, csakhamar elfogatott. Azonban fog-ságából, még mielőtt a forradalmi sereg Pestre visz-szajött volna, néhány vallatás után, kezesség mellett szabad lábra állittaték. A mint a fölkelő sereg april hó folytán fővárosunkba bevonult: két kiadó is fel-szólítá őt politikai lap szerkesztésére; de ő ezt nem vállalta el, sőt a háborús idők változó viszontagságai közepett saját lapját sem folytatá, az egész évet hallgatag visszavonultságban töltvén el, s azon igen kevés írók közé tartozott, kik a forradalom alatt semmiféle hivatalért nem folyamodtak. Azonban a következő 1850-ik évben Bánya-rém népies szin-művével ismét föllépett az irodalom elpusztult terén, s nem sokára ezután Honvéd őrangyala című kis regényét adá ki, mely azonban két héttel meg-jelenése után betiltatott — kéziratban több szinműve van készen, melyek adatását későbbre kell halasztania.

Közelebb, a múlt év végén Losonez város feldu-latásának megjelent leírása annyira meghatá részvevő keblét, miszerint a szerencsétlen város fölsegélésére „Losonezi Phönix“ cím alatt egy emlékkönyv ki-adását hirdeté, mely eszme, részint a nemz. irodalom érdekében oly hatalmas viszhangra talált a magyar olvasó közönségnél, hogy a bizonytalan sajtóviszonyok daczára is 2000-nél több előfizető jelentkezett, mi

igazat szólva, nem csupán a losonczyiak balsorsa iránti részvétnek, hanem egyszersmind a kiadó ismert jó nevének, irodalmi hitelének és gyakran tanúsított ügyes szerkesztői tapintatának is tulajdonítható. V. Imre e nagyszerű vállalatának létrehozásában már félév óta fáradozik, s az eléje gördült tömérdek akadályokat csüggedetlen buzgalma, tevékenysége, szilárd türelme és kitartása által végre mégis elhárítván, miután az első kötetet a jelen körülmények közt lehető legjobb és bővebb tartalommal kiállítá, most már a II-dik kötet szerkesztésével foglalkozik, s számtalan munkái és küzdelmei közepett azon emberbaráti öröm és büszkeség emelheti kebelét, hogy — miként a lapokban hirdeté — már eddig is tetemes összeggel járult a szerencsétlen város segélyezéséhez. E jótékony vállalat mellett ugyancsak ez év elején egy szépirodalmi és művészeti folyóiratot is indított meg „Remény“ czim alatt, melyből eddigelé már 3 füzet jelent meg, s melyben legjobb nevű íróink műveit látjuk váltokozva feltűnni.

Vahot Imrének sokoldalú írói tehetségét, 12 évi folytonos irodalmi munkásságát, vállalkozó tevékenységét s azon anyagilag is nem kisszerű áldozatát, minélfogva szüleitől öröklött szép vagyonának legnagyobb részét a házi, családi szükségeket tökéletesen fődözni nem képes írói pálya szigorúsága emészté föl, — a valódi magyar érzelmű közönség igenis tudja méltányolni: de annál kevésbbé legtöbb írotársa, kiket pedig ő kellően méltányolni s megbecsülni soha el nem mulasztott. S valamint fölöttébb csalatkozik, ki azt hiszi, hogy V. Imre az irodalom által meggazdagodott: úgy szintén tévedésben vannak azok is, kik V. Imrét a magyar akademia tagjának tartják. Némely öregebb írónak sértett hiúsági érdeke nem engedé meg azt, hogy ő,

ki a helyett, hogy szolgailag bókolt volna nekik, több évvel ezelőtt az ő tanaikat is nyíltan meg meré támadni, elvitázhatlan érdemei dacára is ezen kitüntetésben — ha ugyan mai világban ez kitüntetés, — részestüljön, sőt egyike a parókásoknak nem rég említést tevén minden magyar szinműiróról, V. Imre nevét nem tartá méltónak ezek közé sorozni, miután V. Imre vakmerő volt az általuk tulságosan dicsőített Kisfaludy Károlynak némely hitványabb szindarabjait megbirálni. Egyébiránt V. Imre az ily pártoskodó mellőzések miatt legkevésbé sem epeszti magát, tudván azt, hogy nem ő az első, ki érdemeinek jutalmát leginkább csak öntudatában találhatja fel.

Vahot Imre gyorsan és igen sokat szokott dolgozni. Nem lehet tagadni, hogy sok művein ennek nyomai láthatók is. Úgy látszik, ő inkább arra van teremtve, hogy irodalmunk extensiv erejét növelje, mintsem hogy halhatlan, classikus műveket hagyjon maga után. Azonban a mi körülményeink inkább az elsőt kívánják, s különben is írónak az a hivatása, hogy korára hasson s főleg nálunk, hogy olvasó közönséget teremtsen, nem pedig hogy évekig szobában ülve álljon elő oly művel, melyet majd csak a maradék fog élvezhetni. Hiszen, való, szép az, midőn mondják, hogy az ember előbb jár koránál, vagy azt meghaladja: — azonban igen szépen köszönöm én a művésznek, ha nem talált arczképem hiányait azzal akarja mentegezni, hogy majd unokám magára ismerend s élvezetet talál benne. V. Imre valódi édes szülötte e kornak, melyben él, gyermeke e nemzetnek, melyet oly hően szeret. Ő korára és nemzetére akar és tud hatni. Csak folytassa e pályát oly munkássággal és lelkiismeretességgel, mint eddig tevő, s ne hajtson semmit azok gúnyjaira, kik őt magyarnadrágos táblalabirónak sat. nevezik. Nekünk nemzetiség kell mindenenk felett, e romlatlan magyar

jellem. Hagyják meg ezt nekünk, s mi sem irigyeljük az ő külföldieskedésöket, theájukat, opiumos dohányukat, melyek már nem egy embert rontottak meg végképen.

V. Imre magánjelleme, minden dicséret nélkül mondva, egy a legtisztábbak közül. Sokan érezhetőleg megcsalták őt: de ő senkit, s mint egyszerű, affectálástól ment lélek soha sem igyekezett alattomos utakon anyagi jobblétet, fényes állást vívni ki magának. Azon csendes jó humorú phlegmát, mely neki sajátja, alig képzelhetné az, ki őt soha sem látta s legfőlebb journalistikai éles csatáit olvasta. Fárasztó munkái után legörömeztőbb szokott mulatni kevés legjobb barátai körében s zajosabb élveivel össze van nőve a valódi magyar jó kedvtől elmaradhatlan ezigányzene, melynek hallása nem egyszer járatta el vele a vidám magyar tánczot, hogy másnap megújult lélekkel folytassa terhes munkáit. . . Ő még életének legszebb, legerőteljesb szakában van s mind a vállalkozás terén, mind önállású művekben fel vagyunk jogosítva tőle még sok jót, sok életrevalót várhatni.

Birálatok.

1846. június 15-kén először Dom Sebastián nagy opera 5 felv. Irta Scribe; zenéjét szerzette Donizetti. — Talán tudva van mindenki előtt, miszerint e dalmű legutolsó a nagy zeneköltő eddigi szerzeményei közt, miután szerzője, ennek megírása után csakhamar súlyos nyavalyába esett, melyben mind ez ideig sínylik; de ha e műve utolsó lesz is a jeles szerzőnek; legalább végső szerzeményével egy

nagyszerű emléket hagyand hátra, s át által a maradéknak.

Nem csalatkozunk kétségkívül, ha azt mondjuk, hogy Donizetti műveit valamely természetes könnyűség, tisztaság, derűltég bélyegzi; az ő dallamai a hallgatóknál egyszerre meggyökereznek, vérré és testté válnak, átfolynak a lélekbe, szívbe; érezzük, mintha azon hangok már előbb bennünk éltek volna, s most saját lelkünk, szívünk, szólna a költővel együtt; s éppen ezért D.-ben a mélyebb zeneértő gyakran hiába keresné a mesterség cifra alkotását, a sötét mély phantasiát; — az ő dallamai édesek, nem borzasztók vagy kínzók; őt szeretjük inkább, mint bámúljuk. — Azonban ez általános jellemzés jelen dalművére nem egészen alkalmazható. A szerző itt az egyes dalok szépségével dús és ragyogó phantasiát látszik párosítani; és e phantasia itt mintegy nagyobb-szerű ünnepélyesebb gondolatokat, meglepőbb, átrázóbb hatással merít föl a mű dalfolyamából lelkünk elé. Állításunk bizonyításául elég lesz felhozunk az első felv. vége felé előkerülő zivatar támadását és elszűnését, s ezen időközben a Camoens ihlettel telt dalát, — s ismét a második felv.-ban a homokpusztán történt jeleneteket és dalokat, Dom Sebastián s Zayda gyönyörű párdalát, s a dühös féktelen arabok harczias zenéjét. — De ezt nem szükség egyes helyek kiemelésével bizonyítgatnunk; itt az egész darab szól és bizonyít. Nem hibázunk ha azt mondjuk, hogy Donizettinek ezen művével kevés, talán egy darabja sem állja ki a versenyt.

Csupán a darab végén láthatni valami lankadást: de ezt inkább a szöveg hibájául lehet felróni, miután ez annyi vész és tusa után, egyes tört mondatokban végződik, s e mesét nem valamely föllázadt szenvedély kitörése zárja be. — Mi az előadást illeti, arról is sok jót mondhatunk. A szereplők elég szor-

galmat tanúsítottak; azonban úgy látszik, hogy ezen opera szerepe nem tartozik a könnyűek közé, mind azért, mivel a zene, melyet a szereplőnek hangjával kísérenie kell, erős, mind azért, mivel a hangok leginkább fenn járnak. Így például Wolf a czimszerepben gyakran oly magasra kénytelen hágni, hol fájdalom, ő már nem bír elég tiszta csengő hanggal, s e mellett az éneklés sok erőbe kerül. Schodelné (Zayda) sok bensőséggel és drámai tűzzel énekelt: csak kár, hogy igen-igen ritkán lehet érteni a dal szavait, melyeket a tiszt. művésznő elmond. S habár daljátékban a hang és játék a fődolog, a vers szavai pedig csak mellékesek: mindazáltal nem szükség hosszasan mutogatnunk, ének és játék, s következőleg a szereplő mennyit nyer a szöveg szavainak érthető kiejtésével. És ez nem csupán a mi megjegyzéstünk. — Igaz, hogy az operát kinyomva kiki megveheti a csarnokban: de mikor oly szép a zenével együtt szavakat és mondatokat az éneklő szájából hallani, — s mikor a kinyomott opera nagy része nem egyezik a szinpadról lehangzó dalokkal! Benza (Camoens) igyekezetet mutatott, csak hogy a szerep nem az ő szakmája. Őt örömeztőbb látjuk kedélyes, víg szerepekben. Azonban nem hagyhatjuk említetlenül Udvarhelyi (Don Juan de Silva) erőteljes énekét. A közönségnek ismét oka lehetett meggyőződni, hogy Udvarhelyi hangjához hasonló szép érczhang igen ritka helyen található, s hogy benne mit veszített a szinpad kellő kiképzés és iskola hiánya miatt.

Füredy (Abagaldos) szép hangjában még mindig nehezen feledhetjük a népdalok hőseit. Éneke csak nehezen akar a megszokott reszketésből kisimulni; s pedig operában ez főkéllék volna. — A kiállítás ügyes, csinos és fényes. Csak az arab nőket óhajtanók keletiesebben öltöztetni. A színház tömve; —

s a jeles mű bizonyára nemcsak fentartja magát a szinpadon, hanem sok ideig kedvencz darabja is leendő a közönségnek.

Szept. 18. *Romeó és Julia*. Szomorújáték Shakespearétól. — Ismét nagy gyönyörrel láttuk és hallottuk a szerelem édesen zengő csalogányát, a tündéri Juliát derék Lendvaynének által a legbájo-lóbban képviselve. — Lendvay mint *Romeó* betegsége daczára is igen erélyesen s művészi szabatos-sággal játszott.

— 19. *Alvajáró*. Opera Bellinitől. Valamint *Romeóban* a Lendvay párt, úgy ezen Operában *Wol-fot* és *Hollósy Cornéliát* látni és hallani a legnagyobb műélvezet; amazok szavalva, emezek pedig énekelve, a lehető leggyöngédebb modorban tudják a szerelem isteni érzelmeit kifejezni. Különösen *Hollósy C. Amina* szerepében olyan mint a legdi-csőbb, leggyöngédebb költői gondolat, mely egy magasabb világi álmokép gyanánt vonúl el lelkeink előtt. Ilyen a párja után epedő fülemile legszebb éneke, melyet még a természet is örömmámulattal lát-szik hallgatni. — Nincs is *Hollósy Cornéliának* ennél sikerültebb s egyéniségéhez illőbb szerepe! — *Lu kácsi Antónia Liza* szerepét ugyancsak tönkre tette tompa hangjával s hamis énekével.

Novemb. 6. *Saint-Leon* mint hegedűvirtuoz hang-versenye. A művészetnek csak egy nemében is tö-kéletesnek lenni, nagy dolog; két egymástól egészen különböző művészetben tökéletesnek lenni, rendkívüli dolog. Ily rendkívüliséget láthatunk *Saint-Leonban*, ki miután tánczával csodálatra ragadá a közönséget, e hangversenyben hegedűt véve kezébe bizonyítá, hogy mint zeneművész is bámúlatra méltó *Saint-Léon* egészen *Ole Bull* modorában játszik; szellem-

dús előadása a lehető legszivrehatóbb; egészen átjárja az ember belsejét: hegedűjéből a legszebb, legolvadozóbb énekszerű hangokat tudja kicsalni; — s rendkívüli technikai ügyessége felülmúlhatlan. Az általa előadott, Rossini Tell, és Donizetti Lammermoori Lucia című operája s holland dallamok fölötti változatok saját szerzeményei valának; s mint szerző is kitűnő jeles.

Ez aztán ember a talpán, ki szive — és értelmének vezérlete mellett, kezével, lábával ily csodálatos dolgokat visz végbe a művészet bűvös országában! — A művész remek előadása egészen elragadá a közönséget. — Köszönet a derék művész és emberbarátnak, hogy ezen előadás jövedelmét a pesti kisdud-kórház javára szentelé. — Működött még ez alkalommal Fűredy is, ki Szénfynek egy csinos magyar dallamát (Rég veri már a magyart a teremtő) érczhangjával gyönyörűen éneklé. Volange Lajos műkedvelő zongorázott, meglehetősen technikai ügyességgel, de minden lélek és megindító hatás nélkül. A hangversenyt az „Eskü“ című opera első felvonása előzé meg, melyben Hollósy Cornélia, Fűredy és Wolf szép hangjainak harmóniája jó hatással volt a közönségre. — E lapban említve volt néhányszor, hogy a hangversenyek körül harisnyát és frakkos szolgálkat használni, a nemzeti színház állásával meg nem egyező; és ime, most egy időtől magyar ruhás szolgálk végzik a hangversenyek körüli szolgálatot. Miért is az igazgatóság ezen czélszerű intézkedését méltányos dicsérettel említeni el nem mulaszthatjuk.

— 9. Montechi és Capulettipárt. Nagy víg opera 4 felv. Bellinitől. Romeót Schódelné, Juliát Hollósy C., Tibáldot Wolf személyesíték; nézők ropant számmal oly annyira, hogy egy negyeddal a

darab kezdete előtt helyünkre a nagy tolongás miatt csak bajjal juthattunk.

Ha mindazon szépségeket, melyeket a főszereplők énekben és előadásban az első hangjegytől kezdve az utolsóig kifejtettek — bírálólag analysálni kellene; bírálatunk e rovatba nem férne. Hányszor látuk már Romeót; — és ezen mi Romeónk még is örökös zöld tavasz, mely újabb és újabb mondhatlan kellemmel áraszt el bennünket. Meglepő volt az ének és előadásban a harmónia s azon „művészi tökéletesség“, mely Romeóban ma estve a nagy költő szellemével kelt versenyre; és ha e pillanatban egy elhasznált phrásist akarnánk jelentékenynyé tenni, ki kellene mondanunk, miképpen azon nemes versenyben ma „Schodelné maga magát, sőt magát a költőt is meghaladta.“ — Hollósy C.-ban a velőig ható kerkeded, lágy, majd atom darabokra feloszló fuvolaszerű ének magasztalandó.

E kedves teremtésnek több kedves percei vannak, s méltó Juliája mindenben azon Romeónak, kinek énekét mint mindig, úgy most is lángoló tűz és éltető lélek hatotta át; azon tiszta szellemi tűz, mely soha sem enyészhet el, mely nem mesterkél, de folytonosan tápláló életnedvét, saját költői egyéniségétől, úgyszólván keble teremő istenétől kölcsönzi.

Valóban köszönet az igazgatóságnak, hogy ha a közönséget ily gazdag élvezetben, oly jutányos áron részesíti.

— 13. Lendvayné jutalomjátékaúl először: „A képmutató.“ Vigj. 5 felv. Moliere „Tartuffe“-je után Roth kiadása szerint fordította. Fekete Soma. Midőn lapjaink ezelőtt néhány héttel hirdetni kezdték, hogy nemzeti színházunknál Moliere „Tartuffe“-jét készülnek előadni; megkisértém, gondolataimat Moliere darabjairól általánosan s különösen a képmuta-

tóról is leírni. Nem lesz talán érdektelen s tanúság nélküli, ha most, az említett vigjáték színrehozatala alkalmával ezen gondolatokat az olvasó világ elé vezetendem.

Mindenek előtt megjegyezni kívánom, hogy apróságokkal időt vesztegetni nem akarok. Szini, s mondhatni egész kritikánknak azon nagy s már megrögzöttnek látszó hibája van, hogy a jobbak e térről elvonulva, s a bíráló tollat, melyet művészi studiumot csak nevére sem ismerő ujdondászféle napszámosok kezelve, ezek szenvedélylyel, és sületlenségök miatt, parányiságokkal bibelődéssel ingerlik a türelmet s vezetik félre az olvasót e komolyabb vizsgálódás teréről. Azon kritikus, kinek csupán az apróságok kapják meg figyelmét, s a nélkül, hogy a mű beljébe hatna, ezeket ostorozza legszembetűnőbben kimutatja nyomorú kicsinységét; ki pedig tollát a szenvedélytől engedi ragadtatni, az magát mint kritikust azonnal megsemmisítette. — De térjünk Moliere-re.

Moliere, mint tudjuk, erejét és hirét comicai jellemek előállításában tevé le, bő forrást nyújtva e részben az emberek különféle félszepségei, hibái, ostobaságai, sőt vétkei s másrésről azon vizsgálódó szellem, mely az eféle anyagokat föl kutatá, kiválasztá és nagy műgonddal alakba önté. Az ily előállított jellemek küzdései, másokkal s a körülményekkel összettközései teremtik aztán nála a comicai situációkat, a csomót, de — mint alább meg lesz jegyezve, — nem egyszersmind a kifejlést is. Characterének a szükséges ismertető jelekkel fölruházásában s kivitelében nagy szorgalammal s pszichologiai igazságú törekvéssel járt el. Az ő jellemei egyszerűek, kiválók, élénk szinezetűek, s mindenek fölött szigorún következetesek és magokhoz mindvégig hivek.

S valóban e hűségben annyira megy, jellemeit oly vaskövetkezetességgel tartja meg az egyes fölmutatott alakban, hogy éppen ez által tullép a határon, s a psychologia törvényeinek fölöttébb erőltetése által éppen a psychologia ellen vét, s oly hibákba esik, melyeket talán nem minden szem veszen észre, s melyek minden esetre csak nagyra vállalkozó szellem hibái lehetnek.

Az említett okból három lényeges hiba fejlik ki Molière caractereiben. Nevezetesen az első az, hogy az ő személyei, — természetesen főszemélyeket értek — nagyobb részint, csak egy kiváló oldalról ismertetnek; azok, hogy úgy szóljak lelki arczatuknak csak egy bizonyos részét mutatják fel, az emberi természet egyéb jelei és nyilatkozatai pedig elfeledve, eltakarva vannak; már pedig ez homlokegyenest ellenkezik a psychológiával; mert az ember nem mutat fel semminemű jellemet egyéb tulajdonok ingredientiai, egyéb sajátságok árnyéklatai nélkül. Molière személyei ezért többnyire olyanok, mint egy iszonyú magasságra fölállított száraz fa, mely körül pusztá terméketlenség uralg, holott azoknak csemetéktől körített zöld élőfákhoz kellene hasonlítani: vagy pedig hasonlók azok valamely orvosi studium végett elkészített, emberi taghoz, melyben míg az idegek nagy szorgalommal fölkeresve és kiválasztva vannak, a véredények és más táprészek széttépettek, kihányattak. S mind ez miért? Mert Molière egy bizonyos jelen plasticai kikerekítésében, az egész embert feledi; — ő nem embert rajzol, csak az ő absztrakt jellemének ad emberi nevet. Nem lehet ugyan tagadni, hogy a komoly drámában is gyakran a személy élete csupán valamely fölvelt lelkiállapot vagy szenvedélyben nyilatkozik. De nem kell felednünk, hogy a drámai hős egészen más tekintet alá jó, mint vigjátéké. Annak állása rendkívüli, nem

normális állás; ott a szenvedély ereje meghomályosítja, háttérbe szoríthatja az emberi lélek többi életnyilatkozmányait. De a comicum hőse a minden nap embere, ő azon természetes kerékvágásban van, melyben az embereket rendszerint látjuk, s annál fogva nincs rá ok, hogy a léleknek egy bizonyos sajátsága a többit egészen elhomályosítsa. — Ha már valaki kérdené, hogy valjon Moliére a nagy író, e gondolkodó művész, miért esik ezen hibába? — a főbbi okon kívül még megjegyezném, hogy Molièrenél nem találunk szívet. Nála a hideg ész alakít és teremt, emberi érzelemből nem igen fakadt ki műveiből semmi; s éppen azért jellemeiben érzelmek és kedélyhullámzásra fektetett comikai lélekállapotokat minél kevesebbet találunk: hanem találunk hidegnél hidegebb szüléket, jégkeblű gyermeket és hitveseket, — miért? mert Molière hidegen kigondolt jellemálarczainak mindent föláldozott, s azoknak ügyes, mesteri kivitelén kívül nem is gondolkozott, hogy az emberi szívbe pillantson.

És ezen hidegség, ezen minden emberiséget megtagadás, a jellemek ezen nevetségessé tételére irányzott dühös törekvés sokszor annyira megy, hogy minden ügyesség, minden találékony csalfaság mellett türelmünk veszni kezd, vagy éppen, mint a méltatlanul elámitott és kijátszott „George Dandin“ olvasásánál, bennünk az emberi jobbérzés leküzdí a csodálkozást, s műre és művészre boszankodva, tesszük le a könyvet, — komolyan intő például, hogy az író elméjén s csapongó képzeletén kívül szívét is megkérdeje a mű készítésénél, mert az olvasó vagy néző érzelmeit szintén úgy, sőt még inkább nem lehet a számításból kifelednünk, mint műértő hideg ítélő tehetségét.

Másik hiba, mely Molièrenél a jellemek fölöt-
többi következetességéből kifejlik; azon merev, meg-

kövült határozatlanság, krystállizált egyalakúság, melyben legtöbb személye első föllépésétől a darab végeig előttünk áll. Alig lehet valami csökönyösebb mozdulatlanságot, megátalkodottabb helybenmaradást, soványabb statusquot csak képzelni is, mint Molière némely characteri, még pedig mindazon körülmények s kényszerítő drasticus helyzetek daczára, melyek csupán Molière makacs keze alatt nem tehetnek változást a jellemeken s azok irányán.

És ez ismét nagy tévedés a psychologia s valószínűség ellen; mert a világon minden változik s különösen lehetetlen, hogy az ember, annyiféle okozat hatása alatt, mennyi egy darab folyamában jellemére munkálni végig meg nem szűnik, ha nem is egészen, legalább némi részben ne módosúljon és változzék; de különben is a teremtő geniusnak nemcsak az kötelessége, hogy személyeit ilyen vagy amolyan jellemrajzzal fölléptesse, hanem, hogy a fölállított emberi jellemet a körülmények hatalma s benne rejlő mag szerint örökös forrásban, pezsgésben tartsa, s e szerint tovább fejtsse s idomítsa. Másképp a művész folytonosan élőt nem teremthet, hanem műve mindjárt születése után meghal, s csak mint mozgó gép futja le kiszabott szakmáját. Igen, még egyszer mondom, hogy hol a jellem oly változatlan marad, mint Molière sok darabjaiban, ott valódi benső életet nem láthatunk. — Örvendve kell azonban megvallani, hogy Molière némely darabjait ezen vád nem illeti, mint ezt például a „Férj-iskola“ s még inkább a „Nők-iskolája“ című vígjátékok bizonyítják. Ezen utóbbi különösen a legszerencsésb teremtménye Molièrenek. Mennyi élet, valószínűség, psychologiai mély tapintat; minő kedves, szerencsés comikai jellem, s különösen mennyi életteljesség s okszerű fejlődés van itt Ágnes személyében öszpontosítva! Itt Molière nemcsak nagy, de egyszersmind szeretetre

méltó is; holott másrésről a különben igen nagy szorgalommal és ügyességgel kidolgozott „Etourdi“ végig vonuló ostobaságai utoljára nevetés helyett inkább bosszankodást szülnek bennünk; melyet még Mascarille — a fourburn imperátor — ügyes cs lei sem képesek egészen feledtetni. — Ki csak kevésbé jártas is a művészetben, érezni fogja az itt elmondottak igazságát, s meg vagyok győződve, hogy minden műbarát ezerszer több élvezetet talál például egy „Donna Diana“ jellemének pontról-pontra vitt fejlődésében, minden pillanatban mutatkozó életnyilatkozatiban, mint némely remekeknek hirdetett Molière-féle darab mozgó mumiáinak, beszélő ércszobrainak szemléletében.

A jellemek rajzolására, s következetességben tartására fordított nagy gondból még egy harmadik hiba is merül föl Molièrenél, mely ugyan kevésbé észrevehető, mint a többi, de egyszermind általa Molière mind positiv, mind negativ hibát követ el. — Különösnek látszik talán, de valóban úgy van, hogy az ember ritkán mutatja magát olyannak, minő ő valóban; hogy azon oldalt, melyet valamely titokszerű benső ösztön hibásnak, helytelennek sűg legtöbbször eltitkolni, s oly, -- mindenestre kedvező, — még pedig rendszerint hibáival ellenkező sajátságokat, — jellemet akar mutatni, melyekkel valóban nem bír. És ez az emberi hiúságban gyökerező pszichologiai mély igazság; mert valamint testi hibáit senki sem mutatja örömet: úgy, ha lehet, mindenki kész, erkölcsi és lelki gyöngeségei helyett áljelességeket, színlelt jellemet tolni föl a világ szeméibe. — Ha nem mondanám is, minden gondolkodó egy tekintetre átlátja, hogy ezen emberi, — sok tekintetben ártatlan, — képmutatás minő kimeríthetlen kincsbánya a szorgalmas comicus költőnek! És mit tesz Molière, a nagy mester? Da-

czára minden ember- és világismeretnek, daczára a kiszámíthatlan haszonnak, személyeit, kevés kivétellel, egyszerre olyanoknak mutatja be, a minők valósággal. Nem igyekszik ott takarni gyöngeségeit szinte senki, személyeinek nagyobb része leplezetlenül mutatja föl félszedségeit, sőt sokszor önmaga beszéli elő s rajzolja le gondolkodásmódját, mi pedig a jellemfestésnek legüggyetlenebb, de egyszersmind valószínűtlen neme is. Mennyivel többet nyerne némely molièrei jellem, és mennyi kedves comicai situatiokra adhatna alkalmat, ha félszedségeit, gyöngeségeit rejtegetné, aztán itt és ott a valón rajta kapatna, zavarba jönne, stb. Mint mondám, itt Molière a positiv bibán kívül, negative önmaga ellen vétkezett.

Nem fogom fejtegetni Molièrenek kisebbszerű botlásait. — Elhallgatom, mennyire örömet él ő darabjai fölfejtésében az úgynevezett „Deus ex machina“ beerőszakolt s oly igen könnyen kinálkozó eszközökkel. Megengedem, hogy, ha Molière most élne, ezeket nem használná: noha némileg jogunk volna követelni, hogy már azon korban is, színdarabjai csomóját, a bennök működő jellemek erejével oldotta volna fel. Csupán egyet akarok megemlíteni.

Molière igen sokszor akart hatást gyakorolni a comicum legalsóbb neme által, s a burlesque modor felé hajlik. Nem azért említem ezt, mintha ezen modort egészen kárhoztatnám: annyival inkább, mivel ezen nemben is lehet a költőnek ragyogni; azonban, hogy e téren az író koszorút érdemeljen, szükséges, miszerint tréfái talpraesettek, elmések legyenek; s ha már Molièret e mezőn vizsgáljuk, kénytelenek vagyunk megvallani, ha csak elfogúltak nem akarunk lenni, hogy az ő burlesque tréfái többnyire nem csak durvák, de egyszersmind tompák anyagiak azon éltető, s a lelket frisítő szellem nélkül, mely

azokban megkivántatnék. A Scapin által zsákba bújtatott, s jól elpáholt öreg Géronte s a „Botcsinálta doctorban“ levő útlegekkel doctorrá grádualtatósi általi tréfa még ezek közt nem legrosszabbak; de mit mondjunk azon sok pofozásokról, melyek itt és ott, minden bennök rejlő elmésség és satyrai él nélkül szükölködve, utoljára — bocsánat ha kimondom — a gyomort fölémelyítik. Jól tudom, hogy a Molière kora, minden túlvitt finomságaiban is, még sokkal durvább volt, mintsem sok ilyenben megbotránkozott volna; de ha az íróra korának befolyása munkált is, megkivánnám mindazáltal más oldalról, hogy a régibb századok közönségéhez mért anyagiság kérge alatt az író szellemét bámúlhassuk, mint az Aristophanesnél és Swiftnél történik. Midőn Aristophanest olvasom: nem vagyok többé a régi athénei lakos, s annálfogva tréfáinak, csipős gúnyainak nagy része előttem a szemérembe, erkölcsi jó érzésbe ütközőnek látszik ugyan: azonban ezen nem helyeselhető üldözet alatt sem győzőm eléggé bámúlni azon elérhetlen hatalmas szellemet, mely legkisebb tréfáinak annyi életet, metsző élességet s daemoni gúnyt tudott kölcsönözni. És itt eszembe ötlik, miszerint Kölcsey egy helyen azt mondja Molièreről, hogy ez csak azért nem érte utól a nagy görög comicust, mert neki a francia királyi udvar szemintéseit figyelemben kellett tartania. Én azt hiszem, hogy Kölcsey ez állításban igen tévedett. Molière úgy nem lett volna soha Aristophanes, mint Voltaire nem Sophocles.

Ezen pontot Molièrenél, miszerint az ő comikai ereje szereti személyeit gyakran a bohózat körébe levonni, azért emelém ki, hogy innen áttmenjek Tartuffe című darabjára. Molière itt némileg éppen az ellenkező botlást követi el. Tartuffe ugyanis nagyon komoly, s nincs meg benne teljesen a comi-

cai hatás. Félre ne értessem. Nem azt akarom mondani, hogy a képmutató gyalázatos jelleme s vétkei, s az ezeknek felmutatásával eléretni kívánt erkölcsi cél oly nagyszerű s magas volna, hogy az nem férne meg a comicum határai közt. Nem. Mind-egy az, a comicus költő akármily tárgyat választott ki magának, csakhogy e tárgyat egészen a comicum körébe vonja be s dolgozza föl, vagy más szavakkal, hogy tárgyán a forma hatalmával egészen uralkodjék; mert hisz nem kell említenem, hogy csupán az, mely a költés nemeit egymástól külön választja; s ha szinte egy Othellót, vagy III. Richárdot vesz is a comicus tolla alá, csak belőlök a tragicus Othello, és Richárdtól egészen különböző hatással bíró személyeket alakítson, — vádolni nem fogom. S már most mit látunk Tartuffenél? Nem azt-e? hogy itt ezen komolyszerű tárgyat Molière nem tudta egészen a forma ereje által legyőzni, hogy a képmutató ottan-ottan, s különösen a 4-ik és 5-ik felvonásban ijesztő arcját ki-kiüti a vidám muzsa álarcza alól, s olynemű hatást idéz elő, mit a slagirai bölcs már régen a tragicus költő elé szabott; s ezen eltévesztett hatás nyilván mutatja, hogy Molière ezen erős szinezettel rajzolt jellemem nem tudott tökéletesen hatalmat venni, s ez őt, mint keményszájú paripa, sok helyen elragadja. Így van ez Molièrenek „Don Juan“ czimű darabjában is. A költőnek, s különösen a comicusnak határtalan zsarnoknak kell lennie tárgya fölött. Aristophanes, ki például a sophisták bűneit ostorozva, annyira hatalmában tartja tárgyát, annyira a comicum körébe bájolja személyeit és a cselekvényt, hogy még azon jelentés is, hol a kitanított Feidippedes jámbor atyát megveri, — mondom még ezen természetelleni gonosz tett is, oly comicussá lesz keze alatt! — És itt fekszik az igazi erő és művészet.

Azonban mind ezen tévesztés mellett is meg kell vallani, hogy a Tartuffe jelleme mesterileg van rajzolva. Nem kell mondanom, miszerint már magában a képmutató nevezetben fekszik, hogy Molièrenek ezen személye kivétel azok közül, melyekről mondtam, hogy az emberi természettel ellenkezőleg, hibáikat, félszégeiket, leplezetlenül mutatják föl. Ezenkívül, ha szinte a képmutató végig megmarad is annak a mi, s jelleme nem változik, legalább azon mozgás mégis meg van szerepében, hogy charactere előttünk bontakozik föl. És már az is nagy előny Molière többi megkövült jellemrajzai mellett. Tartuffe képmutatása meglepő, és gonoszságával s éles elméjével összhangzásban áll.

Csupán egy vonásról kételkedem, hogy megfelelné a nagyszerű rajznak. Nekem úgy tetszik, hogy midőn Elmire cselelt vet Tartuffenek, ez nagyon könnyen hisz. A képmutató már jelleménél fogva éleseszü és gyanakvó. Elmire előbbi viselete egyáltalában nem jogosítja föl, hogy most annyi szerelmi kedvezést szivből jöjtnék higgyen. Én legalább hasonló esetben nem hinném. Való, hogy a szenvedély vak; de ez inkább a tiszta szerelemről áll, nem pedig a hidegebb és durvább állati ingerről. — Azonban bármint legyen is, ez nagy hiányt a darabban nem okozhat; s Tartuffe meg nem szűnik művészileg kigondolt és átvitt jellem lenni. Nem mondhatom ugyanezt Orgonnál. Ezen nyomorú ember, ki apa és férj, még pedig fiatal szép nő férje — annyira el van vakítva Tartuffe által, hogy sem a két szép és jeles gyermek, sem a kecses nő nem nem bír rá nézve semmi hatással. Hiszen igaz az, hogy kedvenczeknek sokszor sikerül győzni a természet kötelein; de mégis, hogy férj és apa oly ostoba lehessen, mint ezen Orgon, ez ha lehetséges, s a művészetben fölállítatik is: vele a költő józ-

lésű nézője, részéről boszankodásnak egyebet nem nyerhet. — Ezen nem ember, — ezen, hogy ki-
mondjam, baromnál butább egyén, leányát akarja
Tartuffehez erőltetni, fiát elkergeti, neje szépsége
iránt semmi féltékenységgel nem bír, s végre minden
javait családjától elvéve Tartuffe kezébe adja. Ily
taplószívű, gúzsidegű, korpa-agyvelejű, minden ér-
zelem-szenvedélytől megfosztot, s a vegetációnak
békánál, hálnál alsóbb lépcsőn álló eszeveszett bolond
mi kedvező hatást és bírálatot idézhet elő?! Ilyet
csak Molière teremthet, ki, mondám, főjellemeinek
föláldoz mindent; s mihelyt valahol egy kis önálló,
erős színezetű karaktert alakít, az embert számba
sem veszi.

Molière, ki — és itt figyelmet kérek — a le-
rajzolt jellem által legtöbbször nem az embert mu-
tatja föl, hanem ezt amabban elrejti, megfojtja;
kinek karakterei, nagyobb részben az emberi ter-
mészet előfáján élődnő növényekhez, fagyöngyhöz ha-
sonlítanak, melyek élnek ugyan, de az emberi
természetet eltakarják, fölemésztik. Ugyanez áll
sok tekintetben Elmiréről is, kinek túlvitt hall-
gatag erénye oly könnyen elsziveli, hogy a szegény
fiú a háztól elűzessék; de ugyanazon hallgatag
erény oly ügyesen tud Tartuffevel kaczerkódni, hogy
az ember szinte örülne, bizton várva a hatalmas
kifejlést, ha nem tudná, miszerint egy oly elvekkal
bíró nő lehetetlen, s teljes lehetetlen, hogy más pilla-
natban, bármi czélért, kéjhölgyként ajánlja magát,
ha csak színből is, egy idomtalan majomnak.

Mondom, bátran merem állítani, hogy ezt be-
csületes nő nem teszi, nem teheti. Ellenben a da-
rabban előjövő kisebb szerepek, mint Damis, Marane,
Valére és Dorine élethűn, s kedves világításban
vannak rajzolva, élő bizonyosságú ismét annak, mi-
szerint Molière ott, hol valamely hidegen kigondolt,

s a személyre erőszakolt jellemet nem akar festeni, egészen embert állít elő, nem pedig kificzamúlt eszű s érzelmű idétleneket.

Ezeket irtam Molièreről és Tartuffjéről, ezelőtt néhány héttel, s most miután e darabot szinpadunkon végig néztem, nincs ok, miért kimondott nézeteimet visszahúzzam, vagy megváltoztassam. — A szinpadra került fordításról s előadásról nem fogok sokat szólni. Hogy az előadott transuntium transumti-féle szöveg messze marad az eredeti jellességétől mindenki képzelheti. Egyet azonban el nem hallgathatok. Midőn Molièrenél Tartuffe először megjelen, s meglátja Dorine fedetlen nyakát: kendőjét kivonván zsebéből, a leánynak nyújtá, kérve hogy keblét takarja el. Alig lehet művészbibb jellemvonást képzelni, mint Molière ezen helye. Ezen egy vonásban előttem áll az egész Tartuffe, előttem a képmutatás álarcz alá rejtett titkos vágyaival. Az ily vonások azok, melyek előtt tisztelettel tartozunk meghajolni, s melyeknek dicséretére szavakat nem találok. És szinpadunkon Tartuffe csupán megdorgálja Dorinet, hogy keble fődözetlen. Ha a nemzeti szinpadon ily vétkes kihagyások történnek: úgy még hozzá szoktatnak bennünket, hogy utoljára mint vidéki szokás, a fő személy csak levélben jelen meg. És ez oly színháznál történt, mely keblében annyi jeles egyéneket bír, kik az előadandó szöveget az eredetivel összevethették s e hiányt kipótolhatták volna.

Mi az előadást illeti: Fánesyról jól tudjuk, hogy a Tartuffe-féle szerepekben helyén van. Szentpétery sok erőt kölcsönzött Orgon szerepének, s különösen némely helyeket, igen nagy hatásra emelt. — Lendvayné fájdalom nem találhatott elég tért Dorine személyében művészi tehetségének. Mi egy Dorine szerepe és Lendvayné! Komlóssy Ida helyett talán

komolyabbszerü női alaknak kelle működnie, például Laborfalvy Rózának, Fejér Lilának, főleg ha hangja kitisztul, szép jövője van színházunknál. — Még egyet: Tartuffe szerepét szeretném Egressy Gábertől látni, nem mintha Fántsyval meg nem elégedhetnénk, de mivel mindenkor élvezet: művészileg kivitt jellemet talán más oldalról is felfogva, és előadva látni.

Nov. 17. Johanna és Jeanette. Színmű 2 felv. Irtá Scribe, ford. Csepreghy L. — Ezen darab színműnek neveztetik a szinczédulán. Mihelyt ezen nevezet alatt: színmű most nem annyit értünk, hogy vigjáték, — s pedig bizonyosan nem értünk, — a színháznak, — rendezőségnek igazsága nincs. A nevezett szindarab ugyanis sem több sem kevesebb vigjátéknál. Ezt megjegyezni nem egészen szűkségtelen; mert nem mindegy az akárminő szempontból nézünk valamely darabot, s bizonyosan, ha jelen művet nem úgy ítéljük meg, mint vigjátékot, akkor sokképpen más véleményt mondunk róla. E lapok egyik színbirálatában volt már említve, miszerint a legkomolyabb tárgyat is lehet comice feldolgozni, s ez éppen oly való mint megfordítva az, hogy Shakespeare némely szomorújátékában a legbohózatosb-nak látszó valódi humor a legerősb tragikai hatást idézi elő. — Nem kell tehát elámíttatni attól, hogy jelen vigjátékban oly érzésteljes jelenetek vannak egybeszöve; mert itt a legfinomabb érzelmek nyilvánulása, s a könnyek, miket hullani látunk, minden bizonynyal comicai, még pedig igen kedves comicai hatást szűlnek. E vigjáték szemléleténél oly formán vagyunk, mint midőn Homérnál Hector és különösen Andromache siró gyermekén nevet,

δακρῶεν γε λάσασα,

mint Homér mesterileg írja. — Igen jól teendi a rendezőség, ha adatáskor e művet vígjátéknak nevezendi.

Nov. 25-én. Világ szinjátéka. Dráma 4 felvonásban. Húgó Károlytól. — Azalatt, míg közönségünk nagyobb része meleg részvéttel látszék fogadni e művet: a kritika nem hódolt egyhangúlag a közönség nyilvánított tetszésének. S ez, oly műnél, mely a másiktól követett kerékvágástól annyira eltér, nem is lehet máskép. Múlt: számunk még hozzá e szinmű bírálatát: kimerítőbbet alig-alig adhatnánk, — második, s harmadik adatás után is; ellenkezőt pedig éppen nem. Csupán egy van a mondott bírálatban, mire némi megjegyzést tenni el nem mulaszthatjuk. Mondatik ugyanis ott: „szerző szokatlanok előteremtésében leli kedvét, min csak örvendünk lehet.“ Megvalljuk, mi a kérdésben forgó műhöz hasonló szokatlanok látásának nem örvendünk. Szeretjük, sőt óhajtjuk, hogy a költő ne e mindennapiság porában játszszerk, ne a másoktól elénekelteteket vegye újra húrjaira, hanem egyszer-smind megkivánjuk, hogy a csapongó képzelete ne vigyen oly tájakra, hova őt nem követhetjük; ne vegyen elő oly hangokat, melyek lelkünkben semmi hűrt nem illetnek, szóval a költő és műve legyen nagy, a sokaságon felülemelkedett, de — ha t. i. ránk hatni akar, — ne legyen különcz. Az életben is a különczök neve egyszer-smind nagyok, s míg ezek csodálatnak, amazok legtöbbször kinevettetnek. Mi legalább a természetet nem ott bámúljuk, hol a működő erők rendétől eltérve csodaszülötteket mutat föl, hanem ott, hol a szokott nem- és fajban nagyot, szépet, kitűnőt állít elő, mert különben például a siami ikrek, vagy némely törpék inkább tanusítanak

a természet fönségét, mint egy Alcibiades, vagy Aspasia. — Nem állítjuk mi azt, hogy az ily szókatlan tárgy feldolgozásában, mint minő a világ színjátéka, semmi elismeréssel nem kell hódolnunk a phantasia azon erejének, melynek tarka, bizarr játéka szemeinkbe villogtatja csábító színeit: de annyi bizonyos, hogy a legnagyobb mesterek műremekei nem ily különcz tárgyak körött tűnnek föl. Hiszen ott van például Hugo Viktor csapongó képzeletének szüleménye — Han-d'Island. A világ bizonyosan nem számlálja, s nem is számlálandja e monstrumot a nagy tehetségű költő becsesb művei közé; s pedig Hugo Victor hol mutat föl oly mérész, csoda phantasiajátékot, mint az említett rémregényben? — Aztán jól tudjuk, miszerint különösen a drámának olyannak kell lenni, hogy habár az mint egy az emberiség életéből kiszakasztott darab mutattatik fel előttünk: mind amellet is képzeletünkben egyszerre oda tudhassuk illeszteni a földre a tért, melyen cselekvő személyei föllépnek, s ezek és a szőtt történet ne legyenek kirivó ellentétek — csodák az emberiség nagy egészében, hanem inkább meg legyenek a vékony láthatlan szálak, melyek azokat, képzeletben, társasághoz, ennek többi egyéneihez kötik; — különben a dráma terrenuma s személyei olyanok lesznek, mint Swiftnél a hires flying island — repülő sziget — s ennek ábrándos lakosai. S végre, ha a színmű valamely philosophiai igazságot, magasb világnézetet akar szemünk elé állítani, szoroson megkivántatik, hogy azon philosophiai tétel vagy világnézet ne czáfolja meg önmagát; jelen műben az történik, és így e mű nem csak azon igazság ellen vét, hogy a természeti állapot erényei nem állanak ellentétben a civilizáció bűneivel, — mint ezt az előbbeni számunkban levő bírálat mondja, — a szerző tévedése nagyobb, mert

ő saját maga hazudtolja meg a fellállítani kívánt tanúságot. Mert ha Sanchó úgy állíttatik föl, mint egy, a civilizáció bűneivel és bolondságaival ellentétben álló erény és józan ész hőse: úgy tudni akarjuk: hol szerezte ő ezen jelességet? A természet ezt nem adja; azt tudjuk, s különösen az emberi művelődés története kétségkívülivé teszi. Tanulta tehát, s tanulta a bölcs Vermudótól. Ha nem tanulta volna: semmivel sem leendett jobb, mint azon természet gyermekei, kik egymást türelem- és szeretetből jóízűen fölfalatozzák. Úgy de önmaga Vermudó nem a civilizációnak köszönhető-e, hogy növendékét ily szép tanokra s erkölcsre vezethet? Egy Sokrates vagy Cato bizonyosan nem a természeti — ösztön s vaderón kívül más törvényt nem ismerő — állapotban, hanem egyedül a civilizáció ismeretei, bűnei és gyöngeségei közt teremhetett, s mutathatott példát az utókornak is. A mű iránya tehát — mikép említők — maga magát meghazudtolja; noha mind a mellett is, hogy a felállítani kívánt igazság homokon nyugszik, — a színpadon nincs erkölcsi hatás nélkül — s ennek leginkább örvendhetünk.

Deczemb. 1. B á n k b á n. Eredeti történeti dráma 5 felv. Irta Katona József. Déézi, vidéki színész Biberach szerepében lépett föl. — Biberach szerepe nem tartozik a könnyűek közé. Déézi még küzdött vele. Ha ő le nem győzte a szerepet: legalább ez sem fogott ki ő rajta. Eltalálni ily jellemnél a biztos utat, csak többszöri kísérlet után sikerülhet még a gyakorlott nagy tehetségnek is. S a színész egyéniségétől is sok függ. Nevezetesen Déézi hangjában nincs meg azon lágyság, színlelő hamis édeskedés, alázatosság, meghunnyászkodás, miket a mondott szerep igényel. Azonban Déézi szorgalommal mű-

ködött. Úgy látszik, hogy ő studiummal s meggon-
doltsággal fog szerepeihez; s így, ha helyes irányt
követend: a siker nem fog elmaradni. — A király-
nőt Szatmáryné adá, s nála még kirívóbbá lón a
szerző hibája, miszerint tudniillik Gertrudból egy
igen-igen mindennapi, hogy ne mondjuk aljas nőt
teremtett a színpadra. Azonban erről, s a szóban
forgó különben derék és nagyszerű dráma hiányairól
talán más alkalommal bővebben szólandunk.

1850. oct. 4-én Shakespeare Hamletje került
színpadra, 7-én pedig Romeo és Julia adaték ugyan-
csak a nagy britt költőtől. Ez utóbbiba különösen
szép számú közönség gyűlt össze, s így az igazga-
tóság választékos izlése a közönség részvételével ta-
lálkozott. Shakespeareról annyi elmondattott már
mind külföldi celebritásoktól, mind hazai íróinktól,
hogy alig lehet többé valami föl nem említettet
mondani, ha csupán azon eljárást akarjuk követni,
mely szerint Shakespeare a Horatius nil admirari-
féle szabálya alól mindenkor kivételt képezett.

Hamletet, az óriási művet, nem egyszer láttam
és olvastam. Tudva van, miszerint e dráma sujetje
Belleforet történeti beszélyéből van merítve. E be-
szélyt nem ismerem s nem is azért említém meg,
mintha én is ezen drámatárgyúl szolgáló novella
alapján akarnék Shakespearera hivatkozni annak
megmutatására, hogy a költő teremtő ereje már
készen levő, ismert tárgyat is dolgozhatik fel az
eredetiség minden kétségbevétele és hátránya nélkül.
Annyit akarok megjegyezni, miszerint ha soha ezen,
történeti alapon készült, beszély nem létezett volna
is: Hamlet tárgya nem volt új: t. i. nem volna
Shakespeare-é eredetileg, mert a görögök s külö-

nösen Aeschylus Orestese nem egyéb, mint Hamlet a hellenek vallási és polgári civilizációja között.

Távolról sem szándékozom ezzel mondani, hogy Shakespeare Hamlete Aeschylus után van dolgozva, sőt inkább amaz ettől annyira különbözik, mennyire csak egy önálló, teremtő szellem műve más viszonyok, más civilizatio mellett különbözhetik, egy viszont óriási, de hasonló tárgyú költői műtől. Csupán arra akarom emlékeztetni az olvasó világot, hogy Hamletet ha hasonlítani s talán bírálni akarjuk, Aeschylussal lehet párvonalba tenni, és e végett nem lesz talán érdektelen a nagy görög tragicusnak azon egybefüggő darabjai tartalmát röviden előadni, melyekben Orestes gyászos eseményei foglalnak helyet, minthogy nem mindenki ismeri a görög tragicusokat.

Három egybefüggő művet találunk, melyek együttvéve egy trilogiumot képeznek, s melyekben az érdek leginkább Orestesre vonatkozik, ő benne központosul. Az első mű czíme Agamemnon, a második Choephorei, a harmadiké Eumenides. E hármat mint említém, úgy lehet tekinteni, mint egy összefüggő egészet, minő például Schiller Wallenstein-ja.

Agamemnon mintegy előjátékot képez. A darab ott nyílik meg, midőn a trójai had bevégeztetik s a szerencsétlen város fegyver és tűz martalékává lesz. Egy toronyór Argosban, ki tiz hosszú év óta vigyáz éjjelenként a Trója lerontásáról jelt adó tűzre, végre megpillantja azt s Clytemnestra, Agamemnon neje egy különös festői dictioban mondja el, mikép nő és terjed a tűz. Aztán megérkezik Agamemnon és a rettenetes jósnő Cassandra, ki a győzelmes visszaérkezés és pompa alkalmával ihletett lélekkel mond szörnyű jóslatot a balsorsú Atri-

dák házára. Alig mondatnak el a látnoki lélek iszonyú visiói, Clytemnestra látszik meggyilkolt férje fölött állani. Agamemnon Aegisthusért, az új szeretőért öletik el. Itt az első darab, az előjáték vége.

A Choephorai kezdetén Orestest látjuk atyja sírján keseregni. A sötét jóslat, mely azelőtt Cassandra ajkairól Agamemnonért remegteté a nézőt, most Clytemnestrának egy rémes álmát halljuk elbeszéltetni, melynélfogva a férjgyilkosnő kebelén, álmában gyermekpólyában egy kígyó hevert, mely emlőiből vért szíván ki. Orestes fájdalomszülte határozata ingatlanul áll. Előbb megöli a házasságtörő Aegisthust, aztán anyján akar boszút venni. Az anya kitárja fia előtt kebelét, mondván: Megállj, tiszteld az emlőket stb. De Orestes nem hallgat az anya parancsoló esdekléseire. Megöli őt. E gyilkosság nyomában egyszerre következő catastroph nagyszerűen tragikai. A szerencsétlen gyilkos fiú iszonyú alakot lát maga előtt, melyek csupán neki tűnnek fel, — másként láthatlanok.

A szörnyű látványok szünet nélkül szaporodnak, — közelednek — a furiák ezek, vér csepegvén szemeikből. A sokképpen gyötrött fiú elfut még vérrel párolgó kezekkel.

A trilogium harmadik darabja Eumenides ismét nagyszerű, megható és festői ponton kezdődik, melynek párját az egész világirodalomban hasztalan keresnök. Delhiben az Apollo temploma áll előttünk; a főpapnő elbeszéli, mikép a szent hajlékban egy férfi könyörög az Isten előtt, véres keze kivont gyilkot tart és egy olaját. Körötte bizonyos nőalakok alusznak, gorgonok inkább, mint valódi nők, szárny nélkül, fekete öltözetben, szemeikből méreg folydogálva. Orestest megszánja Apollo s míg a fu-

riák mellette alusznak, elfut. Ekkor megjelen egy magas, halvány árnyalak — Clytemnestra szelleme — s fölrázza az iszonyú furiákat az üldöző boszúra. Ezek fölbrednek, keresik Orestest, nem találják s kiáltják fogd meg, fogd meg! ($\lambda\alpha\beta\epsilon \lambda\alpha\beta\epsilon$) visszakövetelik Apollótól martalékukat, ki azonban elúzi őket templomából. A színhely változik, Orestes Athenben az areopag előtt viszi ügyét a furiák ellen. Ezen pörben az istenek közül Apollo és Pallas is részt vesznek. Az areopagi szavazatok egyenlők: azonban Pallas, Orestes részére nyilatkozván, a bűnös fölmentetik s örömdalok végzik be az egészet, miután a drámai kiengesztelődés koronázza a tragikai szenvedéseket.

Ezen egybevonva elbeszélt tartalomból is képzelnünk lehet az aeschylosi mű óriási nagyságát. Hamletet nem lehet az említett művel összehasonlítani, mikép nem lehet a természetnek semminemű külön szépségeit.

Az egyik görög és pogány mű, a másik keresztény és északi égalj szülötte, mindenik nagyszerű, mindenik colossalis a maga nemében. Mindazonáltal ha és midőn Hamletnek philosophiai eszmékben gazdagságát, érzelemmélységét stb. bámúljuk; ugyanakkor meg kell vallanunk, hogy Aeschylus műve kerekdedségben, az alapeszme tragikai nagyságában felülhaladhatja Hamletet. Hamlet mint keresztény és gyöngéd fiú, bármennyire föllázadjon is lelke atyja megöletéseért, nem lehet anyagyilkos, és ezért szenvedései, ha felettök gondolkozunk, még mélyebbek, még iszonyúbbak: de Orestes tragicaibb személy, s annál tragicaibb, mert kétszeresen szerencsétlen, mint kinek egyrésztől atyja elöletik, másrésztől anyagyilkos lesz. Aeschylus furiái, kik Orestest üldözik, több és imposansabb félelmet gerjesztenek, mint az

öreg Hamlet szelleme, emez csupán a fiú fájdalmát kelti fel nagyobb mértékben, amazok a bűnös gyermeket ostorozzák s így általok a tragikai hatás közelebbi és rettentőbb s egyszersmind természetesebb is, — mert csak nem egyének, mint a lelkiismeret kínainak personificatioi. Hamlet csak szenved és atyja meggyilkolásának kipuhatólására számított színjáték előadatásán kívül alig tesz valamit: Orestes megöli anyját, és így ő drámaibb egyén. De a végpont Aeschylosnál engem nem elégít ki. A kiengesztelődés és szerettetés kimenete erőszakolt. Oly kétszeres szenvedés után, mint a minő az Orestesé, a szerencsétlen vég engesztelhet csak ki, mert bármit mondjon is a költő, a nézőnél fenmarad az eszme, hogy az ily ember örökre boldogtalan marad. E tekintetben Hamlet jobb, mert noha halála nem a fő drámai cselekvénynek kifolyása, de benne megnyugszunk miként a terhes betegségben szenvedőén.

Nagy előny még az Aeschylos művében a Shakespeare-é fölött a drámai nagyobb terjedelem, Agamemnon, a győzelemből visszatért hős, előttünk öletik meg a házasságtörőktől. Ez által a néző mintegy a maga lelkéből adja Orestesnek a szenvedéseket és kétségbeesett tette alapját. Hamletben mindezek csak elbeszélteknek — még pedig egy phantom által, ki rettenthet ugyan: de meg nem győzhet, s bármit beszéljen is Hamlet, hogy az ő apja Apollo, Hercules s minden volt a másik csábító mellett: ezt, ha akarom hiszem, ha akarom, nem. De midőn Aeschylosnál színről-szinre látjuk a világhírű hős Agamemnon Aegisthus mellett — s látjuk legfényesebb — dicsősége közt elöletni: magunk is könnyen Orestesekké válunk fájdalmunkban. Szóval Hamletben több az elbeszélői és philosophiai szépség, Aeschylos

drámailag imponant, motivált és rettentően következetes.

Csak a főbb vonásokat akartam a két coloss műveiből érinteni. Ha valaki ezekből Shakespeare iránti tiszteletlenséget vonna ki, az sem engem, sem Aeschylot nem értené s az ilyennel nem vitatkoznam egy perczig sem.

OSZK

Z Á R S Z Ó.

Hosszas kutatás, tudakozódás után sikerült Obernyik műveit összegyűjtenem, miket 4 kötetben itt nyújtok a magyar olvasó közönségnek, a gyűjteményt teljesnek nevezhetem, amennyiben minden hozzáférhető megjelent és meg nem jelent művet felvettem, hogy vannak még lappangó művek, van rólok tudomásom, de ezek megszerzésére irányzott törekvéseim hajótörést szenvedtek azon indolentián, melylyel tudakozódásaimban találkoztam. Mentse e körülmény úgy a gyűjtemény teljességének, mint az életrajznak hiányait. Meg kell még említenem, hogy szándékosan hagytam ki néhány csekélyebb becsű kritikát, miknek elhagyása által az író alakja csorbát nem szenved.

Végre, hogy a mű sokkal később jelen meg, mint amely időre hirdetve volt, valamint az itt-ott előforduló nyomdahibákat a boszniai hadjárat reám végzetes következményének kérem tulajdoníttatni.

Fehértemplomon, 1879. jan. 4.

Ferenczy József.

TARTALOM.

	Lap.
Rácvidéki kalandok	3
Persepolis	54
Egy halott története	129
A szeszélyes hölgy	144
Ikertestvérek	170
A rózsabál	194
Az ifjú Carbonari	225
Melánia	237
Kölcsey Ferencz házi körében	277
Vahot Imre	297
Bírálatok	307
Zárszó. Ferenczy Józseftől	334

LAUFFER VILMOS

*kiadó-könyvtárnál Budapesten, IV. kerület (belváros) ujcilág-utca
19. sz. a. megjelent és minden hiteles könyvkereskedésben kapható:*

- Beöthy Zsigmond. Követválasztás.** Eredeti politikai vigjáték.
Pápa 1844. 60 kr.
-
- Berezik Árpád.** Két vigjáték. I. **A fertálymágnások.** II. **A népszei üség.** 1 frt.
-
- Rernát Gáspár. Ki a vivát?** Népszinmű a kortesvilágból
3 felvonásban. Pest 1861. 84 kr.
-
- Ötvös József báró. „Boszu“** szomorujáték öt felvonásban.
Pest, 1834. 8-adr. 104. lap 60 kr.
-
- Fáy A. A régi pénzek** vagy az erdélyiek Magyarországbán.
Vigjáték 5 felvonásban. — **A közös kór.** Vigj. — **A hasz-
nos kincskeresés.** 1 frt.
-
- Gaal József. A vén sas.** Bohózat négy felvonásban 70 kr.
-
- Horvath Döme.** Ujabb szinműtár. **A velencei kalmár.** Dráma
öt felvonásban Shakespeare után. Angolból fordította Ács
Zsigmond 54 kr.
-
- — **Zaire.** Dráma 5 felvonásban. Voltaire után. 45 kr.
-
- Patzek Vilmos. Várnai esata.** Szomorujáték. 50 kr.
-
- Rényi Rezső. Pausanias.** Tragédia 5 felvonásban 60 kr.
-
- Szigligeti. Zsidó.** Eredeti szinmű dalokkal 5 szakaszban 70 kr.
-
- Vahot I. A magyar honvéd,** vagy Budavár bevétele 1849-ben.
Eredeti pályanyertes szinmű dalokkal 3 szakaszban. Pest
1870. 40 kr.
-
- — **Országgyűlési szállás.** Eredeti vigjáték 4 felvonásban.
Adatott legelőször Pozsonyban 1843 ban octóber hó elején
s Pesten a nemzeti szinpadon octóber végén. Pest, 1841.
40 kr.
-
- Vajda Péter. Jogusz vagy a „honkeresők.”** Szinmű öt fel-
vonásban. (Zsebkiadás 133 lap. Pest, 1836.) 40 kr.

LAUFFER VILMOS.

*kiadó-könyvtárnál Budapesten, IV. kerület (belváros) ujjvilág-utca
19. sz. a. megjelent és minden hiteles könyvkereskedésben kapható:*

A kiegyenlítés okmánytáras története.	2 füzet	2 frt.
Llorente és Gallois. A spanyol inquisitio története.	2 kötet. Franciaából	1 frt 30 kr.
Machiavelli Miklós Értekezések Titus Livius római történetének X első könyve fölött. Magyarította Pados János		3 frt 40 kr.
Magos Ernő. Róma Augustus és részint Tiberius korában. Egy kortanu által. Magyaritá Magos Ernő.	4. kötet	3 frt 40 kr.
Magyarország alaptörvényei közjogi fejtegetésekkel és felvilágo- sításokkal		1 frt.
Mirecourt Eugen III. Bonaparte Napoleon Lajos életrajza. Eredeti francia kiadás után fordítva. Két képpel. 1860. 8-rét 49 lap. Füzve		56 kr.
Montesquieu. A rómaiak nagysága és hanyatlása, azoknak poli- tikája a vallásban. Magyarította Pados J.		1 frt 42 kr.
Napoleoni eszmék. Irta Bonaparte Napoleon Lajos herczeg (III. Napoleon) franciaából ford. Huszár Imre		40 kr.
A Nibelungok. Prózában magyarította és jegyzetekkel ellátta Felsman József 4 rézmetszettel kötve		1 frt 40 kr.
Pap Dénes. Parlament Debreezenben 1849-ben	2 kötet.	4 frt.
Potemkin Ödön, 1849. évi magyar hadsereg feloszlásának okai az aradi és temesvári táborzással		1 frt 80 kr.
Quinet Edgar. A forradalom. Franciaából fordította Gróf Károlyi Tibor.	2 kötet	3 frt.
Remellay Gusztáv. A nőnem befolyása hazánk multjára. Regényes krónika. Egy köre metszett csinos képpel		1 frt.
A szabad királyi városok és polgárainak országgyűlési igazai magyar hazánkban. 1849. Ára		60 kr.
Szabó Béla. Magy. korona országainak státuszjogi és monarchiai állása a Pragmatica sanctio szerint.		1 frt.
— — A magyar örökösödési jog alapelvei		50 kr.
Szalay László. A horvát kérdéshez.		80 kr.
— — Magyarország története, 6 kötet. Ára mind a hat kötetnek		23 frt 12 kr.
— — Második Rákóczy Ferencz bujdosása I. kötet. 1. és 2. füzet.		2 frt 40 kr.
— — Erdély és a porta. 1557—1587.		3 frt.
— — Galanthai gróf Eszterházy Miklós. Magyarország nádora. I. kötet 4 frt., finom kiadás		6 frt.
II. és III. kötet 10 frt., finom kiadás		14 frt.

Szász Károly. Trencsényi Csák. Történeti beszély tíz énekben	2 frt.
— — Ugyanez diszkötésben.	3 frt.
Szent István király ünnepe	4 képpel 50 kr.
Szilágyi Virgil. Az új kor története. 1516—1789. 5 füzet	3 frt.
— — Éjszakamerika története és a Pyrenaei félsziget története.	1 frt 40 kr.
Tabódy József. Munkács multja és jelene Magyarország történetében. 12 kömetszettel 1861.	3 frt.
Tegzes. Kik a valódi fertálymagnások?	60 kr.
Télyf János. Magyarok őstörténete. Görög források a scithák történetéhez	1 frt 20 kr.
— — Athén harmincz zsarnoka. Regény egy kötetben Füzve.	1 frt 80 kr.
— — Corpus juris attici, Graece et latine. E fontibus composuit, commentario indicibusque instruit	8 frt.
Thaly Kálmán. A nagyszombati harcz. Hadtörténeti epizód a kuruczvilágból. Kömetszetű csata-térképpel. Toldalékul a győrvári harcz	1 frt 50 kr.
— — Rákóczy-tár. Történelmi érdekű naplók, emlékiratok, levelezések, pátensek, hadi szabályok, országgyűlési diariumok és törvényczikkek gyűjteménye. II. Rákóczy Ferencz korához. I. köt. (A széchenyi országgyűlési tábor könyomatu tér-rajzával.)	3 frt 50 kr.
Ugyanez II. kötet tartalma: Székesi gróf Bercsényi Miklós levelei, B. Károlyi Sándor, 1703—1711. A gróf Károlyi-nemzetség levéltárában levő eredetiek után. Szerző arczképével.	3 frt 50 kr.
Toldalék. Észrevételek gróf Széchenyi István hitel című munkájában.	60 kr.
Toldy István. Régi Magyarország. A magyar birodalom politikai viszonyai a honfoglalástól a szathmári békéig. Történelmi és politikai tanulmány.	2 frt 80 kr.
Török János. Magyarország Primásai. Közjogi és történeti vázlat. Tizenöt primás arczképével és számos archaeologiai és heraldicai ábrával. Kötve	7 frt.
Diszkiadás	10 frt.
Victorin József. Visegrád hajdana és most. Egykori királyvár és székváros története s leírása. Különös tekintettel a váromok megóvására 70 kr. Finoman kötve.	1 frt 40 kr.
Német nyelven is kapható.	
Weber Gyula. A pápaság története. II. kötet. Híres történeti mű.	8 frt 80 kr.
Ára	

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

OSZK